

KRIKŠČIONIS GYVENIME

KNYGŲ SERIJA Nr. 8

Redakcinė vadovybė: *prel. dr. Vytautas Balčiūnas*, Thompson, Conn., JAV. *Dr. Juozas Girnius*, Boston, Mass., JAV. *Kun. dr. Jonas Gatauskas*, Delhi, Ont., Kanada. *Kun. Stasys Yla*, Putnam, Conn., JAV. *Prof. dr. Antanas Maceina*, Muenster, Vokietija. *Kun. dr. Titas Narbutas*, Dayton, Ohio, JAV. *Simas Sužiedėlis*, Brockton, Mass., JAV.

MATAS RAIŠUPIS

DABARTIES KANKINIAI

LIETUVOS VYSKUPŲ, KUNIGŲ IR TIKINČIŲJŲ
KRYŽIAUS KELIAS PIRMOJOJE IR ANTROJOJE
SOVIETŲ OKUPACIJOJE

TODAY'S MARTYRS

THE CALVARY OF THE BISHOPS, PRIESTS and PEOPLE
DURING THE FIRST AND SECOND SOVIET
OCCUPATIONS OF LITHUANIA

by

MATAS RAIŠUPIS

Kalbą tikrino Vladas Kulbokas
Įrašus piešė Telesforas Valius

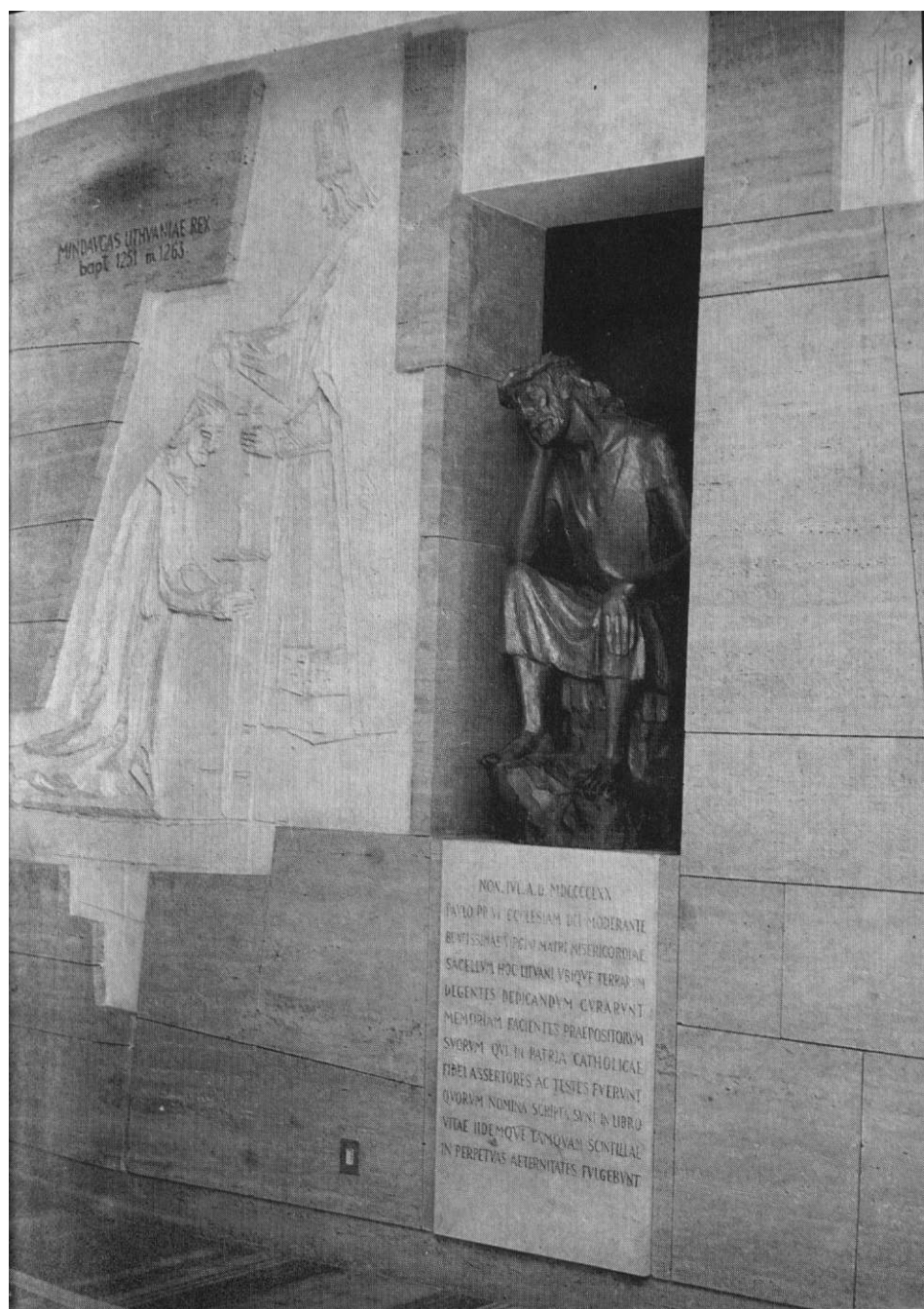
Nuotraukas perfotografavo kun. A. Kezys, SJ
Išleido *Krikščionis Gyvenime* 1972 m.

Spaudė "Draugo" spaustuvė
4545 West 63rd Street, 60629

Kaina \$10.00

Laip pavasaris ziedniecīg sūnēj,
Īydi Kristaus svēsi, vēlāva.
Su Tavim lina tautos gventi,
Su Tavim ei vīsa lēkva!

Henri Bardsley

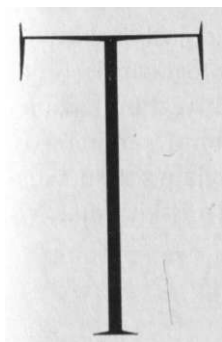
Liūdintis Rūpintojėlis Lietuvos kankinių koplyčioje
Sv. Petro bazilikoje, Romoje

PIRMASIS SKYRIUS

*Laikysiu pastoralą tol, kol į mano rankas
įdės grabnyčių žvakę.*

Vysk. K. Paltarokas

KAI LAISVĖS
SAULĖ NUSILEIDO

u esi uola ir ant tos uolos pastatysiu Bažnyčią, kurios nė pragaro vartai nenugalės", — maždaug prieš 2000 metų tarė Kristus savo įpėdiniui žemėje šv. Petru. Bėgo šimtmečiai, krikščionybė plėtėsi pasaulyje. XIII amžiaus pradžioje, karaliui Mindaugui priėmus krikštą, šv. Petro uola — Katalikų Bažnyčia išaugo bei tvirtai įleido šaknis ir Lietuvoje. Pergyvenusi Reformacijos neramumus, ilgą Rusijos carų okupaciją, kurios metu nemaža to laiko kunigų ir tikinčiųjų žadino pabusti tautą ir už tai savo kaulais nuklojo Sibiro plotus, Katalikų Bažnyčia

Lietuvoje gražiausią laikotarpį pasiekė Lietuvos nepriklausomybės metais (1918-1940). Tada Lietuvoje buvo 10 vyskupų, 717 bažnyčių, 320 koplyčių, 1273 kunigai, 4 kunigų seminarijos, 425 klierikai, 168 kunigai vienuoliai ir 934 vienuolės.* Katalikai turėjo 18 vidurinių bei tiek pat pradžios mokyklų; norintieji galėjo mokytis tikybos ir valstybinėse mokyklose; vienuolės seserys vedė 35 vaikų darželius, 10 vaikų prieglaudų ir 25 senelių prieglaudas. Kaune veikė teologijos-filosofijos fakultetas, kariuomenę aptarnavo 26 kapelionai; kapelionus turėjo taip pat ligoninės ir kalėjimai.¹

Stambios katalikiškos organizacijos, išsiplėtusios po visą kraštą, jungė daug jaunimo ir vyresniųjų. Kaimo jaunimo "Pavasario" federacijai priklausė apie 100,000 narių, angelaičiams — 60,000, Moterų draugijai — 42,000, Ateitininkų federacijai — 12,500, Katalikų Mokytojų sąjungai — 1,500.

Šalia katalikų pilnomis teisėmis naudojosi ir kitų tikybų bendruomenės. Veikė protestantų teologijos-filosofijos fakultetas, tolygi teologijos fakultetui žydų rabinų akademija Viliampolėje, Telšiuose ir kitos rabinų seminarijos. Visų tikybų konfesinės mokyklos buvo lygiateisės su valstybinėmis mokyklomis. Taigi, niekas nebuvo išskiriamas, visi naudojosi pilna religijos laisve.

PIRMIEJI SMŪGIAI ŠV. PETRO UOLAI

1940 m. Lietuvą okupavus Sovietų Rusijai ir klastinai sunaikinus nepriklausomybę, beveik visos katalikų ir kitų tikybų institucijos, išskyrus Kauno Kunigų seminariją, buvo panaikintos ir uždarytos. Iš visur išvaikyti ka-

*) Žiūr. lentelę knygos pabaigoje.

pelionai, iš vienuolynų išmėtyti vienuoliai, uždarytos visos katalikiškos organizacijos, bažnyčios apdėtos, valdžios mokesčiais, atimti arba smarkiai apkarpyti prie klebonijų buvę ūkiai, kai kur nusavintos klebonijos. Per vienerius okupacijos metus 9 kunigai išvežti į Sibirą, 152 perėjo tardymus ar buvo laikyti kalėjimuose, 18 jų iš kalėjimų išsivadavo prasidėjus karui, o 15 kunigų nužudė iš Lietuvos bėgdami raudonarmiečiai su enkavedistais.

Atėjusi vokiečių kariuomenė su nacių okupaciniu avangardu (1941-1944) Lietuvos Katalikų Bažnyčios, vyskupų, kunigų bei tikinčiųjų neglostė. Nors vėl pradėjo veikti visos Kunigų seminarijos, daugelis vienuolių grįžo į savuosius vienuolynus, kapelionai — į mokyklas bei kalėjimus, bet visa tai vyko neoficialiai, nes vokiečių valdžia Bažnyčios institucijoms priklausiusių nuosavybių negražino. Toliau matysime, kad visai eilei kunigų, kurie nacių buvo persekiojami už žydų gelbėjimą ar kitus artimo meilės darbus, antrosios bolševikų okupacijos metu vėl iš naujo teko pereiti sovietinius kalėjimus ar Sibiro tremtį vien dėl to, kad iš jų asmenybių švietė ne tik kilni ištikimybė Kristui, bet ir okupantų persekiojamai tautai.

Jau pirmosiomis karo dienomis nuo vokiečių armijos, kuri tarėsi skelbianti "kryžiaus karą" bolševizmui, ypač skaudžiai teko nukentėti Alytaus tikintiesiems. Kun. J. Borevičiaus, SJ, pasakojimu, vokiečių kariuomenei įėjus į Alytų, kažkas iš malūno paleido šūvį į vokiečius. SS daliniai gavo įsakymą išvalyti miestą. Degino ir šaudė, kur pakliuvo. Kareiviai įėjo ir į bažnyčią, ten rado kleboną kun. Kostą Paulavičių ir vikarą. Kunigai visai nežinojo, kad bažnyčioje už altoriaus būta pasislėpusio žmogaus. Už tai vokiečiai kareiviai išsivedė kleboną kun. K. Paulavičių ir jo vikarą į šventorių ir čia pat sušaudė. Sušaudė dar apie 300 nekaltų Alytaus gyventojų, jų tarpe ir kun. J. Borevičiaus brolių Antaną.

Kun. Kostas Daukantas (g. 1896, išventintas 1925), buvęs Šiaulių šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas, pirmosios bolševikų okupacijos metu pabėgo į Lenkiją. Ten dirbdamas pastoracinį darbą, slapta žydus krikštijo ir išdavinėjo jiems metrikas, kad išgelbėtų iš mirties. Vokiečiai tai susekė ir už artimo meilės darbą kun. Daukantą išvežė į Auschwitzo koncentracijos stovyklą ir ten 1941 m. nukankino.

Vyresnieji prisimena jauno kunigo Henriko Radvilavičiaus mirtį. Kai 1944 m. ankstyvą rudenį sumuštos vokiečių armijos likučiai traukėsi iš rytų per Žemaitiją, kareiviai brido tiesiog per javų laukus. Su brevijorium rankose po laukus vaikščiojęs jaunas kunigas paprašė kareivių, kad per javus nebristų, nes pasilikusiems vėl reikės gyventi. Kareiviai įpyko, atsuko šautuvus ir kunigą vietoje nušovė, nors prieš pat šūvius jis bandė įrodyti, kad nėra koks komunistų agentas, o kunigas.

Nacių okupacijos metais gindami lietuvių ir tikinčiųjų teises, kovodami už Lietuvos laisvę, o taip pat gelbėdami naikinamus žydus ir kitus skriaudžiamuosius, plačiai pagarsėjo šie Bažnyčios vyrai: ark. M. Reinys, vysk. K. Paltarokas, vysk. V. Brizgys, būsimieji Stutthofo kacetų kaliniai — kun. Alfonsas Lipniūnas (miręs 1945 m. Lenkijoje, ant kurio kapo paminklą pastatyti 1971 m. ėmėsi iniciatyvos Lenkijoje gyvenantys lietuviai), kun. St. Yla ir kiti. Į nacių kacetų buvo ištremti penki mūsų kunigai. Iš Lietuvos ištremtas ir prel. Mykolas Krupavičius, būsimasis Vliko pirmininkas; kiti laikyti kalėjimuose; tretiems, kaip prel. B. Sužiedėliui, kun. Vladui Taškūnui ir eilei kitų, vos spėjus sugrįžti iš nacių kalėjimų, vėl buvo lemta keliauti į Sibiro tremtį ir ten galutinai palikti sveikata, kaip daugeliui kunigų ir pasauliečių carų okupacijos šimtmečiu.

Kai kurios Lietuvos klebonijos, kunigams rizikuojant net gyvybės kaina, tapo persekiojamų žydų prieglaudomis. Pvz. pas Kužių kleboną kun. Adolfą Kleibą žydai iš Šiaulių buvo slapta vežami tiesiog ištisomis šeimomis. Kartais ten būdavo slepiama net iki 15-20 žydų šeimų. Nežiūrint to, kai kurie buv. slapto Šiaulių žydų gelbėjimo komiteto nariai, kun. Jonas Paukštys, SJ, ir jo brolis kun. Bronius Paukštys, salezietis, sugrįžus bolševikams, buvo ištremti į Sibirą kaip "nepakenčiami liaudies priešai". Kun. J. Paukštys po Stalino mirties Jakutijoje bandė steigti lietuvių parapiją. Kai ją sovietinis saugumas sugavo, okup. Lietuvos spauda šlykščiais žodžiais iš jo tyčiojosi, užmiršusi, kiek tas kunigas rizikavo gelbėdamas žydus ir komunistus nacių siautėjimo metu.

Toliau matysime, kad užgęsusių, sunaikintų ar iš Lietuvos pasitraukusių anų laikų žiburių vietoje antrojoje sovietų okupacijoje atsirado nauji vardai ir veidai, kurių ne vienas ir dabar gražiai tebesidarbuoja okupantų persekiojamoje Lietuvoje, kur šv. Petro uolos, ištikimai saugojamos vyskupų, kunigų ir tikinčiųjų, pragaro vartai dar nenugalėjo.

Kai 1944 m. liepos mėn. pradžioje raudonoji armija peržengė rytinę Lietuvos sieną ir riedėjo į krašto gilumą (paskutinis Lietuvos prietiltis vakaruose — Klaipėda — krito tik 1945 m. sausio mėn.), į Vakarus traukėsi 3 vyskupai ir 257 kunigai bei vienuoliai, daugiausia jaunesnio amžiaus. Tad tie, kurių ideologas ir tėvas Marksas rašė, kad "religija yra opiumas liaudžiai", okupavę Lietuvą, rado septynis vyskopus, per tūkstantį kunigų ir kelis šimtus vienuolių. Taip pat rado 717 bažnyčių, 320 koplyčių ir giliai tikinčią lietuvių tautą. Šio veikalo tikslas atskirais istoriniais epizodais, biografijomis ir statistiko-

mis parodyti, kokia kaina ir aukomis per ketvirtį šimtmečio šv. Petro uola Lietuvoje, kitą vadinama katalikybės tvirtove Europos šiaurėje, atsilaikė prieš tuos, kuriems "religija yra opiumas liaudžiai".

Prieš pradėdamas skaitytojams pasakoti įvykių eigą, išpėju, kad piktos okupanto akys dar vis budi mūsų Lietuvoje, kad reikia būti atsargiam, dažnai sumaišyti vietovių pavadinimus ar praleisti žinomų asmenų pavardes. Atvirai bus rašoma tik apie mirusiuosius. Kaip okupanto dar tebebijo gyvieji Kristaus apaštalai Lietuvoje ir Sibire, aiškiai pasako laiškas, slapta parašytas 1957 m. ir atsiųstas iš Lietuvos:

"Geruti, oi nepyk. Broliuk, jeigu Tau nerašiau, tai rašyt negaliu, nes už ryšių palaikymą su užsienių organizacijomis mūsų konstitucija duoda iki 25 metų kalėjimo. Dar blogiau, jeigu per padidintus stiklus ižiūrima kokie nors 'špionažo' pėdsakai. Tuomet net gryniausias religinis darbas gali būti tučtuojau užgniaužtas. Žinoma, su savo likimu mes seniai įpratome nesiskaityti, sudedami visą savo ateitį į Viešpaties rankas. Bet ir Dievo per daug gundyti negalima..."

Tokia tai tikrovė dabarties Lietuvoje. Per ją mes ir keliausime. Keliausime per krašto bažnyčias, parapijas, šventąsias vietas. Antrajame skyriuje ilgiau sustosime buvusiuose Lietuvos partizanų kovų laukuose, kur ne vienam Lietuvos kunigui anais sunkiais metais atiteko partizanų dalinių kapelionų pareigos. Trečiajame skyriuje nusikelsime į Sibiro lietuvių tremtinių parapijas, į Vladimiro kalėjimą ir į kitas persekiojimo vietas, kur kentėjo ir mirė mūsų seserys ir broliai. O ketvirtame skyriuje vėl sugrįšime į postalinę Lietuvą, kur Lietuvos vyskupai, kunigai ir tikintieji dar iki šių dienų, išpažindami tikėjimą, tebeina sunkų kryžiaus kelią.

Kai raud. armija antrą kartą okupavo Lietuvą, Sovietų Rusija karo dar nebuvo laimėjusi. Iki Berlyno, galutinės nacinės Vokietijos tvirtovės, dar buvo likę keli šimtai kilometrų sunkaus kovos žygio. Todėl nevilties dienomis, vokiečių divizijoms pasiekus Maskvą, įvestas šio toks propagandinis respektas religijai buvo toleruojamas iki pat paskutinio karo šūvio. Bet atskirų raudonarmiečių išsišokimų prieš tikinčiuosius ir kunigus pasitaikė ir karo šūviams tebeaidint. Pvz. 1944 m. rugpiūčio 18 d. Lietuvoje rusas šoferis suvažinėjo kun. Domininką Masiulį, gimusį 1907 m.

Užėmę vieną rytų Lietuvos apskrities miestą 1944 m. liepos mėn., keli raudonarmiečiai pradėjo plėšikauti. Užsuko ir pas, jų nuomone, didžiausią "buržujų" — kleboną jo "nubuožinti". Užsuko savo valia, kaip nugalėtojai. Bet kareiviams neužteko vien prisiplėšto lobio. Jie panoro pergalės proga kleboną sušaudyti. Išsivedė laukan, kaip kad darė bėgdami iš Lietuvos 1941 m. birželio mėn. Tada jie nužudė penkiolika kunigų. Bet šį kartą egzekucijon vedamą kleboną pamatė parapičiai. Jie ėmė garsiai šauktis pagalbos. Laimingu atveju tada per miestą važiavo vieno raud. armijos kovos dalinio štabas. Jame būta ir Solženitcino tipo karininkų. Esą pravažiuojąs generolas, išgirdęs triukšmą, liepęs šoferiui sustoti ir išaiškinti, kodėl toks triukšmas kilęs. Generolas, sužinojęs, kad jo raudonarmiečiai plėšikauja ir net grasina sušaudyti kleboną, savo štabo nariams įsakė juos areštuoti.

Apsilankiusiųjų Lietuvoje pasakojimu, po poros dienų po arešto įvyko karo teismas ir raudonarmiečiai buvę nuteisti mirties bausme. Bet, praėjus keleriems metams, ir kleboną išvežė į Sibiro tremtį.

Kad Lietuvą okupavusių raudonarmiečių tarpe buvo ir neblogų žmonių, liudija ir kiti įvykiai. Vienas kunigas iš Lietuvos 1969 m. rašytame laiške pastebi: "Iš 1944 me-

tų išpūdingų prisiminimų pasiliko, kad užėję nauji kariai vertino medalikėlius ir šv. paveikslukus, su ašaromis juos bučiuodavo ir kiekvienas norėdavo gauti kokią šventą daiktėlį..."

Apie kai kurių raudonarmiečių religingumą užsimena ir vysk. V. Brizgys nespausdintuose atsiminimuose iš pirmosios bolševikų okupacijos Lietuvoje:

"Kaune prie vieno namo šalia bažnyčios stovėję sargyboje du raudonarmiečiai. Vieną spalio mėnesio vakarą, palikę sargybą, nubėgo bažnyčion į rožinio pamaldas. Bažnyčioje abu klūpojo, šautuvus ant grindų padėję. Darbininkų paklausti, kaip patiko pamaldos, atsakė, kad patikę ir kad jie niekad nieko panašu nėra matę.

Pas A. kleboną ateina raudonarmietis ir sako:

— Batiuška(tėveli), būk geras, atlaikyk už mano brolių pamaldas. Žuvo vargšas žiemą Suomijos fronte ir palaidotas be jokio religinio patarnavimo. Aš nekatalikas ir melstis nemoku, bet padarykite, ką galite.

Klebonui sutikus, raudonarmietis nuoširdžiai padėkojo ir atsisveikindamas pridūrė:

— Parašysiu tėvui. Bus senukui paguodos ir ašarų!

Velykų naktį Prisikėlimo iškilmėse Kauno bazilikoje buvo galima matyti uniformuotų raudonarmiečių karininkų. Arkivyskupo rūmuose ir Kunigų seminarijoje gyvenę aviacijos vadai, jeigu ne visi, tai bent daugumas, atvyko tą naktį į baziliką persirengę civiliais. Tai darė ne kokių piktų sekimo tikslu, bet gal iš įdomumo, o gal ir iš pamaldumo.

Daugelyje vietų raudonarmiečiai paliko netoli bažnyčių užimtus namus vien tik dėl to, kad šventadieniais nei kino seansai, nei kitos priemonės nepajėgdavo sulaukyti raudonarmiečių žmonių ir vaikų. Jie bėgdavo į bažnyčią pažiūrėti pamaldų, procesijų. Politrukai negalėjo to-

kių reiškinių pakęsti. Bet ir politrukai ne visi tuo sielodavosi: buvo tokių, kurie, jei patys į bažnyčią ir neužeidavo, tai kitų už tai nepersekiodavo..."

SALA ATEIZMO VANDENYNE

I Kauno Kunigų seminariją, 1944 m. rudenį pradėjusią mokslo metus, susirinko apie 500 klierikų. Klierikų tuo metu nelietė mobilizacija ir kiti kariniai darbai. Atrodė, kad komunistai tikrai pasikeitę ir religija turės šiek tiek laisvės. Nugalėjus nacinę Vokietiją, Lietuvoje susidarė išpūdis, kad tuojau kilsias naujas karas, nes ypač Kaune prasidėjo priešlėktuvinių aliarmų bandymai. Ir Kauno Kunigų seminarijos auklėtiniai, kaip ir visi kiti piliečiai, sirenoms užkalkus, buvo verčiami bėgti į slėptuves ir jose lindėti, kol pavojus bus atšauktas. Tokie reiškiniai kėlė Lietuvos gyventojų nuotaiką ir viltį greito karo ir išsilaisvinimo iš sovietų priespaudos. Sakoma, kad net ir "paraudonavę" žmonės nenorėjo taip greit mestis į bendradarbiavimą su Maskvos atstovais, nes nebuvo tikri, kokie įvykiai netrukus gali užklupti.

Iš vyskupo Pr. Ramanausko prievartinių parodymų NKVD tardytojams, užrašytų 1947 m. balandžio 9 dieną, šį tą sužinome ir apie Telšių Kunigų seminariją:

"Nors* už Kunigų seminarijos veikimą Telšiuose nesu atsakingas, nes nuo 1945 metų pradžios ji turėjo savo atskirą vadovybę ir buvo vyskupo Borisevičiaus žinioje, bet aš joje buvau dėstytojas. Seminarija pradėjo veikti tuo metu, kai buvo paskelbta mobilizacija. Kadangi klie-

*) Rankraštį skaitęs vysk. V. Brizgys padarė šią pastabą: "Nors iš vyskupų Ramanausko, Borisevičiaus tardymų protokolų galima kai ką teisinga sužinoti, bet tai nėra vyskupų posakiai, o NKVD".

rikai buvo atleidžiami nuo karinės prievolės, tai labai daug kas panoro įstoti į seminariją, kad išvengtų karinės prievolės. Išpėjome rektorių, kad gerokai patyrintų kiekvieną kandidatą. Atrodo, kad buvo patekę tokių, kuriems seminarijoje ne vieta, bet, kiek žinau, vietos saugumo organai tikrindavo klierikų sąrašus ir pačius klierikus..."²

Ar iš viso Telšių Kunigų seminarija antrojoje sovietų okupacijoje buvo vėl atidaryta, sunku tvirtinti. Galimas dalykas, kad vysk. Pr. Ramanausko tardymo protokolą sovietų tardytojai smarkiai suklastojo. Vysk. V. Brizgys yra padaręs tokį pareiškimą: "Jeigu kalbama apie 1944 m. rudenį Telšiuose veikusią seminariją, tai jos likimą smulkmeniškai žinau: bolševikams užimant Žemaitiją, ji iškriko. Aš tomis dienomis buvau slapta nvykęs į Telšius."

Tuo tarp Vokietijoje leidžiami "Žiburiai" 1947.VI.21 nr. 25, apžvelgdami paskutines žinias iš okupuotos Lietuvos gyvenimo, rašė: "Iš pradžių bolševikai leido veikti Kauno ir Telšių kunigų seminarijoms. Tačiau nuo 1946 m. rudens Telšių seminarija buvo uždaryta, o Kauno seminarijai nustatytas "numerus clausus — 150 klierikų.* Jos rektorius yra kan. Pr. Venckus.** Rektorius pavaduotojas — kun. Vaitekaitis".***

Toliau rašoma: "Ypatingai stiprią suiminėjimų bangą Lietuvos dvasiškija pergyveno pereitą (1946 m.) žiemą. Tada buvę suimti vysk. Borisevičius, vysk. Ramanauskas, vysk. Matulionis, prel. Labukas, kun. Mieleška, kun. Kuzmickas, kan. Rauda, o kiek anksčiau — kun. Gustas, kan. F. Kemėšis, kun. Dagilis, kun. Fabijanskas ir kiti..."

Kadangi visų čia minimų kunigų, o kartu ir įvairių kultūrininkų bei profesorių (straipsnis ilgas ir minima

*) Tą patį skaičių skelbia ir toliau pridėtoji lentelė.

**) Vėliau prigėręs Tytuvėnų ežerė.

***) Buvęs Sibiro tremtyje, miręs 1968 m. Vilniuje.

daug pavardžių) likimas vėliau pasitvirtino, reikia tikėti, kad ir Telšių Kunigų seminarija dar egzistavo iki 1946 metų rudens ir ne be pagrindo jos vardas įvertintas į vysk. Pr. Ramanausko tardymo protokolą.

Žinoma, antrojoje sovietų okupacijoje, dar karui tebeinant, gal ir stojo dalis jaunuolių tam, kad išvengtų karinės prievolės. Bet esame tikri, kad didžioji dalis jų stojo tik pašaukimo vedami ir puikiai nujausdami, kokie laikai artėja Lietuvos Katalikų Bažnyčiai. Kokie įvykiai karatojosi dar iki mūsų dienų išlikusioje toje pačioje Kauno seminarijoje 25 metams praėjus, skaitėme laisvoje lietuvių spaudoje:

"Vienintelė Kunigų seminarija Kaune yra ne tik labai suvaržyta, bet ir verčiama įsileisti politrukus su paskaitomis. Antai, 1971 m. kovo mėnesį seminarijos vadovybė turėjo įsileisti propagandistą partietį Č. Juršėną, kuris skaitė politinio turinio paskaitą profesoriams ir klierikams. Po paskaitos vienas iš profesorių paklausė apie Sovietų Sąjungos santykius su Vatikanu. Atsakydamas į klausimą, lektorius iškoneveikė popiežius Pijų XI ir Pijų XII. Esą pastarasis laimino Hitlerio žygius, o kunigai palaidė ir tebevalaidė išnaudotojus... Klierikai ir aplamai tikintieji skaudžiai pergyvena politrukų brovimąsi Kunigų seminarijom..."³

Bet ir 1945 metais kunigai, vienuolynai ir Kunigų seminarijos ramybėje neilgam buvo palikta. Po raudonosios armijos pergalių iš paskos atskubėjo ir saugumas. Apie Kauno Kunigų seminarijos tolimesnį likimą skaitome buvusio jos auklėtinio kun. Kęstučio Balčio, dabartinio Amsterdam, N.Y., lietuvių parapijos klebono, pasakojime:

"Pagaliau žodelis apie mieląją Alma Mater, Kauno Kunigų seminariją. Žinojome savo paskirtį bolševikinėje santvarkoje, kur religija lyginama opiumui. Tačiau mokėmės, auklėjomės, rengėmės gyvenimui. Tai buvo savotiš-

ka autonomiška salelė okupuotoje Lietuvoje.* Tiesa, visus mus tardė, grasino, mušė. Gyvenome pusbadžiu šaltose patalpose. Tačiau turėjome progos šviestis tamsioje tautos naktyje.

Pavyzdžiu imu profesorį, kuris visa siela atsidavė alumnų auklėjimui. Jo paskaitos pilnosios demokratijos, tikros tolerancijos temomis buvo visų giliai į širdį dedamos. Dievas duos, pamatysime tą jaunąją kunigų kartą ne tik iškentėjusią bedievybės viešpatavimą, bet kartu parengtą laisvos Lietuvos atstatymo darbams. Teleista bus man pakartoti to dvasininko, tiesiog vadinamo 'Mokytoju', raginimus: 'Nepalūžti, išlikti lietuviais, pasitikėti Dangaus Tėvo Apvaizda, visada prašyti lietuvių šventųjų bei kankinių užtarimo.

Kai atsisveikinau su mieliaisiais seminarijos kurso draugais, jie nuoširdžiai man pareiškė, jog manęs nesmerkia dėl išvykimo, tačiau jie patys verčiau nori likti — kovoti kovojančioje tautoje...

Dar 1949-aisiais metais gavau iš Lietuvos savo draugo laišką, pranešantį, jog visi kurso draugai buvo išsventinti kunigais, jog jis esąs paskirtas į Utenos apylinkę. Įspūdingai jis primena man apie didžiulį šventą ir visų mūsų bendrą darbą. Ir laišką baigia šiais žodžiais: 'Žinoki, Kęstuti, jog nei kilometrai, nei mirtis nepajėgia išskirti tų, kuriuos jungia meilė Kristuje'..."⁴

1946 m. Kauno Kunigų seminarija tebebuvo Jėzuitų rūmuose. Klierikų skaičius dėl okupacinės valdžios nustatyto kontingento turėjo būti vis mažinamas, o seminarijos vadovybė, lektoriai ir klierikai nuolat būdavo šaukiami į saugumą tardyti, ne kartą verčiami pasižadėti šnipinėti. Bet, kiek žinoma, iš vadovybės ir vyresniųjų klierikų tarpo nė vieno saugumui nepavyko palaužti. Už klierikų nepasidavimą saugumo gundymams turėjo atsa-

*) 1971 m. ji jau nebebuvo "autonominė salelė".

kyti seminarijos vadovybė. Seminarijos vicerektoriaus postas pasidaręs pats baisiausias. Pirmuosius kandidatus šiam postui paskyręs vysk. K. Paltarokas. Bet ir vienas, ir kitas, kiek pabuvę vicerektoriaus pareigose, tuojau buvo areštuoti ir ištremti. Tada pabandžiusi laimę Vilkaviškio vyskupija. 1947 m. seminarijos vicerektoriui, bandant kaip nors dar pratęsti vis labiau mažinamos ir gniaužiamos seminarijos egzistenciją, tekę auklėtiniams viešai paskelbti, kad seminarija neruošianti katalikiškos akcijos vadų ar jaunimo auklėtojų, bet tik sakramentų teikėjus.

Tai išpūdžiai iš pirmųjų pokario metų, kai rusų okupuota Lietuva pergyveno sunkius "asmenybės kulto" laikus. Ar Kunigų seminarijos ir apskritai visų Lietuvos tikinčiųjų reikalai pagerėjo partijai nužeminus Staliną, parodys tolimesni puslapiai.

ŠVENTOVĖS PELENUOSE

Ne tik dvasinis, bet ir išviršinis Lietuvos vaizdas buvo labai krikščioniškas-katalikiškas. Pagal prof. Igno Končiaus nepriklausomybės laikais surinktą statistiką Plungės apylinkėse, peržiūrint apie 800 km. kelių, vienam kilometrui teko po 2-3 kryžiai ar koplytstulpiai. Tas pats prof. Končius, apvažinėjęs ar pėsčias apėjęs 2424 km. Žemaitijos kelių, pakelėse surašė 3234 kryžius be esančių kapinėse, senkapiuose; vienam km. teko daugiau negu po vieną (vidutiniškai 1,3).⁸

Ši statistikos iškarpa tapati visai Lietuvai, kurios pakelės buvo nustatytos kryžiais ir koplytstulpiais, kur prie sodybų rymojo rūpintojėliai ir kiti religiniai simboliai. Šalia šių tikėjimo simbolių, į Lietuvos padangę kilo 717 bažnyčių ir 320 koplyčių bokštai bei bokšteliai. Bet per mū-

sų Lietuvą Antrojo pasaulinio karo metu du kartus persirito frontas, tarp daugelio sugriautų miestų bei miestelių nukentėjo ir eilė bažnyčių. Kiek žinoma, Sovietų Rusijai antrą kartą užėmus Lietuvą, buvo išleistas įstatymas, draudžias atstatyti karo sugriautas bažnyčias. Bet kai kur tikintieji taip greitai susimetė, kad, kol įsakymas įsigaliojo, bažnyčios jau buvusios atstatytos.

Čia, pasinaudodami iš įvairių šaltinių surinkta medžiaga, trumpai paminėsime eilės karo metu sugriautų bažnyčių tolimesnį likimą. Taip pat faktais parodysime, kaip okupantai puolė naikinti paminklus, stebuklingas vietas ir kitus objektus, kuriuos tikintieji bei tauta gerbė.

Akmenynų, Marijampolės aps., parapiečiai 1945 m., kun. P. Sitkos vadovaujami, ant buvusios klebonijos pamatų pastatė namą, kurio viename gale įrengė koplyčią, antrame gyveno kunigas. 1947-49 m. parapija nuolatinio kunigo neturėjo, parapijos reikalus tvarkė kun. Janušauskas, retkarčiais atvykdamas iš Liubavo. 1949 m. apsigyveno pastoviai. Po 1950 m. klebonavo kun. Kudirka. Nuo 1956 m. Akmenynų parapija kunigo nebeturėjo, bažnyčios namas buvo nusavintas ir perduotas mokyklos reikalams.⁶

Burbiškis, Anykščių valsčiuje, žinoma vietovė, nes čia 1919 m. vyko Lietuvos savanorių kovos su bolševikais. Netoli dvaro žuvo pora karių-savanorių, kuriems žuvimo vietoje pagal dail. Jakševičiaus projektą buvo pastatyti paminklai, 1933-35 metais Burbiškyje kun. P. Zabiela pastatydino bažnyčią, kuri 1935 m. apjungė 1986 tikinčiuosius. Bet po karo apie šią bažnyčią nieko nebegirdėti. Rodos, jos nebėra, nes nugriautas ir bokštelis su kryžium.⁷

Daugailiuose, Utenos apskrityje, naikindami senosios lietuvių kultūros paminklus, bolševikai daugelyje vietų (net kapinėse) išvertė dailaus darbo paminklinius kryžius, keliais atvejais sudaužė Kristaus Kančios ženklus. Bu-

vo nugriautas prie mokyklos stovėjęs gražaus darbo paminklinis Vilniaus kryžius.⁸

Daukšių, Marijampolės apskrityje (vysk. Vincento Brizgio gimtinė), stambių granito blokų ir plytų bažnyčia karo audros metu buvo pusiau sugriauta. Bet parapiečiai savo rankomis ir lėšomis bažnyčią atstatė ir vėl joje meldžiasi, mokėdami okupacinei valdžiai didelius mokesčius. Neatstatytas liko tik bokštas.

Gargždų, Kretingos apskrityje, bažnyčia sudeginta vokiečiams užimant Lietuvą. 1968 m. Gargžduose bažnyčios vietoje dar tebebuvo vokiečių okupacijos metais iš lentų sukalta laikina pastogė. Gargždų klebonas kun. Juozas Pletkus, 1966 m. mirus Telšių vyskupui P. Maželiui, konsekruotas jo įpėdiniu. Iš Gargždų apylinkės tikinčiųjų, nors ir neturinčių net padorių Dievo namų, sutinkant 1962-uosius metus buvo sumanę pasityčioti vietos komjaunuoliai. Prieš pat 12 valandą nakties jie inscenizavo liturginę procesiją iš kultūros namų prie lauke iliuminuotos eglutės. Vienas komjaunuolis nešė kryžių, kitas ėjo apsirengęs kunigo liturginiais rūbais. Vieną akimirką visam Gargždų miestelyje užgeso elektra, miestelis paskendo tamsoje, pasityčiojimui nešęs kryžių komjaunuolis minios buvo užplaktas, o kunigą inscenizavęs dingo be žinios.⁹

Duokiškyje, Rokiškio apskrityje, tikintiesiems sudėjus pinigų ir idėjus daug darbo, bažnytelė po karo buvo iš vidaus gražiai išdekoruota, šventorius aptvertas cementine tvora. Duokiškyje dar 1967-68 m. šv. Onos atlidai buvo gausaus tikinčiųjų skaičiaus iškilmingai tebešvenčiami su giesmėmis, dainomis ir muzika.¹⁰

Judrėnuose, Žemaitijoje, kurių kapinėse palaidotas Atlanto nugalėtojo kap. Stepo Dariaus tėvas ir iš JAV atgabenti motinos palaikai, būta baisių įvykių. 1948 m. kolektyvizacijai (ūkininkų suvarymui į kolchozus) atlikti

paskirtas kažkoks Maleč, rajono komisaras ir kompartijos sekretorius, atvykęs į Judrėnus iš Rusijos gilumos. Kolektyvizacija pradėta bažnyčios uždarymu ir kunigo ištrėmimu į Sibirą. Manyta, kad judrėniškiai, neturėdami dvasios vado, bus greičiau palaužti. Maleč kelis kartus šaukė ūkininkų susirinkimus, bet šie vis nepasirodė. Tada jis sugalvojo apgaule: pranešė, kad būsias svarstomas ne kolektyvizacijos, bet bažnyčios atidarymo klausimas. Žmonės patikėjo, susirinko mokyklon ir laukė okupacinės valdžios atstovų. Šie atvyko stipriai ginkluotų pareigūnų lydimi. Bet darbotvarkėje tebuvo kolchozo steigimo klausimas. Agitatoriai prievarta reikalavo į kolchozus rašytis, kelias valandas kalbėjo, bet nė vienas judrėniškis nepajudėjo. Pagaliau išvargę ir iškankinti žmonės norėjo išsiskirstyti. Bet eidami pamatė, kad mokykla rusų apsupta. Nepasirašiusieji pareiškimų buvo neleidžiami namo ir čia pat suimami. Ir taip judrėniškiai, gerą dalį jų deportavus į Sibirą, "savanoriškai" įsirašė į kolchozus, paaukodami rusams visą savo sunkiai uždirbtą turtelį.¹¹

Kada Judrėnų bažnyčia vėl buvo atidaryta, išaiškinti nepavyko. Tik iš paskirų laiškų ir buvusių Lietuvoje sužinom, kad Judrėnų bažnyčia dar niekad taip švariai ir gražiai neatrodžiusi, kaip 1968-69 m., išpuošta energingo klebono pastangomis ir darbu. Bažnyčioje taip pat buvo visa eilė bažnytinių vėliavų, naujai pasiūtų. Tik Judrėnų apylinkės gyventojai buvę labai nesimpatiški, šalti ir svetimi. Žinoma, tai išdava skaudžių 1948 metais įvykdytų deportacijų, kai vietoje į Sibirą ištremtųjų lietuvių ūkininkų buvo apgyvendinti atėjūnai iš "plačiosios tėvynės".

Južintuose, Rokiškio apskrityje, bažnyčia karo metu buvo smarkiai apdaužyta. 1945 m. okupantai ir vietiniai komjaunuoliai sušaudė kapinių koplyčios sienas. Jautrūs savo tikėjimo reikalams južintiškiai, kad ir skaudžiai api-

plėsti bei visokių nelaimių spaudžiami, sudėjo 60,000 rublių ir 1958 m. bažnyčią atremontavo.¹²

Kairių, Klaipėdos apskrityje, evangelikų liuteronų bažnyčią, statytą 1909 m., taip pat ištiko skaudus likimas. Rusų kareiviai išlaužė duris, įsiveržė į vidų, sudaužė vargonus, altorių, sakyklą, išdaužė ir sukūreno visus stulpus, sijas, suolus ir kitus medžio įrengimus. Vienas gyventojas paslėpė varpus, kuriuos keletą savaičių prieš savo mirtį vėl sugražino Priekulės parapijos tarybai. Ši varpus pakabino naujosios Priekulės bažnytelės bokšte. Tada Kairių varpai, kad ir kitoje vietoje, iškilmingai vėl suskambo, kviesdami žmones į pamaldas.¹³

Ar buvo nubausti rusų kareiviai, taip išniekinę valstybės turtą — bažnyčią, už kurią tikintieji, kaip ir kiekvienoje Lietuvos parapijoje, dabar turi mokėti valdžiai mokesčius, nežino tik sovietų teisingumas.

Kalvarijos, Marijampolės apskrityje, bažnyčia per II pasaulinį karą vėl nukentėjo: buvo sužalotos sienos, sudaužyta arka, apgriauti trobesiai. 1948 m. kun. klebonas Račkauskas, savo lėšomis ir parapičių remiamas, išpuošė bažnyčios vidų, atstatė trobesius. Šiems remonto darbams išleista daugiau kaip 35,000 rublių. 1954 m. bažnyčios vidus pertaisytas, 1959 m. išlygintos sienos iš lauko pusės.¹⁴

Kiaunoriuose, Mažeikių apskrityje, pė karo kunigą valdžia išvijo, ir bažnyčia liko nenaudojama. Apie 1956 m. klebonijoje kilęs gaisras nušlavė ne tik buv. kleboniją, bet ir bažnyčią. Iš bažnyčios beliko stūksančios akmeninės sienos, jos vidus ilgainiui medeliais ir žolėmis užaugo. Bažnyčios atstatymas nebeįmanomas, o apylinkės tikintiesiems tenka lankyti kaimyninių parapijų bažnyčias.¹⁵

Kruopių, Šiaulių apskrityje, bažnyčia per II pasaulinį karą sudegė, bet pokario metais dideliu tikinčiųjų ryž-

Vysk. P. Maželis teikia Sutvirtinimo sakramentą Kruopiuose 1958 m.

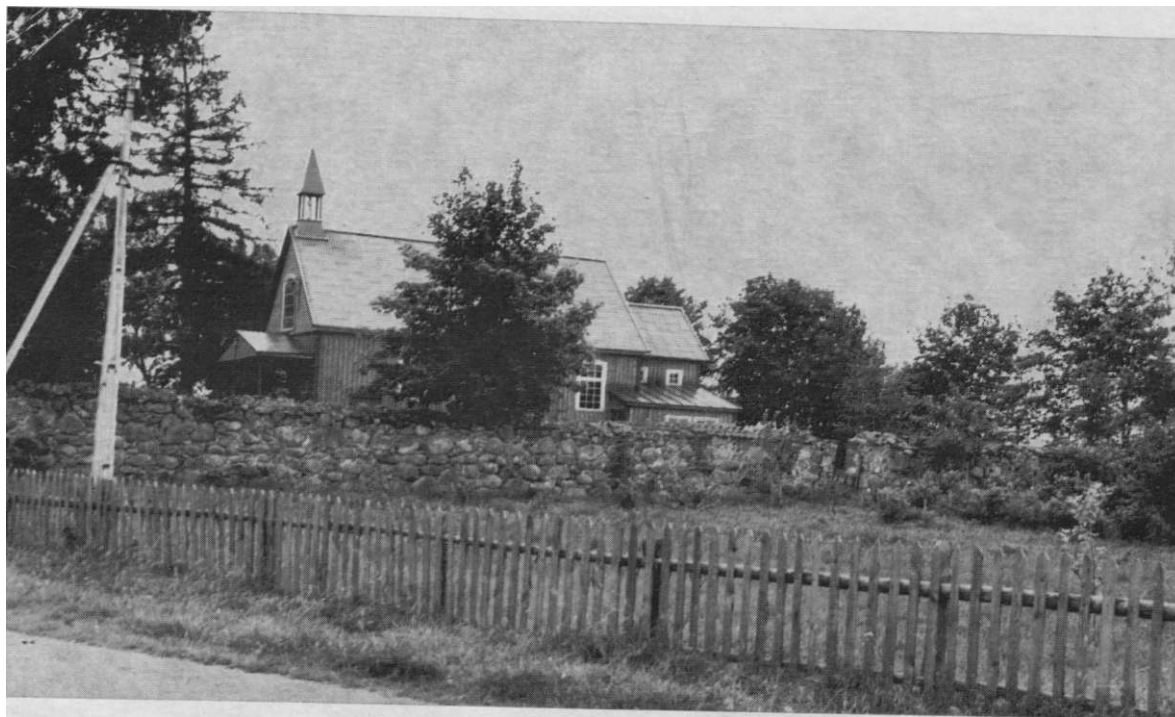
tu bei gausiomis aukomis bažnyčia vėl buvo atstatyta. 1958 m. rugsėjo 7 d. Kruopiuose labai gražiai sutiktas Telšių vyskupas Petras Maželis konsekavo naujai atstatytą bažnyčią, dalyvaujant didelei miniai tikinčiųjų.¹⁸ To apsilankymo metu vyskupas suteikė ir Sutvirtinimo sakramentą.

Leckavos, Mažeikių apskrityje, bažnyčia karo metu taip pat sudegė. Pamaldos buvo laikomos paprastame name. Okupacinė valdžia vis trukdė naują bažnyčią statyti. Tik 1958 m. ant senosios bažnyčios pamatų pastatyta medinė gyvenamojo namo išvaizdos bažnytėlė, kuriai reikalingas lėšas sudėjo ir statybos darbus atliko suskurdinti leckaviečiai, nuo ryto iki vakaro vėlumos plušą kolchozuose. Ypač aktyvūs statybos rėmėjai buvę iš Sibiro grįžę leckaviečiai tremtiniai (I ir II bolševikų okupacijos metu daugybė jų buvo išgabenta į Irkuto sritį). Bažnytėlės statybai aukos buvo renkamos net Sibiro tremtinių tarpe. Viena tik B. Kryževičienė surinkusi ir Leckavos klebonui pasiuntusi iš ten 1230 rublių.¹⁷

Dar 1970 m. pavasarį medinė Leckavos bažnytėlė nebuvo išdažyta, o ją dengė senas laikinas stogas. Taip pat bažnytėlėje nebuvo ir suolų, o apylinkėje plito žinios, kad Leckavos gyvenvietė netrukus būsianti iškelta kitur. Taip buvo rašoma laiškuose 1970 m. gegužės mėn.

Iš Leckavos į Sibirą didžiųjų trėmimų metu buvo ištremtas ir Leckavos klebonas kun. Stasys Būdvytis, gimęs 1896 m. Gražintas iš Sibiro su palūžusia sveikata, jis mirė Vėžaičiuose 1961 m.

Molėtų klebono kun. Mato Lajausko skaudus likimas ypač minėtinas. Tai taurus lietuvis, ilgametis Molėtų klebonas bei dekanas, didelis patriotas, mėgęs šaulius, skautus ir kitas lietuviškas organizacijas, originalaus būdo. Net pamoksluose kartais pasakydavo: "Jei vyras ne šaulys,

Atstatytoji Leckavos bažnyčia apie 1969 m.

tai koks ten vyras. Mergaitės netekėkit už tokio — šliūbo neduosiu".

Prasidėjus karui ir bolševikams bėgant iš Lietuvos, išgirdęs per radiją iš Kauno stoties Lietuvos himną, verkė kaip mažas vaikas, užsikniaubęs ant radijo. Miestelyje suplevėsavo trispalvė, iškelta molėtiškių partizanų. Tačiau bolševikai iš čia buvo vėlai išmušti, tik liepos 3 dieną. Bolševikų bėgliai paklausė vieną nesveiko proto žmogų, kas liepęs iškelti tą vėliavą. Tas atsakęs, kad dekanas Lajauskas. Okupantai ištraukė nelaimingą kunigą iš lovos. Nelaimei, gretimam kambaryje gulėjo skersai padėta gražiai išlyginta trispalvė. Kun. Lajauskas tuojau buvo okupantų suimtas, išvežtas 3 km. už miestelio ir sušaudytas šalia Molėtų-Utenos vieškelio esančioje pelkėje. Išvijus bolševikus, jo palaikai buvo iškasti ir iškilmingai palaidoti Molėtų šventoriuje. Kiek vėliau buvo pastatytas paminklas su įrašu:

Nors styga gyvenimo trūko,
Jos aidas ilgai dar kartos,
Kad nėra kilnesnio dalyko,
Kaip mirti dėl savo tautos.

Antrą kartą Molėtus okupavę, bolševikai paminklą sudaužė, nugriovė, ir ant kapo liko tik akmenų krūva.¹⁸

Patašinėje, Marijampolės apskrityje, jau pirmosios okupacijos metu bolševikai ten buvusį marijonų ūkį konfiskavo ir norėjo uždaryti koplyčią. Bet parapiečiai, būriais susirinkę, budėjo ir ją gynė. Taip ji išsilaikė per visą pirmąjį bolševikmetį. Koplyčią okupantai iš dalies atitvėrė nuo kitų pastatų ir tik sekmadieniais leisdavo ją lankyti. Antrą kartą okupavę bolševikai koplyčią atėmė, bokštą nugriovė ir pavertė gyvenamuoju darbininkų namu.¹⁹

Apie *Pašilės* bažnyčios, Ukmergės apskrityje, uždarymą rašė Toronte, Kanadoje, leidžiami "Tėviškės Žiburiai" (1963 m. nr. 49). Pašilės bažnyčia esanti pertvarkoma į šokių bei kitokių parengimų salę. Grafo Kasakausko dukraitė viena proga atvykusi iš Lenkijos į okupuotą Lietuvą ir aplankiusi savo senelio statytą bažnyčią. Ji, būdama savininko įpėdinė, protestavusi ir pareikalavusi bažnyčią vėl atidaryti. Bažnyčios storose sienose tebebuvę įmūryti Kasakauskų giminės karstai. Ką reiškia tokie protestai sovietų santvarkoje, parodo generolo Grigorenkos ir daugelio kitų likimas.

Radviliškyje, Šiaulių apskrity, bažnyčia per karą sudegė. Teišliko medinė šešiakampė aukšta varpinė. Okupacinė valdžia nedavė leidimo naujai bažnyčiai pastatyti. Dabartinė bažnyčia įrengta buvusioje parapijos salėje.²⁰

Užėmę *Skapiškį*, Rokiškio apskrity, bolševikai ėmė savaip tvarkyti miestelį. Buvusio mokytojo, vėliau komunistų aktyvisto Valdo Markevičiaus iniciatyva buvusieji dominikonų vienuolyno rūmai buvo nugriauti tariamai dėl jų blogos "situacijos": jie per arti bažnyčios ir todėl mokyklai netinkami. Kadangi bažnyčios griauti tuo tarpu nebuvo ryžtasi, tai paaukoti paminkliniai rūmai. Senosios bažnyčios šventoriuje 1960 m. dar tebestovėjo tebegriūvanti varpinė, o šalia jos įruošta sporto aikštė.²¹

Apie Skapiškio apylinkės dievdirbius, kurie nesudėjo rankų poilsiui ir antrosios sovietų okupacijos metais, bus užuominų tolimesniuose puslapiuose.

Sintautų, Šakių apskrityje, bažnyčia karo metu geroškai apdegė, bet pokario metais vėl buvo aptvarkyta, tačiau dar 1959 m. pamaldos buvo laikomos senojoje klebonijoje. Kapinės išlikusios, tačiau kapų koplyčia sukūrenta.²² Taip pat Šakių apskrityje 1944 m., frontui einant, buvo sudeginta ir Sudargo bažnyčia.

Stelmužė, Zarasų apskrityje, sovietinės okupacijos metais liko visai užmirštas kampelis, kurį retkarčiais aplanko ekskursijos. Tebėra medinė bažnytelė, kartą per mėnesį ją dar aplankęs Imbrado kunigas,* bet stengiamasi ją iš katalikų atimti. Senoji varpinė esanti visai apleista, anot vieno sovietinio rašytojo: "Sukežusi, nusibaigusi, iškiaurėjusi ir sukritusiu stogu". Kultūros paminklų apsaugos viršininko pranešimu, 1959 m. ten buvo laikomos kolchozo pirmininko kiaulės.²³

Sakius bolševikai užėmė 1944 m. spalio 10 dieną. Kovos šiame ruože tęsėsi iki 1945 metų sausio mėnesio. Šakių miestas buvo sudegintas, sunaikintas, išraustas patrankų sviedinių ir beveik sulygintas su žeme. Buvusioje turgaus aikštėje stovėjo tik vienas kitas ne visiškai sugriautas namas. Katalikų bažnyčia buvo visai sunaikinta. Bet tikintieji, nesigailėdami didelių aukų, atstatė mūrinę bažnyčią. Ankstyvesnioji Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia buvo pastatyta 1934-40 metais kun. Br. Vaišnoro rūpesčiu.²⁴ Jis mirė 1967 m. Vilkaviškyje. Tuo tarpu 1970 m. Šakių klebonas, norėjęs remontuoti bažnyčią, turėjo konfliktą su vietos vykdomuoju komitetu.

lietuvio žvejo J. Grišmanausko pasakojimu, 1945 m. per Velykas įsibrovę rusai kareiviai sunaikino gražios bažnyčios vitražus. Kaip okupacinė valdžia į tai pažiūrėjo, tuo tarpu nežinome.

Šaukėnuose 1763 m. kun. Leliuganavičiaus pastatyta bažnyčia sudegė per karą. Išliko tik šventoriaus vartai. Bet po karo šaukėniškiai, nors ir trukdomi okupacinės administracijos, pastatė naują medinę bažnyčią, kurioje dabar meldžiasi, valdžiai mokėdami didelius mokesčius.²⁶

*) Imbrado klebonas kun. V. Samsonas buvo nužudytas 1960 m.

Varniuose okupantai nugriovė vysk. Motiejaus Valančiaus paminklą, stovėjusį jo vardo sodelyje. Gi Valančiaus namas buvo atiduotas mašinų-traktorių stočiai. Buvusieji Kunigų seminarijos rūmai po karo buvo visiškai apleisti. 1967 m. šis istorinis pastatas neremontuojamas ir nesaugomas atrodė jau baigias irti.²⁶

Vilkaviškio katedra, kurios buvęs klebonas kun. Jonas Kardauskas, tapęs marijonu, gyvena Chicagoje, buvo karo audros sugriauta 1944 m. pabaigoje. Vėliau rajonas nuo griuvėsių nuvalytas, ir katedros vietoje dabar auga medžiai, įruošti gėlynai, pastatyti suoliukai. Katalikai teturi iš cerkvės perdirbtą bažnytelę.²⁷ Kas vėliau nutiko su ilgamečiu Vilkaviškio klebonu, kuris čia klebonavo pokario metais, parodys tolimesni puslapiai.

Vilniaus Kalvarijose, kur kasmet apsilankydavo per 125,000 maldininkų, (vien per Sekmines jų suplaukdavo apie 12,000) jau 1941 m. bolševikai uždraudė tikintiems lankytis. Po II pasaulinio karo prieš Kalvarijų lankymą buvo sukurta didžiulė akcija, išleistas specialus prieš šią šventovę nukreiptas leidinys, rajonas galutinai uždarytas maldininkams, kai kurios stotys sunaikintos,* įtaisant rajone priešlėktuvinės apsaugos, įrengimus.²⁸ Vėliau, pravedant naują kelią, galutinai nugriautos visos stotys.

Vepriuose, Ukmergės apskrityje, kryžiaus kelių stotys nugriautos, žemė išarta ir išakėta. 1941 m. birželio mėn. besitraukdami iš Lietuvos bolševikai Skaruliuose nužudė ilgametį Veprių kleboną kun. Balį Vėgėlę.

1941 m. birželio 22 d., prasidėjus Rusijos - Vokietijos karui, Skaruliuose įvyko baisi tragedija. Raudonarmiečiams traukiantis per Skarulius, kažkas tariamai šovęs iš varpinės. Bolševikai, to šūvio labai suerzinti, nutarę sušaudyti visus žmones, susirinkusius į bažnyčią. Apsupo

*) Žiniomis iš Lietuvos, stotis išsprogdino raudonoji armija.

juos kulkosvaidžiais ir liepė gulti ant žemės. Tačiau pasitarę žmonėms leido išsivaikšėti. Keli rusų kariai užėjo į kleboniją, kur tuo metu buvo trys kunigai: Skarulių klebonas Pranciškus Vitkevičius, Veprių klebonas Balys Vėgėlė ir vienas Vilniaus krašto kunigas. Netrukus jie visi buvo išvesti iš klebonijos, žiauriai sumušti, kankinti ir sušaudyti. Jų lavonai sušaudymo vietoje išgulėjo tris dienas. Tik praūžus raudonųjų bangai, buvo palaidoti Skarulių bažnyčios šventoriuje. Jų laidotuvės buvo didžio liūdesio diena tikintiesiems. Iš Skarulių ir apylinkių suplaukė didelės žmonių minios. 1943 m. jų atminimui pastatyti trys dideli mediniai kryžiai. Ilgainiui kryžiai apipuvo. 1958 m. per Vėlines viena kun. P. Vitkevičiaus giminaitė, beturtė ir suvargusi 80 metų amžiaus senutė, vietos žmonių remiamą, pastatė nužudytiems kunigams akmeninį paminklą,²⁹

Iš *Žeimelio* evangelikų-liuteronų parapijos klebono kun. Eriko Leijerio apie 1948-49 m. okupacinės valdžios atstovai pareikalavo vienos jo valdomų bažnyčių raktų, kad ją paverstų grūdų sandėliu. Kun. Leijeris smarkiai priešinosi, kreipdamasis į vietos komunistines įstaigas. Raktai buvo atimti prievarta ir bažnyčia pripildyta grūdų. Tada kun. Leijeris pasiuntė telegramą pačiam Stalinui, reikalaudamas bažnyčią grąžinti tikintiesiems, nurodydamas į sovietinę konstituciją ir pažymėdamas, kad mokesčiai sumokėti. Netrukus bažnyčia buvo grąžinta, tačiau 1949 m. gruodžio 30 d. kun. Leijeris buvo suimtas. Po metų ir vienos dienos, 1950 m. gruodžio 31 d. jis mirė kankinio mirtimi Krasnojarsko priverčiamųjų darbų stovykloje. *Žeimelio* evangelikų-liuteronų parapija dar buvo žymima 1959 m. sąrašuose, tačiau be nuolatinio kunigo.³⁰

Adelė Schmidt "Europos Lietuvoje" paskelbtuose atsiminimuose "Pirmieji pokario metai" apie Jurbarko kunigų likimą rašė:

"Saugumas 1947 m. persikėlė į evangelikų bažnyčią.* Kunigą Gavėną iškraustė į bažnyčią su dviem mažomis mergaitėmis. Jo žmona dirbo dantiste. Prie jo ieškojo priekabių, nes be priekabės niekados neveždavo žmogaus. Kunigas Gavėnas sakydavo pamokslą taip, kaip jam atrodė teisinga. Jis laidojo vieną jaunuolį, kurį nušovė stribas. Jaunuolio motina, kuri buvo našlė, draugavo su stribu, o sūnus pyko ir neapkentė. Vieną dieną jis matė, kaip stribas ateina, ir bėgo. Šitas nušovė. Atsakymas trumpas — banditų ryšininkas. Už tai kunigas laidotuvėse dalyvavo ašarodamas, išbarė motiną ir net viešai ją pavadino žmogžude. Už tai jį ištremė į Sibirą. Prieš ištremdami leido ramiai pasimelsti. O jis išėjo ramus, neparodydamas savo skausmo, mergytėms sakydamas: "Aš tuoj grįšiu." Taip pat išvežė ir katalikų kunigą Albertą. Ne iš noro pasigirti sakau, bet jie buvo puikūs dvasiškiai ir jokio nusikaltimo nepadarė..."

OKUPANTU UŽDARYTOS BAŽNYČIOS

"Tėvynės Sargas" 1969 m. nr. 1 paskelbė ir kitų uždarytų bei išniekintų Lietuvos bažnyčių sąrašą:

Kaune: Dominikonų bažnyčioje 1965 metais įsteigtas kino teatras "Santaka".

Įgulos bažnyčioje 1965 metais atidarytas Kauno valst. Čiurlionio galerijos dailės muziejaus filialas.

Šv. Mikalojaus (benediktinių) bažnyčia paversta sandėliu.

Jėzuitų bažnyčioje įrengta sporto salė.

Šv. Gertrūdos (marijonų) bažnyčia paversta popieriaus sandėliu.

*) Matyti, i kleboniją.

Šv. Jurgio bažnyčia (buvusi kunigų seminarijos) paversta sandėliu.

Šv. Kryžiaus Išaukštinimo (Šančiuose) bažnyčia nugriauta 1950 m.

Prisikėlimo bažnyčia (dar nespėta konsekruoti) paversta televizijos aparatų gamykla.

Šv. Trejybės bažnyčia paversta šokių sale.

Kėdainiuose: Šv. Juozapo bažnyčia naudojama elektros aparatūros gamyklos ūkio reikalam.

Kalvinų bažnyčia paversta sporto sale.

Liuteronų bažnyčioje įrengta parodų salė.

Kretingoje: koplyčia paversta kraštotyros muziejaus sandėliu.

Liškiavos vienuolyno rūmuose yra mokykla, bet planuojama rūmus panaudoti turizmui.

Nidos evangelikų bažnyčia paversta šokių sale.

Palėvenės vienuolyno pastatai naudojami kolchozo reikalam.

Pašyšių evangelikų bažnyčia paversta kultūros namais.

Pažaislio vienuolyne įsteigta psichiatrinė ligoninė, bažnyčia nenaudojama ir gerokai apnykusi.*

Rusnės evangelikų bažnyčia paversta vaikų sporto mokykla.

Stelmužės bažnytėlė paversta skulptūros muziejumi.

Telšių seminarijos rūmuose — kurčiųjų mokyklos internatas. Vyskupo rūmuose — Telšių rajono vykdomasis komitetas.

Vilniuje: Augustijonų bažnyčioje — ūkinių prekių sandėlis.

Bazilijonų vienuolyno cerkvėje — statybinių konst-

*) Berods, dabar pavesta Čiurlionio galerijai?

rukčių laboratorija. Pati bažnyčia paversta vyno ir alaus sandėliu.

Bernardinų bažnyčioje — dailės instituto dirbtuvės.

Dominikonų bažnyčios rūšiai panaudoti istoriniams-architektūriniais, eksponatams.

Evangelikų - liuteronų bažnyčioje kino teatras "Kronika".

Šv. Jokūbo bažnyčioje įrengtas teatro sandėlis.

Šv. Jono bažnyčia paversta baldų sandėliu.

Katedroje — paveikslų galerija; katedros varpinėje — ekskursijų biuras.

Šv. Kazimiero bažnyčioje — ateizmo muziejus.

Šv. Kotrynos bažnyčia paversta sandėliu.

Šv. Mykolo bažnyčioje įrengtos dirbtuvės, sunaikinti 7 meninės vertės altoriai.

Misininkų bažnyčia paversta sandėliu.

Šv. Stepono bažnyčia — remonto dirbtuvių sandėliai.

Vilniaus kapitulos namai — dailės muziejaus skyrius.

Vilniaus vyskupo rūmuose — karininkų ramovė.

Visų Šventų bažnyčia naudojama liaudies meno parodai ir saugyklai.

Pilnas uždarytų Lietuvos bažnyčių sąrašas įdėtas šio veikalo gale, pasinaudojant 1970 - 71 žiniomis.

Pagal turimas žinias, iki 1970 m. Vilniaus vyskupijoje buvo uždaryta 31 bažnyčia ir 46 koplyčios. Kauno arkivyskupijoje — 20 bažnyčių ir 89 koplyčios. Telšių vyskupijoje — 14 bažnyčių ir 31 koplyčia. Panevėžio vyskupijoje — 5 bažnyčios ir 82 koplyčios. Vilkaviškio vyskupijoje — 13 bažnyčių ir 12 koplyčių. Kaišiadorių vyskupijoje — 4 bažnyčios ir 36 koplyčios.

Taigi aplamai iki 1970 m. okupuotoje Lietuvoje uždaryta 117 bažnyčių ir 296 koplyčios. Ankstyvesnioji statistika rodė, kad 1940 m., grįžus Vilniaus kraštui, nepriklausomoje Lietuvoje buvo 320 koplyčių. 1970 m., lygiai

po 30 metų, jų bebuvo likę tik 24: Vilniaus vyskupijoje 4, Kauno — 1 ir Telšių — 19. Reiškia, Lietuvos laisvės ir tikėjimo priešams tos po visą kraštą plačiai išmėtytos kaimo koplyčios, į kurias gausiai rinkdavosi religinėje ir tautinėje nuotaikoje auklėjamas Lietuvos kaimo jaunimas — gyvoji nepriklausomos Lietuvos ateitis, buvo didelė raktis akyse ir jos be pasigailėjimo liko išnaikintos. Jei kas tą žygį norėtų pateisinti kunigų trūkumu, klystų. Juk ir nepriklausomybės metais daugumoje koplyčių nuolatinių kunigų nebuvo, o Mišias atlaikydavo kartkartėmis atvažiuojantieji.

Tiesa, eilės karo sudegintų ar okupantų uždarytų bažnyčių vietoje išaugo laikinos varganos koplytėlės, kurių vienos nuotrauką čia matome. Jos paskubomis ir su nemaža rizika tikinčiųjų suramstytos, kad apylinkės žmonės visai neliktų be Dievo namų. Tos naujos koplytėlės — tai vargo, persekiojimų ir galop tautos nepalaužiamo tikėjimo Dievu simboliai.

Pažymėtina, kad tiek bažnyčių ir koplyčių Lietuvoje uždarė toji valdžia, kuri konstitucijoje skelbia pilną religijos laisvę, kuri laisvajam pasauliui kiekviena proga stengiasi įrodyti, kad jų krašte tikėjimą laisvai gali išpažinti kiekvienas, kurs nori.

Kaip stropiai bažnyčias ir tikėjimą gina okup. Lietuvos tikintieji, liudija kad ir šis epizodas apie Kauno Įgulos bažnyčios uždarymą, kurį savo akimis matė atsiktinai į Kauną užklydęs vienas lenkų kunigas.

Tą dieną, sako jis, kulto komisaras pasikvietė Įgulos bažnyčios kleboną su komiteto nariais ir pareikalavo tuojau perduoti jam bažnyčios raktus, — bažnyčia esanti reikalinga švietimo reikalams. Klebonas aiškinosi, kad negalįs atiduoti raktų, nes bažnyčioje dar yra Švč. Sakramentas.

"Tai išnešk!" — įsakė komisaras. Kunigas pasakęs, kad 7 val. vakare laikysias šv. Mišias ir tada iškilmingai

Tokių laikinų bažnytelių 1970 m. buvo matyti kai kuriose Lietuvos vietose.

išdalysias Švč. Sakramentą žmonėms. Komisaras sutiko palaukti iki vakaro. Uždraudė paskelbti žmonėms, kad bažnyčia uždaroma.

Tačiau žmonės, matyt, iš komiteto narių, greit viską sužinojo. 7 val. bažnyčia buvusi pilna žmonių. Kunigas išdalijęs komunią ir dar pritrūkę ostijų. Po Mišių palaiminimo klebonas drebančiu balsu pasakęs, kad šios Mišios buvusios paskutinės šioj bažnyčioj. Prašė visų ramiai išsiskirstyti. Tačiau niekas iš bažnyčios nėjęs. Žmonės garsiai pradėjo kalbėti Tėve mūsų, Sveika Marija. Praėjo viena, kita valanda, bet žmonės nesiskirstė. Apie pusiaunaktį vėl pasirodė klebonas ir sujaudintu balsu pasakė:

"Žmonės, išeikite! Jeigu neišeisite, jie mane užmuš!" Tada žmonės verkdami pradėjo bučiuoti altorius, sienas ir grindis. Pasakotojas pats matęs, kaip bažnyčios grindys buvusios aplaistytos žmonių ašaromis.

"Mačiau nepaprastą lietuvių prisirišimą prie tikėjimo ir didelę jų drąsą. Jau vien dėl to ir aš norėčiau būti lietuviu", pasakojo ano įvykio Kaune liudininkas.

AKIMIRKOS IŠ TIKINČIŲJŲ PRIEŠINIMOSI

Kaip lietuviai buvo ištikimi Bažnyčiai, tikėjimui ir tautinėms tradicijoms pirmosios sovietų okupacijos metais, įdomių detalių randame vysk. V. Brizgio atsiminimuose:

"Buvau liudininkas tokio epizodo. Vieną 1941 m. sausio mėn. pavakarę, ruošiantis rinkimams į Maskvos tarybą, Kauno Rotušės rajone keturi svetimtaučiai lipino priešrinkiminius plakatus. Priėję Jėzuitų bažnyčią, ant bažnyčios durų užlipino du žydiškus plakatus. Pro šali eidami lietuviai, tai matydami, pradėjo protestuoti. Be-

matant atsirado kelios moterys, kurios šoko plakatus nuo bažnyčios durų plėšti. Svetimtaučiai jas jėga stūmė į šalį ir, susirinkusiems tikintiesiems grasindami ir visaip juos įžeidinėdami, lipino vieną plakatą po kito ant bažnyčios durų, ant sienų. Buvo iššaukta milicija, kuri aniems tipams pagaliau įsakė plakatus nuo bažnyčios sienų ir durų nuplėšti.

Plačiai Lietuvoje yra žinomas įvykis Krekenavoje. Čia bolševikams kėsinantį užimti kleboniją, parapiečiai net kelias dienas ją gynė. Teko prieš bolševikų miliciją ir kitus pareigūnus pavartoti net lazdas, bet klebonijos nedavė. Už tai daugelį vyrų, moterų ir mergaičių suėmė. Visus suimtuosius kelias paras laikė nekūrentame kalėjime, menkai apsirengusius, nevalgiusius. Kai kuriems iš jų net kojos nušalo. Vienas iš jų, R.K., iš kalėjimo parašė savo broliui kariui laišką, kuriame tarp kitko užsiminė:

'...Keturias paras buvau daboklėje, kai buvo tokie šalčiai, kad su veltiniais apsiavęs nušalau kojas, sutino... Tas baisus tardymas, tūkstančiai smūgių į galvą, į sprandą iki apalpimo... Tik tol pailsi, kol guli be sąmonės. Priešas pajunta, kad pradedi atsipeikėti, tai vėl nauji smūgiai; neliko mano kūne pirštui uždėti vietos, kur nebūtų sumušta. Rodosi, širdis sustoja plakusi nuo kančių...

Taigi, mielas Apolinarai, prisiminki savo brolių, kuris kentėjo už Bažnyčią, už kunigus, už tikybą. Dievas žino, kas manęs dar laukia toliau. Bet aš, tavo brolis, per daug nebijau kančių už Kristų, nes žinau, kad Kristus už mus kentėjo.,' "

Vysk. V. Brizgys toliau rašo: "Šis Aukštaitijos kaimo jaunuolis yra atstovas visos ano meto Lietuvos liaudies nuotaikos. Jam tikrai dar daug teks iškentėti, nes jį su daugeliu kitų į jį panašių bolševikai išvežė į SSSR.

Rokiškyje 1940.X.22-26. buvo misijos. Jas vedė tėvas Masilionis, SJ. Bolševikai negalėjo pakęsti, kad, užuot

puolus naujiems tironams po kojų ar iš baimės lindėjus namie, dar misijos ruošiamos. To paties miesto gyventojas Blogorodas ir kažkoks kitas nepažįstamas, bažnyčioje negalėdami prieiti iki misininko, kėsinosi prieš misininką lydėjusį brolių. Pasipiktinę tikintieji begėdžiui Blogorodui ir jo palydovui suruošė tokią pirtį, kad nuo žmonių pykčio teko jiems pasislėpti milicijoje. Susirinkusi prie milicijos būstinės minia reikalavo atiduoti triukšmadarius jų teismui. Kiti, kol kunigai po Mišių išsiskirstė, saugojo kleboniją ir kunigus prieš galimus bolševikų pasikėsinimus..."

Taip Kražių drama, įvykusi Rusijos carų okupacijos metais, daugeliu atvejų vėl pasikartojo Lietuvoje pirmoje bolševikų okupacijoje. Per ketvirtį šimtmečio vėl metų metais ir įvykių įvykiais ji kartojasi vis dar okupantų tebepersekiojamoje mūsų Lietuvoje.

O koks gyvas ir patvarus okupacijų metais buvo Lietuvos jaunimas, mums paryškina vienas kitas faktas iš vysk. V. Brizgio atsiminimų:

"Kur tik buvo kokia nors vidurinė mokykla, ten bažnyčioje šventadieniais buvo skirtas laikas mokinių pamaldoms. Jaunimas jas lankė įprastu uolumu, o kai kur su bendrąja visuomenės nuotaika ir mokinių pamaldumas dar padidėjo. Daug kur ir daugelis mokinių yra patyrę grasinimų iš vadinamųjų komsorgų, komjaunuolių ir net NKVD. Visokie sekliai, stovėdami prie bažnyčių durų, demonstratyviai užsirašinėdavo į bažnyčią einančių pavardes, net fotografuodavo, bet visa tai jaunimo nenugądindavo. Moksleivių tikybos pamokose, kurios vykdavo bažnyčiose, paprastai demonstratyviai sėdėdavo ir komsorgas ar kuris kitas panašus, atėjęs ne pasimokyti, bet savo atsilankymu bauginti dalyvius, pasekti, ar nebus galima prie kurio nors sakinio prisikabinti. Viena dieną Kaune šitoks seklys, begrižtas iš Jėzuitų bažnyčios, ties vadinamąja studentų bažnyčia buvo pačiuptas ir gerokai

primuštas. Pamokose bažnyčioje jo daugiau nematė, bet kiti jį pavadavo...

Iš mokyklų buvo pašalinta visa, kas turėjo kokios nors religinės prasmės. Kryžius ir paveikslus pakeitė Markso, Lenino, Stalino, Molotovo ir kitų "šventųjų" paveikslai. Keliose mokyklose mokiniai, ateidami į pamokas, atsinešdavo kryžių. Jį pakabindavo klasėje, kai prieš pamokas ir po pamokų kalbėdavo maldą. Pamokų metu jį paslėpdavo, kad kas nors neatimtų ir neišmestų.

Marijampolės amatų mokykloje mokiniai kelis rytus vis pakabindavo savo rankų darbo kryžių, kurių palikdavo kaboti ir pamokų metu. Tačiau tas, kieno tai buvo pareiga, kryžių vis pašalindavo. Vieną rytą buvo rastas tvirtus medinis kryžius prikaltas prie sienos stipriomis vinimis.

Vienoje gimnazijoje po nakties buvo rastas klasėje tarpe dviejų kabousių bolševikų "šventųjų" paveikslų sienoje juoda anglimi išpaišytas kryžius su užrašu apačioje: "Viešpatie, Tu vėl tarpe latrų..."

Vilkaviškio gimnazijoje buvo viena lietuvaite komjaunuolė. Ne iš blogos, bet iš neturtingos šeimos. Įsirašydama į komjaunuolius, tikėjosi savo mokslui paramos. Bet susirgo smegenų uždegimu ir Kauno universiteto klinikose mirė. Prieš mirtį priėmė sakramentus ir kitokią religinę patarnavimą. Parvežti jos kūną į tėviškės kapus tėvai neturėjo lėšų. Bolševikuojas tos gimnazijos mokytojas Š. pasiūlė tėvams parvežti mergaitės kūną į tėviškę ir gražiai palaidoti, jeigu tėvai atsisakys nuo bažnytinio palaidojimo. Pasiderėję, pasvyravę, tėvai sutiko. Tai sužinoję, moksleiviai sujudo. Jie pasiūlė mergaitės tėvams, kad dukrelę jie parvešią ir katalikiškai palaidosią. Mokiniai greitai perbėgo mieste per butus, surinko kelis šimtus, rublių aukų ir mirusiąją parsigabeno į jos gimtąjį miestą. Pavaikare iš stoties su bažnytine procesija atlydėjo ją į bažny-

čia. Keletą to miesto kunigų mokiniai patys paprašė kitą rytą atlaikyti už mirusiąją mišias. Paskutinės iškilmingos pamaldos už mirusiąją buvo 9 val. Į pirmąją pamoką net žydukai ne visi atėjo: mokiniai buvo bažnyčioje pamaldose. Į antrąją pamoką mokiniai grįžo iš bažnyčios. Mokytojas Š., stovėdamas gimnazijos duryse, įpykęs klausinėjo praeinančius, kur jie buvo. Visi atsakinėjo buvę bažnyčioje pamaldose už mirusios draugės vėlę. Su kitomis mergaitėmis pareina ir viena žydaitė.

— O kur tu buvai? — užrinka mokytojas.

— Bažnyčioje, — atsakė ši.

Po pamaldų mokiniai savo draugės karstą paliko bažnyčioje, sutarę į kapus jį palydėti po pamokų. Jaunuoliai išsigeidė, kad jų draugei orkestras sugrotų laidotuvių maršą. Bet buvusius šaulių ir ugniagesių orkestrus tvarkė jau bolševikėliai. Kreipiasi mokiniai į orkestro vadovą. Jis sutinka. Jeigu mirusioji į kapines bus lydima be kunigo, tai orkestras pagros veltui, o jeigu su kunigu, tai reikės mokėti 100 rublių. Mokiniai vėl perbėgo per šeimas ir orkestrui užmokėjo 100 rublių, bet mirusiąją į kapines lydėjo kunigo vadovaujama procesija. Lydėjo ne tik mokiniai, bet ir šiaip žmonių didelis būrys. Tik mirusios mokytojai ne visi buvo matyti..."

Antrą kartą bolševikams sugrįžus į Lietuvą, ypač sostinėje Vilniuje ir kitose Lietuvos vietose, vėl buvo matyti tiesiog demonstratyvus pavergtųjų lietuvių, o ypač jaunimo, prisirišimas prie Dievo ir ištikimybė Bažnyčiai. Įvairiuose bažnytiniuose choruose dalyvaudavo daugybė giedotojų, Vilniuje ir Kaune į bažnyčias giedoti ateidavo žymiausieji solistai, į atlaidus suplaukdavo minios žmonių. Vieną kitą epizodą pacituosime iš paskirų laiškų, kurių autorių dėl žinomų aplinkybių nedrąsu minėti.

Antai, 1945 m. pavasarį, karui tik pasibaigus, didelis atgimimas buvo matomas šv. Kazimiero bažnyčioje Vilniu-

je,* kur iki kovo mėnesio klebonavo vėliau tapęs Sibiro kankiniu žymus pamokslininkas kun. J. Paukštys, SJ. Ten veikė klebono suorganizuotas geras choras, į bažnyčią tikybos pamokų susirinkdavo iki 80 jaunesnių berniukų. Sakoma, kad, rytais į mokyklą eidami, jie tiesiog būriais užsukdavo į šv. Kazimiero ir kitas bažnyčias.

1947 m. Vilniuje Šv. Jono bažnyčioje, kur dar neseniai apaštalavo būsimasis Stutthofo nacių kacetos kankinys kun. Alfonsas Lipniūnas, per rekolekcijas buvo išdalyta net 1,800 komunijų. Tuo metu Vilniaus vyskupo sosto tebesėdėjo šviesios atminties arkiv. Mečislovas Reinys, būsimasis bolševikų kalinys. Jis kvietė į Vilnių geriausius lietuvius pamokslininkus, matyt, norėdamas miestą atlietuvinėti per bažnyčias. 1947 m. šv. Jono bažnyčioje su gražiu pasisekimu rekolekcijas vedė kun. Al. Markaitis, SJ, o 1948 m. — kun. A. Šeškevičius, SJ. Dvidešimčiai su viršum metų praėjus nuo anų dienų Vilniuje, mums jau žinomas ir tolimesnis buvusiųjų Vilniaus apaštalų likimas. Arkivyskupas M. Reinys mirė Vladimiro kalėjime, Rusijoje, 1953 m., kun. Al. Markaitis, ilgai kalintas Sibiro vergų stovyklose, 1970 m. buvo laikomas psichiatrinėje ligoninėje Lietuvoje, o kun. A. Šeškevičius, taip pat Sibiro tremtinys, grynėsi naujose bylose, jam iškeltose sovietinių teismų vien už tai, kad jis bažnyčioje pamokęs ar paklausinęs vaikus katekizmo. Šių ir kitų pokarinio Vilniaus tikėjimo apaštalų gyvenimo bei kančios epizodai dar bus plačiau nušviesti šioje knygoje toliau, o kas vėliau nutiko su religine bei tautine lietuvių šventove Vilniuje — Šv. Jono bažnyčia, pranešė laisvoji Elta 1970 m.:

"Okup. Lietuvoje paskelbta, kad atgimsta Vilniaus perlas — Šv. Jono bažnyčia. Iš tikrųjų, nors prieš kelerius metus šioji bažnyčia — architektūros šedevras — buvo

*) Dabar ten ateizmo muziejus.

remontuojama, ji iš esmės pritaikyta, kaip nurodoma plačiame straipsnyje 'Tiesoje' (rugp. 29) 'kitiems tikslams'. Šios bažnyčios paskirtis okupacijoje iš dalies primena Šv. Kazimiero ir, žinoma, Vilniaus katedros likimą. Gyventojai krašte, dabar ir išeivijoje, patyrė, kad zakristijos patalpose ir dalyje koplyčių bus įsteigtas komunistinio mokslo ir Vilniaus universiteto istorijos muziejus, o pati bažnyčia būsianti pritaikinta rimtos muzikos koncertams. Pagal seną akademijos tradiciją čia bus rengiami iškilmingi minėjimai, aktai, disputai... Varpinę galės lankyti turistai.

Šiuo metu bažnyčios restauravimo darbai jau baigiami. Bažnyčios praeitis lietuvių architektų buvo rūpestingai ištirta... Dabar skelbiama tik apie bažnyčios pritaikymą naujiems reikalams ir nutylima, kas įvyko su bažnyčios didžiuoju altorium, kuris 'Tiesoje' paskelbtais architektų bei istorikų žodžiais — 'pasaulinio lygio šedevras'. Šv. Jono bažnyčią palietė religijos paminklų bei įstaigų naikinimo ar bent pritaikymo ryškė — tai vykdoma tik ateistinio komunizmo sąlygose. Tai apgailestaujama visų lietuvių, savo senovės, religinių ir kitų paminklų mylėtojų ir jų negali patenkinti partijos noras koncertus ir minėjimus rengti bažnyčių patalpose. Vienintelė paguoda yra tai, kad okupantas bent šiuo metu neišdrįsta tas bažnyčias viešai sunaikinti".³¹

Šv. Jono bažnyčios Vilniuje ir kitų Lietuvos religinių šventovių likimas atveria ilgos sovietinės okupacijos skaudžias išdavas.

Aušros Vartuose, Vilniuje, pirmaisiais pokario metais per gegužines pamaldas žmonių, o ypač jaunimo, suplaukdavę tiek, kad gavė būdavo sausakimša net ligi cerkvės. Ta šventovė yra išlikusi iki mūsų dienų, bet ne viena vyresnio amžiaus moteris, čia pardavinėjusi medalikėlius ar šv. paveikslėlius, vėliau buvo apkaltinta už spekuliaciją, o į bylas ne kartą įvelti ir kunigai.

Lietuvos vargo koplytėlės, tikinčiųjų lankomos 1970 metų pavasarį

Viename laiške iš Lietuvos rašoma, kad niekas nepaliko tokio išpūdžio, kaip rekolekcijos Švenčionyse 1947 m. spalio mėnesį. Tokios rekolekcijos rudenį ten buvusios pirmą kartą. Žmonių pilna bažnyčia ir pilnas šventorius. Daugiau kaip dvidešimt kunigų, ir visiems darbo iki kaklo: visos klausyklos apgultos. O kai muziko Siniaus vadovaujamas mokinių choras ir visa bažnyčia ėmė nauja, Siniaus parašyta melodija giedoti rožinį, tai atrodė, kad esi kitame pasaulyje. Vienas jaunas vargonininkas, išgirdęs, kad Siniaus kas savaitę eina kryžiaus kelius, irgi pradėjo juos eiti.

Iš tų Švenčionių rekolekcijų parvažiavęs į Palūšę kun. Nikodemas Vaišutis, lenkų laikais buvęs Švenčionių dekanas, pasakęs "Dieve, Dieve, kokių mes gerų jaunų kunigų turime..." Vėliau kun. N. Vaišutis mirė, ir ant jo paminklo Palūšėje parašyta: "Kun. N. V., Švenčionių krašto švietėjas — Mes tau paminklą gyvą pastatysime dora, pasiaukojimu".

Laiškas apie 1947 m. rekolekcijas Švenčionyse baigiamas žodžiais: "Ir man rodės, jeigu jis dabar iš kapo atsikeltų ir pamatytų ypač kai kuriuos mūsų dabartinius jaunus kunigus, tai taip pat turėtų sušukti: 'Dieve, Dieve, kokių mes gerų kunigų turime, kurie pasiryžę už savo tikėjimą eiti per ugnį ir vandenį'." (1969. X. 7).

Bet neilgai okupantai leido ir Vilniaus krašto lietuviams taip viešai demonstruoti prisirišimą prie savo tikėjimo, prie savosios Bažnyčios. Į Sibiro tremtį greit iškeliavo Švenčionių vargonininkas, muzikas ir kompozitorius Sinius, o jo keliais gyvulinuose vagonuose taip pat buvo deportuota ir eilė Vilniaus krašto kunigų, drauge su pačiu Vilniaus arkivyskupu M. Reiniu, ilgai tardytu ir kankintu kalėjimuose.

VILNIAUS ĮSPŪDŽIAI PO 25 METŲ

25 metams praėjus, vienas ekskursantas iš laisvojo Vakarų pasaulio aplankė Vilnių, tikintiesiems dar paliktą Šv. Petro ir Povilo bažnyčią ir savo įspūdžius paskelbė "Tėviškės Žiburių" 1970 m. nr. 35:

"Lankydamas Vilnių šią vasarą atsitiktinai pakliuvau vieną sekmadienį į Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje laikomas 11 val. pamaldas, kurios buvo labai iškilmingos. Pasieniais, altoriaus skyriuje, sėdėjo apie 12 vyrų. Mišioms patarnavo 3 irgi senyvo amžiaus vyrai — visi su baltom kamžom. Ten pat už grotelių abiejose pusėse stovėjo apie 12 tautiniais drabužiais apsirengusių įvairaus amžiaus lietuvių. Viduryje, tuojau už kunigo nugaros, stovėjo apie 12 jaunų, tarp 15 ir 20 metų, mergaičių, baltom, ilgom suknelėm, skarytėm, su rūtų vainikėliais ant galvų. Be to, ten buvo ir kelios mažos mergytės, baltai aprenktos, irgi su rūtų vainikėliais ant galvėlių, kurios priėmė pirmąją Komuniją.

Po Mišių prasidėjo procesija per vidurį bažnyčios ir šonais. Vyrų nešė įvairias vėliavas su lietuvių ir lenkų užrašais ir baldakimą. Mergaitės, apsirengusios tautiniais drabužiais, nešė įvairių šventųjų altorėlius. Toliau dvi baltai apsirengusios mergaitės nešė didelį gėlių krepšį, iš kurio, pasikeisdamos po dvi, kitos 10 mergaičių barstė gėles prieš kunigo po baldakimu nešamą Švenčiausią Sakramentą. Labai puikus choras giedojo visą laiką. Mišios buvo laikomos lotyniškai ir sena tvarka, kunigui atsigręžus į altorių. Tik garbinimas Švč. Sakramento buvo lietuviškai ir pamokslas. Pamokslas, pagal valdžios nuostatus, ir Evangelija būna tik po visų pamaldų užbaigimo. Aiškina ma, esą žmonės gali išeiti, neišklausę pamokslo.

Bažnyčia nemaža. Jos puikios skulptūros ir vidaus išpuošimai rodomi visiems turistams ne pamaldų metu. Į ją perkeltas sidabrinis šv. Kazimiero karstas. Ši bažnyčia valdžios laikoma architektūrine įžymybe. Rinkliavos metu rublių buvo nesigailėta ir beveik nebuvo smulkių monetų. Po Evangelijos, pamokslui prasidėjus, beveik niekas neišėjo lauk — visi atidžiai klausėsi pamokslo, kuriame maždaug buvo aiškinama, kad, nežiūrint įvairių vėjų, Kristaus egzistencija yra neužginčijama ir tik Dievo maldoje galima ramybė, taika ir vidinis pasitenkinimas.

Paklausiau greta stovinčią nepažįstamą moteriškę: — Ar čia nuolat būna tiek daug pamaldžių žmonių? Ji atsakė: — Šiandien yra atlaidai, bet juo didesnis suvaržymas, juo didesnis žmonių skaičius bažnyčioje, net bedieviai į senatvę ateina čia".

Šis epizodas liudija, kaip laikosi Šv. Petro uola Lietuvoje, 25-ms sunkių audrų ir kančių metams praėjus. Tai epizodas iš valdžios paliktos "reprezentacinės" Vilniaus katalikų bažnyčios, kur visuomet lankosi ir turistai iš užsienio. Gal ne visai taip yra kitose Lietuvos bažnyčiose, ypač provincijoje, kur labiau smaugia okupanto letena. Bet jis patvirtina faktą, kad Lietuvoje tikėjimas dar gyvas, kad yra ir jaunimo, kuris atlieka religinę praktiką, priima sakramentus.

Dar valandėlei stabtelėję Vilniuje, pažvelkime ir į fizinį Šv. Petro uolos veidą Lietuvos sostinėje, kurią tas pats ekskursantas taip piešia:

"Visos Vilniaus bažnyčios reikalingos remonto, atnaujinimo, jų tarpe Šv. Mikalojaus — skliautinė, viduramžinė su juodu Vytauto Didžiojo biustu viename pasienyje. Pusė visų bažnyčių neveikia. Dalis jų apstatytos stalažais — būsią restauruojamos. Ilgą laiką jos stovėjo kiaurais stogais, išmuštais langais. Ten būsią įrengti įvairūs muziejai. Buvusi Šv. Kazimiero bažnyčia paversta antire-

liginiu muziejumi, net mokesčio neimama įeinant, bet žmonių mažai ten. Mat, sunku ką įtikinti, kad žmogus išsivystė iš beždžionės ir t. t. Šv. Teresės bažnyčia prie Aušros Vartų gana liūdnai atrodo. Tai lenkų parapiinė bažnyčia. Jos viduramžių freskos ir paveikslai trupa. Viduramžinė Šv. Dvasios bažnyčia su 20 altorių, aptamsėjusi, apdulkėjusi, be valdžios lėšų restauracijai taip ir merdi, nors pažymėta, kad tai yra architektūrinis paminklas. Universiteto kieme esanti bažnyčia jau įpusėta restauruoti, paliekant visus kryžius lauke. Viduj būsiąs įrengtas, berods, literatūrinis muziejus..."

VYSKUPAS STALINO VIEŠPATAVIMO METAIS

Kaip antrosios sovietinės okupacijos, metais į Lietuvos Katalikų Bažnyčios ir tikinčiųjų padėtį bei ateitį žvelgė tuometinis Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas, vėliau okupacinės valdžios perkeltas į Vilnių, iš ten valdęs Panevėžio ir Vilniaus vyskupijas iki savo mirties 1958 m., savo atsiminimuose, atspausdintuose 1959 m. Brooklyne leidžiamam "Darbininke", plačiai atskleidė kun. K. Balčys. Tiesa, atvykdamas iš Lietuvos, atsiminimų autorius užrašytų vyskupo žodžių neatsivežė, tad tiesioginiam vyskupo dialoge gali būti ir dalis autoriaus kūrybos bei fantazijos. Vis dėlto, kad geriau pažintume vyskupo K. Paltaroko nuotaikas pirmaisiais pokario metais Lietuvoje, kai okupuotą Lietuvą valdė žiauraus Stalino agentai bei patikėtiniai, tuos kun. K. Balčio atsiminimus čia didžiąja dalimi cituoju, nes iš ano laikotarpio autentiškos dokumentacijos labai mažai turime:

"Jau įpusėjo 1946 m. gruodis. Pasiskubinau Kauno Kunigų seminarijoje išlaikyti semestrinius egzaminus, tad

pradėjau šiek tiek anksčiau Kalėdų atostogas Panevėžyje. Besiruošdamas anksti rytą vykti pas draugus į Kupiškį, užsukau dar į Panevėžio vyskupijos kuriją, gal bus laiškų į tą pusę. Mat, paštu laiškus siųsti ilgai trunka ir kartais adresato visai nepasiekia.*

Pasispaudęs portfelį po pažasčia, kiūtinu pro Marijonų bažnytelę į vyskupo namus. Ten raštinėje randu besidarbuojantį Venceslavą Kartošių.** Nuoširdžiai pasisveikinęs, padeda jis valandėlei raštus į šalį, žada man ką įdomaus papasakoti. Laikai juk įtempti: pereitą savaitę suimtas vysk. T. Matulionis ir vysk. P. Ramanauskas; o vysk. Borisevičius jau kuris laikas kaip kalinamas.

Gerasis kunigas pusbalsiai pasakoja, kad prieš keletą dienų vėlai naktį rusai atvyko lengva mašina ir išsivežė vysk. Kazimierą Paltaroką. Tačiau po 3-4 valandų jį sugrąžino. Tik vakar vyskupas pasipasakojęs apie aną naktį. Jį slaptoji policija kaltinusi, kad vadovaujas pagrindžiui. Vyskupas griežtai išsigynęs ir pareikalavęs įrodymų. MGB-istai atsakė: "Mes suėmėm visą eilę kunigų, kurie dirbo pagrindyje. Tu esi jų vyskupas. Kokie jie — toks ir tu pats!" Vyskupui teko greitai griebtis diplomatijos. Jis paklausęs, kiek jo kunigų esą suimtų. Tuo laiku buvę apie dešimt kalinamų.

"Nemanau, kad jie būtų kalti", teisingai juos vyskupas. "Tačiau atsiminkite, kad jie sudaro tik labai mažą dalį mano vyskupijos kunigų. Jeigu jie ir būtų kalti, tai dar nereiškia, kad aš ir kiti kunigai esame kalti." Ir vyskupas padavė labai aiškų MGB-istams palyginimą: "Štai į komunistų partiją labai stropiai atrenkami nariai. Tačiau kas kelinti metai vis atsiranda nukrypimų nuo partijos linijos — ir tada tenka daryti 'partijos valymą'. Ta-

*) Iš to matome, kokia tvarka tada buvo okup. Lietuvoje.

**) Kun. Venceslavas (Vaclovas) Kartošius, gim. 1906 m., išventintas 1932 m., mirė 1955 m. Joniškėlyje.

čiau 'partijos valymo' faktas jokių būdu neįrodo partijos sekretoriaus nukrypimo..."

Bet štai prasivėrė tyliai durys, ir įėjo generalvikaras prel. J. Jucis. Pasikalbėjimą pertraukėme. Sužinojęs, kad vykstu į Kupiškį, surado keletą laiškų į tą pusę.

Rengiausi jau keliauti namo, tačiau tuo metu įėjo pats vyskupas. Kietas jo žodis skiriamas man: "Ir ką gi čia su portfeliu landai į kurią! Juk žinai, kad čia stebi kiekvieną įeinantį ir išeinantį. Ir dar su portfeliu rankoje! Ko gero pamanyš, kad bombą nešioji!"

Kai prel. J. Jucis tyliai paaiškino, jog aš atvykęs, norėdamas pasitarnauti, vyskupo tonas gerokai pasikeitė. Sužinojęs, kad tik rytoj išvykstu, pasisakė norįs su manimi pasikalbėti ir pasikvietė toliau — į savąjį saloną. Žinoma, ir man pačiam rūpėjo pasikalbėti su vyskupu, nes jau buvo priartėjęs man aukštesniųjų šventimų laikas.

Širdelė daužėsi mano krūtinėje. Tiesa, nuo pat pirmosios gimnazijos klasės stebėjau vyskupą per sumą, gegužinių pamaldų metu katedroje. Iš jo rankų priėmiau Su-tvirtinimo sakramentą. Vėliau, būdamas seminaristu, asistavau atostogų metu jam pamaldose, keletą kartų girdėjau jo konferencijas alumnams. Tokia didinga jo eiseną, viską persmeigiančios akys, ypatingas kalbėjimo būdas. Lyg baisu ir priartėti.

Jau ir salone. Nedelsdamas vyskupas paklausia:

— Tai kada išvykti į Ameriką?

Aiškinu, jog tikiuosi gauti exitvizą sausio pradžioje. O jis numoja ranka:

— Man rodosi, kad greitai išvyksi, tačiau ne į Ameriką, o į Sibirą. Vyksti ten paruošti mums kelio.

Valandėlę patylėjęs, pataria:

— Ne tiek svarbu, kur išvyksi, kiek svarbu, kad visur keltumei Lietuvos vardą.

— Gražu yra pamatyti pasaulį ir parsinešti, kas gera. Iš knygų visko nepažinsi. Platesniam akiračiui reikia pavažinėti po Europą, reikia pamatyti ir Ameriką. Nenoromis skirdavau į seminariją profesorius, kurių mokslas vien tik iš knygų. Bet visada reikia grįžti namo. Lietuvybė išliks tik savoje žemėje. Kitur ji ilgainiui išnyks...

Pamažu baimė išnyko mano krūtinėje, atsirado džiaugsmas būti kartu, mintimis dalytis, pasimokyti. Vien arčiau susitikus, pastebi vyskupo asmenybės pranašumą. Bet verčiau klausykimės vyskupo balso:

— Nepriklausomybės metais padaryta žymi pažanga visose srityse. Nors ir dažnokai tekdavo su valdžių potvarkais susikibti, bet galėjai tada bent kovoti. Šiuo metu svarbiausias uždavinys — gelbėti jaunimą. Dėl to priimame kiek tik galėdami daugiau jaunimo į kunigų seminarias. Iš visų neišeis kunigai, bet seminarija taip pat jų ir nepagadins. Bent nežus, taps geresniais katalikais. Savo užduotimi laikau kiek galėdamas ilgiau išlaikyti bažnytinę santvarką mūsų krašte. Tenka dabar lyg šachmatais žaisti: numatyti iš anksto priešo ėjimus, kad savo ėjimais tinkamai užbėgtum už akių.

Sustojo valandėlę vyskupas ir karčiai nusišypsojo:

— Sunku lošti, kai žinai, jog oponentas kiekvienu metu gali nutraukti partiją ir tave sunaikinti. O laisvės valanda dar tolima. Žinoma, Dievo planai mums nežinomi. Viešpats dažnai pasijuokia iš žemės gyvūnėlių užmačių. Štai, 1944 metų rudenį ruseliai lakūnai norėjo subombarduoti mano katedrą, o Dangaus Viešpats tik nusikvatojo: ruseliai taikė bombomis į bažnyčią, o jų bombos sukrito į parapijos "tupinyčią" (išvietes).

— Tačiau ateičiai privalome ruoštis, nors ji dar labai neaiški. Reikia verstis iš kitų kalbų vertingas religines knygas. Kunigams dabar užtenka laiko gerai paruošti pamokslus. Neatidėliokime tai dienai, kai gal nebus kam

klausytis. Gaila, kad mūsų dvasininkai, ypatingai vienuoliai, per daug pasitiki Dievo malone, o per mažai įdeda darbo. Užmiršta liaudies sveiką patarimą: "Dirbk, tai ir Dievas tau padės." Bet dirbk!

— Gal kada nors tarp atominio karo griuvėsių surasite ir mano naujausius rankraščius. Šiuo metu baigiu rašyti visų Panevėžio vyskupijos bažnyčių istoriją. Taip pat esu parengęs Lietuvos turistinių vietovių elenčą — lotyniškai. Tikimės, kad kada nors ir turistų daugiau Lietuvoje atsiras.

Laikas greit bėgo. Nejučiomis ir pietų metas atėjo. Vyskupas pakvietė pietų. Pradėjau išsisukinėti, jog nepatogu taip ilgai trukdyti. Jis trumpai atkirtęs, jog pietūs esą paruošti, o po jų dar norįs pasišnekėti mano šventimų reikalu. Sėdom valgyti keturiese — su generalvikaru ir kancleriu.

Bevalgant vyskupas pasiteiravo apie seminarijos chorą, kuriam tada man teko vadovauti: kiek narių, kokias mišias bazilikoje gieda, ar tebeatliekame gražiasias J. Naujaliao Didžiosios savaitės responsorijas? Jau įsidrąsinęs trumpai nupasakojau apie muzikinę veiklą seminarijoje. Mėgo vyskupas darnią giesmę, bažnytinės muzikos koncertus. Gerai pažino lietuvių kompozitorių kūrinis. Privačiuose pobūviuose džiaugdavosi gražiu liaudies dainų skambėjimu. Pagaliau paminėjo, kad normaliais laikais būtų pasiuntęs mane toje srityje pasigilinti.

Pietūs pasibaigė. Grįžome vėl į senąsias vietas salone. Atsinaujina pasikalbėjimas kunigų reikalu. Ekscelencija dėsto:

— Kunigų Lietuvai niekad neužteko. Būtų gražu pasvajoti, jog kai dabar einą mokslus gausūs seminaristai pasieks kunigystę, dar grįš ir iš užsienio pasitraukę. Tada gal jau ir užteks...

— Tiesa, vienas dalykas lieka man neaiškus: sunku

man suprasti naujųjų kunigų kartą. Senesnioji buvo man artimesnė. Jaunesniųjų kunigų elgesį dažnai sunku suprasti. Galvoju, kad iš dabartinėje seminarijoje vartojamų metodų išeis arba labai geri, arba labai prasti kunigai. Vidutinių nesitikiu. Bijausi, kad nebūtų labai prasti.

— Gal tai yra pažanga, kurią man sunku suprasti. Prieš daugelį metų, būdamas seminarijos inspektoriumi, liečiau užkalti klierikų kambarių duryse esančius langečius. Kiti tada manęs nesuprato, per daug "pažangiu" vadino. Tačiau, kai aš pats dabar pasižiūriu į seminariją, rodo, kad tenai klierikų neberandu. Visi tapę studentais tiek išore, tiek dvasia.

— Kaip buvęs seminarijos vadovas, galvoju, jog šiuo metu tenai daug dėstoma spekuliatyvinės dogmatinės teologijos bei įvairių filosofijos disciplinų. Praktiškai kunigui naudingiausia yra pastoralinė teologija ir geras kanonų pažinimas. Net ir kai kurie duodami mąstymai per daug abstraktūs.

— Kunigų man reikia išmintingų ir šventų. Ne užsidarėlių, bet veiklių. Praktiniame apaštalavimo darbe tarp inteligentų labai padeda geras lietuvių literatūros, o taip pat ir lietuvių muzikos bei meno pažinimas. Su žmonėmis apie įvairias teologijos opinijas negi kalbėsi.

Bekalbant apie kunigus, pajutau, jog dabar geriausia proga pasiteirauti ir mano paties šventimų reikalais. Apie tai užsiminus, vyskupas lyg ir susimąstė, patylėjo, pagaliau labai nuoširdžiai prabilo:

— Tikiesi už kelių savaitių vykti Amerikon. Patariu tau likti laisvam. Tenai turėsi progos apsispręsti. Ten kitas kraštas, kitos gyvenimo sąlygos. Todėl nė pats už save iš anksto negali atsakyti.

Įtikinėjau Ekscelenciją, kad aš jau galutinai apsisprendęs ir tiek. O jis vėl:

— Esi muzikas, taigi jautrios sielos žmogus. Net ir

nelabai jautriam žmogui kunigystės pareigos yra sunkios. Gi jautrios prigimties asmeniui kunigystė tampa beveik nepakeliama. Čia reikia daug pergyventi. O žmonės niekada nesupras, neužjaus tavęs.

Vėl įtikinėjau vyskupą, jog nesu jau toks jausmų žmogus. Neapvilsiu. O Ekscelencija tada kerta stipriausią smūgį:

— Atvirai sakau: tavo vietoje būdamas dabar subdiakonato neimčiau. Tyla. Mano akys pilnos ašarų. Ar?..

Pagaliau vyskupas nutraukia nejaukią tylą:

— Na, jei su ašaromis prašai, tai gerai, sutinku. Tačiau žinok: 'Kaip pasiklosi, taip išmiegosi'. Rytoj pradėki rekolekcijas, kad gruodžio 29 dieną galėčiau suteikti subdiakonatą.

Lyg akmuo nuslinko nuo krūtinės. Atsisveikinu su angelišku džiaugsmu ir skubu namo.

Tai toks buvo mano pasikalbėjimas su Didžiuoju Ganytoju. Rodos, lyg vakar", baigia atsiminimus kun. K. Balčys.³²

1946-47 metais okupantams ištrėmus ar nužudžius kitus Lietuvos vyskopus, o taip pat mirus ir Seinų - Vilkaviškio vyskupui Antanui Karosui, vysk. K. Paltarokas liko vienintelis okupuotos Lietuvos tikinčiųjų ganytojas, kuris, laikinai paskirtų kitų vyskupijų valdytojų padedamas, drąsiai ir išmintingai vadovavo Lietuvos katalikams iki savo mirties.

A. A. VYSK. ANTANAS KAROSAS

Prisimindami didžiuosius Bažnyčios ir tautos švyturius, negalime užmiršti ir tų, kurie gyvi būdami, gal ir nesusilaukė to garso, kurio jie nusipelnė ir kuriuos ateityje, tikime, iškels istorija. Į jų tarpą įrikiuotinas ir vysk. An-

tanas Karosas, miręs 1947 m. liepos 7 d. Marijampolėje. Pagal Lietuvių Enciklopedijos XI tomą (psl. 81 - 82), "pirmą kartą rusams okupavus Lietuvą, vysk. A. Karosas turėjo daug iškęsti, kai seminarijos ir vyskupo rūmai buvo konfiskuoti, o vyskupas turėjo apsigyventi Vilkaviškio klebonijoje. Ir vokiečiams užėjus, seminarija neatgauta, bet vysk. Karosas ją vis tiek atidarė, užleisdamas savo rūmus. Seminarija veikė iki 1944 m. vasaros. Kai 1944 m. rugpiūčio mėnesį visi Vilkaviškį dėl fronto veiksmų paliko, vysk. Karosas nepasitraukė ir keletą savaitių išbuvo fronto ugnyje. Užėjus bolševikams, iš karto apsigyveno Šunskuose, o nuo 1946 m. Marijampolėje. Dar 1946 m. suteikė Sutvirtinimo sakramentą daugiau kaip 1,000 asmenų. 1947. VII.7 mirė. Palaidotas Marijampolės bažnyčioje. Vysk. A. Karosas visuomet atrodė menkas, silpnas (buvo smarkiai kuprotas dėl nugarkaulio ligos), tačiau pasižymėjo nepaprasta sveikata. Savo sprendimuose buvo apdairus. Tas jo atsargumas, ypač kai būdavo reikalingi aiškūs ir skubūs sprendimai, kai kada kitų buvo palaikomas neveiklumu. Episkopato santykiams su valdžia paaštrėjus, vysk. A. Karosas visada būdavo nuosaikiųjų pusėje. Santykiuose su kitais buvo labai švelnus. Jei ką reikėdavo pabarti, tai padarydavo labai atsargiai. Patirtus nemalonumus mokėdavo nutylėti, nukęsti. Privačiame gyvenime buvo labai kuklus, nemėgdavo iškilmių ir jų vengdavo. Savo vardadienį kasmet išvykdavo kur nors į nuošalią parapiją praleisti. Turėjo gerą atmintį. Laisvai, bet tiksliai, cituodavo šv. Raštą ar kitus bažnytinius šaltinius..."

Vysk. A. Karosui nebuvo lemta tapti okupantų kankiniu, nes dėl senyvo amžiaus antroje sovietinėje okupacijoje jis nebeatsistojo į tų Lietuvos Katalikų Bažnyčios vadų avangardą, kurie bolševikams buvo didžiausia rakštis akyse, kaip vyskupai Borisevičius, Reinys, Matulionis, Ramanauskas, vėliau nuėję kankinystės keliais, ar vysk. K.

Paltarokas, nors ir išlikęs savo krašte iki mirties, bet daug kartų rusų saugumo tardytas. Vysk. A. Karosas savo ganytojiniame soste liko kuklus ir tylus, vos nepilnus trejus metus matęs, kaip persekiojama Bažnyčia, kaip kenčia kunigai ir tikintieji. Laimė, kad ir tokiose sąlygose gyvendamas, jis dar galėjo teikti sakramentus.

Iš vysk. A. Karoso pasyviosios rezistencijos prieš okupantus žinomas šis epizodas. Kai komunistinė valdžia, negalėdama susidoroti su partizanais, ėmė reikalauti iš vyskupijų valdytojų, kad jie ganytojiniais laiškais kreiptųsi į partizanus, ragindami padėti ginklus, pasiduoti ir grįžti į normalų gyvenimą, tuo reikalu valdžios atstovai apsilonkė pas tuo metu Marijampolėje gyvenantį vyskupą Karosą. Kai jie išdėstė, ko nori, vyskupas, tarsi būtų negirdėjęs, ėmė dėstyti savo reikalą. O jis toks: Marijampolėje būrelis moterų ir mergaičių tretininkių buvo sudariusios vadinaimą Sesučių Bendriją. Gyvendamos bendrai, buvo pasistačiusios namus, kuriuose globojo seneles, buvo įsteigusios mergaičių amatų mokyklą, pačios gamino rankdarbius ir taip pragyvendamos galėjo gera daryti kitoms. Komunistinė valdžia atėmė iš jų namus, uždarė mokyklą ir vargšes išmetė, negražindama to, ką jos buvo įnešusios. Tad vyskupas Karosas ėmė valdžios žmonėms aiškinti, kad reikėtų tas vargšes, kurios gyveno tikrai komunistiškai, neskriausti, leisti joms ir toliau savo veiklą tęsti ir gera daryti kitiems. Atstovai dar bandė grįžti prie savo reikalavimo, bet vyskupas vis tęsė prašymą. Pagaliau valdžios atstovai, nusprendę, kad senelis vyskupas yra suvaikėjęs, paliko jį ramybėje. O tai nebuvo vysk. A. Karoso suvaikėjimas, bet gudri taktika išvengti prievartos ir reikalaujamo rašto paskelbimo.

ANTRASIS SKYRIUS

*Ateitis yra mano. Kristus nugalės. Nugalės ir
mano tėvynė Lietuva...*

Vysk. V. Borisevičiaus žodžiai sovietiniame teisme, paskelbus jam mirties sprendimą.

GEGUTĖLE, TU ANKSCIAU PARLĖKI

raudonajai armijai antrą kartą okupavus Lietuvą, jau 1944 m. vasarą ir rudenį krašte prasidėjo Lietuvos partizanų kovos prieš okupantus rusus ir savuosius išdavikus, siekiant tautai laisvės. Karui pasibaigus, 1945 m. gegužės mėn. kovos apėmė visą Lietuvą. Rusai, laimėję karą prieš vokiečius, į Lietuvą siuntė raudonosios armijos divizijas ir slaptosios policijos pulkus partizanams naikinti. Tuo tarpu laisvės kovotojų-partizanų būriai vis didėjo ir daugėjo: į juos stojo moksleivija,

studentija, jaunesnioji nepriklausomos Lietuvos karininkija ir ypač ūkininkaičiai bei darbininkai.

Pradžioje Lietuvos partizanai bandė veikti vadovaudamiesi iš nacių okupacijos laikų likusia rezistencijos sistema. Pvz. Aukštaitijoje, o ypač Žemaitijoje, veikė nacių okupacijos metais įsisteigę Lietuvos Laisvės Armijos būriai (jų vadai Kazys Veveriskis ir leit. Adolfas Eidimtas žuvo partizanų kovos lauke, o gen. Motiejus Pečiulionis, grįžęs iš Sibiro tremties, mirė Lietuvoje). Tarp Ukmergės-Vievio-Kaišiadorių atsirado "Žaliasis Velnias" (dalinių vadas Misiūnas žuvo rezistencinės kovos lauke). Dzūkijoje pulk. J. Vitkaus-"Kazimieraičio" (žuvusio partizanų kovos lauke) ir kitų pastangomis įsisteigė "Dzūkų" rinktinė, vėliau išaugusi į galingą "Dainavos" apygardą, Sūduvoje gimė neužmirštama "Tauro" apygarda, išugdžiusi Juozą Lukšą-"Daumantą" ir kitus vyrus, kurių vardai kada nors turės puošti naujosios Lietuvos istorijos puslapius.

IŠTIESTOS RANKOS MIŠKO BROLIAMS

Partizanų sąjūdžiui taip plačiai išsiliesnojus, negalėjo likti jam abejingi ir kai kurie Lietuvos kunigai, ypač dirbę mažesnėse provincijos parapijose. Žinant, kad partizanų eilėse daugiau buvo tikintys žmonės, jiems reikėjo ir kapelionų. Tad kai kuriems jaunesniems kunigams savime teko būti įvairių partizanų dalinių kapelionais, nes tai buvo neatskiriama kunigų pareiga. Taip pat partizanams reikėdavo pastogės prisiglausti, maisto, žinių, medikamentų ir kitokių patarnavimų, nesurištų su jokiomis tariamomis žudynėmis kovoje už egzistenciją. Tolesnieji puslapiai liudys, kaip kai kurie Lietuvoje likę kunigai ėjo šias pareigas ir kokias aukas jie turėjo sudėti už tai,

kad patarnavo partizanams kaip kovojantiems už tautos laisvę broliams lietuviams ir katalikams.

Vienam iš Lietuvos kunigų, kun. Justinui Lelešiui- "Grafui" buvo lemta žūti partizaninės kovos tiesioginiam lauke, kai rusai apsupo štabo bunkerį, kur tuo metu buvo ir apygardos kapelionas. Telšių vyskupas Vincentas Borisevičius nužudytas už partizanų rėmimą drauge su kitais kunigais. Tai kruviniausios ano laikotarpio aukos. Jeigu apie trečdalis Lietuvos kunigų Stalino viešpatavimo metais buvo ištremti į Sibiro vergų stovyklas, tai, ypač provincijoje dirbę kunigai, nemaža dalimi už tai, kad turėjo vienokią ar kitokią ryšį su miško broliais. O koks tas ryšys buvo, parodys ne vieno jų tariamieji "prisipažinimai" rusų saugumui, kurie yra paskelbti sovietiniuose leidiniuose.

Kai ką šiame skyriuje dėl žinomų priežasčių teks nutylėti. Tuo tarpu neaprašysime ir "Tauro" partizanų apygardos kūrimosi epizodų, aplenksim ir eilę kitų. Nors širdis ir sudreba, kai tokius įdomius paskutinių 25 Lietuvos istorijos metų įvykius tenka laikinai užmiršti, nenorint pakenkti tiems, kurie gyvena anapus laisvės ribų.

Partizanų laikotarpio išanginei scenai pavaizduoti vėl šaukiuosi mums pažįstamą anų dienų liudininką kun. K. Balčį:

"Vieną vasarą praleidau K. vargoninkaudamas. Kaimyninis klebonas nusivežė mane vieną šiokiadienį pas save atgroti iškilmingų Mišių. Nesakė, kokia proga. Įėjęs bažnyčion nustebau: radau ją pilnutėlę žmonių. Greit sužinojau — tai metinės Mišios už nužudytus sūnus ir brolius. Lygiai prieš metus ten buvusi didelė kova, daug kraujo pralieta. Dabar slaptai susirinko šeimos pasimelsti metinėse už žuvusius didvyrius. O tas skausmas jų veiduose buvo sopulingai baisus..."³³

Bene pirmieji Lietuvos okupantų smūgiai už partizanų tariamą rėmimą buvo nukreipti prieš lietuvius pranciškonus, nes jie, esą, laiminę laisvės kovotojus Nemunaityje, juos slėpę Kretingos vienuolyne. Okup. Lietuvoje išleistoje brošiūroje "Pranciškonai Lietuvoje" rašoma:

"1945 metai. Birželio 5 dieną į Nemunaičio vienuolyną atslenka banditas Juozas Bielevičius. Ryšio užmegzti? Ne, ryšys jau seniai buvo — dabar banditams reikėjo dvasinės paramos. Banditas Bielevičius susitaria su vienuoliais..."³⁴

Ką jie susitarė?

Apie tai toliau kalba tą dieną pas pranciškonus Nemunaityje buvęs A. Kulikauskas, vienas iš dzūkų partizanų štabo narių ir ryšininkų, ryšio reikalu vėliau slapta keliavęs į Lenkiją ir pasienyje rusų saugumo pagautas:

"Šiltas vakaras... Bažnytelėje tvanku... Vienuoliai, pasikaišę savo ilgas rudas sutanas, ištempia visas klausyklas į orą, ruošiasi klausyti išpažinčių. Žvangindamos šautuvais ir šovinių juostomis, pagaliau atsirado ir avelės...

Tada Nemunaityje, pranciškonų vienuolyne, ir prisiekėme. Priesaikos tekstą perskaitė autorius Ramanauskas, dalyvaujant kunigams: Stasiūnui, Želniui ir vienuoliams. Visi iš eilės bučiavom kryžių ir pistoletą.* Ramanauskas pasakė atitinkamą kalbą..."³⁵

Nors rusų saugumo rūsiuose tardomas ir kankinamas, A. Kulikauskas šiame pareiškime pasakė ir daug tiesos: į Nemunaičio bažnytelę, kur kun. Silvestras Baltuška, vėliau pranciškonas, buvo įkūręs ramų pranciškonų vienuolyną, priesaikos priimti ir su Atgailos sakramentu susitvarkyti buvo atvykę tiek daug partizanų, kad net klausyklos tekę "vilkti į orą". Tai anų dienų nesugriauamos tikrovės vaizdas, kokie kilnūs bei tikintys žmonės buvo su-

*) Tikriausia, Sovietų prasimanymas, kad bučiavo pistoletą.

siburę partizanų eilėse. Todėl kunigai negalėjo atsisakyti nuo pareigos teikti jiems sakramentus.

O leit. Adolfo Ramanausko-Ramanavičiaus-"Vanago" rusiškieji Lietuvos okupantai pašėlusiai neapkenčia. Juk tai tas pats rezistentas, kurs, 1945.VI.5 Nemunaityje perskaičius partizanų priesaikos tekstą, rezistencinės kovos lauke ilgainiui iškilo į aukščiausią vietą: 1951 m. gruodžio mėn. perėmė Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio prezidiumo pirmininko pareigas iš suparalyžiuoto kapt. Jono Žemaičio-"Vytauto", 1952 m. davė įsakymą aktyviajai rezistencijai pereiti į pasyviųjų kovotojų eiles, o pats rusų buvo pagautas 1956 m. rudenį, Vengrijos sukilimo metu, (vienas iš to sukilimo aukų — kardinolas Mindszenty — tik 1971 m. rudenį tegalėjo pasiekti Romą, o iš ten Austriją) ir be teismo sušaudytas Kaune.

Leit. Adolfas Ramanauskas-"Vanagas" prisiminimuose tų žmonių, kurie jį pažino Lietuvoje, išskyla kaip giliai tikintis žmogus ir patriotas lietuvis. Tai skaitome ir okupantų išleistoje brošiūroje "Kraują sugėrė Dzūkijos smėlis", kur minima šio partizanų vado veikla antrojoje sovietinėje okupacijoje:

" 'Vanagas' stengėsi vikriai panaudoti tikinčiųjų ištikimumus ir dirginti jų jausmus. Ramanauskas buvo įvedęs privalomas maldas, kurias turėjo kalbėti visi banditai. Savo sleidžiamose proklamacijose taip pat nepaliaujamai apeliuodavo į tikinčiųjų jausmus. Banditai su kunigais darydavo įvairius sandėrius gyventojų mulkinimui bei išnaudojimui. Kapčiamiesčio, Paviesninkų, Gerdašių ir kitose parapijose buvo įsakyta gyventojams statydinti kryžius prie sodybų ir kviesti kunigus jų šventinti.

— Lietuva — kryžių žemė, primenu jums, parapičiai, — per pamokslą kalbėjo Gerdašių klebonas kun. Šukys.

Nedzingės parapijoje kunigavo toksai Zigmas Ne-ciunskas, kilęs iš Merkinės valsčiaus Balkūnų kaimo. Jis slėpė banditus, teikė jiems visokeriopą pagalbą: perduo-davo vaistus, maisto produktus, drabužius,* buvo išti-kimu ryšininku. Jis buvo pasirinkęs 'Elytės' slapyvardį.

Štai jo liudijimas: '1945 metų rugsėjo pabaigoje į ma-no namus atėjo Vanagas, pasakė slaptažodį, sutartą su man gerai pažįstamu Doktoru-Kulikausku, ir paprašė su-tuokti jį su buvusiu Alytaus mokytojų seminarijos auk-lėtine Birute Mažeikaite. Sutikau. Ramanauskas-Vanagas įspėjo, kad į bažnyčią tuoktis jis atvyks su draugais-ban-ditais. Gal po kokios savaitės Felicija Kazlauskaitė atvedė Mažeikaitę, o naktį atėjo Ramanauskas, 'Daktaras', 'Per-kūnas' ir kiti jaunikio bičiuliai. Aš sutuokiau Ramanaus-ką su Mažeikaite. Tuo metu koplyčioje dalyvavo K. Kaz-lauskaitė, T. Dubauskaitė ir kt.

Po sutuoktuvių ceremonijos visi joje dalyvavusieji iš bažnyčios nuėjo į mano butą, pavalgėme, ir banditai ** išvyko'." ³⁶

Toliau toje pat brošiūroje A. Ramanauskas kaltina-mas, kad jis 1948 m. Prienų Šile susitiko su Kauno Šan-čių klebonu kun. P. Tamulevičium, o taip pat susiti-kinėdavo ir su Alytaus klebonu kun. Pranu Šliumpa.

1949 m. leit. A. Ramanauskas, būdamas dzūkų parti-zanų "Dainavos" apygardos vadu, kai kuriems kunigams parašęs toki įspėjimą:

"Esame patyrę, jog Tamsta bažnyčioje iš sakyklos ra-ginai žmones stoti į kolchozus. Įspėjame Tamstą tokius bolševikų mitingų pamėgdžiojimus bažnyčioje ir kitur nu-traukti. Priešingu atveju su Tamsta bus pasielgta kaip su tautos išdaviku". ³⁷

*) Ar ne kunigų pareiga padėti persekiojamiesiems ir skriaudžiamiesiems?

**) Tai ne kunigo, bet sovietinio saugumo nukaltas žodis.

Sis įspėjimas rodo, kokiose sunkiose aplinkybėse tada teko dirbti ypač Lietuvos provincijos kunigams: jei jie padėjo kovojantiems lietuviams, juos persekiojo valdžia; jei, neatlaikydami valdžios agentų spaudimo bei šantažavimo, iš sakyklos ištardavo palankesnę žodį valdžios adresu, juos įspėdavo rezistencijos vyrai.

PROVINCIOLAS, NUTEISTAS MIRTI

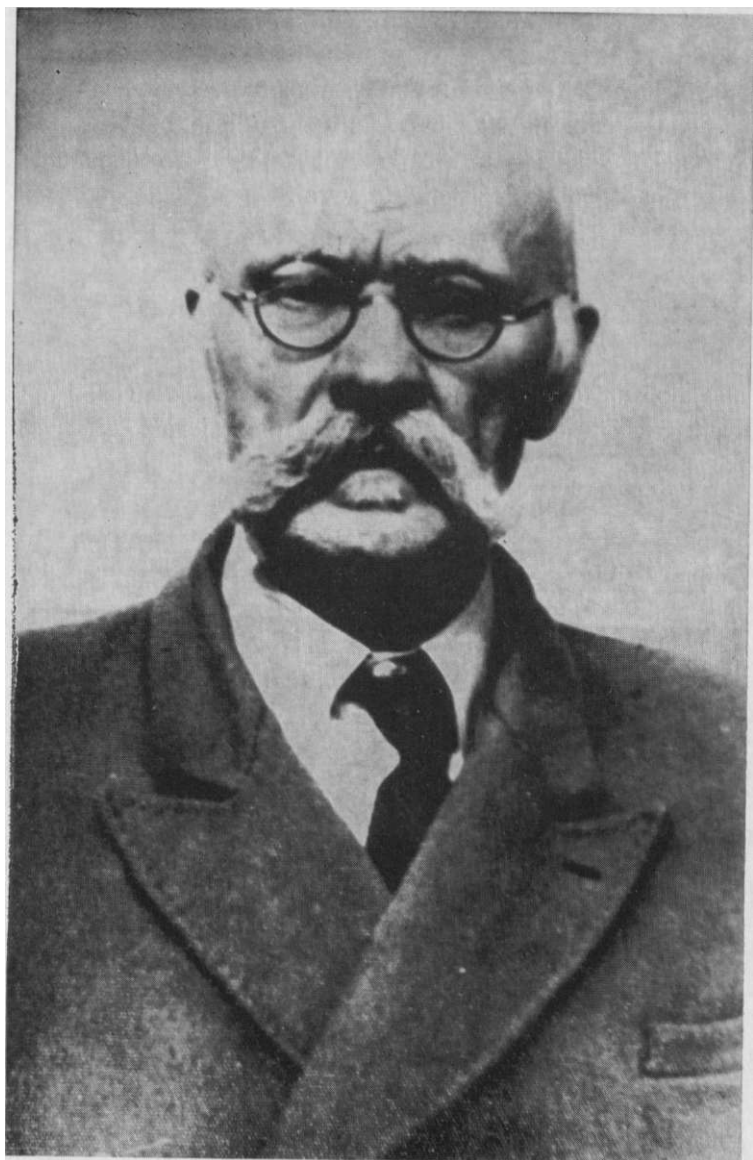
Įdomių dalykų, mums pasitraukus iš Lietuvos, būta Kretingos pranciškonų vienuolyne. Apie tai rašo Lietuvos okupantai:

"1944 metai. Pabėgus hitlerininkams, Kretingos vienuolyne vėl telkiasi nekaltų žmonių krauju susitepę gaidalai. Vienuolyno viršininkas tėvas Patricijus-Antanas Puodžiūnas, o vėliau tėvas Pijus-Jurgis Andrijaitis* slepia celėse buvusius policininkus ir kitokius hitlerininkų pakalikus.

1947 m. balandžio 15 d. tėvo Pijaus celėje buvo surasta gudriai užmaskuota slaptavietė. Joje ilgą laiką slaptėsi buvusis Kretingos apskrities policijos vadas Adomaitis. Čia buvo rasta ginklų, šaudmenų, didelė popieriaus atsarga, rašomoji mašinėlė..."³⁵

Už tai, kad Kretingos bei Nemunaičio vienuolynuose ir kitur lietuviai pranciškonai revoliucinio įkarščio laikotarpyje slėpdami gelbėjo brolius lietuvius nuo okupanto kartuvių ar kalėjimų, kaip kad ne vienas vienuolynas ir klebonija darė vokiečių okupacijos metais, nuo mirties slėpdami žydus, okupantai mirties bausmė nuteisė tuometinį Lietuvos pranciškonų provinciolą kun. Kazimierą Čepulį. Bet ir čia pasirodė stebuklingoji Dievo Apvaizdos

*) Bolševikų ištremtas į vergų stovyklas Sibire, miręs Lietuvoje.

Nuteistas mirti pranciškonų provinciolas Tėvas Kazimieras Čepulis
slapstymosi metais Lietuvoje

ranka. Kun. K. Čepulis spėjo laiku pasišalinti saugumui iš akių ir slapta išgyveno Lietuvoje iki 1962 m. kovo 30 d. Tą dieną mirė Panevėžyje nuo kraujo išsiliejimo smegenyse, sulaukęs 77 metų amžiaus.

Po jo mirties kun. V. Gidžiūnas Brooklyne, N.Y., leidžiamų "Aidų" žurnalo 1962 m. nr. 5 paskelbė įdomią kun. K. Čepulio biografiją, iš kurios čia cituoju tai, kas liečia jo gyvenimą okupacijų metais:

"1940 m. okupavus Lietuvą ir pasunkėjus susisiekti su Roma, pranciškonų ordino gen. viršininkas paskyrė T. Kazimierą Lietuvos pranciškonų generaliniu delegatu su nepaprastai plačiomis teisėmis. Dėl šių pareigų, antrą kartą sugrįžus komunistams, tapo jis kankinys.

Matydamas, kaip komunistai naikina ir griauja visa tai, kas lietuviška bei katalikiška, ir netekęs jau visų vienuolynų, sumanė apsaugoti Lietuvos pranciškonus nuo visiško sunaikinimo. Tada jis pasiuntė į JAV T. Justiną Vaškį lietuviškam pranciškonų vienetui organizuoti. T. Tarčizijų Garbuką ir T. Jurgį Gailiušį su klierikų būriu slapta išleido į Vokietiją, kad ten galėtų siekti kunigystės. Italijoje studijuojančius pranciškonus paragino vykti pagalbon T. Justinui Vaškiui į JAV. Pats su išblaškytais pranciškonais šiaip taip per metus išsilaikė ir 1941 m., vokiečiams okupavus Lietuvą, atgavo visus komunistų atimtus vienuolynus. Galvojo atgauti net senus pranciškonų vienuolynus Vilniuje.

Visas jo viltis sugriovė antroji bolševikų okupacija. Šiuo laiku T. Kazimieras taip pat veikė. Norintiems trauktis į Vakarus pranciškonams jis netrukdė, bet pats nutarė pasilikti Lietuvoje, sakydamas: 'Jei kada nors Lietuvai bus reikalingi kunigai, tai šiuo metu labiausiai.' Jis čia pasiliko padėti kenčiantiems savo tautiečiams, penėti alkanus, aprengti nuogus ir suteikti pastogę benamiams tautos didvyriams, miško broliams. Už tai jis buvo bol-

ševikų puolamas, pasmerktas mirti ir ieškomas. Antai komunistas Jonas Šimkus 1947 m. liepos 6 d. "Tiesoje" rašo:

'Tarybinė armija pasiekė Kretingą. Čepulis su savo padėjėjais išvystė nepaprastą veiklą, kad apmulkintų žemaičius ir paragintų stoti su ginklu rankoje prieš savo išvaduotojus. Jis šmeižė Sovietų Sąjungą, baugino ir terorizavo žmones ir reikalavo visomis jėgomis priešintis sovietinei armijai.

Vienuolynas Kretingoje tapo lietuviškai fašistinių banditų užuobėgos, slėpimosi ir organizavimosi centru. Kaip ir anksčiau, pamaldžiomis veidų išraiškomis Čepulis ir jo padėjėjai viešai ragino mylėti artimą, padėti vargstantiems, o slapta savo vienuolyno pagrindžiuose telkė išnaudotojų klasės nuotrupas ir organizavo banditų gaujas artimui žudyti. Čepulio įsakymu, pranciškonų vienuolyne Kaune buvo slepiami lietuvių fašistinių nacionalistų patys svarbieji atstovai. Alytaus apskrity, Nemunaityje, pranciškonų vienuolyne, Čepulio įsakymu, naktimis buvo prigludžiamos didelės gaujos banditų ir prisaikdinamos žudyti tarybinius žmones. Čepulis, kaip visų pranciškonų viršininkas, davė nurodymus kitiems savo valdiniams organizuoti antitarybinę pogrindį, šventinti banditų vėliavas bei ginklus ir laiminti banditų vykdomas nekaltų žmonių žudynes.'

Mums, lietuviams laisvėje, šiai 'Tiesos' ištraukai komentarų nereikia. Aišku, kad čia banditais yra vadinami geriausi mūsų tautos sūnūs, partizanai, kurių laisvės kovą rėmė a.a. T. Kazimieras Čepulis. Už tai taip piktai plūdosi komunistams parsidavęs Jonas Šimkus. Po šio plūdimosi tėv. Kazimieras buvo ieškomas, bet nesuradus, už akių pasmerktas mirti. Tačiau Apvaizda jį apsaugojo. Jis mirė sulaukęs per 77 metus amžiaus, palikdamas liūdesy pranciškonus ir daug jį pažinusių lietuvių".³⁹

DZŪKŲ KUNIGAI SOVIETŲ TEISMUOSE

1946 metų rudenį Dzūkijoje buvo areštuoti ir apkaltinti Nedzingės klebonas kun. Zigmas Neciunskas ir buv. Alytaus klebonas kun. Pranas Šliumpa. Abu apkaltinti už ryšius su partizanų vadais. Pirmasis — su Antanu Kulikausku—"Daktaru" ir leit. Adolfu Ramanausku—"Vanagu", o antrasis — su pietų Lietuvos partizanų vadu pulk. Juozu Vitkum—"Kazimieraičiu". Dargi 1946 metų lapkričio 20 dieną, prieš pat areštą, kun. Z. Neciunskas į Alytų atvežęs paketą kun. P. Šliumpai, kurį šis turėjęs perduoti į "Dainavos" apygardą "Ažuolui". Matyti, tada abu kunigai ir buvo suimti, nes 1946. XII. 5 sovietų saugumas tardė kunigą Praną Šliumpą, o 1946. XII. 6 ir kun. Z. Neciunską.

Sovietų saugumo žodžiais, kun. Zigrhas Neciunskas sovietų saugumo akivaizdoje, (tikriausiai žiauriai kankinamas) pareiškęs:

"Nuo 1945 metų vasaros aš tikrai susirišau su banditais.* Mano ryšys užsimezgė su banditais birželio mėnesį, tada, kada aš savo namuose paslėpiau nuo tarybinės kariuomenės persekiojimo banditus: Antaną Kulikauską—"Daktarą", Perminą Albertą ir trečią man nepažįstamą.

1945 metų rugsėjo mėnesį pas mane atvyko Ramanauskas, pasakė slaptažodį ir paprašė manęs jį sutuokti su buvusia Alytaus seminarijos mokytoja Birute Mažeikaite, esančia dabartiniu metu jo gaujoje..."⁴⁰

Tuo tarpu iš kun. Prano Šliumpos tardytojai sužinojo:

"Apie 1945 metų liepos pabaigą ar rugpiūčio pradžią pas mane atvyko Bajerčius** ir pranešė, kad Alytuje esąs

*) Aišku, kad tai tardytojų, o ne tardomojo išreikštas terminas.

**) Buv. Alytaus mokytojų seminarijos inspektorius, aktyvus rezistentas, pokario metais okupantų nuteistas mirties bausme.

pulkininkas ir reikią jį nugabenti pas "Ažuolą". Aš sutikau pasimatyti su pulkininku ir padėti jam nuvykti pas "Ažuolą". Po kokios valandos pas mane atėjo pulkininkas. Bajerčius man buvo nupasakojęs pulkininko išvaizdą. Aš, įsitikinęs, kad pas mane atėjęs žmogus yra Bajerčiaus minėtas pulkininkas, pakviečiau jį sėsti į vežimą, ir mes išvažiavome Punios miško kryptimi. Neprivažiavę Rumbonių kaimo, susitikome "Ažuolo" ryšininką važiuosį į Alytų. Sustabdęs jį, aš pasiūliau jam grįžti atgal, paaiškinęs, kad pulkininką reikia nuvežti pas "Ažuolą".

Mes nuvykome į Rumbonių kaimą. Ten pulkininkas pasakė savo slapyvardį "Kazimieraitis". Besikalbant "Kazimieraitis" man papasakojo, kad jis atlieka didžiulį darbą, norėdamas sujungti gaujas kovai prieš tarybinę santvarką. Jis nori visas Pietų Lietuvoje veikiančias gaujas pajungti vienai vadovybei..."⁴¹

Kaip iš NKVD išgautų prisipažinimų matome, šie du kunigai atliko tik ryšininkų pareigas, bandė partizanus paslėpti nuo rusų saugumo akių ir teikė jiems sakramentus. Taigi, į jokią žmogžudystę nebuvo įvelti. Bet už tai turėjo atlikti ilgas bausmes Sibiro vergų stovyklose.

Panašus likimas ištiko Čiobiškio kleboną kun. Liudviką Puzoną ir Gegužinės kleboną kun. Stepą Rudzionį, Jie abu buvo areštuoti 1946 metų pradžioje. Už ką? Skaičiuojame jų vardu NKVD atpasakojimus:

Kun. Liudvikas Puzonas 1946.11.13 pareiškė:

"1944 metų rudenį, per atlaidus, vakare į klebonijos kiemą atėjo daug vyrų. Su jais buvo ir "Žalioji velnias". Jie prašė, kad juos išklausočiau su kitu kunigu išpažinties. Tada aš atėjau į kleboniją ir apie tai pasakiau kunigams. Kunigai nenorėjo vakare keltis ir eiti klausyti išpažinties. Tada aš su Pabarčių klebonu kun. Petru Valatka nuėjome ir išklausėme apie 40 asmenų išpažinties ir davėme Komuniją. Po to jie išsiskirstė į savo gretimus

namus. Čiobiškio prieglaudoje berniukai su banditais kartu nevaikščiojo, bet pritarė, slėpdami juos, pranešdavo, kai atvykdavo kariuomenė.

1945 metais, gavėnioje, naktį išklausiau šios rinktinės dviejų būrių išpažintį. Su vienu būriu buvo majoras Svilas, o su kitu "Žaliasis velnias". Viena 1945 metų naktį prie Pigonių kaimo per kautynes buvo nušauta "Žaliojo velnio" žmona. Ją palaidojau naktį Čiobiškio kapinėse. Apeigos buvo tik duobės pašlakstymas. Su žibintuvėliu pašvietė Marcinauskas Juozas, laidojo kiti.

1946 metais Marcinauskas Vladas, vietinio būrio vadas, paprašė manęs paskolinti, o geriau sakant duoti 200 červoncų. Aš daviau tiek, kiek tada turėjau, iš viso apie 10 červoncų. Valgyti jie pas mane buvo atėję keletą kartų, bet paskui aš, kaip neturtingas klebonas, prašiau, kad neateitų, ir jie neateidavo. Aš juos daugiau palaikydavau savo dvasia. Jie matė manyje lietuvį ir kunigą".

Kun. Stepui Rudžioniui, buv. Gegužinės klebonui, NKVD tardomam 1946.1.30-31 d.d. teko pasirašyti žymiai sunkesnius kaltinimus:

"Aktyviai pradėjau kovoti prieš Tarybų valdžią pirmosiomis 1945 metų sausio dienomis. Taip pasielgti mane paskatino priešiškos socializmui-komunizmui pažiūros. Pirmomis sausio mėnesio dienomis pas mane atvyko "Žaliasis velnias" ir kartu su juo 15 ginkluotų banditų. Tai buvo pirmas susitikimas su "Žaliuoju velniu". Pradžioje jie pavalgė, o paskui "Žaliasis velnias" papasakojo apie tai, kad jis yra vienos LLA apygardos organizatorius ir kad ta organizacija turi tikslą kovoti su ginklu prieš Tarybų valdžią ir komunistus. Aš tuoj sutikau ir pažadėjau organizuoti Trakų apskrities Žaslių valsčiuje banditines grupes.

Gegužės mėnesį "Žaliasis velnias" atsiuntė pas mane ryšininką, berods, "Žilvitį"-Paulauską, kuris atnešė žinią,

kad esu paskirtas II bataliono organizatorium ir vadu.

1946 metų sausio 12 mano klebonijoje buvo šeši man nepažįstami banditai. Jie pavalgė ir išvyko. Jie buvo atvykę pas mane apie pusę dvyliktos naktį".⁴²

Prieš areštuotą kun. Steponą Rudžionį buvo pakviesta liudyti ir buvusi šeimininkė Elena Pinkevičiūtė. Ji 1946.IV.11 tardoma sovietiniam saugumui pareiškusi:

"Pas kun. Rudžionį dažnai ateidavo įvairūs žmonės ir atnešdavo paketus. Aš jų nepažįstu. Kelis kartus mačiau raštelius su "Žaliojo velnio" parašu, bet jų turinio nežinau..."

1946 m. pradžioje narsūs "Žaliojo velnio" partizanų daliniai priešo buvo susprogdinti iš vidaus per infiltruotus agentus ir sunaikinti. Į sovietinius kalėjimus pateko ir abu čia minimi kunigai. 1970 m. į laisvąją Turkiją prasiveržusių Bražinskių liudijimu, kun. Steponas Rudžionis buvo nukankintas Sibire.

ŽEMAIČIAI KUNIGAI LAISVĖS KOVŲ SŪKURYJE

Pokaryje didelių partizaninių kovų lauku buvo virtusi Žemaitija. Čia kovojo "Žemaičių legiono" partizanų daliniai, kurio vadai — maj. J. Semaška, Fortūnatas Ašoklis ir kiti — gyvybes atidavė kovos lauke. Priešui sutriuškinus "Žemaičių legioną", jo vietoje vėl išaugo Žemaičių apygarda ir kito vardo rezistencijos centrai. Jau nuo pat 1944 m. rudens, kai Žemaitija atiteko bolševikams, "Žemaičių legiono" štabo nariai palaikė ryšius su Telšių vysk. Vincentu Borisevičium ir jo pavaduotoju vysk. P. Ramanausku.

Ižangai vienas okupantų pateiktas epizodas, kaip partizanai lankydavosi Pavandenio klebonijoje, kur klebonavo kun. Urbonavičius, gimęs 1890 metais:*

"Pro langinės plyši blykstelėjo uždegama šviesa, girgžtelėjo rakinamos durys ir ant slenkščio išdygo sutanota aptukusi figūra. Iš kambario sklindanti šviesa nušvietė ir atvykėlį — stambaus sudėjimo žmogystą. Keli pašnibždomis ištarti žodžiai, ir atėjusis, paėjęs keletą žingsnių į tamšą, negarsiai švilptelėjo. Per akmeninę šventoriaus tvorą persirito trys ginkluoti žmonės ir pasuko tiesiai pravirų durų link.

— Laukiau, laukiau, akis pražiūrėjau belaukdamas, jau galvojau nebeateisit, — sodindamas už stalo savo paslaptinius svečius, senatviškai girgždančiu balsu šnekėjo klebonas Urbonavičius.

Vėliau Urbonavičius, traukdamas iš spintelės ir statydamas ant stalo vieną paskui kitą degtinės butelius,** netikėtai paklausė:

— Papasakokit, kas ten atsitiko su Tekorium?

Pagaliau Povilas Andriuška paaiškino:

— Kad ir pasakoti nėra ko. Pakliuvo kartu su 'Kapucinu' į pasalas ir žuvo.*** Dabar būriui vadovauju aš.

— Gaila, labai gaila Bronislovo. Didžiai dievobaimingas, veiklus ir sumanus vyras buvo. Bet, tur būt,

*) Vėliau bolševikų nužudytas Sibire.

**) Čia tenka labai suabejoti bolševikinių "faktų" teisingumu, nes tuo laiku klebonai jau buvo nubuožinti ir vargu, ar jie begalėjo degtinės buteliais taip švaistytis.

***) Buvusių Lietuvoje liudijimu, čia minimas žuvęs partizanas Tekorius buvo okupantų žiauriai nukankintas. Kai jo lavonas gulėjo Pavandenyje išmestas pajuokai, net lytiniai organai buvo išpiauti ir užmesti ant nužudytojo laisvės kovotojo palaikų.

tokia Dievo valia. Amžiną jam atilsį, — pamaldžiai kalbėjo klebonas.

— Ką daryti, dvasiškas tėve, kad taip jau išėjo. Gal greitai ir mums paskui teks keliauti, — įsiterpė Kazys Andriuška.

— Už brangųjį kleboną, mūsų užtarytoją danguje ir ant žemės, — nelaukdamas raginimo, pakėlė tostą Povilas Andriuška.

— Už vaišingąjį Pavandenio parapijos šeimininką, — prasitarė Zeitartas, banditų pramintas "Šėtonu".

Visi valandėlę patylėjo. Klebonas, ieškodamas žodžių, nuo ko pradėti pokalbį, o banditai, laukdami, ką Urbonavičius pasakys. Jie jautė, jog ne užuojautos pareikšti dėl Tekoriaus žuvimo pakvietė juos klebonijon.

— Neseniai teko susitikti su vienu rimtu žmogumi, — prisitraukdamas arčiau prie Andriuškos, pusbalsiu pradėjo klebonas Urbonavičius. Sakė iš patikimų šaltinių girdėjęs, kad netrukus turėsia viskas pasikeisti, bolševikai ilgai nebeišsilaikysią.

— Duok Dieve greičiau. Nusibodo jau laukti, vis žada ir žada, o šitie driskiai ir bedieviai baigia visą mūsų turtą išdraskyti. Tegu tik paimsim viršų, parodysim mes jiems, — piktinosi Povilas Andriuška.

— Ramiau, mano sūnau, nesikarščiuok, — tildė jį klebonas. — Pykčiu daug nenuveiksi. Ir Šventam Rašte pasakyta: 'Kas neneša savo kryžiaus ir neseka Kristaus, nėra jo vertas.'

— Ir vėl pamokslas, — piktai pagalvojo Andriuška.

Bet Urbonavičius buvo ištikimas sau. Jis tęsė: 'Viešpats siunčia mums rimtą išbandymą, kurį mes turime tvirtai atlaikyti, idant savo šventais darbais užpelnytume dangaus karalystę. Šventoji Bažnyčia ir visi dorieji krikščionys šiandien pergyvena sunkų laikotarpį. Bedievybės pavojus gresia visai tautai, o mūsų prakaitu suvilgyta žė-

mė ir pūslėtom rankom sukrautos gėrybės yra išgrobstomos ir atiduodamos tiems, kurie jų neužsitarnavo. Jums, kaip Kristaus kariams, tenka didelė garbė ginti Nekalčiausios Panos Marijos žemę ir tikėjimą nuo neprietelių ir bedievių. Bet ar užteks jėgų ir drąsos išpildyti šventos Bažnyčios prašymą. Sakykite tiesiai, kaip per išpažintį, — reikalavo Urbonavičius.

— Užteks, — dusliai, lyg priesaika nuskambėjo banditų atsakymas.

Klebonas su palengvėjimu atsiduso:

— Aš neabejoju jumis. O dabar išklauskite manęs...

Dar ilgai kalbėjo klebonas. O banditai klausėsi ir dėjosi į galvas. Tik kai per uždarų langinių plyšius ėmė skverbtis blausi auštančio ryto šviesa, Urbonavičius nuvedė savo svečius į daržinę, kur po šiaudais buvo įrengta gerai užmaskuota slėptuvė...

Ir kai suspėjusį pakeisti savo gyvenvietę areštuotą Urbonavičių vedė per Luokės miestelį, sutiktieji pakelyje žmonės lingavo galvomis:

— O koks dievotas atrodė... Ir kas galėjo pagalvoti, kad po klebono sutana slepiasi banditų vadas..."⁴³

Čia pakartotas aprašymas tai grynai bolševikinės versijos kūrinys suniekinti okupantams nepasidavusį kunigą Urbonavičių. Bet ir čia noromis nenoromis tarp eilučių išskaitoma ir nemažai tiesos, būtent, kad ir šiame klebono pareiškimė: "Kas neneša savo kryžiaus ir neseka Kristaus, nėra jo vertas".

Užsklendžiant kun. Urbonavičiaus epizodą, prisimintina, kad jo mylimos Andriuškų šeimos visi penki nariai žuvo kovoje už laisvę partizanų mirtimis. Pirmasis žuvo Povilas Andriuška-"Bajoras", vėliau Jonas Andriuška-"Smilga", o galiausiai Pareškėčių laukuose krito paskutinis apylinkės partizanų dalinio vadas Kazys Andriuška-

"Čerčilis" su broliu Vladu Andriuška-"Zableckiu" ir sesute Bene Andriuškaite - "Žarija".⁴⁴

Kitaip apie Lietuvos kunigus, kurie buvo ištremti į Sibirą už tai, kad reikale padėjo broliams lietuviams ir Lietuvos laisvės kovotojams, atsiliepia gyvieji liudininkai, kurie nieko nebebijodami gyvena laisvuosiuose Vakaruose. Dr. J. Savojo knygoje "Kova prieš Dievą Lietuvoje" skaitome tokį epizodą:

"Kai aš patekau į Lietuvą, radau prieglobstį pas Pajūrio kleboną. Jis priglaudė mane, nors rusai ir buvo lietuviams griežtai uždraudę priimti pas save vokiečius ar jiems kitaip padėti. Klebonas buvo tikrai puikus žmogus. Jis pagelbėdavo visur, kur tik galėdavo, jis mylėjo visus ir visi jį mylėjo. Matyti, tai nepatiko bolševikams. Nepraeidavo ir dienos, kad jie pas jį neatsilankytų ir neužsipultų: kodėl vakarais degančios bažnyčioje žvakės, kodėl jis klausas išpažinties ir vis kodėl, kodėl... Jie teigdavo, kad jis tyčia deginas žvakes bažnyčioje, kad duotų sutartus ženklus partizanams, kad jis naudojas išpažintį tam, kad darytų suokalbius su partizanais ir t.t. Tačiau didžiausią komunistų neapykantą jis užsitraukė tada, kai atsisakė palaidoti šventintose kapinėse keturis partizanų likviduotus komunistus ir MVD agentus.

1949 m. vasario 6 dieną klebonas pats, kaip kiekvieną vakarą, patikrino, ar klebonijos durys gerai uždarytos, ir nuėjo gulti. Maždaug 12 val. nakties metu pažadino sunkvežimių triukšmas. Po kelių minučių aš išgirdau šautuvų buožių dūžius į duris. Aš greit supratau, kad įvyks kokia nelaimė, greit apsirengiau ir nubėgau apačion. Ten jau buvo susirinkę visi namo gyventojai, buvo ir klebonas, apsuptas dvylikos automatiniais šautuvais ginkluotų emvedistų. Jie keikė jį įvairiais žodžiais, kurių aš nesupratau, ir grasino jam kumščiais. Vienas iš jų nuplėšė klebonui nuo kaklo kryželį. Tuomet jie pradėjo kra-

ta. Jie sunešė bažnytines ir kitokias knygas, paveikslus, bažnytines vėliavas į krūvą, plėšė ir spardė visa tai kojomis, šaukdami: 'Partizanai, banditai....' Klebonas žiūrėjo ir nieko nesakė. Jis buvo kiek išblyškęs, tačiau jo veide nebuvo žymu jokios baimės.

Padarę kratą, emvedistai pareikalavo duoti jiems valgyti ir gerti. Kai stalas buvo paruoštas, jie šaipydami kvietė ir kleboną dalyvauti 'Paskutinėje vakarienoje'. Klebonas nieko nelietė. Komunistai gi kimšo abiem rankom valgį į burną, gėrė degtinę 'į klebono sveikatą' ir šaipėsi.

Kai ši naktinė orgija baigėsi, jau aušo rytas. Klebonui buvo leista pasiimti tik truputį aprangos ir emvedistai jį išsivarė. Vėliau jis buvo ištremtas į Sibirą, iš kur kartą rašė, skųsdamasis nepakeliamomis gyvenimo sąlygomis".

Dar blogiau atsitikdavo, kai kunigai netyčia būdavo įveltį į provokatorių pinkles. Taip atsitiko ir su kun. Antanu Liesium, gimusiu 1906 m., išventintu 1933 m., prieš karą dirbusiu pastoracinį darbą Marijampolėje. Kai į partizanų eiles sovietų saugumas infiltravo provokatorius, vieną naktį pora tokių atėję pas kun. Liesiu, pasisakę, kad esą partizanai ir paprašę kunigo ostijų ir vyno: jie turi miške kunigą, kuris partizanams norįs atlaikyti Mišias. Kun. Liesius jų prašymą patenkino. Bet kadangi valdžios griežto įsakymo kunigams apie pastebėtus partizanus tuojau pranešti policijai neįvykdė, tai buvo suimtas ir išvežtas į Sibirą. Grįžo 1956 m. visiškai pamišęs. Kiti kunigai bandė jį globoti, gydyti, bet pamišimas pasiekė tokių laipsnį, kad pabėgdavo į mišką, nuolat šaukdavo, jog jis mušamas, kankinamas. Turėjo būti patalpintas į pamišėlių ligoninę, kurioje tebebuvo dar ir 1971 m.

Panašių įvykių, kaip čia atpasakotieji, pokario metais Lietuvoje buvo šimtai. Juk tuo metu apie trečdalis

Lietuvos kunigų ištremta į Sibirą ir laikyta kalėjimuose. Tik gaila, kad tam skaudžiausiam tautai ir Bažnyčiai laikotarpiui nušviesti mes labai mažai teturime liudininkų, o Lietuvoje likę vienas po kito iškeliauja į amžinybę, amžinon paslaptin nusinešdami ir savo išgyvenimus bei kančias.

Milžiniškos raudonosios armijos, sovietinio saugumo ir jų agentų-provokatorių jėgos negalėjo sutriuškinti visoje Lietuvoje plačiai veikiančių laisvės kovotojų būrių. Tada okupacinė valdžia kreipėsi į didelį autoritetą žmonėse tebeturinčius Lietuvos vyskopus, kad jie paveiktų partizanus. Į vienus jų, atrodo, buvo kreiptasi gal kiek žmoniškesnių būdu, o su kitais, kaip arkiv. M. Reiniu, griebtasi klastos, padedant arkivyskupo visai neduotą parašą po saugumo atsišaukimu į partizanus, kad jie pasiduotų. Iš tolimesnių puslapių matysime, kad, kai arkiv. M. Reinsys tą saugumo veidmainystę viešai atidengė iš sakyklos Vilniuje, jis turėjo jau amžinai atsisveikinti su Lietuva ir buvo išvežtas į Vladimiro kalėjimą, kur mirė.

Iš vysk. P. Ramanausko tardymo protokolo sužinome, kad 1946 m. vasario mėn. pabaigoje Lietuvos vyskupams buvo įsakyta susirinkti į konferenciją Kaune. Apie tai vysk. P. Ramanauskas sovietų saugumo tardytojams taip pasakęs:

"Kai kurie vyskupai savo ganytojiniuose laiškuose smerkė žudymą nekaltų žmonių, kiti, pvz. vysk. Borisevičius, netiesiogiai šį reikalą palietė, įsakydami kunigams aiškinti Dievo įsakymą 'Nežudyk'. Vyriausybė jautė, jog šitoks klausimo sprendimas nėra pilnas ir pakankamas. Todėl buvo kreiptasi į vyskopus ir leista jiems susirinkti Kaune į konferenciją specialiai svarstyti banditizmo * klausimą. Ši konferencija įvyko 1946 m. vasario pabaigo-

*) Komunistinių tardytojų, ne vyskupo žodis.

je. Joje ir man teko dalyvauti. Buvo pateikti trys projektai. Apsistota prie arkivyskupo Reinio projekto, kaip geriausiai paruošto. Vyskupo nuomone, pirmasis kolektyvinis laiškas, pasibaigus karui, turėtų būti pilnesnis ir turėtų paliesti ne vieną klausimą, o apimti plačiau gyvenimą. Minėtas projektas buvo priimtas su mažomis stilistinėmis pataisomis..."⁴⁵

VYSK. V. BORISEVIČIAUS KELIAS Į MIRTĮ

Matyti, šioje pirmojoje (tikriausiai ir paskutinėje iki šių dienų) pokario metais Lietuvos vyskupų konferencijoje drąsūs Lietuvos vyskupai pareiškė protestą okupacinei Lietuvos valdžiai dėl Bažnyčios, kunigų ir aplamai visų lietuvių patriotų persekiojimo, nes tuojau po konferencijos prasidėjo vyskupų areštai.

Į okupantų nemalonę pirmasis iš vyskupų, atrodo, pateko Telšių vysk. V. Borisevičius. Jau 1945 m. kovo mėn. pabaigoje, dar karui nepasibaigus, į Telšius vyskupo tardyti atvyko senas komunistas, buvęs Alytaus lėptiūvės darbininkas, vėliau sovietinio saugumo tarnautojas Juozas Petkevičius. Šis čekistas Lietuvos pagrindžio vyrų užmuštas Kaune 1946 metų kovo 6 dieną, o jo atsiminimai apie vysk. V. Borisevičių yra surašyti sovietinio saugumo išleistoje knygoje "Nematomas frontas", iš kurios paskiras vietas čia ir cituoju:

"Telefono skambutis, pranešęs, kad audiencijos pa-geidauja valstybės saugumo organų atstovas, Telšių vyskupijoje padarė sprogusios bombos išpūdį. Po kurią laktė sumišę tarnai. Nuo sienų vienas po kito dingo keli portretai. Pats vyskupas drebančiais pirštais karštligiškai rausėsi stalčiuose ir mėtė į liepsnojančią židinių kompromi-

tuojančius dokumentus. Užbaigęs pagrindinius 'apsivalymo' darbus, vyskupas lengviau atsiduso ir nuvargęs sudribo fotelyje".

Ši situacija, aišku, sukurta sovietinio saugumiečio vaizduotės, nes jis tuo metu dar nebuvo išžengęs į vyskupijos rūmus. Įdomesnis jau tiesioginis dialogas, iš kurio paaiškėjo, ko sovietinio saugumo darbuotojas J. Petkevičius atvyko pas vyskupą:

— Aš atvykau pas jus kitu svarbiu klausimu, — truputį patylėjęs tęsė Petkevičius. — Savo vadovybės vardu siūlau prisidėti prie greitesnio kruvinų žudynių nutraukimo. Kalbame apie jūsų, kaip bažnyčios atstovo, oficialų kreipimąsi į besislapstančius miškuose ginkluotų gaujų dalyvius. Supraskite tai ne kaip Tarybų valdžios silpnumo požymį, bet kaip norą ir siekimą išvengti beprasmiškų aukų.

— Tik Dievo malonė gali sustabdyti skausmus, žaizdas ir mirtį. Mes meldėme ir melsime Visagali suminkštinti suketėjusias širdis ir sutaikyti kerštaujančius žmones, — seniai iškaltomis Evangelijos frazėmis dangstosi vyskupas.

— Bet sutikite, žudo tie, kuriems nesvetimas Dievo vardas. Žudo už tai, kad karo išvargintas valstietis trokšta laikyti savo sugrubusiais pirštais plūgą, kad jis nenori kelti rankos prieš valdžią...

— Pikti žmonės Dievo rankoj dažnai esti ta skauda rykštė mažiau kalbiems nubausti, nes visai nekaltų prieš Visagali Viešpatį nėra. Šventojo Tėvo Pijaus XII žodžiais tariant...*

— Argi bažnyčia neranda reikalo sudrausti tuos piktus žmones? — neiškentęs nutraukė Petkevičius.

— Apaštališkas sostas draudžia katalikų dvasiškiams kištis į pasauliečių reikalus. Aš labai apgailestauju...⁴⁶

*) Čia vyskupo sakinyс nutrauktas.

Tokiais žodžiais baigėsi pirmasis vysk. V. Borisevičiaus susitikimas su sovietinio saugumo tardytoju. Bet tai buvo tik pradžia, greit nuvedusi vyskupą į mirtį.

"Tai nebuvo paskutinis Juozo Petkevičiaus susitikimas su apaštališkuoju Telšių vyskupijos administratoriumi — vysk. Vincentu Borisevičium. Po pusmečio, kai jų keliai vėl susiėjo, Juozas jau buvo gerai susipažinęs su vyskupo antitarybine veikla", — rašoma sovietinių saugumiečių leidinyje "Nematomasis frontas".

Kokia buvo vysk. V. Borisevičiaus "antitarybinė veikla", už kurią reikėjo net gyvybę atiduoti, matome iš paties vyskupo parodymų sovietinio saugumo tardytojams 1946.11.12, kai jis jau buvo suimtas, ką tik pasibaigus valdžios prievarta sušauktai Lietuvos vyskupų konferencijai Kaune:

"Po kurio laiko Misevičius* atvyko pas mane į kuriją su man nepažįstamu žmogumi, kuris pasirodė esąs Kubilius**. Misevičius mane supažindino su juo kaip gaujos,*** kurioje jis slapstėsi, dalyviu. Kubilius kreipėsi į mane, prašydamas suteikti jų gaujai pagalbą. Jis sakė, kad miškuose yra žmonių, kuriems reikalingi produktai, rūbai, avalynė ir tuojau pat pareiškė, kad tokią pat pagalbą reikėtų organizuoti ir tiems žmonėms, kurie yra areštuoti už antitarybinę veiklą. Kadangi tuo metu pas mus kurijoje iš įvairių parapijų buvo atvykę daug interesantų, aš negalėjau nuodugnai pasikalbėti su Kubiliumi. Mes susitarėm, kad jis užeis antrą kartą. Kubilius, pasak Misevičiaus, buvo mokytojas, gaujos dalyvis. Dabartiniu metu jis areštuotas.

Po kurio laiko Kubilius vėl užėjo pas mane, ir mes kalbėjomės tais klausimais jau smulkiau. Jis vėl pakarto-

*) "Žemaičių legiono" štabo narys, buvęs burmistras.

**) Tuometinis LLA "Žemaičių legiono" vadas.

***) Netikėtina, kad pats vyskupas būtų taip išsireiškęs.

jo savo prašymą. Aš jam pažadėjau tą pagalbą, kiek tai neprieštaraus teisei ir mano sąžinei, tačiau kokių nors konkrečių pažadų aš Kubiliui nedaviau. Kiek prisimenu, Kubilių pakviečiau pietų, ir jis man pasakojo paskutines naujienas apie karo veiksmų eigą, išreikšdamas savo nuomonę, kad, pasibaigus karui su Vokietija, prasidės naujas karas tarp Tarybų Sąjungos iš vienos pusės ir Anglijos bei Amerikos — iš kitos. Po apsilankymo pas mane Kubilius kartu su Misevičium atsiuntė man per kažkokį valstietį, atvežusį į seminariją bulves, laišką, adresuotą Kubiliui, ir paprašė perduoti jam. Koks tai buvo laiškas, aš nežinau, nes jojo neskaiciau, ir Kubilius man apie jo turinį nepasakojo. Kada Kubilius pas mane atvyko, aš perdaviau šitą laišką ir po to susitikimo jokių ryšių su Kubiliumi ir Misevičiumi nebeturėjau..."⁴⁷

Iš kitų šaltinių žinoma, kad tas laiškas, apie kurio turinį vysk. V. Borisevičius nežinojęs, buvusi užsienio parašytininkų šifruota telegrama LLA Žemaičių legiono štabui. Ar tai buvo tikra telegrama, ar NKVD fabrikatas, kad galėtų prikibti prie vysk. V. Borisevičiaus, šiandien nežino gal tik sovietų saugumas.

Anksčiau už vyskupą į rusų rankas pateko buvęs pirmasis LLA Žemaičių legiono vadas Adolfas Kubilius. Kad ir baisių kančių akivaizdoje, 1945 metų birželio 23 dieną Adolfas Kubilius enkavedistų prispaustas apie vysk. Borisevičiaus "antitarybinę veiklą" kalbėjo ramiai ir šaltai:

"Su vyskupu Borisevičium mane supažindino nelegalios LLA organizacijos dalyvis Misevičius. Vyskupą Borisevičių aš aplankiau jo bute kartu su Misevičium 1945 m. kovo mėn. vidury. Pagrindinis ir svarbiausias mūsų apsilankymo tikslas buvo — iš vysk. Borisevičiaus gauti materialinę paramą mūsų LLA organizacijai.

Aš vyskupui papasakojau, kad miškuose yra žmonių, kuriems reikalingi maisto produktai, avalynė ir rūbai, ir

paprašiau jo mums padėti šiuo reikalu. Vyskupas, išklaušęs mane, pasakė, kad pagal savo išgales jis pasistengs suteikti tą materialinę pagalbą. Tuo reikalu jis pasižadėjo pakalbėti su savo vyskupijos kunigais. Tačiau jis pareiškė, kad visa tai jis organizuos pagalbos politiniams kaliniams priedanga, o ne žmonėms, esantiems nelegalioje padėtyje miškuose. Be to, Borisevičius pabrėžė, kad šią darbą reikia dirbti labai atsargiai, nes jis, Borisevičius, yra stropiai valstybės saugumo organų sekamas ir esąs susirūpinęs, kad tokia veikla galinti sukompromituoti katalikų dvasiškiją. Tuo klausimu mūsų pasikalbėjimas su vysk. Borisevičium ir pasibaigė..."⁴⁸

Kaip žinome, Katalikų Bažnyčia visame pasaulyje, šalia tiesioginių dvasinių reikalų, rūpinasi ir nelaimingaisiais į vargą bei nelaimės patekusiais žmonėmis, o taip pat ir valdžios persekiojamais. Juo labiau ši socialinė labdaros veikla išvystoma, juo Bažnyčia susilaukia daugiau pagarbos ir jos autoritetas skaisčiau suspindi. Tuo pat artimo meilės ir pagalbos jam keliu 1945 m. pasuko ir Telšių vysk. V. Borisevičius su visa eile dvasininkų. Sunku net patikėti, kad tas kelias vyskupą nuvedė į greitą kankinio mirtį. Kiek žinoma, jis buvo nužudytas 1947 m. pradžioje, netrukus po to, kai buvo areštuotas ir sovietų saugumo tardytojai užrašė jo parodymus bei "kaltės" prisipažinimus, kurių dalį citavome.

Beveik ketvirtį šimtmečio Telšių vysk. V. Borisevičiaus mirtį dengė paslaptis. Tik apie 1970 m. iš okup. Lietuvos laisvuosius Vakarus pasiekė liudininko Algio autentiškas žodis apie vyskupo-kankinio paskutines gyvenimo dienas:

"A, taip, aš su juo sėdėjau kalėjime. Tai nepaprastų atminimų žmogus... Nepaprastai nuoširdus, gera linkintis, malonus, gailestingas. Kitam padėti pirmas skubėdavo. Net tokiuose menkniekiuose, kai kaliniai prausdavosi, jis

užpildinėdavo jiems vandenį. Gavęs ir menką siuntinėlį (nes didelių neduodavo), iki smulkmenų dalijosi su kitais.

Buvo kantrus, grįžęs iš tardymo, dar padrašindavo kitus nenusiminti. Buvo mušamas — kentėjo daug — buvo labai sutinusios kojos.

Kaliniai prašydavo, duodavo jam temas, ir jis sakydavo jiems pamokslukus. Be to, ir kiekviena proga, ką nors dvasiško, pakeliančio pasakydavo. Buvo visų labai gerbiamas. Jam padarydavo ir kalėjimo vyresnieji šiokių tokių išimčių. Visada nešiojo sutaną, buvo nepalūžęs, tiesus, labai ramus.

Kartą, gavęs siuntinėlį, rado baltą maišelį, ant kurio viršaus graži raudona rožė buvo išsiuvinėta. Jis priėjo prie Algio, prašė gerai, gerai išžiūrėti, gal ką ten įskaitys. Ir Algis išvingiuotuose rožės zigzaguose išskaitė 'Švinta laisvė'. Kiek nuostabaus džiaugsmo akimirkai...

Greitai buvo pakviestas vėl tardyti ir daugiau negrižo. Kažkas iš palankių ieškojo jo, teiravosi, kur jis buvo nugabentas. Kai kurios moterys nuvykusios ten, Rusijon, ėjo pas viršininkus, teiravosi apie jį. Vienas valdininkas tarė:

— Jei jūs tikinčios, pasimelskite už jį. Jo jau nebėra — sušaudytas!.."

Kas yra kankinys vysk. V. Borisevičius gyvajai lietuvių tautai tėvynėje ir mums, laisviesiems lietuviams, pasako vyskupo apibūdinimas, įdėtas J. Daumanto knygos "Partizanai" (antras papildytas leidimas) papildų skyriuje:

"Tarp daugelio žuvusių ir nužudytų rezistencijos metais sustoja dėmesys prie vieno iš ganytojų — Vincento Borisevičiaus, Telšių vyskupo, kuriam teko valdyti trumpai pačiu neramiausiu metu 1944-46.

Jis nebuvo nei partizanas kovotojas, nei jų organizatorius. Bet jis buvo vyskupijos moralinis centras, į kurį

krypo akys, kurio pagalbos ieškojo visi, jos reikalingi, kuris, buvo žinia, niekam tos pagalbos negali atsakyti, kaip negali neskelbti tiesos, kai jos reikalauja jo skelbiamas tikėjimas.

Tokią jį regime ir saugumo tardymo protokoluose, kai jis 1946 buvo suimtas pagal išpasakojimus tų, kuriuos jis globojęs, o 1947 buvo nukankintas Vilniaus* kalėjime.

Iš viso tardymo liudijimo aname rezistencijos fone vyskupas Borisevičius iškyla kaip tiesus ir rūpestingas ganytojas, kuriam rūpėjo tikėjimo tiesas skelbti ir ginti, rūpėjo tikinčiuosius globoti ir dėl to negalėjo stovėti visai nuošaliai nuo rezistencijos. Tose dvejopose pareigose jis nepažino ir nepripažino diplomatinių vingių, nutylėjimo, rankų nusiplovimo. Kun. Jono Janausko** parodymu, 'Borisevičius nepalankiai atsiliepė apie Kauno vyskupijos valdytojo Jokubauskio kreipimąsi, kuriuo banditai buvo kviečiami legalizuotis. Vyskupas Borisevičius tokią kreipimąsi vadino neprotingu ir neapgalvotu. Tai sakydamas, su panieka jis numojo ranka'.

Jei rezistencijos santvarkoje buvo skiriami aktyvieji, pasyvieji kovotojai ir rėmėjai, tai vyskupas V. Borisevičius savo darbais buvo tos pastarosios rūšies rezistencijoje."

Dar ryškesniems kankinio vysk. V. Borisevičiaus gyvenimo bruožams nutapyti čia panaudoju jį gerai pažinusio kun. dr. A. Baltinio straipsnio "Vysk. Vincento Borisevičiaus mirties paslaptis", išspausdinto "Draugo" dienraštyje, ištraukas:

"Kiekvienas asmuo maloniai ar atstumiančiai veikia kitus žmones, bet didelės asmenybės groja koncertus tautos dvasios stygomis ir kuria savo laikotarpius. Prie jų

*) Kalėjimo kameroje kartu sėdėjusio Algio liudijimu, vysk. V. Borisevičius buvęs sušaudytas Rusijoje.

**) Miręs Sibiro tremtyje.

priklauso ir kankinio keliu nuėjęs vysk. V. Borisevičius. Būdamas visą gyvenimą tik kunigas, mokytojas ir kultūrininkas, jis niekad nesiekė sau garbės ir galybės. Ir jo amžiui vakarėjant, vyskupo mitra ir Lietuvos katalikų valdymo lazda jam buvo erškėčių vainikas ir beturčio ramstis... Jei jo nebūtų buvę, daug ko būtų trūkę Žemaitijai ir visai Lietuvai. Jis nebuvo tik savo laikotarpio figūra, bet gyvas puslapis mūsų tautos istorijoje...

Istoriniai įvykiai yra sausi ir negailestingi, jei jie nepapuošti legendomis ir fantazijomis. Jie negailestingi ir vysk. V. Borisevičiui. Prieš pradėdamas parapijoje dirbti, jau buvo rusų žandarų tardomas, ieškant pas jį draudžiamos lietuvių literatūros. Neilgai pabuvęs S. Kalvarijoje vikaru, vokiečių paimamas kaip miesto įkaitas, o rusai teisia už rinkimą iš žmonių vokiečių uždėtos kontribucijos. Vėliau buvo X rusų armijos kapelionu. Minske organizuoja ratelį moksleiviams šelpti, vyksta į Petrapilio lietuvių seimą, kapelionauja Marijampolėje, eina tarybos nario ir pirmininko pareigas. Profesoriauja Seinų kunigų seminarijoje, 1926 m. persikelia į Telšių kuriją kancleriu. 1927 m. yra Telšių kunigų seminarijos profesorius ir rektorius, 1940 m. tampa Telšių vyskupo pagalbininku, o nuo 1943 m. Telšių vyskupijos vyskupu....

Ir tada atėjo 1944 tamsieji metai, kai požemio pragaras buvo perkeltas į žemės paviršių. Vysk. V. Borisevičius tada turėjo 57 metus amžiaus. Po dvejų metų bolševikų areštuojamas ir uždaromas į kalėjimą. Blogio augimas nežino ribų. Nuo dieviškų šaltinių atitrūkęs protas sugalvoja siaubingus kankinimo metodus, kurie nei pasotina piktadario fizinės egzistencijos, nei daugina jo turta. Blogio troškulys trokšta save patenkinti ir lavinos būdu auga gilyn ir platin.

Vysk. V. Borisevičiaus vardas kalėjime ištrintas iš pavardžių sąrašų — jis tik numeris. Apie jį tikrai tik tiek

žinoma, kad buvo areštuotas 1946 m. vasario 3 d. ir mirė kalėjimo celėje 1946 m. spalio 12 d.* Ar tai buvo Vilniuje, ar už Lietuvos ribų Sibire, tikrų žinių nėra. Tie, kurie žino vyskupo mirties tikrąsias priežastis, visi yra įsitikinę, kad jis buvo sovietų režimo auka, kad jam mirtį atnešė nenutraukiamas to režimo spaudimas, ar tai jį kaltinant už partizanų rėmimą bei šelpimą, ar tai verčiant jį rašyti ganytojinius laiškus, kurie garbintų režimą ir skelbtų "tikėjimo laisvę" pavergtoje tėvynėje. Vyskupas negalėjo girti režimo, kuris ne tik savo esme bedieviškas ir remia tik ateistinę propagandą, bet ir visomis priemonėmis kliudo žmonėms priklausyti prie savo Bažnyčios, persekioja kunigus ir tikinčiuosius. Tai be galo slėgė vysk. V. Borisevičių, jo širdis buvo silpna ir ji nustojo plakti kalėjimo celėje.**

Jo mirtis rodo, į kokias džiungles yra paversta mūsų tėvynė..."

BILIJETAS Į SIBIRĄ VYSK. P. RAMANAUSKUI

Tų pačių metų pabaigoje buvo areštuotas ir vyskupo V. Borisevičiaus pagalbininkas vyskupas Pranciškus Ramanauskas, paliekant Telšių vyskupiją ir tikinčiuosius be ganytojo. Vysk. P. Ramanauskas Sibiro vergijoje fiziškai atsilaikė ir, Stalinui mirus, grįžo į Lietuvą, bet savo vyskupijos valdyti okupacinės valdžios nebebuvo išileistas. Jo paskutinių metų gyvenimo fragmentai dar sugriš kitame skyriuje, o čia cituoju vyskupo tariamą prisipažinimą sovietų tardytojams dėl jo buvusių ryšių su partizanais,

*) Daugumas prieinamų šaltinių nurodo, kad vyskupas buvo sušaudytas 1947 m. sausio mėn.

**) Straipsnis buvo rašytas, Vakarų dar nepasiekus gyvojo liudininko Algio žodžiams.

už ką vyskupas buvo niekinamas ir atkentėjo skaudžią Sibirą tremtį:

"Skaitau sau nusikaltimu, kad 1945 metų rudenį suteikiau piniginę pašalpą mokytojai Sedleckienei Telšių valsčiuje. Tai buvo šiomis aplinkybėmis. Vieną vakarą vaikščiojau prie bažnyčios. Iš bažnyčios išėjo mokytoja Sedleckienė, kurią nuo seno pažinojau, nes nuo 1924 metų ji mokytojavo Telšiuose. Ji kreipėsi į mane sakydama, jog yra keblioje padėtyje. Mat, jos keli pažįstami, kurie iki šiol slapstėsi, norėtų pasinaudoti vyriausybės amnestija ir užsiregistruoti, kad legaliai galėtų gyventi. Jie esą labai apiplyšę, negali taip pasirodyti viešumoje. Todėl jos prašą piniginės paramos, o ji neturinti, bet norinti pagelbėti. Ar aš negalėčiau sušelpiti juos?...

Kadangi vyriausybės mintį taip supratau, jog norintiems reikia padėti registruotis, nutariau duoti prašomą pinigų sumą — per tūkstantį rublių ir taip pasakiau mokytojai: 'Duodu tavo atsakomybėn. Tu juos pažįsti. Jei registruosis, duok pinigus, jei nesiregistruos, gražink man.' Po kelių dienų sutikau gatvėje minėtąją mokytoją, ir ji man pasakė, kad anie vyrai išsiregistravo ir legaliai pradėjo gyventi...

Prisipažįstu save kaltu, kad antitarybiniais pamokslais galėjau stiprinti nacionalistines sroves ir mažinti žmonėse pasitikėjimą tarybine santvarka. Prie nusikalstamo darbo priskaitau ir tai, kad nusikaltusiems tarybinei santvarkai kunigams daviau progos pasislėpti...

Galiu patikinti, kad Telšių vyskupijoje nėra kunigu tarpe organizacijos, pasistačiusios sau tikslą veikti prieš tarybinę santvarką organizuotai ar pakrikai. Reikia pripažinti, kad kunigija pozityviai nėra įsijungusi į krašto atstatymo darbą. Bet tam, kad žmonės persiorientuotų, reikalingas laikas ir darbas".⁴⁰ Apie savo "pragaištingą" veiklą taip liudijo vysk. Pr. Ramanauskas 1947.IV.2 NKVD

tardytojams. O mes vyskupo atskleistoje veikloje matome tik humaniškumą, pagalbą artimui, kurios anomis tragiškomis dienomis taip buvo reikalingi persekiojami lietuviai.

DAR APIE TELŠIŲ VYSKUPUS

Tie, kurie lankėsi paskutiniame dešimtmetyje okup. Lietuvoje, surinko daugiau žinių apie Telšių vyskopus. Vos karui pasibaigus, Sovietų Lietuvos ministrų tarybos pirmininkas G., grįžęs iš Rusijos, vienoje viešojoje kalboje Telšiuose pareiškė, kad jis sunaikinsias Telšių vyskupas. Savo pažadą ištesėjo: vysk. V. Borisevičius 1946 m. vasario 3 d. buvo suimtas ir uždarytas Vilniaus kalėjime. Tardant ir kankinant, buvo išgautas jo "prisipažinimas". 1947 m. sausio mėn. buvo nuteistas mirti. Kaltintojų tarpe buvo patsai G., kuris tvirtino, kad vysk. Borisevičius esąs "liaudies priešas". Įrodymui, kad byla yra "demokratiška", vyskupui buvo leista pakviesti savo liudininkus. Jų buvo viso 12, visi žydai, kuriuos vokiečių okupacijos metais vyskupas išgelbėjo nuo sunaikinimo. Jie paliudijo, kad vyskupas juos išgelbėjo nuo mirties ir globojo sunkiais laikais. Teisėjai, klausydami tų liudininkų, šaipėsi. Ką reiškia šių nežymių liudininkų parodymai prieš draugo G. tvirtinimą, kad pilietis Borisevičius yra "buržujų-nacionalistų vadas"? Teismas po trumpo pasitarimo paskelbė sprendimą: mirtis sušaudant.

Tos teismo komedijos metu vysk. Borisevičius buvo ramus, nesijaudino. Jo paskutinis žodis buvo: "Esu nekaltas". Vienas teisėjų, suerzintas vyskupo ramumo, norėdamas jį dar labiau ižvesti, tarė: "Matai, pirmiau gerai gyvenai, visi tave gerbė, manei, kad esi galingas. Dabar matai, kad mes esam nugalėtojai". Vyskupas ramiu balsu

atsakė: "Tu dabar nugalėjai, bet tavo pergalė yra trumpa. Ateitis yra mano. Kristus nugalės. Nugalės ir mano tėvynė Lietuva"...

Teismui pasibaigus, žydai liudininkai bailiai paliko salę. Vienas iš jų pasakė: "Tas žmogus nebijo mirti".

1946 m. gruodžio mėn. vieną šaltą rytą, policijai apsupus Telšių katedrą, buvo suimtas ir išvežtas vysk. V. Borisevičiaus pagalbininkas vysk. P. Ramanauskas. Tada vyskupiją ėmėsi valdyti Telšių kapitulos narys kan. Justinas Juodaitis. Žmonės visą laiką drebėjo ir budėjo, kad nebūtų išvežtas ir kan. Juodaitis. 1947 m. vieną rudens dieną sužinota, kad kan. Juodaitis bus suimtas. Rytą bažnyčioje jį po Mišių, dar su liturginiais rūbais, tikinčiųjų minia apsupo ir neišleido iš bažnyčios. Žmonių prisipildė pilna bažnyčia. Jie saugojo valdytoją, meldėsi, giedojo. Žmonės paruošė Juodaičiui už altoriaus net vietą pailsėti ir pasilikti ilgesniam laikui. O budintiems kiti iš lauko, ypač moterys, atnešdavo valgyti. Kadangi visą laiką minioje maišėsi saugumo agentai, tai žmonės maskuodavosi, moterys skarelėmis dengdavo savo veidus. Tuos apdangalus enkavedistai plėšdavo nuo moterų galvų ir grasindavo, kad jos atpažintos susilauks už pasipriešinimą bausmės. Tačiau ir tai neišgąsdino. Minia žmonių budėjo ir aplink bažnyčią. Jie praskindavo kelią tarp enkavedistų tiems, kurie nešdavo maistą į bažnyčią Juodaičiui ir jį saugojantiems. Žmonėms neklausant ir neišsiskirstant iš bažnyčios, buvo pagrasinta, kad viduje esantieji bus užmūryti ir bažnyčia padegta. Žmonės tuojau pasirūpino atitinkamų įrankių tam atvejui, jei durys būtų užblokuotos. Visaip grasinant iš tikrųjų kartą pasigirdo iš lauko į duris smūgiai, tarsi jos būtų užkalamos. Tada vyrai šoko su įrankiais prie durų ir jas atidarė. Visą apgulimo laiką saugumo agentai bandė perkalbėti kan. Juodaitį, kad nuramintų žmones ir išeitų pats.

Taip blokadaį jau antrą savaitę besitęsiant, sprendimo ėmėsi vadinamasis "Telšių pabaisa", Lietuvos rusas — vietos enkavedistų viršininkas. Nugirsta toks jo pasikalbėjimas su kan. Juodaičiu:

— Kvaily, išėik, pasikalbėsime kaip vyras su vyru. Gana tų komedijų.

Juodaitis: — Jei mane suimsite, bus skerdynės nekalčių žmonių. Ką aš jums esu padaręs?

Enkaved.: — Niekio niekam nedarysime. Duodu garbės žodį.

Juodaitis: — Netikiu jūsų garbės žodžiais.

Enkaved.: — Niekio tau blogo neatsitiks, tik patardysime ir viskas.

Juodaitis: — Duok raštu pažadą.

Enkaved.: — Duosiu nuovadoje.

Bet Juodaičiui užsispyrus, pagaliau atnešė raštą-garantiją, kad nebus suimtas. Tada kan. Juodaitis, nura-minęs žmones ir paaiškinęs padėtį, sutiko išeiti. Buvo nuvestas į saugumo įstaigą, prie kurios iš paskos susirinko didžiausia minia žmonių. Tarėsi apie 2-3 valandas. Kai Juodaitis išėjo iš saugumo įstaigos, žmonės jį palydėjo iki buto ir norėjo tenai eiti sargybą, tačiau Juodaitis įtikino žmones, kad pavojaus jį suimti nėra, ir prašė visus išsiskirstyti.

Po to įvykio kan. Juodaitis dar porą metų buvo laisvas. Vėl suėmė 1949 m. gale Telšių stotyje, grįžtant iš Tauragės-Klaipėdos, kur buvo nuvykęs teikti Sutvirtinimo sakramento. Vos išlipus iš traukinio, buvo areštuotas ir, neleidus net buto pasiekti, išvežtas į Sibirą.

Taip klasingai šių sykių enkavedistai apsisaugojo nuo minios tikinčiųjų, kuri vėl būtų savo valdytoją gynusi.

Dėl ryšių su partizanais žiauriai teko nukentėti ir kai kuriems kitiems Telšių vyskupijos kunigams. Kai kurie

jų anomis kietų laisvės kovų dienomis kalbėjo ir elgėsi labai atvirai, nieko nevyniodami į vatą. Tai ypač išryškėja iš buv. Viešvėnų (Telšių aps.) klebono kun. Prano Gustaičio tardymo protokolo, NKVD užrašyto 1946.1.22:

"Tarybų valdžia man nepatinka ir esu nusiteikęs jai priešišškai, todėl palaikiau ryšius su politiniais banditais,* ne kartą išdaviau jiems dokumentus-metrikas, kuriuos turėdami banditai, arba, kaip jie buvo vadinami, partizanai, aktyviai su ginklais rankose kovojo prieš Tarybų valdžią už nepriklausomą buržuazinę Lietuvos valstybę. 1945 metų sausio ar vasario mėnesį, tuo metu, kai aš buvau Kražių valsčiaus Pašilių kaimo klebonas, pas mane į butą atėjo banditai, prašydami išduoti jiems dokumentus, tarp kitko — gimimo metrikas. Sužinojęs, kad tie banditai kovoja prieš Tarybų valdžią, aš jiems išdaviau apie 40-50 tokių dokumentų. Antrųjų gimimo metrikų egzempliorių aš neišrašydavau.

1945 m. birželio-liepos mėnesį, kada aš buvau B., Kaltinėnų miestelio gyventojos, bute, ji man pasakė turinti ryšius su miškiniais-partizanais, ir jiems esą reikalinga skaitymui literatūra. Tada ji paprašė manęs, kad aš jiems duočiau kokių nors knygų. Aš jai atsakiau, kad knygų partizanams parinksiu. Po kurio laiko į mano butą pažadėtų knygų atėjo B. sesuo. Aš jai daviau keletą religinio turinio knygų ir pasisiūliau duoti dar maisto produktų. Maždaug po septynių dienų B. man pasakė, kad partizanai tuo tarpu dar turi maisto produktų pakankamai.

1945 m. gegužės mėnesį, vieną šventadienį, Kaltinėnų miestelyje aš sakiau pamokslą, nurodydamas tėvams neleisti savo vaikų stoti į komjaunimo ir pionierių organizacijas, nebendrauti su komjaunuoliais, nes jie yra religi-

*) Manome, kad drąsus ir atviras kunigas tokio žodžio nevartojo.

jos priešai. Tada aš raginau tėvus auklėti savo vaikus religine, o ne tarybine dvasia".⁸⁰

Tokių tiesių ir atvirų žodžių prieš esamą santvarką užteko, kad okupantai kun. Praną Gustaitį nubaustų mirtimi. Žiniomis iš Lietuvos, jis buvo nužudytas kartu su vysk. V. Borisevičium.

Panašiai atsitiko ir su kun. Jonu Janausku, kuris buvo areštuotas 1945 m. vėlyvą vasarą, o jo tardymas sovietų saugumiečio prarastas 1945.IX.21:

"1945 m. birželio pabaigoje pas mane užėjo viena mergina ir atnešė man du antitarybinio turinio atsišaukimus ir paprašė juos prilipdyti Kaltinėnuose viešojoje vietoje. Pasišaukiau kitą merginą ir paprašiau juos prilipdyti birželio pabaigoje, rodos, birželio 28 dieną, t.y. tuo metu, kai į Kaltinėnų miestelį atvažiuos vysk. V. Borisevičius ir susirinks daug žmonių.

1945 m. pirmojoje pusėje buvau nuvykęs į Obelyno girininkiją orderio miško medžiagai gauti. Ten, girininkijos kontoroje, aš susitikau Mateiką. Jis paprašė manęs užėiti į gretimą kambarį prisaikdinti jo būrio narius. Užėjęs ten radau apie 14 vyrų. Mateika perskaitė popieriuje surašytą priesaikos tekstą. Kiekvienas saikdinamas bučiavo kryžių. Prisaikdinęs aš išėjau..."⁸¹

Kitų liudininkų tvirtinimu: "Du kartus pas kun. Janauską buvo atvykęs banditas Sugintas.* Pirmą kartą jis pasirodė 1944 m. spalio mėnesį ir išėjo, antrą kartą — 1945 m. rugpiūčio mėnesį. Jis buvo ginkluotas automatu. Be to, kun. J. Janauską dažnai 1945 m. gegužės mėn. lankydavo pabėgę vokiečių karininkai..."

1945 m. liepos mėnesį per pamokslą pasakęs: "Neimk žemės, kurią duoda Tarybų valdžia: ji ne jūsų, jums teks

*) Išeivijos lietuviams gerai pažįstamo kun. Ben. Suginto brolis, vėliau žuvęs partizaninės kovos lauke.

už ją atsakyti prieš Dievą. Tarybų valdžia ilgai nebus Lietuvoje.⁵²

Šis atsitikimas rodo, kaip kun. J. Janauskas ir kiti Lietuvos kunigai okupantų agentų buvo (ir dabar tebėra) stropiai sekami. Matomas ir registruojamas kiekvienas kunigą aplankęs žmogus, užrašomi pamokslų posakiai ar palyginimai. Kaip matome iš įvykių raidos, kun. J. Janausko sekimas netruko ilgai: per pusmetį buvo surinkta užtektinai "nusikalstamos" medžiagos, kunigas suimtas, nubaustas ir ištremtas. Atrodo, didžiausia kaltė buvusi, kad jis priėmė partizanų duodamą priesaiką. Priesaiką dalies savo ganomųjų vyrų, išėjusių į sunkią Lietuvos laisvės kovą.

Aukštaitijoje ilgiau neužtruksime, nes čia neužregistruota didesnės kunigų "konspiracinės" organizacijos, veikusios Lietuvos laisvės kovų metais (1944-52). Iš 1962 m. Vilniuje okupantų išleistos brošiūros "Dvideidžiai", kuriai medžiaga panaudota iš okupacinės valdžios konfiskuotų (ar "pasiskolintų") Panevėžio vyskupijos archyvų, sužinome vieną kitą faktą apie Panevėžio vyskupijos kunigus, turėjusius ryšių su partizanais.

1949 metais Kupreliškio bažnytkaimyje (Biržų aps.) kratos metu varpinėje surastas partizanų ginklų sandėlis. Už tai apkaltintas tuometinis Kupreliškio klebonas kun. J. Garška.

Kun. J. Danio priežiūroje Linkuvos bažnyčioje esą buvę spausdinami antikomunistiniai atsišaukimai. Vėliau paaiškėję, kad bažnyčios prieglobstyje ilgą laiką slapstėsi kun. Petkevičius, gyvenęs suklustotais Tamošaičio dokumentais. Jis vadinamas "stambiu nusikaltėliu", bet už ką, nepasakoma.

Kun. Feliksas Zinkevičius Lėno parapijoje įrengtuose partizanų bunkeriuose klausydavęs jų išpažinčių, dalijęs komunią, slėpęs juos. Per dvejus metus po altoriumi įreng-

toje slėptuvėje slėpęs partizaną Kostą Miškinį, kuris vėliau žuvo. 1950 metų pavasarį, Adelės Baltrūnaitės paprašytas, atlaikęs Mišias už žuvusius partizanus.

Tokių kunigų pasmerkimų už grynai religinius patarnavimus partizanams priskaičiuojama daug. Sakoma, kad idėjinei priedangai kunigų-kapelionų buvę ir komunistiniuose F. Castro partizanų daliniuose Kuboje, kai jie vedė laisvės kovą prieš Batistos režimą. Ten kunigai-kapelionai buvo traktuojami ir iki tam tikro laiko teigiamai vertinami, tuo tarpu Lietuvoje už dvasinį partizanų aptarnavimą — skaudžiai baudžiami kalėjimais ir Sibiro tremtimi.

KUNIGO MIRTIS PARTIZANŲ BUNKERYJE

Vienam iš Lietuvos kunigų — kun. Justinui Lelešiui-"Grafiui" buvo skirta žūti rezistencinės kovos lauke. Lietuvių enciklopedijos papildymų tome įdėta žuvusiojo kunigo biografija: "Lelešius Justinas (1917.XI.24 Navasodų k., Marijampolės aps., 1947.IX.25 Sasnavos parapijoje) kunigas, vienas Suvalkijos partizanų vadų. Iš Marijampolės marijonų gimn. įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją. Įšventintas 1943. Nuo 1945 priklausė Tauro apygardos partizanų vadovybei. 1946-47 buvo apygardos kapelionas. Žuvo drauge su Birutės rinktinės štabo nariais brolių Daunorų sodyboj, slėptuvę užklupus enkavedistams. Partizanuose jis veikė Grafo slapyvardžiu".⁵³

Kun. J. Lelešiaus ir kitų Birutės štabo narių mirtis yra vaizdžiai aprašyta J. Daumanto knygoje "Partizanai":

"Lygiai po keturių dienų anas, atrodžiusias saugias, birutėnų apylinkes ištiko baisi nelaimė. Rugsėjo 24 die-

A. a. Kun. Justinas Lelešius - "Grafas", žuvęs bunkeryje netoli Veiverių 1947. IX. 25.

na paliks ilgai kaip didžio gedulo diena tiek Birutės rinkinei, tiek visai Tauro apygardai.

Vos prašvitus, gausūs MGB daliniai pasipylė nuo Marijampolės plento link Birutės štabo būstinės, esančios Daunoro sodyboje. Būstinėje tuo metu buvo Grafas, Anbo, šermukšnis, Survila, Montvila ir Vaidila. Tai Birutės rinktinės štabo elitas su apygardos kapelionu. Kažin kodėl likimui patiko, kad ši diena mums būtų kuo liūdniau prisimenama, kuo didesnėmis kraujo aukomis atžymėta...

Bolševikai, negalėdami slėptuvės atkasti, pasiryžo ją paimti granatomis. Susigrupavę po kokių septynetą, jie prabėgdavo paskui vienas kitą pro slėptuvę ir ant jos viršaus numesdavo granatas. Po to visi sugriūdavo, o kulkosvaidininkai raižė ilgomis serijomis kryžma ugnimi virš slėptuvės, kad kiekvienas bebandas išlįsti partizanas jokių būdu negalėtų išlikti gyvas. Iš slėptuvės vidaus veržėsi paskutinių partizanų gyvenimo valandų giesmių ir himno žodžiai, maišydamiesi su rusų keiksmiais, ir grojančių kulkosvaidžių daina.

Po kiek laiko slėptuvės viršuje granatos pramušė skylę. Sukeltuose dulkių ir granatų dūmų kamuoliuose pasirodė iš slėptuvės vidaus Survila ir Vaidila. Tačiau jų automatų pradėtos serijos greit nutilo, ir abu partizanai sukritę ant slėptuvės viršaus. Viduje palikę Grafas, šermukšnis, Anbo ir Montvila susisprogdino granatomis. Dar gerą pusvalandį bolševikai mėtė granatomis į viršuje gulinčius lavonus ir į padarytą angą, vis neišdrįsdami artintis prie slėptuvės.

Tik po tokios pertraukos bolševikai įgrūdo šeiminingą į slėptuvę. Jis turėjo išimti partizanų lavonų liekanas ir slėptuvėje esančią medžiagą. Bolševikai atpažinę, kad tai būta štabo slėptuvės, partizanų lavonus stengėsi nuplauti, prisiuvinėti atskiras kūno dalis, ypač prie veido, ir įkišti į uniformas. Kelis kartus nufotografavę, lavonus nu-

gabeno į Veiverių miestelį ir išmetė prie buvusios klebonijos vištininko. Prasidėjo 'puota'. Rinkosi džiaugtis valčiaus aktyvas. Bolševikų aktyvistai gaudė ir atvarinėjo įtariamus gyventojus ir, atvarę prie lavonų, mušdami reikalavo išduoti kritusių partizanų pavardes ir jų artimuosius, esančius laisvėje. Gi pažinti ir norinčiam buvo neįmanoma, nes du buvo visai perskeltomis galvomis. Ir tikri tėvai savo sūnų nebūtų pažinę.

Po mėnesio penkiese aplankėme šitą šiurpumu grasančią vietovę. Buvusios slėptuvės vietoje styrojo kulku nugrauzti stulpai ir lentgaliai, pūpsėjo netvarkingai suversta granatų žemė, draikėsi kruvini popieriai, matėsi ap rūdijusios rašomųjų mašinėlių dalys, batų ir drabužių likučiai. Viduje tie patys mirties liudininkai: granatų sučižytos lentynos ir sienos, sumuštos lempos likučiai, sudegintų popierių pelenai, ginklų medinių dalių šipuliai, suplėšytas Vytis, Birutės herbas ir skuduruose trynėsi gabalai rožančiaus, su kuriuo čia kiekvieną vakarą meldavom Dangaus taikos.

Jie mokėjo pasišventę dirbti ir kovoti, karštai melstis ir karžygiškai mirti..."

ŠAUKSMAS, PASIEKĘS ŠV. TĖVĄ

Tokioje tai nedalioje, ašarų ir kraujo versmėse skendo Lietuva, o ypač skaudžiai kentėjo tikintieji, vyskupai ir kunigai iki Stalino mirties 1953.III.4. To laikotarpio Lietuvos tikinčiųjų nuotaikas geriausiai pavaizduoja jų parašytas kolektyvinis laiškas Šv. Tėvui, kurį 1948 m. pradžioje Lietuvos rezistencijos atstovas J. Daumantas su kitais atnešė į Vakarus ir vėliau perdavė Šv. Tėvui, o laišką ištisai skelbė ne tik laisvoji lietuvių spauda, bet ir

daugelio kitų tautų laikraščiai. Nors ketvirtis šimtmečio praėjo kaip Lietuvos partizanų dainose apdainuota viltin-ga gegutėlė dar vis nesugrįžta į Lietuvą, bet ano 1946 m. pogrindyje rašyto Lietuvos tikinčiųjų laiško kai kurios min-tys dar ir šiandien tebėra aktualios. Todėl jomis ir užbaig-siu liūdną "Gegutėlės" skyrių:

"Trejų metų lietuvių religinė-tautinė kova davė baisius rezultatus. Visur smurtas, baimė, kraujas, kančia. Dau-giau kaip 100,000 tikinčiųjų nukankinta arba iš bado ir šalčio mirė Sibire. Kasdien naujos aukos. Nėra namų, kuriuose nebūtų ašarų. 40 procentų kunigų, tai yra dau-giau kaip 400 Sibiro katorgoje arba pogrindyje slapsto-si.* Visoje Lietuvoje tėra likęs tik vienas laisvas vysku-pas. Du mirė (Karevičius ir Karosas), 4 suimti (Borisevi-čius, Matulionis, Ramanauskas ir Reinys). Kurijos suspaus-tos, seminarija vos gyva, vienuolynai sunaikinti arba žiau-riai išblaškyti. Niekas nežino, kada žvalgyba pasibels į duris. Kad tik užsienis nesužinotų, viskas daroma didžiau-sioje tyloje.

Taip praktikoje atrodo Stalino konstitucijos iškilmin-gai garantuota religinio kulto laisvė. Visur ir viskas tik užsienio propagandai. Faktiškai religija neturi jokios lais-vės, kaip ir kiekvienas Tarybų Sąjungos žmogus. Jei kar-tais duodamas mažytis, lyg ir laisvės, spindulėlis, tai ir jis okupantų duodamas didesniai komunistų sustipri-nimui ir didesnei užsienio propagandai. Praktikoje didie-ji suvaržymai nėra tiek baisūs, kaip kasdieninė baimė pro-vokacijų, nuolatinis sekimas ir tas baisus netikrumas....

Šventasis Tėve, mes žinome šių dienų Jums užkrau-tus rūpesčius. Tačiau vardan mūsų iškentėtų kančių mes drįstame, kaip savo katalikų Vado, prašyti užtarimo. Mes

*) Mūsų žiniomis į Sibirą buvo ištremta apie trečdalis Lietuvos kunigų.

Rezistencijos vyrai, nešę Lietuvos tikinčiųjų laišką Šv. Tėvui 1947 - 1948 žiemą. Vėliau jie žuvo partizaninės kovos lauke.

nebeturime kaimynų, kuriems galėtume patikėti savo ir tautos ateitį. Iš visų pusių mus supa okupantas. Jūsų Šventenybės vadovaujami, katalikiškos Lietuvos vaikai, vieningi esam katalikai šiaurėje, lyg saujelė apsupta kitatikių jūros. Tokio spaudimo ilgai neišlaikysime, žūsime visi. Mūsų tikėjimas, papročiai, tradicijos, net mūsų kalba bus išnaikinta.* Mes dažnai galvojame apie viduramžių turkų, arabų ordas, kada iškilo didieji Romos vyrai: Urbanas II, Inocentas III. Dabartinės rytų ordos diplomatinį žodžių kalbą nebijo. Mes dažnai klausiamo, kur dingio kultūringo pasaulio tautos, kur yra šimtai milijonų pasaulio krikščionių? Ar nebėra pasaulyje teisybės mylėtojų, Didžiųjų žmonių? Ar jie nežino, kad broliai ir seserys krikščionys užsnūdo apgaulingu suraminimo miegu ir tiki, kad mus sunaikinusios ordos sustos? Ne. Du šimtai milijonų įvairių Tarybų Sąjungos tautų žmonių, kaip ir mes, kala dieną ir naktį ginklus pavergti pasauliui. Ir šiandien už mūsų dienos ir nakties darbus šelpia graikų sukilėlius, įvairius pasaulio streikininkus. Jau šiandien azijatas yra užgrobęs pusę Europos ir ją perdirba. Greit bus pasaulio kovos momentas, ir vargas snūduriuojantiems. Bolševizmas pasiruošęs pasaulio civilizaciją, kultūrą ir krikščionybę sunaikinti. Neklyskite: bolševizmas laukia patogaus momento. Savęs neapgaudinėkime — bolševizmas yra stipresnis, negu daugelis mano. Atominė energija pasaulį migdo. Bolševizmas greit turės neblogesnių ginklų.**

Šventasis Tėve,

1. Mes prašome paskelbti pasaulio tikintiesiems Lietuvį Dieną, kaip padarė garbingos atminties Benediktas

*) Dvidešimties metų perspektyva parodo, kad lietuviai prieš šį pavojų ištvermingai atsilaikė.

**) Šis išspėjimas išsipildė, tikrai pranašiškos atrodo ir kitos Lietuvos tikinčiųjų laiško Šv. Tėvui pastabos.

XV 1917 metais. Tegul pasaulis pamato lietuvių katalikų kančias, persekiojimus ir vargus, surengtus XX amžiaus bedievybės.

2. Mes maldaujame Jūsų Šventenybės lietuvių tautai viešos paguodos ir suraminimo žodžio. Mes pakeliame, Jūsų Šventenybe, už vienybę su Jumis milžiniškas aukas. Tėve, tark suraminimo žodį, kaip kitados Romos kolonizėje pirmasis popiežius Šv. Petras. Tėve, mes nemažiau kenčiame dėl Motinos Romos Katalikų Bažnyčios.

3. Mes prašome koku nors būdu perduoti Suvienytoms Nacijoms mūsų skundą, gal tautų vadai padarys galą mūsų kančioms.

4. Mes prašome lietuvišką radijo valandėlę padažninti ir pagyvinti.* Tegu ji duoda daugiau žinių apie mūsų kančias. Argi mes, aukodamiesi už savo šventą tikėjimą, nesame to verti? Juk mūsų 100,000 žmonių nukankinti arba Sibiro katorgoje laukia mirties daugiausia tik todėl, kad neišniekino savo tėvų žemės tikėjimo ir neišdavinėjo savo tautiečių.

Šventasis Tėve, mes tikimės būti išklaudyti. Mes daug ir labai daug iškentėjome dėl švento tikėjimo, dėl apaštalių Sosto ištikimumo. Todėl turime vilties tikėtis Jūsų pagalbos. Mes mirštame, bet mirdami norime girdėti Jūsų paguodos žodį ir pasaulio katalikų suraminimą, kad mūsų vaikai daugiau nebekentės dvasios vergijos. Mes tikime, kad Jūsų galingas žodis pajudins laisvę mylinčių tautų Vadus iš susnūdimo. Šventasis Tėve, mūsų raštas nėra

*) Kaip žinome, laisvųjų lietuvių pastangomis 1951 m. į Lietuvą prabilo Amerikos Balsas, savo programas tebetęsia Vatikano ir Romos radijas, o taip pat paskutiniaisiais metais lietuviškos programos Vliko dėka perduodamos į Lietuvą ir per Madrido radiją.

toks, kokį norėtume parašyti. Rašome pogrindyje, prie mirgančios lempos, kas valandėlę laukdami čekistų. Tyčiomis nežymime vietų ir asmenų, nenorėdami čekistams duoti medžiagos. Kai šis raštas Jus pasieks, gal mūsų nebebus. Kol jį nuneš, daug nešančiųjų pervers čekistų kulka.*

Šventasis Tėve, mums, mirštantiesiems už Religijos ir Tautos laisvę suteik palaiminimą.

Tegyvuoja gyvųjų ir mirusiųjų Viešpats Jėzus Kristus.

Lietuvos Respublikos Rymo Katalikai

Vilnius, Okupuota Lietuva

1947.IX.20".⁵⁴

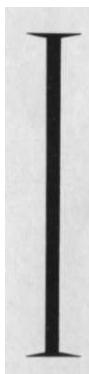
*) Iš tų, kurie raštą nešė, 1952 m. jau nebebuvo nė vieno gyvo.

TREČIASIS SKYRIUS

Dangaus ir žemės didysis Kūrėjau, iš žydrių žvaigždynų, nuo saulės šviesos, o Kristau, mūsų sielų Atpirkėjau, pažvelki į žemę, į mūsų kančias. Netekome tėvynės, šeimos, artimųjų ir laisvės brangiausios, net vardo žmogaus. O Kristau, pasigailėk skriaudžiamųjų. Mes meldžiam paguodos iš aukšto dangaus.

Arkiv. M. Reinio malda
Vilniaus kalėjime.

KATAKOMBŲ BAŽNYČIA

š betarpiškai surinktos statistikos ir eilės faktų sužinome, kad, raudonajai armijai antrą kartą okupavus Lietuvą, maždaug trečdalis Lietuvoje pasilikusių kunigų buvo ištremti į Sibirą, ten perėjo dygų vergų kelią, kaip ir visi kiti tremtiniai, kartais prižiūrėtojų dar labiau engiami, o saugumo organų dar stipriau sekami, žinant, kad jie yra kunigai, kad jų autoritetas masėse didelis.

Perskaite "Gegutėlės" skyrių, pastebime, kad nemaža dalis kunigų, jų tarpe ir vyskupai, buvo ištremti į Sibirą ar į kalėjimus už tariamą vienokį ar kitokį ryšį su Lietu-

vos partizanais. Bet tai dar ne viskas. Vysk. V. Brizgio žiniomis, jau pirmoje sovietinėje okupacijoje Lietuvoje buvo suimti net 152 kunigai. Tuometinė NKVD iš jų reikalavo pažado šnipinėti kunigams pažįstamus žmones, net ir savo vyskopus. Iš tų 152 suimtųjų kunigų pasirašė 12 ir tik 3 yra davę nereguliarių pranešimų. Jei 1941 m. daugelį lietuvių kunigų nuo Sibiro tremties už nepasirašymą šnipinėti išgelbėjo staiga kilęs vokiečių-sovietų karas, tai antrojoje okupacijoje Lietuvoje pasilikusius kunigus vėl susirado sugrižę sovietinio saugumo organai. Kai kuriose parapijose savo rankas prikišo ir vietiniai komunistėliai, vėl iš naujo kunigus prievartaudami. Šį kartą nepasirašiusiems šnipinėti pasigailėjimo jau nebebuvo.

Antrojoje okupacijoje sovietinė valdžia pradėjo dar ir naują kunigų terorizavimo būdą: šaukti juos į saugumą ir reikalauti steigti schizmatinę bažnyčią nuo Romos. Ne vienas atsisakiusiųjų tai daryti buvo kankinami saugumo požemiuose bei kalėjimuose, vėliau išvežti į Sibirą lėtam sunaikinimui.

KAI KURIE KANČIOS EPIZODAI

Dėl to istorijos jau prakeikto Stalino viešpatavimo metais Sibiro anglių kasyklose, miškuose prie Šiaurės ledjūrio, plačiose tundrose išmėtytuose tremtinių-vergų stovyklų barakuose išaugo ir Katakombų Bažnyčia, įsikūrė slaptos lietuvių ir kitų tautų katalikų parapijos, daugeliu atvejų aptarnaujamos lietuvių kunigų-tremtinių. Tos slaptos parapijos eilėje Sibiro vietų dar gyvavo ir 1970 m., nors dažnai sovietinio saugumo iššifruojamos ir išblaškomos. Kai tai įvyksta, jos vėl atsikuria kurioje nors kitoje vietoje, nes, ir 25 okupacijos metams praėjus, anapus geležinės uždangos dar yra daug pasišventusių kunigų, ku-

rie, iš vietos į vietą mėtomi bei vėtomi, keliauja per plačiąją Sovietų Sąjungą, ieškodami ten išlikusių lietuvių ir kitų katalikų tremtinių ir teikdami jiems religinius patarnavimus. Tai nušvies eilę gyvų pavyzdžių.

Kiek sunkiau bus nušviesti lietuvių kunigų-tremtinių veiklą Sibiro vergų stovyklose Stalino valdžios metais ir apskritai lietuvių tremtinių dvasinę būklę, nes laiškuose iš Lietuvos ar Sibiro, prisibijant okupantų cenzūros, apie tai vengiama prisiminti. Bet čia mums į pagalbą ateina svetimtaučiai, kurie su lietuviais yra vergavę Sibiro stovyklose, o vėliau, grįžę į laisvuosius Vakarų, savo išleistuose veikaluose atvirai prabilę apie Vorkutos, Krasnojarsko, Novorilsko, Karagandos ir kitų vergų stovyklų pragarą. Jų veikaluose, kaip šviesūs veikėjai, ne kartą vaizduojami lietuviai vyskupai (Reinys, Matulionis, Ramanauskas), lietuviai kunigai ir apskritai visi tikintieji, kurie, vos radę valandėlę laisvo laiko, Sibiro pragare susirinkdavo Mišių aukai, maldai, priimdavo sakramentus iš kunigų-tremtinių rankų. Tuos mūsų brolių tremtinių epizodus, liudijančius jų ištikimybę Kristui ir Lietuvai, taip pat bandysiu įglauti šio skyriaus lapuose.

Kaip buvo terorizuojami lietuviai kunigai pirmojoje sovietinėje okupacijoje, įdomių epizodų randame vysk. V. Brizgio atsiminimuose:

"Patilčių klebonas J. Danielius buvo kažkam pakviestas į apskritį. Nuvažiavo ir negrižo, tarnas tik arklius parvažiavo. Sugrižo klebonas po kelių savaitių labai suvargęs. Pasirodo, kad buvo paimtas į saugumą, smarkiai išbartas už kažkokį antirevoliucinį veikimą, prigrasintas sušaudyti. Tačiau sovietų valdžia esanti labai kultūringa, ji ir nusikaltusiam duodanti progos pataisyti savo klaidas. Dėl to ir klebonui buvo pasiūlyta pasirašyti pasižadėjimą šnipinėti savo parapičius ir kaimynus kunigus. Klebonas, žinoma, atsisakė. Nugrūdo į kalėjimą. Per

kelias savaites beveik kas naktį vis tuo pačiu reikalu čekistų kalbinamas, bet neprikalbintas, galutinai gavo pasirašyti paslapties saugojimo pažadą ir buvo paleistas.

Vikaras G. buvo pakviestas vienas iš pirmųjų — dar 1940 m. rugsėjo pradžioje. Pagavo jį gatvėje netoli bažnyčios ir be kepurės, be apsiausto, viena sutana, nugabeno į miliciją. Pirmiausia jis buvo smarkiai išbartas už savo santykius su moksleiviais, su jaunimu, prigrasintas, kad už savo veiklą pagal sovietinius įstatymus jis turės būti sušaudytas. Bet ir jam buvo padarytas malonės pasiūlymas: bendradarbiauti, ir už tai bus užmiršti visi jo praeities antirevoliuciniai nusikaltimai, bus mokamas geras atlyginimas, o jei ne, — kalėjimas, teismas su sprendimu — kulka į pakaušį. Bendradarbiauti kunigas atsisakė:

— Na, tai į kalėjimą, — sušuko tardytojas.

— Leiskit sugrįžti į kleboniją ir kepurę pasiimti, — juokaudamas prašo kunigas.

— Nereikia !

— Tai bent brevijorių.

— Nė to negausi! — nusikeikdamas rėkė rusas.

Praėjo valandėlė. Kunigas klausia tardytoją:

— Tai ar jūs mane vešite, ar ne?

— Negalim surasti laisvo taksi.

— Nežinot, kur ieškoti. Eiva kartu, aš surasiu, — pasisiūlo kunigas.

Tardytojas, smarkiai išsikeikęs ir vėl prigrūmojęs, siūlo kunigui pasirašyti pasižadėjimą bendradarbiauti. Bet tas griežtai atsisako. Tada tardytojas pareikalavo, kad jis niekam nepasakotų apie įvykį ir pasikalbėjimo turinį. Prigrasinęs kalėjimu, išsiuntimu į Rusiją, kunigą paleido.

Taip pat pirmosiomis bolševikų okupacijos savaitėmis kunigas Š. buvo pakviestas atvykti į vietos miliciją susipažinti su kažkokiais dviem ponais, atvykusiais iš Tau-

ragės. Vienas tų ponų buvo civiliniais drabužiais, o antras — čekisto uniforma. Apie šią pažintį pats kunigas vėliau šitaip parašė:

"Kiek pasidomėjęs biografinėmis žiniomis ir gyvenimo sąlygomis, vienas jų sako:

— Žinai ką, jaunas esi. Gyvenimas prieš akis. Mes tau duosim gerą vietą, gerą atlyginimą.

— Gerai, jei tik darbas bus suderinamas su mano pareigomis... Ką aš turėsiu daryti?

— A vot, tamsta aiškinsi žmonėms, kad dabar prie bolševikų daug geriau gyventi, negu buvo pirmiau. Mums praneši, kas kėsina prieš raudonąją armiją.

— Na, žmonės patys turi protą ir supranta, kada buvo geriau. O žmonių minčių pranešinėjimas yra nesuderinamas su mano pareigomis.

— Kas ne su mumis, tas prieš mus. Kokį darbą duodame, tokį turi dirbti, — sušuko čekistas.

— O jeigu man lieptumėt akušerija užsiimti, ar ir tada turėčiau klausyti?

Abu bolševikai nusišypsojo. Paskui čekistas daužė kumštimi stalą šaukdamas:

— Mes tave priversime klausyti! Turėsi dirbti!

— Ne, veidmainiauti nepriversite.

Rusas išsitraukė revolverį ir liepė apsimąstyti: arba priimti pasiūlymą, arba kulką į kaktą. Kunigas nieko neatsakė. Čekistas, palaukęs, liepė jam stoti ir eiti į automobilį.

— Kur mes važiuosime? — paklausė kunigas.

— Nesvarbu. Pakelėj kaip šunį nudėsiu, — iškošė pro dantis rusas, laikydamas rankoj revolverį.

Susėdę visi į automobilį, išvažiavo. Pavažiavus kelis kilometrus, automobilis sustojo.

— Ar apsigalvojai? Dar gali, — sako rusas ir pro automobilio langą apsidairo po apylinkę, dėdamasis ieš-

kas patogios vietos, kur galėtų kunigą nušauti.

Panašių sustojimų buvo keliolika. Temstant atvyko į NKVD būstinę Tauragėje. Tamsiais laiptais pro ginkluotus sargybinius kunigą nuvedė į antrą aukštą. Čia pristatė didelio ūgio enkavedistas, kuris kunigui išdrožė smarkų pamokslą. Kaišiodamas jam prie veido kumštį, nusikeikdamas čekistas numykė:

— Kas ne su mumis, tas prieš mus... Į kalėjimą!

Čia pat prisidėjo dar trys čekistai ir ėmė visi primygtinai reikalauti, kad kunigas pasižadėtų bendradarbiauti. Bet kunigas atsikalbinėjo.

— Stok! Rankas aukštyn! Prie sienos! — įdūkęs čekistas griebė kunigą už krūtinės, perplėšė sutaną, ištraukė kelias sagas. Padarė krata. Atėmė laikrodėlį, tuščią portsigarą ir du litu pinigų. Paskui tamsiais koridoriais nuvedė į kitą kambarį, pasodino ant kėdės, įsakė ramiai sėdėti ir apsigalvoti. Šalia pastatė čekistą, įsakydami jam, jeigu kunigas pasijudintų, nušauti jį vietoje.

Kas pusvalandis pas kunigą įeidavo vis naujas čekistas, duodavo jam kelis nereikšmingus klausimus, o baigdamas visuomet klausdavo vis to paties klausimo: "Ar jau apsigalvojai?"

— Ką gi pagaliau aš turėsiu jums išdavinėti, lietuvius ar žydus? — paklausė vieną iš jų kunigas, matydamas, kad jį saugojęs čekistas buvo labai žydiškos išvaizdos vyras.

— Nesvarbu. Visus antirevoliucionierius.

Taip prabėgo kelios valandos. Kunigą nuvedė atgal į tą patį kambarį, kuriame vyko pirmasis pasikalbėjimas. Čia vienas čekistas bandė švelniais žodžiais kunigą prikalbinti į darbą. Jis kalbėjo lietuviškai. Tačiau jam kunigas pasakė stiprų pamokslą, išvadindamas jį begėdžiu, tautiečių išdaviku, budeliu ir pan. Jis klausėsi akis žemyn

nuleidęs ir gale tik tiek pasakė: Nesikarščiuok, nesikarščiuok.

Kunigui dar tebetęsiant savo pamokslą, įėjo čekistas rusas. Prie ruso pasijutęs ar bent dėdamasis drąsesnis, kunigą kalbinęs čekistas sušuko:

— Pasirašyk, arba važiuosi į ten, iš kur daugiau nebegrįši, — ir parodė ranka į rytus.

Kunigas, keldamasis nuo kėdės, ramiai atsakė: — Gerai, važiuosiu į jūsų plačiąją tėvynę.

— Ką jis pasakė? — paklausė rusas.

Išgirdęs rusas giliai atsiduso, paėmė atviruko didumo popierių, drebančiomis rankomis kažką parašė ir padavė vertėjui perskaityti lietuviškai. Tai buvo reikalavimas laikyti paslaptį, apie ką buvo kalbėta ir kaip buvo elgtasi. Reikalavo kunigą po šiuo tekstu pasirašyti. Lapą, ant kurio reikalavo pasirašyti, kad bendradarbiaus, kunigo akyse sudegino. Gražino kunigui atimtus daiktus ir vėl liepė vykti namo. Kunigas paprašė pinigų nusipirkti autobuso bilietą, nes pats turėjo tik du litus. Tačiau čekistai jam pinigų nedavė, teisindamiesi turį tik rusiškų rublių, kurie Lietuvoje tada dar nebuvo vartojami..."

Kaip matome iš šių vysk. V. Brizgio surinktų autentiškų pavyzdžių, areštuoti lietuviai kunigai laikėsi tikrai drąsiai, nepaisydami, kas su jais atsitiks. Tokių didelės drąsos pavyzdžių dar yra ir daugiau užrašyta vysk. V. Brizgio atsiminimuose:

"Ažuolų Būdos klebonas Klemensas Pusdešris* buvo pašauktas į Marijampolės apskrities NKVD. Nežinau, kokio rango čekistas, pasisodinęs prieš save kunigą, pats sėdėdamas kitoj pusėj rašomojo stalo, pradėjo šlykščiai plūstis ir biauriai rusiškai keiktis. Kunigas žiūri į čekistą su užuojauta ir linguoja galvą.

— Ko taip spoksai? — surinka čekistas.

*) Miręs 1953 m. Lietuvoje.

— Nagi žiūriu ir galvoju, ką padaro iš žmogaus bedievybė. Prisimenu prieškarinius rusus: geraširdžiai, žmoniški. Keiksmi buvo daugiau chuliganų savybė. O dabar štai pats esi aukštas valdininkas, mane inteligentą oficialiai pakvieteį į savo įstaigą ir, eidamas tarnybos pareigas, taip šlykščiai plūstiesi.

Rusas susigėdo, pakeitė toną ir toliau kalbėjo žmoniškai.

Klebonas J. Čepėnas buvo pagrobtas kelyje ir uždarytas Kauno kalėjime. Jį kaltino, kad vienai nepažįstamai moteriai davęs 40,000 egzempliorių proklamacijų, liepdamas jas išbarstyti gatvėje. Tardomas kunigas čekistus vykusiai suriesdavo, paaiškindamas, koks kvailas yra jų prasimanymas. Viena kartą tardomasis buvo šlykščiausiais žodžiais plūstamas. Kunigas tada jiems atsakė:

— Nežinau, už ką mane taip plūstate. Mane tardė ir rusų caro žandarai, kuriuos jūs patys laikote nekultūringais, tačiau jie buvo daug mandagesni, negu jūs dabar.

Tolimesniuose tardymuose, nieko iš kunigo neišgaudami, čekistai tiek įpyko, kad vienas, sugriebęs jį už švarko atlapų, taip pradėjo tasyti, jog išbyrėjo visos švarko sagos. Kunigui į čekistą piktai pažiūrėjus, čekistas metė jam į akis degantį popirosą. Įsikarščiavęs kunigas šoko prie čekisto, pakeltu balsu prikaišiodamas jo gyvulišką elgesį.

— Tu manęs neerzink! — šaukė kunigas, — Mirti aš nebijau. Pats būdamas jaunas, kankini ir tyčiojies iš žmogaus, sulaukusio 60 metų amžiaus. Aš visą savo gyvenimą dirbęs, štai dabar nekaltas kalėjime. Tu taip pat nesi garantuotas, kad nesulauksi kalėjimo ir bado. Juo labiau, kad esi akiplėša!

Kunigas griebė čekistą už krūtinės, bet tas pašoko atbulas ir griebėsi už revolverio.

— Jei aš numirsiu, tai nekaltai už tiesą, o tu būsi

Kun. dr. J. Čepėnas, 1970 m. sulaukęs 90 m. amžiaus ir kartu atšventęs 65 metų kunigystės sukaktį Pasvaly, Lietuvoje.

niekšas, nes būsi nužudęs nekaltą žmogų! — šaukė kunigas.

Išikarščiavęs griebė kėdę ir, kaip plunksną iškėlęs, šoko prie čekisto:

— Tuoju sutriuškinsiu kiaušą! Net smegenys ant sienos ištriks!"

Šis atsitikimas, kunigui rodant nepaprastą drąsą, baigėsi laimingai. Bet visgi 24 lietuviai kunigai pirmosios bolševikų okupacijos metais buvo ilgesnį laiką kalinti. Iš jų karo pradžioje 18 išsilaivino, 6 dingo be žinios (išvežti arba sunaikinti), šeši kunigai buvo išvežti į Sibirą, o, karui prasidėjus, rasta bolševikų nužudytų 16 kunigų lavonai.

Apie pirmojoje bolševikų okupacijoje kalintų kunigų likimą dar yra užuominų vysk. V. Brizgio atsiminimuose:

"Sasnavoje vietos padaužos pagrobė misininką J. Bružiką, SJ, ir atvežę uždarė Marijampolės kalėjime. Išsėdėjo žmogus 9 mėnesius be jokio tardymo, visų užmirštas. Pirmą kartą bendrų asmens žinių buvo paklaustas tik po 9 mėnesių, 1941 m. birželio 21 d. Kitą dieną prasidėjo karas ir taip išėjo iš kalėjimo visai netardytas ir niekuo nekaltintas. Nepaisant visokiausių pastangų, per visą laiką niekam nepavyko sužinoti, kur grobikai jį buvo dėję. Suprantama, kad niekas negalėjo jam nusiųsti pinigų, rūbų ar maisto, o be pagalbos iš laisvės bolševikų kalėjime ir ramiais laikais gyventi buvo neįmanoma.

Panevėžyje 1941 m. vasario 18 d. vakare grįžtantį iš kun. Narbuto į savo butą kun. Didžioką prie katedros šventoriaus vartų pagrobė būrys civilių. Nors iš pasikalbėjimo tuo reikalu vysk. V. Brizgio su NKVD komisaru Guzevičium paaiškėjo, kad komisaras apie įvykusį kunigo pagrobimą yra gerai painformuotas, bet visi pasiteiravimai milicijoje, čekoje ir kalėjime nedavė jokių rezul-

tatų. Kunigas kaip į vandenį įpuolė. Vienas panevėžietis kalėjimo tarnautojas sakosi matęs kun. Didžioką Panevėžio kalėjime, bet kokių nors tikslesnių žinių apie tolimesnę jo likimą ir šiandien dar nėra. Kunigo pagrobikų niekas netardė, kam jie kunigą pagrobė ir kur padėjo.

Panašiai yra įvykę su Eržvilko klebonu kun. A. Petraičiu ir jo vikaru kun. S. Buteikiu. Juodu buvo pagrobti kelyje. Kun. A. Petraitis, miręs Chicagoje 1955 m., yra vienas iš laimingųjų, išlikęs gyvas kalinių šaudyme prie Červenės. Kun. Buteikis iš kalėjimo išėjo pamišęs ir po metų mirė. Pamišo jis po 20 dienų kankinimų Kauno kalėjimo karceriuose. Panašiai buvo pagrobti kun. dr. Čepėnas, kun. dr. P. Petraitis ir kiti. J tokį elgesį valdžios organai nereaguodavo..."

Tai vis gyvi vaizdai iš pirmosios okupacijos Lietuvoje, kaip bolševikai terorizavo ir kankino Kristaus Bažnyčią ir lietuvių tautai ištikimus kunigus. Antrą kartą sugrižę į Lietuvą, jie dar platesniu mastu ėmėsi šantažo ir teroro priemonių, ir štai dėl ko net trečdaliui Lietuvos kunigų vėl teko pereiti kalėjimus ar atsidurti Sibiro vergų stovyklose, o ne vienam jų ten ir kaulus paguldyti.

ŠĖTONO GUNDYMAI

Beveik visuose komunistų valdomuose kraštuose kovojant su Bažnyčia buvo bandoma ją suskaldyti iš vidaus, sudarant nuo Romos nepriklausomas dvasininkų grupes, kurias komunistinė valdžia pripažįsta, kaip teisėtas Bažnyčios atstoves.

Į tokius Bažnyčią skaldančius sąjūdžius buvo verbuojami kunigai, nesutariantieji su savo vyskupais. Kiti buvo verčiami dėtis įvairiomis represijomis (areštais, kan-

kinimais, kaip kad skaitėme tik ką cituotuose vysk. V. Brizio surinktuose pavyzdžiuose), kurių silpnesnės valios kunigai nepakėlę dėjos į valdžios proteguojamą "nepriklausomą Bažnyčią".

Tokiems nuo Romos ir vietos hierarchijos nepriklausomiems kunigams paprastai duodami uždaviniai: a) puliti teisėtą Bažnyčios vyresnybę ir remti komunistų prieš Bažnyčią nukreiptus aktus; b) girti komunistinę valdžią ir partiją; c) pamoksluose raginti tikinčiuosius prisidėti prie komunizmo kūrimo (dėtis į kolchozus, pasisakyti už taiką, pasmerkti "imperialistus agresorius" ir pan.); d) Bažnyčios mokslą priderinti prie marksizmo-leninizmo mokslo; e) perimti Bažnyčioje vadovaujamas vietas (klebonų, vyskupijų valdytojų).

Per tokias nepriklausomas grupes komunistai siekė visiškai pavergti Bažnyčią ir ją panaudoti konkreitiems partijos tikslams. O netiesiogiai — atbaidyti tikinčiuosius nuo Bažnyčios. Paprastai tikintieji tokių "nepriklausomų" kunigų vengia, neina į jų laikomas pamaldas, nepriima iš jų sakramentų, ir taip jie atpratinami nuo religinių praktikų.

Čekoslovakijoje 1949 m. buvo sukurta vadinamoji "Katalikų akcija", kuriai iligus metus vadovavo suspenduotas ir ekskomunikuotas kunigas Plojhar. Kai Čekoslovakijos vyskupai tos "Katalikų akcijos" nepripažino, ją pasmerkė, tada vyskupai gavo kancleriais valdžios agentus, o arkivyskupas Beranas buvo areštuotas.

Vengrijoje 1951 m. komunistai įsteigė "Kunigų sąjungą už taiką". Tų pat metų liepos mėn. vyskupai buvo priversti priimti generalvikarais kunigus iš tos "Kunigų sąjungos už taiką". Vienintelis katalikų laikraštis "A Kareszt" perėjo į atskalūnų rankas. Šv. Sostas 1955 m. Vengrijos "Kunigų sąjungą už taiką" pasmerkė.

Lenkijoje 1949 m. komunistai įkūrė "Kunigų kovoto-

jų už laisvę ir demokratiją sąjungą". Sąjungos nariais tapo vyskupų nubaustieji kunigai. Savo mėnesiniame laikraštyje tie "kovotojai" puolė Lenkijos vyskopus ir jų veiklą. Šalia šios "Sąjungos" buvo įkurtas "Pax" sąjūdis, vadovaujamas Boleslovo Piaseckio, kuriam, be komunizmui palankių pasauliečių, priklausė dalis ir kunigų. "Pax" nuo 1953 m. turi visos katalikų spaudos monopolį. Kai buvo suimti kai kurie vyskupai, šių sąjūdžių dvasininkai valdžios buvo skiriami vyskupijų valdytojais.

Yra žinoma, kad po 1944 m. ir Lietuvos komunistai bandė sukurti nuo Romos ir vyskupų "nepriklausomą" Bažnyčią. Tik čia susidūrė su kliūtimis. Kunigų, nesutariančių su savo vyskupais, nebuvo. Beliko tik prievarta versti kunigus sudaryti "nepriklausomą" Bažnyčią.

Pirmiausia reikėjo surasti tokios naujos Bažnyčios vadovą-galvą. Komunistų numatyti ir tam reikalui parinkti kunigai griežtai atsisakė. Atmetę valdžios pasiūlymą, nepaklausę buvo apkaltinti komunistinio režimo priešais ir tremiami į Sibirą. Kiek tokių aukų buvo, neturime žinių. Tačiau tikra, kad šios akcijos auka buvo kun. Juozas Stankūnas (miręs 1968 m. Baptuose), gavęs 25 metus sunkių darbų stovyklos Sibire.

Kad ir neradus "vadovo", komunistai bandė vilioti atskirus kunigus. Tam reikalui buvo suredaguotas aštrus raštas prieš popiežių. Jame Bažnyčios Galva išvadintas imperializmo šulu, karo kurstytoju, visokios pažangos priešu. Kaip toki kunigai savo rašte turėjo pasmerkti, atsisakydami jo klausyti, nutraukdami santykius su Roma ir pan. Kai toki raštą Religijų reikalams maskvinės tarnybos įgaliotinis Lietuvoje pakišdavo kunigui pasirašyti, įvykdavo toks pokalbis:

Kunigas: — O kas bus, jei aš šio rašto nepasirašysiu?
įgaliotinis: — Tai dar pamatysime.

Kunigas: — Jūs dar pamatysite, o aš pasirašęs jau dabar žinau kas bus su manim.

Igaliotinis: — Kas, pavyzdžiui?

Kunigas: — Šį raštą pasirašęs aš, pagal Bažnyčios kanonus, automatiškai esu ekskomunikuotas, taigi daugiau nekunigas, be teisės eiti kunigo pareigas.

Kunigai, sužinoję, kokios pinklės jiems spendžiamos, nutarė laikytis kietai. Jie griežtai atsisakė po raštu pasirašyti. Kiek kunigų buvo verčiami tokių parašą duoti, neturima tikslų žinių. Gana to, kad dalis ištremtųjų Sibirą buvo kaip tik tokių, kurie nesutiko stoti į "nepriklausomą" Bažnyčią.

Lietuvos kunigų atsilikimas prieš milžinišką Maskvos spaudimą steigti nepriklausomą Bažnyčią Lietuvoje yra vienas iš retų įvykių komunistų pagrobtuose rytų Europos kraštuose. Bet garbingi Lietuvos vyskupai ir kunigai už tai sumokėjo aukštą kainą — ne vienas jų buvo numarin-ti kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose.

Dabar persikeliam į Rusijos šiaurę, kur jau gyvuoja Katakombų Bažnyčia ir kur tarp gausių lietuvių tremtinių slapta apaštaliauja ir tremtiniai-kunigai.

KALĖDOS VORKUTOJE

1955 m. į Austriją grįžo dr. Raphael Spahn, septynerius metus praleidęs Sibiro vergų stovyklose. Jį rusai buvo suėmę tiesiog iš traukinio. Austras daktaras savo išgyvenimus Sibire aprašė Austrijoje leidžiamame laikraštyje "Der Volksbote". Vėliau tie išgyvenimai buvo išversti į lietuvių kalbą ir paskelbti "Šv. Pranciškaus Varpelyje". Čia cituoju tas vietas, kur aprašomi lietuviai kunigai ir tikintieji:

Lietuvis kunigas slapta atnašauja Mišių auką Sibire 1955 m.

"Šiandien Kalėdos, bet ne tokios kaip tėviškėj. Šioj Vorkutos tremtinių stovykloj, kaip paprastai visam šiaurės ašigaly, gruodžio ar sausio mėnesiais neužteka saulė. Tik darbininkų pakaitos, truncančios 12 valandų sunkaus darbo, tą ilgą naktį suskirsto į paras.

Vyras, kuriam tarpvarty neseniai atliko smulkų, rankomis perbraukiant, patikrinimą, iš išvaizdos nė kiek nesisiria nuo kitų kalinių. Plonutis vatinukas ir kiauras brezentinis apavas vos jį gina nuo padūkusių speigų. Vos tikrintojo pirštai jį paleidžia, jis sunkiai iriasi per gilų sniegą prie vidurinių vartų. Čia jis peršaukia ledinį vėją, pasakydamas savo vardą, paragrafą ir savo bausmės galo datą. Mano ausis pasiekia '1972'. Aš išlendu iš gretimo barako šešėlio ir išskaitau iš savo likimo draugo pranciškono A. veido, kad jam pasisekė. Nežiūrint didelių pavojų, užtvarų ir kitokių kliūčių, Piemenėlių mišioms reikalingas vynas jau yra stovykloj. Visa kita taip pat sutvarkyta.

Pirties vedėjas yra lietuvis ir, kaip beveik visi šios šalies žmonės, geras katalikas. Kiekviena religinė praktika stovyklos griežčiausiai uždrausta. Barakų viduj nėra jokios laisvos vietelės. Tarp narų ir ant žemės ilsisi išvargę žmonės. Jų tarpe maišosi komunistų ištikimi prižiūrėtojai. Pirtis atdara dieną ir naktį. Lyg tyčia stovyklos vedėjas paskelbė 'švaros dieną', o tada valoma stovykla ir kitos patalpos. Bešvarinant niekam nė į galvą neatėjo mintis įtarinėti, kai keli vyrai įvairias dėžes sumeta vieną ant kitos ir atsiranda... altorius. Pašauktieji apvalyti pirtį greit numeta savo įrankius į šalį ir pasijunta esą Kristaus mokiniai. Nors jie pastatyti po raudonąja Rusijos žvaigžde, bet su dideliu pavojum ir dar didesniu ilgesiu dairosi nepamesti Betliejaus žvaigždės...

1950 metų Kalėdos. Bendrų Mišių taip buvome išsiilgę, kad pasitarę ir pasidrašinę nutarėme rizikuoti. Su-

prantama, dalyvių skaičius nebuvo gausus, nes mes patys tikinčiuosius smulkiai atsijojom, kad jokių būdu neįsibrautų Judas.

Švari lininė drobė atstojo visus altoriaus užtiesalus. Iš paprastų šakalių padarėm kryžių, nutraukdami nuo alkanos burnos duonos minkštimą atidavėm 'specialistui', kuris nulipdė žvakides, iš konservų dėžutės atsirado patena ir plonai skambas varpelis. Taurę atstojo paprasta stiklinė. Likimo draugas vengras I. iš tos pačios brangios duonutės darė Betliejėlį ir patį Kūdikėlį Jėzų. Vietoj įpras-to šieno pasaulio Išganytojas mielai sutiko priimti guolį išklotą eglų skujom ir spygliais. Ir pats tvartelis dar buvo paspalvintas kažkokių vaistų milteliais.

šešių tautų vyrai, kūno kančios ir sielos troškulio pančiais surakinti, NKVD tardymų išbandyti, darbo, pūgų ir vėjų užgrūdinti, dabar čia nustebę stovėjo prieš tą menkutį Kristaus užgimimo vaizdą, regėdami jį labiau siela, negu akimis.

Šių mišių metu ne vienas iš dalyvių savo žvilgsnį pakelia į nudriskusiais kalinio drabužiais apsirengusį, visą kažkokiu džiaugsmu nušvitusį, degančią širdimi prieš mus stovintį lietuvį kunigą pranciškoną A., kuris ne tik dabar yra didingas, bet kiekvienu sunkiu momentu, sekdamas savo ordino kūrėjo šv. Pranciškaus pavyzdžiu, visiems padeda, visus guodžia ir ramina.

Pačioj mišių pabaigoj kažkas sutrepsėjo už durų. Akimirkiniu viskas nuo altoriaus dinga ir atsirado po statine. Ir prakartėlė buvo apvožta dėže, o kiekvienas vyras čiupo savo darbo įnagius ir ėmė dirbinėti. Du mieguisti NKVD įžengė į pirtį, bet nieko nepastebėjo. Keletas rusiškų riebių keiksmazodžių nuskambėjo po barakus, į kuriuos ką tik buvo nužengęs Viešpats ir aplankęs jų gyventojus. Ginkluotų rusų batams nugirgždėjus per sniegą, pamaldos buvo tęsiamos toliau. Kelios sekundės laiko, ir vėl pir-

tis virto katakombine bažnyčia. Priėmę šv. Komuniją, ilgai paskęstam maldoje, užmirštam savo nedalia. Kunigui ištarus *Ite, missa est*, kiekvienas jaučiasi gavęs naujų jėgų ir nežemiško suraminimo...

Vėliau kalbos apie paliktųjų meilę mus pačius vis glaudžiau jungia į didžiulę šeimą, kurios nariai vienas kitą pažįsta. Šį kartą užsimenam ir apie Betliejaus Šeimynėlę. Tėvas A. šneka, šneka ugningai ir ragina laikytis ir sekti tą žvaigždę, kuri suspindėjo virš Betliejaus ir neseniai sušvito mūsų širdyse. Klausomės kvapą užčiaupę. Nors už lango dūksta ir kaukia ledinės Sibiro vėtros, bet mūsų sielose taip ramu ramu, net gera. Iš lūpų ir širdžių išsiveržia įvairiomis kalbomis kalėdinės giesmės. Jos skamba tyliai, bet galingai galingai — Tyli naktis, šventa naktis...

Melodija ir žodžiai perskrodžia mūsų sielas, pasakojimai virsta tikrove. Su paskutiniais giesmės žodžiais pajuntame triumfą ir pergalę. Linksma viltis ir paguodžianti tiesa: Kristus Išganytojas yra čia, yra su mumis!"⁶⁵

MIŠIOS KASYKLŲ GILUMOJE

Vokiečių karo belaisviai sutiko lietuvių Sibire, o vokiečių kaliniai su lietuviais turėjo progos arčiau susipažinti sovietų priverčiamojo darbo stovyklose. Ir ten jie pastebėjo lietuvių rezistencines nuotaikas. Vienas tokių buvo vokiečių gydytojas, buvęs marksistas ir komunistas, dr. Joseph Scholmer. Jis rusų buvo suimtas rytų Berlyne ir išvežtas Rusijos šiaurėn į Vorkutą. Po ketverių metų paleistas, jis savo išspūdžius surašė knygoje "Mirusieji sugrįžta", kuri po laisvųjų pasaulį paskleista vokiečių, prancūzų ir anglų kalbomis. Ten jis pasakoja, kad Vorkutos

srity, kur yra didelės anglies kasyklos, 1949-53 m. buvo apie 100-150 priverčiamųjų darbų stovyklų. Dirbdamas Nr. 9 ir Nr. 10 stovyklose, kur buvo įkalinta 3,500 asmenų, dr. Scholmer sužinojo, kad tarp kalinių apie 1,500 buvo ukrainiečių, 800 lietuvių, 300 latvių, 200 estų, 190 vokiečių ir mažiau kitų tautybių.

Lietuvių rezistencinė dvasia pirmiausia pasireiškėdavo pamaldomis, kurias jie slapta suorganizuodavo kasyklų šachtose. Į jas Scholmerį įvesdavo du lietuviai mokytojai. "Pamažu iš tų dviejų lietuvių pasidariau sau draugus", rašo J. Scholmer, "o jie susirūpino mano sielos išganymu. Religija jiems turėjo toki svarbų vaidmenį, kad jie neišvaizduodavo, kaip galima apsieiti be Bažnyčios pagalbos. Kartą vienas jų mane paklausė, ar aš norėčiau nueiti į Mišias. 'Jūs galite reguliariai dalyvauti pamaldose'.

Tai man buvo jų pasitikėjimo ir simpatijos liudijimas, ir aš negalėjau to pasiūlymo atmesti. Taigi, draugystės ir taip pat smalsumo paskatintas, aš juos pasekiau.

Mišios buvo laikomos vienoj iš apleistų šachtų apie du šimtu metrų po žeme. Tą naktį mano du draugai ir aš paskubėjome užbaigti savo darbus. Supratau, kad brigados viršininkas apie tai žinojo. Jis mums buvo davęs toki darbą, kurį turėjome pabaigti ketvirtą valandą ryte... Praėję užimtas šachtas ir susikryžiovimo takus, pilnus darbininkų, mes pasukome urvu, kuris nuvedė į maža kriptą. Gilumoje prie sienos pritvirtinta lenta atstojo altorių. Dvi angliakasių lemputės apšvietė sceną ir dvi žvakės degė ant altoriaus. Žmonės, gal kokia dvidešimt, stovėjo tylūs, paskendę savo maldose. Jie čia jautėsi saugūs: joks kareivis, branginąs savo gyvybę, nebūtų rizikavęs nusileisti į kasyklos gilumą.

Vienas atsiskyrė iš kalinių grupės. Išvaizda jis niekuo nesiskyrė nuo kitų. Jo drabužiai buvo tokie pat nešvarūs, kaip ir jo draugų. Kitas kalinys jį palydėjo. Tai buvo pa-

tarnautojas. Ant altoriaus jis padėjo mažytę taurelę ir atvertę mažą mišiolėlį. Pakylėjimui patarnautojas suskambino varpeliu. Daugelis jų priėmė komunią. Paskui kunigas mus palaimino, ir mes išsiskirstėme tylūs, kaip buvome atėję". (La grève de Vorkuta, 117 psl.).

Šitaip aprašęs naujųjų katakombų Mišias komunistinių neronų laikais, dr. Scholmer toliau pasakoja, kaip kaliniai buvo iškalę taurelę-kieliką, kaip būdavo padaromas Mišių vynas, gaunamos ostijos, kaip slaptaigioniams buvo dalijama Komunija.⁵⁶

Apie lietuvius Sibire savo trumpuose atsiminimuose užsimena ir vienas belgų karininkas, karo metu kovojęs vokiečių armijoje, vėliau patekęs pas lietuvius partizanus ir kuri laiką kartu su jais kovojęs:

"Po to teko pakelti tardymo kankinimus. Vilniaus kalėjime už akių nuteisė 25 metams už 'ginkluotą kontrevoliuciją' ir išvežė į Sibirą. Stovyklose daugumą sudarė pabaltiečiai. Sugyvenama nepaprastai gražiai, tiesiog draugiškai. Lietuviai sudaro net atskiras grupes, visai remia vienas kitą. Mačiau nemažą žmonių bolševikų košmarą, bet nebuvo tautos, kuri taip vieningai laikytųsi, kaip lietuviai. Tai yra ašarų verta kasdienybė, kurioje kovojama visais būdais petys petin. Nesu jau toks pamaldus, bet gulėdamas ligoninėje šalia jėzuito Mackevičiaus,* mačiau, kaip jis laimino duonos gabalėlį. Vėliau davė lietuvaitei sanitarai, kad ji tą katakombinę komunią nuneštų mirštančiai lietuvei. Aš negalėjau sulaikyti ašarų. Šitoje speigų ir sniego karalystėje mylima ir aukojamasi vien tik dėl to, kad esi lietuvis..."⁶⁷

*) Greičiausia tai buvo kun. A. Markevičius (Markaitis), SJ, nes Mackevičiaus pavardės nėra lietuvių jėzuitų sąrašuose.

AMERIKIETIS — SIBIRO LIETUVIŲ KLEBONAS

Didelio susidomėjimo JAV ir kitur susilaukė amerikiečio jėzuito kun. Walter Ciszeko knyga "With God in Russia", kurios jau išėjo kelios laidos. Šis lenkų kilmės amerikietis jėzuitas buvo paruoštas apaštalausti rytų Europoje. 1939 m. apaštalavo rytinėje Lenkijoje, kurią tų metų rudenį užėmė raudonoji armija. Kun. W. Ciszek greit pateko į sovietinio saugumo rankas ir buvo apkaltintas esąs "Vatikano šnipas". Sovietų kalėjimuose ir Sibiro vergų stovyklose išbuvo 24 metus ir tik 1963 m. po didelių Amerikos vyriausybės, giminių ir jėzuitų ordino vadovybės pastangų vėl sugrįžo į gimtąją Ameriką. Savo šiurpius, tiesiog dramatiškus išgyvenimus, kur daugiausia liečiamas jo apaštalavimas kalinių ir Sibiro tremtinių tarpe, paskelbė minimoje knygoje "With God in Russia". Mums įdomu tai, kad kun. W. Ciszekui per 23 metus teko susitikti daug lietuvių kunigų ir pasauliečių, lietuviams vergams laikyti Mišias ir vienu metu net būti jų parapijos klebonu.

Pirmą kartą jis lietuvius mini 1948 m. Norilsko vergų stovykloje Nr. 5. Ten stovyklos knygrišio lenko kambarėlyje kun. W. Ciszek laikydavęs Mišias, į kurias susirinkdavę lenkai, lietuviai ir latviai katalikai. Kai knygrišio pastogėje pasidarė nebesaugu, Mišias laikė viename barake, kur gyveno vieni lietuviai, tarp jų ir trys lietuviai kunigai.

Po 1953 m. sukilimo buvo perkeltas į Kayerkhano (taip jis rašo angliškoja transkripcija) vergų stovyklą. Šioje stovykloje susipažino ir artimai susidraugavo su lietuvių kunigu Henriku, buvusiu misininku. Lietuvio kunigo barake, kai vergai išeidavo į darbą, jis atnašaudavo šv.

Mišių auką. Bet toje pačioje stovykloje kartą jį sulaikęs lietuvis sargybinis ir iškratęs. Kunigo drabužiuose sargybinis radęs paslėptą mažą lotynišką mišiolėlį. Lietuvis sargybinis norėjęs tą mišiolėlį atimti, bet kai sužinojęs, kad kalinys yra kunigas, mišiolėlį atidavęs, tarsi nieko apie jį nežinodamas.

Kayerkhano stovykloje ypač dažnai į kun. W. Ciszeko laikomas Mišias ateidavęs lietuvis kalinys dr. Jonas, stovykloje ėjęs gydytojo pareigas. Tai buvęs labai giliai tikintis žmogus. Kai kun. W. Ciszek sveikata smarkiai paired, dr. Jonas išgelbėjo kunigą iš darbų anglies kasyklose. Dr. Joną, kaip ir visą eilę kitų lietuvių, kun. W. Ciszek mini su didele pagarba.

"1955 m. pavasarį apie 10 val. ryto dr. Jonas įpuolė į stovyklos gydytojo raštinę, kur vyko pasitarimas su trimis iš miesto atvykusiomis gydytojomis. Rankoje laikydamas mano sveikatos pažymėjimą, jis reikalaujamai klausė stovyklos gydytoją, kodėl aš dar nepaleistas iš darbo anglių kasyklose. 'Jeigu jis mirs', šaukė dr. Jonas, 'tai jau bus tavo atsakomybė, nebe mano. Aš padariau sveikatos patikrinimą ir parašiau rekomendacijas. Jeigu jis nusileis į šachtas ir ten mirs, aš tada duosiu raportą ir apie tave, stovyklos gydytojau', trenkdamas sveikatos pažymėjimą ant stalo, užbaigė lietuvis tremtinys dr. Jonas ir išėjo...", rašo kun. W. Ciszek knygoje "With God in Russia" psl. 256.

Lietuvio tremtinio dr. Jono pagalba išvaduotas iš Kayerkhano anglių kasyklų, amerikietis jėzuitas tais pačiais 1955 m. vėl sugrįžo į Norilską. Tremtinių gyvenimas po masinių sukilimų vergų stovyklose kiek gerėjo: vieniems jau buvo duodami leidimai grįžti į savo tėvynes, kiti, nors ir dirbdami Sibiro pramonėje ar kasyklose, galėjo laisviau, privačiau gyventi. Į Norilską sugrįžusių amerikietį jėzuitą greit susirado ten gyveną lietuviai tremtiniai. Mat, kitiems jis buvo pažįstamas dar iš 1948 metų, kai

slaptai laikydavo Mišias vergų stovyklos knygrišio lenko kambarėlyje. Dabar, kiek laisviau kvėpuodami lietuviai tremtiniai, kaip tik ir kreipėsi į kun. Ciszeką, prašydami, kad jis Norilsko lietuviams laikytų specialias Mišias atskirai nuo lenkų, kurių dvasinius reikalus jis taip pat aptarnavo.

Amerikietis jėzuitas, jausdamas didelę padėką lietuviui dr. Jonui, o per jį ir lietuvių tautai, kad buvo išgelbėtas iš darbo anglių kasyklose, sutiko kas sekmadienį lietuviams laikyti Mišias. Anksti rytą atlaikęs Mišias lenkams, jis keliaudavo į kitą miesto kraštą, kur Mišių susirinkdavo gausūs lietuvių būriai. Pastoracinio darbo būvę neįsivaizduojamai daug: eilės žmonių prie klausyklos, begalės krikštų, sutuoktuvių, palaiminimų. Netrukus silpnos sveikatos, jau ar ne 14 metų po kalėjimus ir vergų stovyklas trankytas kun. W. Ciszek Norilске susirgo. Tada jį tris mėnesius globojo ir slaugė dvi lietuvaitės seserys. Jos ne tik slaugė, bet kartu tvarkė koplyčią, plovė drabužius, o viena jų ėjo ir vargonininkės pareigas. Su tom dviem lietuvaitėm, kurias mini su didele pagarba, amerikietis jėzuitas išsiskyrė tada, kai jos gavo leidimą grįžti į Lietuvą.

Visokiais būdais siekdamas tikslo — kaip nors vėl sugrįžti į gimtąją Ameriką, kartą amerikietis jėzuitas atvyko į Krasnojarską ir nuėjo į įstaigą, kur duodami leidimai persikelti į kitas respublikas, o kai kuriems Sovietų Sąjungos piliečiams-tremtiniais grįžti į tas respublikas, iš kurių jie buvo ištremti. Toje įstaigoje amerikietis jėzuitas atsitiktinai susitiko porą lietuvių tremtinių, kurių sūnus studijavo mediciną. Atsargiai išsikalbėjus ir lietuviams paaiškėjus, kad turima reikalo su kunigu, lietuvis, įvardintas Pranu, džiaugsmingai prasitaręs:

— Tokio žmogaus mums čia labai reikia. Mes turim savo parapiją, bet mūsų klebonas kunigas Jonas mirė prieš

dvi savaites. Vieną rytą susirinko žmonės Mišių ir kleboną rado koplyčioje gulintį ant grindų negyvą.

Tuo metu kun. W. Ciszek Pranui tikro atsakymo negalėjęs duoti, nes tikėjosi, kad gal jį išleisiam į Ameriką. Dėl visko paėmė Prano adresą. Po kelių dienų tas adresas labai pravertė. Kunigas išvykti į Ameriką leidimo negavo ir parašė laiškutį Pranui, kad jis laikinai sutiksiąs pabūti Krasnojarsko lietuvių tremtinių parapijos klebonu.

Gavęs laišką, Pranas atvyko pas kunigą ir jį nusi-vežė į savo namus prie Janisėjaus upės. Sužinoję apie kunigo atvykimą, bematant į ten ėmė rinktis parapiečiai. Kitą rytą kunigas atlaikė Mišias Prano bute, o po to parapiečiai jį nusivežė į Nikolojevską, kur buvo tikroji lietuvių parapija. Pirmiausia sustojo parapijos vadovės Rožės namuose. Tai aukšta ir mandagi moteris, apie 40 metų amžiaus. Čia kunigui buvęs pažadėtas kambarys. Tada nuėjo į pačią bažnyčią, kurią pats autorius taip aprašo:

"Tai buvo didelis vieno aukšto barakas su aukštomis lubomis, kur galėjo tilpti per 200 žmonių. Buvo pastatytas gražiai išpiauštytas altorius, pasieniuose kryžiaus kelių stotys ir klausykla. Taip, kaip kiekvienoje parapijos bažnyčioje visame pasaulyje. Už koplyčios buvo zakristija ir kunigui gyventi patalpa. Aš taip buvau patenkintas patalpa, kad ruošiausi tuojau joje apsigyventi. Bet parapiečiai neleido. Jie bijojo, kad su manim neatsitiktų taip, kaip atsitiko su kunigu Jonu,* o kas su juo atsitiko, jie tikrai ir negalėjo pasakyti. Taip jie galutinai mane perkalbėjo apsigyventi pas Rožę. Susitarėm dėl sekmadienio Mišių.

Sekantį rytą Pranas nugabeno mano daiktus pas Rožę. Atėję jau radom parapiečių prineštų dovanų: kiaušinių, uogienės, sūrio, sviesto, mėsos — tiek gėrybių, kurių

*) Matyti čia minimas Krasnojarske miręs kun. dr. Gustas.

užtektų visam mėnesiui. Kitą rytą septintą valandą jau buvau bažnyčioje. Mišios turėjo prasidėti devintą, bet jau dabar bažnyčia buvo beveik pilna. Daugumas žmonių norėjo prieiti išpažinties. Devintą valandą eilės žmonių prie klausyklos dar vis augo: Mišias tegalėjau pradėti laikyti tik 10:30 val.

Didžioji dauguma susirinkusių tikinčiųjų buvo lietuviai. Aš jiems laikiau giedotines Mišias lotynų apeigomis. Visa bažnyčia kartu gražiai giedojo. Daug, labai daug žmonių ėjo komunijos, o po Mišių buvo palaiminimas. Tą patį pirmąjį sekmadienį teko suteikti krikštą aštuoniems ar dešimčiai, o krikšto užprašymų ateinančią savaitę taip pat visą eilę užregistravau. Taip pat daug kas kvietė aplankyti ligonius ir paruošti jaunimą pirmajai Komunijai", rašo kun. Walter Ciszek knygoje "With God in Russia" psl. 300-301.

Antrąjį mėnesį jo pastoracinio darbo dirvonai Krasnojarske dar paplatėjo. Atsirado misijų parapijos kituose priemiesčiuose. Viena iš jų buvusi vokiečių misija kažkur apie Janisėjaus stotį, kur Mišioms susirinkdavę net iki 800 žmonių. Kita — vokiečių kolchozas už Krasnojarsko, o trečia — vadinamoji Right Bank (dešinysis krantas). Bet amerikietis jėzuitas buvo laikomas lietuvių parapijos klebonu ir toliau tęsė tą darbą, kurį buvo pradėjęs jo pirmtakas lietuvis kun. Jonas.

Bet veiklų kunigą greit pradėjo sekti saugumas, enkavedistai stebėjo jį bažnyčioje, klausėsi jo pamokslų, matė, kokias minias žmonių kunigas aptarnauja. Dėl to buvo pasiryžta jį ištremti iš Krasnojarsko ir vėl tūkstančius išblaškytų įvairių tautų tremtinių-katalikų palikti be kunigo.

Pirmiausia prisikabinta, kad parapija veikianti be leidimo. Sužinoję tai, parapiečiai susirinko į masinį susirin-

kimą ir parašė vietinei valdžiai peticiją, reikalaudami jiems palikti jų įkurtą dabartinę bažnyčią, o jei ne, tai gražinti senąją katalikų bažnyčią, kuri valdžios buvo atimta ir dabar paversta radijo stotimi. Vietinė valdžia į peticiją atsakiusi, kad tai Maskvos reikalas. Tada parapiečiai sušaukė kitą susirinkimą, paruošė naują peticiją pačiam Chruščiovui ir įgaliojo parapijos komiteto pirmininkę Rožę vykti į Maskvą su Krasnojarsko tikinčiųjų peticija. Nuvykusi į Maskvą, Rožė tris dienas bandžiusi išibelsti į Kremlių ir pasimatyti su Chruščiovu. Deja, buvo priimta tik ministerio Kulto reikalams, kuriam išpasakojo tikinčiųjų padėtį Krasnojarske, atidavė peticiją. Bet atsakymas Maskvoje, kaip ir visada, buvęs — tai esąs vietinės, Krasnojarsko, valdžios reikalas.

Visos Krasnojarsko tikinčiųjų pastangos išlaikyti bažnyčią ir jos kleboną amerikietį jėzuitą baigėsi kun. W. Ciszeko ištrėmimu į Abakaną.

1959 m. pavasarį kun. W. Cizek, buvusių parapiečių kviečiamas, paskutinį kartą apsilankė Krasnojarske. Apie tai jis rašo: "Vakara praleidau Rožės namuose, kur būriai buvusiųjų parapiečių manęs laukė. Mes kalbėjomės iki nakties gilumos. Kitą rytą atlaikiau mišias, pakrikštijau vaikus, klausiau išpažinties. Ir tas pats ištisai kartojo si per tris sekančias mano buvimo dienas... ("With God in Russia", psl. 313-314).

Ar Krasnojarsko lietuvių parapija gavo leidimą toliau veikti ir ar turėjo naują kleboną, iš šios kun. W. Ciszeko užuominos neaišku. Tik iš viso jo pasakojimo kaip švyturys spindi žinia, kokie giliai tikintys buvo Sibire lietuviai prieš 10-15 metų ir kaip Katakombų Bažnyčia ten yra atlikusi didžią apaštalavimo misiją.

IŠTIKIMYBĖ IDEALAMS IKI MIRTIES

Iš Krasnojarsko peršokame į kitą Sibiro dalį — Jakutiją. Iš ten laisvuosius Vakarus yra pasiekęs lietuvių tremtinio laiškas, rašytas 1957 m.:

"Mes 16 metų gyvenome ištremti Jakutijoje, kur dar ir dabar tebėra tūkstančiai mūsų lietuvių tremtinių. Kiek ten pergyventa ir sveikatos padėta, tai tik vienas Viešpats Dievas nežino. Ir per visą tą 16 metų gyvenome kaip laukiniai, be išpažinties ir šv. Sakramentų, nes nė vieno kunigo nebuvo. Tik 1956 metais, rudenį, mums kaip iš dangaus atskrido nelauktai taip visų išsvajotas mūsų Brangus Kunigas, kurį visi sutikome su džiaugsmo ašaromis. Nes mūsų vaikai buvo nekrikštyti, jaunos poros gyveno nesusituokę. Daugumas buvo atšalę nuo šv. Bažnyčios.

Daug darbo turėjo mūsų mylimas klebonas, kol padarė tvarką. Sąlygos buvo gan sunkios, nes nebuvo nei rūbų, nei bažnyčios. Su kambariais irgi buvo labai sunku. Gyveno visi ankštai, daugumas po vieną kambariuką teturėjo. Bet jo pasišventimo ir rūpesčio dėka, atrado pas porą lietuvių didesnius kambariukus, kur sekmadieniais papuošdavo altorėlius ir laikydavo šv. Mišias. Sekmadieniais net trejas šv. Mišias laikydavo žmonių patogumui, nes kambariukai maži ir dėl daugybės tikinčiųjų buvo perpildyti, negalėjo visi iš karto sutilpti.

Savo šventumu ir gražiais pamokslais labai daug atšalusią žmonių pritraukė prie šv. Sakramentų. Daugumas pradėjo eiti kuone kiekvieną dieną šv. Komunijos. Labai visi pamilo mūsų klebonėlį. Jis vargšas toks kuklus, kad net neturi sau tinkamo kambario poilsui, gyvena pasiruošęs dieną naktį patarnauti žmonėms, nepaisydamas

Sibiro kankinys Tėvas J. Paukštys su šv. Tėvo atstovu Lietuvos nepriklausomybės laikais.

sveikatos, kuri yra silpna, nes lageryj būdamas visą sveikatą prarado. Rūbų tinkamų irgi neturi.

Nors ilgai sėdėjo lagery ir silpnos sveikatos, bet išėjęs iš lagerio negrižo į Lietuvą gyventi, o atvažiavo į tolimą šiaurę atnešti Dangiškos Šviesos ištremtiems žmonėms, kurie per ilgus metus troško ją pamatyti. Jie jau nebeturėjo vilties, nes buvo visų užmiršti. Bet Viešpats Dievas pasigailėjo žmonių ašarų ir atsiuntė tokį šventą kuklų kunigą, kuris savo šventumu ir labai gražiais pamokslais — jų būtų galima klausyti dieną ir naktį — atgavino žmonių dvasią, kuri tiek metų buvo giliai užgniaužta širdyse. Žmonės pralinksmino, jaunimas, kurs buvo pradėjęs krypti, pasitaisė, senimas pradėjo varžytis gerti.

Buvo net tokių, kurie savo amžių nebuvo priėję išpažinties arba retai kada eidavo gyvendami Lietuvoje, o mūsų Brangaus Kunigėlio pastangomis priėjo išpažinties ir šv. Komunijos. Žmonės kitaip nevadino Jo, kaip šventu..."

Maža abejonės, kad čia cituojamam laiške yra minimas jėzuitas kun. Jonas Paukštys, žymus Sibiro tremtinių apaštalas, Sibiro lietuviams buvęs šv. Dvasios dovana. Bet už kantrų ir pavojingą apaštalavimą Sibiro lietuvių tremtinių tarpe ir vėliau Lietuvoje kun. Jonas Paukštys komunistams pasidarė baisus ir pavojingas. Piktai ir veidmainiškai jis po poros metų buvo užpultas okup. Lietuvoje einančiame žurnale "Literatūra ir menas" 1960.XI. 12 nr. Ten valdžios agentai rašė:

"Jo niekas nesiuntė ir nekviėtė Jakutijon. Jis pasirodė mūsų mieste nelauktai, kaip perkūnas iš giedro dangaus. Pagyvenęs, aukštas, truputėlį pakumpęs, sena nudėvėta eilute, Jonas Paukštys prieš porą metų įžengė Jakutijos žemėn ir prisistatė:

— Kunigas jėzuitas, Kauno vyskupo* dešinioji ranka. Jis mane atsiuntė pas jus, į pasaulio kraštą..."

Toliau esą vietinis laikraštis "Socialističeskaja Jakutija" 1958 m. birželio 12 d. nr. rašęs:

"Šis jėzuitas, vedamas krikščioniškos meilės, 'Dievo' vardu sugebėjo sekvestruoti dalį geležinkelio darbininkų bendrabučio, jo gyventojus sugrūdęs į vieną mažą kambarelį, o sau ir savo Dievui įsitaisyti erdvius apartamentus.** Per religingas moterėles kun. Paukštys trumpu laiku suregistravo visus Jakutsko miesto katalikus...

Iš kažkokio kito pasaulio kun. Paukščiui ėmė plaukti siuntiniai su dangiškais dovanomis Jakutijos katalikams.*** Nuo to laiko tikintieji, norėdami išklausti kun. J. Paukščio laikomų bažnytinių pamaldų, turėdavo prieangyje įsigyti kokią nors šventą relikviją: Kristaus, Dievo Motinos, kurio nors šventojo ar kurios nors Romos šventovės atvaizdą... Esą, ne tik šventųjų paveikslus turėdavęs šis jėzuitas. Jo lagaminuose būdavo užsienyje išleistų šmeižikiškų brošiūrėlių su lietuvių tautos išgamų atvaizdais.

Matyt, kun. J. Paukštys tarp Jakutijos katalikų dirbo ne vien bažnytinės pastoracijos darbą.

Pagaliau Jakutijos katalikams įgriso**** perdaug rajus ganytojas; jie pareikalavo jį kraustyti ten, iš kur buvo atsikraustęs..."

Keista, kad taip sudrebėjo galinga ir ateistiškai užgrūdinta Sovietų imperija nuo šv. Mišių, teikiamų sakra-

*) Tais metais Kaune vyskupo nebuvo, tik valdytojas. Čia prašovė tarybinis korespondentas, į kun. J. P. lūpas įdėdamas tokius žodžius, kurių jis tikrai negalėjo pasakyti.

**) Esame tikri, kad koplyčiai patalpas savo noru užleido tikintieji.

***)) Štai dėl ko komunistai dabar tebeširsta ant Balfo, Religinės Šalpos ir kitų mūsų labdaros organizacijų.

****)) Šimtu procentų tikime, kad ne katalikams, bet komunistinei valdžiai ir saugumui.

mentų, žmonėms dalijamų maldaknygių, medalikėlių, šventųjų paveikslėlių ar net Romos vaizdų. Valdovai išsigando vergų stovyklose fiziškai beveik sunaikinto lietuvio jėzuito ir įsakė jam iš Jakutijos skubiai nešdintis į Lietuvą, iš kurios anksčiau jis buvo ištremtas kaip nepageidaujamas asmuo.

Atverdami šį kun. J. Paukščio apkaltinimo epizodą, negalim užmiršti ir kitų 1957-58 m. Sibire apaštalavusių kunigų, kurie savo laiškuose į Vakarus tada rašė:

"Tik vieną didelį džiaugsmą mums galėtumėt padaryti, jeigu pajėgtumėt išrūpinti leidimą pardavinėti devotionalijas ir su atlaidais, nes kitaip milijonai tikinčiųjų negali gauti šių malonių dėl tos paprastos priežasties, kad kunigas jų negali pasiekti, o tiek turto čia niekas neturi, kad tas devotionalijas veltui dalyti galėtų".

Bet eikime toliau Sibiro apaštalo kun. J. Paukščio likimo keliu:

"Dabar jis Kaltanėnuose.

Kur tik ėjo šis juodas viduramžių pranašas, ten liko giliai išpaustos veidmainystės, apgaulės, žmogaus pažeminimo pėdos", rašo "Literatūra ir menas".

Tuo tarpu su tų pačių komunistų palaiminimu 1967 m. okup. Lietuvoje išleistoje S. Binkienės redaguotoje knygoje "Ir be ginklo kariai", kur surašyti Lietuvos žydų atsiminimai apie juos gelbėjusius lietuvių nacių okupacijos metais, tarp kitų šiauliečių su didele pagarba minimi ir du lietuviai jėzuitai — kun. Jonas Borevičius, dabartinis Chicagos Jaunimo Centro direktorius, ir kun. Jonas Paukštys, bolševikinių pataikūnų, ne gyvosios tautos, žodžiais, Jakutijoje išpaudęs "veidmainystės, apgaulės, žmogaus pažeminimo pėdas...." Knygoje rašoma, kaip jis nacių persekiojamą mokytoją Ronę Rozentelienę, perrengtą vienuolės rūbais, vedžiojęs po Žemaitiją, kad kuo daugiau surinktų maisto getuose uždarytiems žydams;

taip pat ta pati mokytoja, vienuolės rūbais perrengta, tėvo Paukščio, kuriam už tokius žygius grėsė mirtis, buvo vedžiojama į daugelį Žemaitijos ūkių, kur buvo slepiami išgelbėtieji iš geto žydų vaikai. Kun. J. Borevičiaus liudijimu, jis su kun. J. Paukščiu ir kitais komiteto nariais vien Šiauliuose yra išgelbėję per 150 žydų. Bet partijos ir rusų pataikūnai, puldami kun. J. Paukštį už apaštalavimą Jakutijos lietuvių tremtinių tarpe ir kitur, užmiršta tikrąjį jo veidą, kad jis buvo toks pat tarnas ir gėrio nešėjas skriaudžiamiesiems tuo laiku, kada bolševikai iš Lietuvos turėjo pasitraukti ir krašte viešpatavo jų mirtini priešai naciai. Istorija to niekad neužmirš ir jo bei kitų parodytas žmoniškumas, tiesiog rizikavimas gyvybe, ateities kartoms švies kaip vienas iš gražiausių pavyzdžių.

O ką blogo vėl padarė kun. Jonas Paukštys iš Jakutijos prievarta išvarytas į Kaltanėnus, kad jį taip plūsta rusų okupantų pažabota spauda? Todėl, kad jis čia, gavęs vyskupo paskyrimą, prikėlė merdinčią parapiją. Tai vėl naujas bombos sprogimas kitame sovietinės imperijos krašte. Vėl plaukia pikti sakiniai kun. J. Paukščio adresu "Literatūra ir menas" žurnale. Užuoť savo puslapiuose pagerbus jį, kaip buvusį žurnalistą, žurnalų redaktorių, kitam tik gera dariusį, jis iš naujo puolamas:

"Tuščia ir nyku Kaltanėnų bažnyčioje. Trenkia pelėšiais ir smilkstančiu vašku. Blausiai plevena storų žvakių liepsnelės... Pasieniais sutūpusios kelios senyvos moterėlės pusbalsiu čeža rožančių. Ar berūpi dabar jaunimui Dievo garbė, amžinoji laimė po mirties... Ir nėra kas juos pašauktų prie Dievo, kas gelbėtų žūstančias sielas. Lazdinytei rodosi, kad parapija, sulaukusi tikro, pasišventusio ganytojo, atgytų, bažnyčia vėl lūžtų, nesutalpindama maldininkų.

Po pamaldų Lazdinytė surenka parapijos komitetą ir karštai įkalbinėja:

— Važiukim į Vilnių. Maldaukim vyskupą. Gelbėkim žūstančias parapiečių sielas.

Parapiečių delegacija gavo vyskupo palaiminimą * ir naują kleboną Kaltanėnų parapijai..."

Mums įdomu, kad ginti Kaltanėnų parapijos tikinčiųjų ir seserų Lazdinyčių po šių apkaltinimų komunistinėje spaudoje išėjo iš Kaltanėnų kilęs Vilniaus universiteto studentas Adolfas Jatulis:

"Kodėl jos puolamos? Ar tik vien dėl to, kad jos tiki Dievą? Bet tai yra neteisinga... Jūs tvirtinate, kad seserys Lazdinytės nieko gera savo gyvenime nėra padariusios. Bet aš žinau, kad jos visą laiką labai sąžiningai dirbo kolchoze. Vienos jų fotografija buvo net garbės lentoje, kaip geriausios apylinkės darbininkės. Mūsų pareiga kovoti už žmogaus teises. Todėl man atrodo neteisinga skelbti ir platinti melagingus kaltinimus..."

Bet ir po šio viešo bei teisingo Lazdinytės gynusio laiško partija ne tik nepripažino kalta, bet viešai apkaltino ir studentą Jatulį:

"Kai šitaip elgiasi tarybinis studentas... tylėti negalima... Po viso to, ar nepriartėjote jūs, dr. Jatuli, prie lietuviškų buržuazinių nacionalistų anapus Atlanto? Jie taip norėtų mūsų laimėjimus nubraukti. Štai į kieno stovyklą jus tempia religinės pasaulėžiūros gynimas..." ⁵⁸

O kun. J. Paukštys, Kaltanėnuose išpuošęs bažnyčią, savo gerumu ir atsidavimu kitiems laimėjęs didelį parapiečių palankumą, skleidęs, kiek sąlygos leido, krikščionybę, tautiškumą ir blaivybę, viename pamoksle lyg pabėręs kolchozininkams ir praktiškų minčių:

*) Tikriausia vysk. J. Steponavičiaus, 1971 m. komunistų dar tebelaikyto Žagarėje.

Tēvas Jonas Paukštys, S.J. Jakutoje apie 1956 m.

"Bet išgėrimas ne visuomet nuodėmė. Jūs gyvenat kolūkyje. Norite gauti didesnę sodybinį sklypelį arba geresnę ganyklą savo gyvuliui. Užėjo pas jus kolūkio pirmininkas ar brigadininkas. Vaišinkite jį..."

Tokia konkreti tarybinė moralė, paskelbta iš sakyklos, nepatiko okupacinės valdžios atstovams, kaip nepatiko ir naujojo klebono didelis populiarumas parapijoje. Todėl visa tai davė progą "Literatūros ir meno" žurnale surašyti ilgą kaltinimų tiradą.

Kun. Jono Paukščio žemiškosios kelionės vargai baigėsi 1965 gegužės 15 d. Tą dieną jis mirė Ratnyčioje, prie Druskininkų. Štai trumpi jo biografijos bruožai, liečią laikotarpį po karo iš laisvajame pasaulyje išleistos Lietuvių enciklopedijos:

"Kun. Jonas Paukštys po karo kunigavo Vilniuje, vėliau Dūkšte, po to buvo ištremtas į Sibirą. Dalį bausmės atliko, tarnaudamas sanitaru-kaliniu ligoninėje Vorkutoje. Atbuvęs 10 metų bausmę, grįžo į Lietuvą pailsėti. Paskui, po kelių mėnesių, savo noru vėl išvyko į Sibirą, kur Sovietų spaudos žiniomis, sėkmingai apaštalavo. Sakoma, kad jis gavęs leidimą iš vietos komunistų statyti bažnyčią Jakutijos mieste. Kai tą faktą komunistų spauda iškėlė, turėjo grįžti į Lietuvą. Nuo 1958 m. ėjo pareigas Kaltanėnų bažnyčioje..."

Vienas asmuo laiške iš Lietuvos tuoj po mirties apie kun. J. Paukštį taip atsiliepė:

"Nulėkė pas Aukščiausiąjį pilnas gerų darbų ir nuopelnų. Mirė neturte. Neturėjo nei karvės, nei kiaulės, nei vištos, nei katės, nei šuns. Net batų neturėjo ir buvo apautas tapočėmis, kurias ką tik buvo žmonės dovanoję. Viską atidavė bažnyčiai išpuošti. Jam rūpėjo, kad Dievo namai būtų gražūs ir patrauklūs. Todėl įvedė iliuminaciją, kokios perėjęs skersai išilgai Lietuvą nerasi.

Jis Dievo žodžio skelbėjas, garsus pamokslininkas, maldos žmogus, asketas, žurnalistas, daugelio žurnalų redaktorius, rašytojas, sielų žvejys, o ypač Marijos mylėtojas. Ant tėvelių antkapio jis įrašė šiuos žodžius: 'Lūšnų Paukščiai ir mirę myli Mariją'. Laidotuvėse Ratnyčioje dalyvavo apie 40 kunigų, ir tą pačią dieną parvežtas į Sutkus..."

Kitas liudininkas, matęs laidotuvių procesiją, trumpai sustojusią Kaune, rašė: "Ir aš su rožėmis jį palydėjau. Prie Aleksoto tilto buvo 20 minučių laidotuvių eiseną sustojusi. Čia vienuolės ir kunigai jį garbingai atsisveikinome. Iš karto davė baisus lietus, kaip iš kibiuro. Bet kai tik sustojo laidotuvių mašina, iš karto saulutė užšvietė. Taip, kaip saulutę palydėjom jį į amžino poilsio vietą Sutkuose..."

Taip žemišką žygį užbaigė dar vienas Lietuvos Dovydas — lietuvis jėzuitas, kovojęs prieš sovietinį Galijotą ne fizine jėga, bet žmonėse skleisdamas Kristaus mokslą, Evangelijos šviesą ir savo žemės bei žmonių meilę.

SIBIRAS UŽ PAGALBĄ ŽYDAMS

1966 m. gruodžio 17 d. Kaune mirė ir salezietis kun. Bronius Paukštys, jėzuito kun. Jono Paukščio brolis. Šis kunigas, kaip ir jo brolis, vokiečių okupacijos metais išgelbėjo daug žydų, bet sugrižę bolševikai į tai nekreipė dėmesio, — jį ištrėmė į Sibirą jau 1944 m. Iš Sibiro į Lietuvą kun. Bronius Paukštys grįžo 1956 m., tremtyje išvargęs net 12 metų.

Viename laiške, rašytame į laisvuosius Vakarus, kun. Br. Paukštys taip prisimena vokiečių okupacijos metus:

"Paulius VI lekia į Palestiną. Be abejo, žydų intencijos Popiežių gražiai priimti. Popiežiaus intencija supran-

tama: pagerbti tą žemę, po kurią Kristus vaikščiojo ir gerą sėklą sėjo. Šio tikslo besiekdamas, palies ir kitus tikslus. Sužavės, patrauks, vers susimąstyti, nors jau ir pora tūkstančių metų, kai laukia Mesijo ir vis nesulaukia, vis veltui.

Man kažkaip ir malonu prisiminti anuos metus, kada dėl tų Izraelio vaikų padėjau tiek triūso, tiek vargo, rūpesčių, nemiegotų naktų, didelių išlaidų, net savo gyvybę rizikuodamas ir išgelbėdamas apie 200 žmonių gyvybių. Rasi, ir šis pasiaukojimas atneš savo vaisių. Manau, kad aš gėdos nepadariau savo broliams ir jiems tai pravartu žinoti. Prisimenu, kaip važiuom vieną dieną iš Muniškių į Kauną. Hitlerininkai, jausdami savo galą, mėgino sunaikinti savo baisiųjų darbų pėdsakus — sudeginti IX forto sušaudytųjų aukų liekanas. Teko pajusti tada baisingą dūmų kvapą ir pamąstyti apie baisingas hitlerininkų žudynes. Tai buvo koptus pergyvenimas. Paskui priartėjo frontas. Getą likvidavo, bet geto gyventojai, nenorėdami važiuoti į nežinią, sulindo į pogrindžius, į rūsius. Ir štai kyla dūmai. Liepsnos laižo debesis, dega getas. Šunys, užuodę pasislėpusį žmogų, suloja, kyla triukšmas, pasigirsta šūvis ir viskas baigta...

Mano širdis neberimsta. Baisu. Bet tiek kartų žiūrėta mirčiai į akis, išdrįsau įeiti į Jonavos gatvę ir iš arti pažiūrėti į budelių siautėjimą. Štai du jauni leitenantai nuo Neries upės eina į tą pačią vietą ir, pastebėję mane, juokiasi, kvatojasi ir man rodo į getą. O aš, pasidrasinęs ir sakau:

— Vis tik nuostabu, kad XX amžiaus žmogus medžiojamas.

Nutilo leitenantai ir, suskliautę ausis, nudrožė Kauno link. Pagaliau atsiduso Kaunas, sulaukęs laisvės.* Sugrį-

*) Žinome, kad ta tariamoji "laisvė" kun. Br. Paukščiui atnešė sunkią 12 metų Sibiro tremtį.

žo iš geto dar likusieji jo gyventojai. Daugelis jų atkeliavo pas mane išbadėję, apdegę. Atidaviau visą maisto atsargą. Buvo ir tokių, kurie paprašė apsiausto, batų. Buvau kiek apstulbintas, bet, nusivilkęs apsiaustą ir nusiavęs batus, atidaviau. Tuo ir užsibaigė mano gelbėjimo darbas. Daugelis jų Palestinoje. Ten ir draugas rabinas Ošri, bene vyriausias Jeruzalės rabinas, matys Kristaus vietininką ir, galimas daiktas, jį pasveikins. Dabar vienintelis troškimas — pasaulio taika..."

Kitame laiške, rašytame tais pačiais metais, kun. Br. Paukštys pasakoja apie savo vargo dienas Lietuvoje, sugrįžus iš Sibiro:

"Norėjau tuojau parašyti ir padėkoti, bet žinai, žmogus pakeleivis,* bene visuomet turi reikalingų priemonių ir laiko. O dar pagalvojau, ar tik kartais vienu šūviu du zuikius nenušausiu. Šis samprotavimas pasitvirtino. 1963.XI.20 d. leidausi į kelionę. Diena buvo blaivi. Sniegas — tai pirmas sniegas paklodėmis krito ir, žinoma, vandens daugiau darė. Dar sustojau pasisvečiuoti pas savo gimines, o jau XI.24 kėliausi į aną pusę Nemunėlio. Seredžiuje vienas autobusas pro pat nosį nusiskubino Kauno link — nespėjau, o antrojo reikia porą valandų laukti. Ką daryti? Žygiuoti pėsčiam asfaltu 12 kilometrų?... Kodėl ne. Juk aš homo vagabundus, lyg amžinas žydas, vis keliauju pėstute. Taigi, žengte marš! Nemanau tuo ką nors nustebinti, bet pagalvok, ką aš vargas, plikas kaip tilvikas, galiu padaryti tau gera. Savo dispozicijoje turiu vienintelę priemonę: aukotis ir melstis. Nemuną gali sukaustyti ledas, mano rankas ir kojas (jei kas panorėtų), galėtų sukaustyti, bet mano širdies, mano sielos niekas nebesukaustys. Kol laisvas, visuomet aukosiuos ir mel-

*) Kun. Br. Paukštys, grįžęs iš Sibiro, neturėjo pastovios vietos kur nors parapijoje, bet vaikščiojo iš vietos į vietą, nes komunistai jį dar vis laikė nusikaltusiu.

siuos už savo geradarius. Nėra lengva pėsčiam senatvėje keliauti ilgesnę kelionę, bet nėra geresnės progos kaip einant vienišam kalbėti su Dievu, Tuo visų gėrybių (omnium bonorum) Viešpačiu, ir maldauti, kad jis atsilygintų mano geradariams amžinomis gėrybėmis. Jis, Kuris yra švelnumas, mandagumas, delikatnumas, dėkingumas, nebus abejingas nė mano Bičiuliams, kaip nebuvo abejingas Marijai Magdalenai už odekolonus ir jai paskyrė amžiną garbę Evangelijoje. Juk Jis pasakė: "Ką padarėte gero vienam iš tų mažutėlių (vargšų, nelaimingų), man padarėte". Neabejoju, kad Jis savo gausiomis gėrybėmis ir palaima ir mano Geradariams ir tau, brolau, atsilygins. Mėnesio prieblanda. Niekas netrukdo. Netrukdo nei lakštingalų suokimas Nemuno šlaituose, nei jaunimo skardžios dainos aidai užgauna, o ypač šiandien, kai visas pasaulis gedi ir Lietuva labai liūdi Jono Kenedžio. Rožančiaus karolėliai rieda, kaip tas Nemuno nesulaikomas vanduo, pro pirštus. Ir vieną rožančiaus dalį sumezgiau ir už Jono Kenedžio sielą..."

KUN. VL. MIRONO MIRTIS

Anglas Frank Kelly 1954 m. Londone išleistoje knygoje "Private Kelly by himself" mus nukelia į Vladimiro karinį kalėjimą, kur kalėjo ir mirė arkivyskupas Mečislovas Reinys, kun. Vladas Mironas ir kiti lietuviai, komunistų kaliniai.

Apie buv. nepriklausomos Lietuvos ministerio pirminko kun. Vlodo Mirono mirtį anglas rašo:

"Tai buvo pačioje 1953 m. pradžioje partyje. Vanduo buvo šaltas, akmeninės grindys drėgnos ir taip pat šaltos. Rankšluosčių neturėjom. Kai buvom po švirkštu su

kitais kaliniais, staiga kažkas subildėjo: kun. Mironas sugriuvo ant akmeninių grindų ir kraujas tekėjo iš pramuštos galvos. Visi buvome nuogi. Aš pasilenkiau ant jo prie grindų ir laikiau jo galvą ant savo kelių. Jis, matyt, paslydo ant slidaus akmens. Ar jis galėjo nusilpti. Jis jau nebekalbėjo, bet žinojo, kad tai aš buvau. Šaukiau jį jo vardais Vladi Sigimundovich. Aš stengiausi taip ištarti, kad jis žinotų, kad netoli buvo draugas..." (psl. 197)

Kelly masažavo krūtinę, tačiau jautė jį mirštant. "Man atrodė, kad jis mirė per minutę ar dvi..."

"Tokia mirtis! Tokia mirtis!" šaukė anglas Kelly ir pradėjo keikti kalėjimo personalą ir sovietus, tačiau arkiv. M. Reinys pasakė: 'Frank, nieko neplūsk. Plūstis nėra gera', ir jis meldėsi už mirusįjį..."

Lietuvių enciklopedijos žiniomis (XIX tomas, 21 psl.) kun. Vladas Mironas 1940 m., bolševikams okupavus Lietuvą, buvo suimtas, 1941 m. kilus vokiečių-rusų karui partizanų išlaisvintas. Vokiečių okupacijos metais gyveno savo ūkyje prie Daugų. Antrosios bolševikų okupacijos metais areštuotas ir ištremtas, kur ir mirė kankinio mirtimi Vladimiro kalėjime.

ARKIVYSK. M. REINYS — KANKINYS UŽ KRISTŲ IR LIETUVĄ

Arkivysk. M. Reinį anglas Frank Kelly apibūdina tokiais žodžiais:

"Arkiv. M. Reinys turėjo veidą tartum iš marmuro nukaltą. Jis daug meldėsi, buvo nepaprastai ramus ir jo negąsdino tardytojų grasinimai ir prievarta. Tai buvo puiškus senas žmogus. Jis paprastai ramiai meldavosi rytą ir vakarą, visuomet stovėdamas, ir vienas vaikščiodavo pratybu metu nuolatos meldamasis. Pirmiausia jis buvo

kalintas 1919 m. ir net išvežtas sušaudyti. Paskui po karo buvo suimtas 1947 m. už antisovietinius pamokslus".*

Ypatingą išpūdį arkiv. M. Reinys padarė anglui tardamas: "Kai aš buvau vedamas lauk sušaudyti, pakėliau savo mažą kryželį..."

Toliau autorius rašo: "Jis nešiojo kryželį po rūbais ant kaklo. Kai tik jo reikalai būdavo blogi, jis išsiimdavo kryželį ir į jį pasižiūrėdavo..."

Lietuvių enciklopedijos žiniomis (XX tomas, 85-86 psl.) vokiečių užsienio reikalų ministerijos tarėjas protestantas dr. Gotthold Starke, buvęs toje pačioje kameroje, ilgame straipsnyje išryškina arkiv. M. Reinio asmenį ir didvyrišką laikyseną. Jis tarp kitko pabrėžia: "Jo laikysena yra tikrai Bažnyčios šventojo laikysena... Jo autoritetas sklido pro kalėjimo sienas iš vienos griežtai izoliuotos celės kiton, Aš pats daug gavau iš šios prakilnios asmenybės, kurioje jungėsi tvirtas tikėjimas, didelis mokslas, krikščioniškoji meilė ir nusižeminimas." 1951 m. žuvus vienam kalinių, arkiv. M. Reinys likusius guodė: "Neliūdėkite, nukankintieji kovoja drauge su mumis... Jie stiprina mūsų gretas. Tebus pašlovinti nenusilenkę prieš netiesą. Jie gyvena amžinai".

Arkivyskupas Mečislovas Reinys mirė Vladimiro kalėjime kankinio mirtimi 1953 m. lapkričio 8 dieną.

Taikliausiai arkiv. M. Reinio gyvenimą ir mirtį už tikėjimą bei tautą apibūdino Pr. G. straipsnyje, išspausdintame "Drauge" 1963.XI.9. Nr. 264:

*) Kiek mums žinoma, ark. M. Reinys buvo suimtas už tai, kad per pamokslus nepasmerkė kovojančių už laisvę Lietuvos partizanų, ko iš jo Maskvos įsakymu reikalavo okupacinė Lietuvos valdžia. Vysk. V. Brizgio pareiškimu, tikra betarpiška arešto priežastis buvo ši: 1947 m. kovo mėnesį Maskvos "Pravda" paskelbė arkivyskupo pareiškimą palankų sovietams, kurio jis nebuvo padaręs. Arkivyskupas viešai Vilniaus katedroje tai dementavo, ir po to buvo suimtas.

Vysk. M. Reinio nuotrauka dedikuota prel. J. Albavičiui, lankantis Chicagoje 1937 m. Nuotraukos originalas saugojamas Br. Kviklio archyve Chicagoje.

"Kankinys yra tas, kuris laisve, krauju ir gyvybe paliudija savo įsitikinimų tvirtumą. Pirmųjų krikščionybės amžių kankiniai gyvybėmis yra paliudiję savo tikėjimą, dorinį gyvenimą ir Kristaus mokslo pranašumą. Jie buvo, Tertulijono žodžiais tariant, sėkla, kuri daigino naujas krikščionybės atžalas pagoniškoje dirvoje. Jie nugalėjo ne ginklu, bet meile, tiesos dvasia ir gyvybės auka.

Tuo pačiu keliu eina ir mūsų tautos kankiniai dvidešimtojo šimtmečio neronų persekiojami, kankinami ir žudomi. Į šių Kristaus tiesos ir lietuviybės liudytojų eiles yra įsirikiavę ir daugelis mūsų žymiųjų asmenybių, kurie Lietuvos sutemose ir laisvės aušrai nušvitus didelėmis pastangomis kūrė savo tautos gyvenimą ant laisvės, dorinių dėsnių ir šviesios ateities pagrindų. Ne vienas jų už tai, kad mylėjo tėvynę ir stengėsi krikščionybės mokslą savo brolių sielose paversti tikrove, savo prakaitu ir krauju palaistė Sibiro taigas, savo kaulais nubarstė Rusijos plotus ir kalėjimų požemius. Bet jų darbai ir kankinystės liudijimu atžymėti vaisiai nesubybėjo į dulkes, — jų pasėta sėkla želdo naujas atžalas, kurios išaugs tinkamais lietuvių gyvenimo, valstybinės laisvės ir religijos rentinio ažuolais.

Vieno iš tų didžiųjų kankinių už savo tikėjimą ir lietuviybę — arkivyskupo Mečislavo Reinio — mirties sukaktis kaip tik buvo vakar.* Jis savo žemišką kelionę užbaigė 1953 m. lapkričio 8 d. Vladimiro kalėjime, netoli Maskvos. Tačiau jo nueitas kelias, jo kankinio ženklų atžymėtas gyvenimas, jo dvasinis kilnumas ir jo veiklos pavyzdys visada bylos ateinančioms lietuvių kartoms.

Arkivyskupas M. Reinys savo darbais yra įėjęs Lietuvos istorijon kaip viena didžiųjų ir kilniųjų asmenybių.

*) Straipsnis rašytas arkiv. M. R. mirties 10 metų sukakties proga.

Jo gyvenimas įvairus ir plačios apimties. Nuo Madagaskaro viensėdžio, Daugailių vls., Utenos aps. (gimęs 1884 m. vasario 5) per Rygos, Petrapilio ir Belgijos Liuveno mokslo įstaigas ėjo iki aukščiausių dvasinių ir valstybinių postų. Jis buvo mokslininkas, psichologas, politikas ir užsienių reikalų ministeris, katalikiškos akcijos veiklus pradininkas ir jos vadovas, vienas katalikų akademijos steigėjų, pagaliau — Vilkaviškio vyskupas ir Vilniaus arkivyskupas. Be to, jis buvo universiteto profesorius, nuolatinis paskaitininkas lietuvių jaunimo sambūriuose, jis — kovotojas už lietuvių teises Vilniuje, bolševikų kalinys ir lenkų tremtinys. Antrą kartą bolševikams užgrobus Lietuvą, jis iš naujo kalinamas, ištremtas ir žuvęs žiauriuose Vladimiro kalėjimo sąlygose.

Tai tik bendri šio didžiojo krikščioniškos tiesos ir Lietuvos laisvės liudytojo bruožai. Tačiau, ir tokiu keliu eidamas, arkiv. Reinys nepaskendo nelemties painiavose, neapdulkėjo dulkių sąnašose, bet išliko švyturiu, šviečiančiu virš pilkosios minios, virš tamsių pavergtos Lietuvos šešėlių ir šventai kilniu gyvenimu pasidarė ypatingu pavyzdžiu kraujuojančiai Lietuvai bei jos ateities kartoms. Tai išryškina ir jo likimo bendras kalėjime evangelikas dr. G. Starke, rašydamas apie jį savo atsiminimuose: 'Jo laikysena yra tikrai Bažnyčios šventojo laikysena... Jo autoritetas sklido pro kalėjimo sienas iš vienos griežtai izoliuotos celės kiton. Aš pats daug gavau iš šios prakilnios asmenybės, kurioje jungėsi tvirtas tikėjimas, didelis mokslas, krikščioniškoji meilė ir nusižeminimas.'

Arkiv. Reinio nebėra gyvųjų tarpe, bet jo darbai, jo šventas gyvenimas, jo kankinystės palikimas byloja iš jo pasėtų ir suželdintų pasėlių. Jo auka, atiduota Dievui ir savo tėvynei, nesunyks ir nebus apnešta laiko dulkių, nes tai šventojo kankinio liudijimas, jog tiesa nugalės ir meilė nuskaidrins jo brolių gyvenimą ir jų kelius geresnėn atei-

tin. Fiziškai jis tarytum buvo nugalėtas savo persekiotojų ir visos žmonijos naikintojų bolševikų, bet jo dvasinis krautis yra tas pagrindas, ant kurio bus statomas Lietuvos rūmas..."

Br. Kviklio archyvuose yra išlikęs 1934.I.13 iš Vil-kaviškio rašytas vysk. M. Reinio laiškas Lietuvos Skau-tijos įkūrėjui kap. Petrui Jurgėlai. Ten prisimenami At-lanto nugalėtojai Darius ir Girėnas. Laiškas liudija tuo-metinio vyskupo gražų tautinį nusistatymą:

"Visą Lietuvą ir visus lietuvius gaubia pagarba Atlan-to nugalėtojams, pasiryžimo galiūnams a.a. kap. S. Da-riui ir S. Girėnui. Jų garbingasis žygis daug ką mums primena ir daug ko mus pamoko, kad mūsų gyvenimas nebūtų bergždžias ar beprasmis, kad ir mes nusipelnytu-mėm Dievo garbei, Tėvynės gerovei.

Gyvenimas daug kur visai teisingai reikalauja aukų iš turto, darbo, sveikatos, kartais net pačios gyvybės. Yra mokslininkų, kurie tragiškai žuvo, bedarydami pavojin-gus mokslo bandymus. Labai daug yra šventų asmenų, ku-rie atidavė savo gyvybę už Kristaus mokslą savo ar mi-sijų kraštuose. Daug yra kilnių tėvynės sūnų, kurie ne-sibrovė į svetimus kraštus jų užkariauti, bet gynė savo tėvynę nuo svetimųjų, kurie norėjo ją pavergti, ir taip begindami savo tėvynę žuvo. Daug yra labdarybės bei vi-suomenės veikėjų, kurie pasiaukojimu, nepaprastu uolu-mu, savo sveikatos reikalą pamiršę, greit išsekino savo jėgas ir susilaukė ankstyvos mirties. Daug yra geros šir-dies žmonių, kurie savo sunkiu darbu uždirbtą pinigą mielai aukoja labdarybei, organizacijoms, mokykloms, spaudai, stipendijoms mokslui eiti ir tuo būdu kelia ge-rovę, švietimą, tėvynės garbę.

Rekordai, aišku, yra sujungti su pavojais gyvybei, bent dažniausiai taip būna. Tokių rezultatų siekimas ta-da yra girtinas, kai jis žmonių gerovei yra naudingas

ar parodo pažangą aparatų patobulinime bei jų valdyme, trumpai sakant, kai yra protingai prasmingas.

Visi pamename, kaip pašėlusiai džiūgavo žmonių minios, kai Lindbergas iš Amerikos atskrido į Paryžių, perskrisdamas Atlanto vandenyną. Yra pavojaus pasiduoti tokiam ovacijų masinimui. Be to, pasikėlus į padebesius ir daug aukščiau debesų, pažvelgus iš tokios aukštybės į toli gaunas toks didingas vaizdas, kad ir visoks mirties pavojus jau nebe galvoje. Turėjau progos pats pasidžiaugti tokiais vaizdais. Teko 1923 ir 1932 m. aeroplanu perskristi apie 2500 kilometrų, pakilti iki 3 kilometrų aukščio, iš aukštumos apžvelgti Romą, Florenciją, Apeninus, Milaną, Toriną, Šveicariją, Tirolį, Muncheną, Leipzigą, Berlyną, Baltijos jūros pakraščius, Karaliaučių — tai vis tokie didingi, džiuginantieji vaizdai, kokių neteko niekur kitur matyti.

Ne šitie vaizdai, ne minių džiūgavimai traukė S. Darių ir S. Girėną: jie skrenda iš Amerikos į savo Tėvynę, į Kauną, jie tai daro savo Tėvynės garbei, Lietuvą nori išgarsinti pasauliui. Bet tam pasiekti reikia milžiniško pasiryžimo ir darbo: imtis iniciatyvos, ruoštis, rasti ir surinkti lėšas, kliūtis nugalėti, ryžtis per vandenyną skristi, su audromis kovoti net, galų gale, teko žūti, bet jau ir Atlantiką nugalėjus ir visai arti mylimos Tėvynės.

A.a. kap. S. Dariaus ir S. Girėno žygis — tai labai didelis indėlis į Tėvynės garbės vainiką ir drauge šūkis naujoms Tėvynės jėgoms, kad Tėvynei reikalingi iniciatyvos kupini, drąsūs, pasiaukoją pasiryžėliai, žinoma, dori ir apsišarvavę mokslu.

Lenkiu galvą prieš a.a. kap. S. Dariaus ir Girėno žygį ir karštai trokštu, kad jisai uždegtų jaunas širdis protinai pasiaukoti Dievo garbei, Tėvynės gerovei."

ANTROJO ARKIVYSKUPO GYVYBĖ PAAUKOTA UŽ GANOMUOSIUS

1962 m. rugpiūčio 20 d. Lietuvoje mirė arkivyskupas Teofilis Matulionis, kuriam nemažą gyvenimo dalį teko praleisti sovietų kalėjimuose ir Sibiro tremtyje. Tai daugiausiai už Kristaus idealus kentėjęs lietuvis dvasininkas.

Po arkiv. T. Matulionio mirties Pr. Gaidamavičius (žr. "Aidai", 1962 m. Nr. 8) rašė: "Keista tikrai, kad tokio vyro mirties paskelbimas buvo pernelyg kuklus — tartum užgeso dar vienas pėstininkas pakelėje, o žygis tęsiamas toliau.... Didžioji spauda neprabilo savąja artilerija. Ji, tiesa, paminėjo trumpose informacijose kaip eilinį įvykį, kai kurie paskelbė platesnius straipsnius, bet toli gražu neatskleidė tos Jobo dramos, kuri šiandieną ne vaidinama, o pergyvenama Lietuvoje. Svetimiesiems gal ir sunkiau įsijausti — jie turi sau artimesnių problemų, bet ir iš mūsų pusės dar nepadaryta tiek, kad Lietuvos drama būtų suprantama vakariečių masėms. Vergai suprantą laisvę, bet laisvieji nesupranta vergijos.

Su apgailestavimu reikia konstatuoti ir tylos sąmokslą ne tik okupuotos Lietuvos spaudoje, bet ir laisvojoje. Tikrai katalikiškos minties periodikoje pasirodė straipsniai, įvertinę arkiv. Matulionio asmenį, jo kančią ir jo herojiškai atkaklią kovą su fizine ir dvasine vergija. Nekatalikiškoji lietuvių išėivių spauda nesusidomėjo ne tik kanikinio asmenybe, jo moraline didybe, bet ir jo tautine kova..."

Iš biografijos žinoma, kad Kudoriškio kaime, Aluntos vis. gimusio būsimąjo vyskupo ir arkivyskupo T. Matulionio pirmoji klebonavimo vieta buvo Bykava, Latvijos

Ark. T. Matulionis, tik ką išleistas iš koncentracijos stovyklos antrojo ištrėmimo metu.

Latgalijoje. Bet jo asmenybė visu platumu išsiskleidė Petrapilyje, kur jis buvo paskirtas Šv. Jėzaus Širdies parapijos klebonu. Apie tai Pr. Gaidamavičius rašo:

"Ten jis pateko į tokių tautinių mažumų mišinį, kuris pradėjo ruošti pirmuosius erškėčių dyglius. Ypač darė sunkumų lenkai savo pretenzijomis. Laimei, kun. T. Matulionis mokėjo ne tik mažumų kalbas, bet ir jas taikiai valdyti sugebėjo. Pvz. kad ir toks epizodas. Lenkai pasiskundė vyskupui, esą kun. Matulionis juos skriaudžia — traktuoja lygiai su lietuviais ir gudais, nors lenkų esą daugiau. Sprendžiant skundą, kun. Matulionis pasiūlė praveisti surašymą: lenkams surašinėtojams pavesti surašyti lietuvius, lietuviams surašinėtojams — lenkus. Pasirodė, kad lietuvių daugiau. Taip saliamoniškai buvo palaidotas lenkų skundas, kurio neteisingumas klebonui buvo neabejotinai skaudus..." ("Aidai", 1962 m. Nr. 8, psl. 352).

Po revoliucijos kun. Matulionis pirmą kartą komunistų buvo suimtas 1923 m. ir nuteistas 3 metus kalėti. Atlikęs 2 metus, buvo paleistas ir grįžo savo parapijon. 1929 m. vasario 9 d. vysk. P. Maleckis konsekrovo T. Matulionį vyskupu Petrapilio Kirilovskaja koplyčioj, uždaro mis durimis, esant liudininku tiktai kun. Pronskečiui. 1929 m. lapkričio 24 d., vos praėjus 6 mėnesiams po išventinimo vyskupu, Matulionis suimamas antrą kartą, 11 mėnesių be atodairos tardomas ir vėliau ištremiamas sunkiems darbams į Solovkų salą Anzer, kur buvo kalinama 35-40 įvairių tautybių kunigų.

Tolimesnį vysk. T. Matulionio kelią ir jo gyvenimo saulėleidį Pr. Gaidamavičius šitaip nusako:

"Tuo metu Lietuvos vyriausybė derėjosi su Kremliumi dėl politinių kalinių pasikeitimo. Tai atsiliepė ir į lietuvių kunigų gyvenimą. Vieną dieną atvyko barakų vadybės pasiuntinys darbovietėn ir pranešė, kad Matulionis

su draugais tuojau grįžtų į baraką. Netrukus jie buvo pergabenti Maskvos kalėjiman — Lubiankon. Viena dieną atėjo Lietuvos pasiuntinys, įgaliotas ministeris J. Baltrušaitis, paklausė visus lietuvius, ar nori jie grįžti į Lietuvą, ir pažadėjo, kad už savaitės galės keliauti. Visų nuotaika buvo nepaprastai pakilusi, tik vienas vysk. Matulionis stovėjo tylėdamas ir susimąstęs. Mat, klausiamas Lietuvos pasiuntinio atsisakė grįžti į Lietuvą ir pareiškė norą pasilikti ir toliau Rusijoje. Jo draugai, tai sužinoję, ėmė jį net pulti, prikaišioti lengvapėdiškumą, nors širdyje vertino jo herojinį pasiaukojimą. Kiekvienas suprato slaptą jo mintį.

Po savaitės įgriuvo kalėjiman GPU agentas, perskaitė pavardes lietuvių, turinčių vykti Lietuvon. SARAŠE buvo ir Matulionio pavardė. Draugai sveikino jį ir džiaugėsi, kad Lietuvos pasiuntinys neatsižvelgė į jo norą pasilikti Rusijoje, o Matulionis tarė: 'Fiat voluntas Dei' — tebūnie Dievo valia.

Kalintų kunigų ir vyskupo Matulionio sugrįžimas Lietuvon buvo triumfaiiškas. Vis dėlto nė vienas tuo neapsvai-go. Ypač kukliai ir rezervuotai laikėsi vysk. Matulionis. Gal ir dėl to, kad buvo prigrasinti tylėti. 'Mes jus rasime ir Lietuvoj' — pareiškė sovietų pareigūnas, išleisdamas lietuvius kalinius iš bolševikų kalėjimo. Kad to nepamirštų, sovietai po poros metų atsuntė vysk. Matulioniui į Kauną, bene pašto perlaida, keletą rublių, kurie buvo uždirbti kalėjime. Tai buvo savotiškas priminimas...

Kai 1943 m. sausio 9 d. vysk. Matulionis buvo paskirtas Kaišiadorių vyskupu vietoj mirusio J. Kuktos, siautė vokiečių okupacija. Vos spėjęs tapti vyskupu ordinaru, susidūrė su vokiečių valdžia, ir nedaug tetrūko, kad būtų pakliuvęs į jų koncentracijos stovyklas. Mat, vokiečių dalinys apsupo Žiežmarių dievnamį pamaldų metu,

suėmė daugybę maldininkų priverstiniais darbams. Vysk. Matulionis tvirtai protestavo von Rentelnui — vyriausiam vokiečių pareigūnui, kurio valdžia vis dėlto nedrįso suimti garbingojo kankinio už vokiečių garbės 'įžeidimą'.

Kita buvo kalba su naujai užplūdusiais rusais. 'Iš Lietuvos ir vyskupijos niekur nesitrauksiu. Mirti aš nebijau' — sakė vysk. Matulionis, kviečiamas trauktis į Vokietiją. Ir pasiliko, bet ne kaip bailys, pataikaujas naujiems valdovams dėl savo likimo. 'Manęs neįbauginsite' — sakydavo vyskupas Matulionis. Savo drąsia laikysena jis stiprino bei ramino kitus. Jis išdrįso netgi paskelbti ganytojinį laišką savo tikintiesiems, išpėdamas, ypač jaunimą, prieš komsomolso pavojus. Už tai buvo 1946 m. ištremtas į Rusijos kalėjimus vėl ištisam dešimtmečiui. Iki šiol tėra žinoma, kad buvo laikomas Vladimiro kalėjime ir Potmoje, Mordavijoje. Savo atsiminimuose mini jį anglų karys Frank Kelly "Private Kelly by Himself" 1954. Su vyskupu Matulioniu ir kitais sovietų kalėjime jis praleido keliolika mėnesių. Esą, vysk. Matulionis buvo nepaprastai ramus, paslaugus, dosnus (dalindavęsis tabaku ir siuntiniais), guodžiantis. Kartą susirgęs Kelly draugas Hunold ir labai blaškėsi. Atėjęs ir vyskupas. 'Vyskupas ramiai sėdėjo ant apsiausto ir pradėjo kalbėti kažką panašų į Mišias, labai tyliai, ir buvo ramu. Mes abu su juo budėjome visą naktį, ir aš tada pasiryžau būti su juo ir jį prižiūrėti.' Tai tik maža skiautėlė giliai krikščioniškos vysk. Matulionio laikysenos. Jeigu kada nors paaiškės daugiau faktų iš jo gyvenimo tame laikotarpyje sovietų kalėjimuose, nebabejotinai jie atskleis giliai kentėjusią ir mylėjusią sielą, iš kurios tryško 'Atleisk jiems Viešpatie, nes nežino ką daro'. Tai ryšku kad ir iš šio sakinio laiške, rašytame 1956 m. balandžio 18 d. iš Mordovskaja SSR: 'Kur mūsų brolių lietuvių nėra! Nemalonus likimas išblaškė po platą pasaulį. Belieka maldauti Viešpatį, kad duotų vi-

siems malonę ištverti, paguodą ir kuo greičiausiai grįžti į Tėvynę pas savuosius.'

Paskutinis vyskupo T. Matulionio gyvenimo etapas — kančia gimtojoj Lietuvoj. Grįžęs 1956 m. iš Rusijos kalėjimų, buvo priverstas apsigyventi Birštone, nes vyskupijos centre Kaišiadoryse jam nebuvo leista sustoti. Kiek atgavęs jėgas, vyskupas pasiruošė naujai kovai su jį persekiojančiu milžinu. Negalėdamas pats valdyti Kaišiadorių vyskupijos, kurią ligi tol tvarkė Kauno vyskupijos valdytojas kan. J. Stankevičius, vysk. Matulionis, nepaisydamas uždraudimo, nuvyko į Kaišiadorius ir iš sakyklos pareiškė žmonėms perimęs vyskupijos valdymą ir grįžo į Birštoną. 1957 m. Kalėdų dieną išventino vyskupu kun. V. Sladkevičių ir bandė tvarkyti vyskupijos reikalus. Deja, bolševikinė valdžia, prikaišiodama, kad tai padaryta be jos leidimo, įsakė vysk. Matulioniui išvykti iš savo Kaišiadorių vyskupijos ir apsigyventi Šeduvoj. Vysk. V. Sladkevičius irgi buvo ištremtas į Nemunėlio Radviliškį. Taip užgeso Šeduvoj didvyrio širdis, kentėjusi ir kovojusi 89 metus. Palaidotas Kaišiadorių katedroj. Vysk. J.M. Omoudru, O.P., Leningrado apaštališkasis administratorius, gyvenęs Šveicarijoj, savo atsiminimuose apie vysk. T. Matulionį rašo: 'Gerasis Ganytojas apvainikavo savo gražų gyvenimą, atiduodamas gyvybę už savo ganomuosius. Jis mirė už tikėjimą: tai tikras kankinys'.

Persekiotojams, žinoma, rūpi nugramzdinti arkiv. T. Matulionį užmarštin. Jie netgi nepraleido platesnių informacijų į laisvąjį pasaulį apie laidotuves. Sovietų spauda net nepaminėjo jo mirties. Mums, laisvojo pasaulio krikščionims ir lietuviams, rūpi iškelti savąjį išpažinėją bei kankinį iki aukščiausios garbės. Dar gyvas būdamas susilaukė arkivyskupo poaukščio. Buvo pastangų pagerbti jį kardinolo purpuru, bet tai praeinanti garbė. Arkiv. Matulionis vertas nepraeinančios. Juk tai tokia didi heroji-

nė asmenybė, kuri tautos gyvenime turi tapti moraliniu švyturiu..."⁵⁹

Kai kuriuos arkiv. T. Matulionio gyvenimo nepriklausomos Lietuvos laikais bruožus yra surašęs buvęs jo ilgametis zakristijonas Stasys Skopas, dabar gyvenantis Anglijoje. Jo užrašai, šalia eilės arkiv. T. Matulionio laiškų, rašytų grįžusio į Lietuvą po antrojo ištrėmimo į Sibirą, yra stropiai saugojami Br. Kviklio archyve Chicagoje. Čia pacituoju ištrauką iš S. Skopo užrašų, kuriuose aprašoma arkivyskupo parama vargšams.:

"Vyskupas T. Matulionis, grįžęs iš viešnagės Amerikoje, užsidėjo sau pareigą kiekvieną penktadienį 4 val. po pietų dalyti išmalda. Pirmą penktadienį prisirinko didžiulė eilė elgetų. O vyskupas dalija pinigus ir vieną penktadienį, ir kitą, bet pavargėlių eilės vis nesibaigia. Vėliau patyrėm, kad tie patys eina po du ar tris kartus. Tada vyskupas pasišaukė mane ir sako:

— Ponas Stanislovai, patikrink tuos pavargėlius, kad neitų antrą kartą išmaldos.

Išeinu tikrinti, o eilė tokia, kaip prie velykinės išpažinties. Nugirstu kaip vienas lenkiškai sako savo kaimynui, kad vyskupas galįs atpažinti, nes jis eina jau antrą kartą. Bet kaimynas atsako: 'Nebūk kvailas, nueik ir antrą kartą!'

Matau, kad tas priėjo prie vyskupo antrą kartą išmaldos atsiimti. Aš ir sakau vyskupui, kad jis kartą jau gavo. Bet vyskupas nusišypsojo, jo pasigailėjo, tik paprašė daugiau jau nebeateiti. Po kurio laiko išmaldos prašyti pradėjo eiti ir žydai. Vėliau vyskupas pakeitė tvarką, kad išmaldos prašantieji turėtų klebono raštelį. Tada išmaldos prašančiųjų skaičius sumažėjo.

Vieną kartą atėjo pas vyskupą didelis, stambus vyras su mėlynais akiniais, atsinešė klebono raštelį ir paprašė vyskupą jam paskolinti 20 litų, kuriuos pažadėjo greit su-

Arkiv. T. Matulionis su kan. Antanaičiu savo gyvenimo saulėleidyje
Birštone

gražinti. Vyskupas pinigus davė. Bet vėliau jis jau nebesirodė. Tik po metų, kai buvo įvestos rusų bazės, tas pats vyras vėl atėjo. Apie skolos gražinimą jau nieko neminėjo, bet prašė vėl jam paskolinti 20 litų.

— Neduosiu už melagystę, — pasakė vysk. Matulionis, — man tie 20 litų nedideli pinigai, bet nereikia meluoti.

Taip ir išėjo melagis, šį kartą jau nieko nebepešęs. O aš vis sakydavau vyskupui, kad su tuo išmaldų dalijimu sustotų..."

Vyskupo T. Matulionio ir jo ilgamečio zakristijono S. Skopo keliai išsiskyrė 1944 m. rudenį, kai vyskupas liepė jam pasitraukti į Vakarus, pats pasilikdamas savo vyskupijoje, iš kur vėliau okupantų antrą kartą buvo ištremtas į Sibirą.

Kai vysk. T. Matulionis grįžo iš Sibiro, S. Skopas ganytojui parašė laišką į Birštoną. 1957.IX.20, po 13 metų pertraukos, vysk. T. Matulionis buvusiam savo zakristijonui atrašė laišką, kuris tegu lieka kaip dokumentas ateičiai:

"Per amžius amen.

Didžiai Gerbiamas ir Mylimas Ponas Stanislovai!

Nuoširdžiai dėkoju už malonų, visai nelauktą ir nesitikėtą Tamstos laišką, kurį gavau 7.IX.57 m. Aš iki šiol maniau, kad p. Stanislovo gyvųjų tarpe jau nebėra, bet, ačiū Dievui, mano klysta. Nenuostabu, nes nemažai praėjo laiko nuo matymosi. Per tą laiką spėjau būti išvykusių iš tėvynės apie devynerius su puse metų. Dabar, daugiau metų, kai apsigyvenau gražiam kurorte, Birštone, netoli bažnyčios. Bažnyčia graži.

Dėkoju už maldas. Aš irgi kasdien stengiuosi mylimą tėvyne ir jos sūnus ir dukteris Mišių laikų pavesti Jėzaus

ir Marijos Širdžių gailėstingumui, kame jie bebūtų... Malonu, kad lietuviai turite savą bažnyčią, aptarnaujamą Tėvų Marijonų. Turite galimybę gimtąja kalba Dievą viešai garbinti.

Sudiev. Viso geriausio. Gerbiąs ir mylįs Kristuje

Vysk. Teofilius Matulionis."

Laisvėje gyvenančius yra pasiekę ir daugiau žinių apie arkiv. T. Matulionio gyvenimo paskutines dienas. Kai Roma 1957 m. lapkričio 14 d. Kaišiadorių vyskupu pagalbininku paskyrė Vincentą Sladkevičių, tuo metu vysk. Matulionis gyveno Birštone. Jis savo bute 1957 m. gruodžio 25 d. konsekrovo naujai paskirtąjį vyskupą Sladkevičių, visai nesitaręs ir nepranešęs Rugieniui. Kai paaiškėjo, kad yra naujas vyskupas, valdžia apkaltino tiek vyskupą, tiek ir Birštono kleboną Joną Jonį. Norint rasti formalią priekabę, pas vysk. Matulionį 1958 m. pradžioje buvo padaryta krata. Rasta klebono Jonio vyskupui paskolinta knyga: Gruodžio "Laikykis įsakymų". Už tai vysk. T. Matulionis ištremiamas į Šėduvą, o kun. Jonys nubaudžiamas 4 metams kalėjimo dėl to, kad nepranešė valdžiai apie vysk. Sladkevičiaus konsekraciją.*

Nors ištremtas iš savo vyskupijos, vysk. T. Matulionis 1960.IV.13 pakeltas popiežiaus sosto asistentu, o 1962. II.9 arkivyskupu, nebuvo paliktas ramybėje: nuolatinės kratos, tardymai ir pan. Šėduvoje paskutinį kartą pas arkiv. Matulionį krata buvo penktadienį, o kitą pirmadienį — 1962.VIII.20 arkivyskupas mirė.

Kai rusai antrą kartą okupavo Lietuvą, vysk. Matulionis valdė Kaišiadorių vyskupiją. Niekas geriau už jį nepažino rusų ir jų kalėjimų. Uolusis ganytojas, tikėda-

*)1971 m. kun. Jonas Jonys, garbės kanauninkas, buvo Videniškių klebonas.

mas Fatimos apreiškimų pranašyste, rinko liturginius drabužius, knygas, tikėdamasis, kad netrukus bus galima vykti į Rusiją misiją, nors jo sveikata ir buvo palaužta: po kiekvienų didesnių jo laikytų pamaldų turėdavo šauktis gydytojo. 1946 m. rudenį du saugumo agentai atėjo pas vyskupą. Po pusės valandos pokalbio vyskupo raštinėje vis buvo neaišku, ko jie nori.

"Esame galingi, ir vargas tiems, kurie nepaklausys mūsų įsakymų. Sibire yra pakankamai vietos visiems liaudies priešams," kalbėjo jie.

Vyskupas ramiai atsakė: "Nesuprantu, ko jūs norite. Jei norite mane nugąsdinti, aš nebijau. Mačiau Sibirą ir dėkoju Dievui, kad Jis suteikė man tą malonę — kentėti dėl tikėjimo. Aš neturiu laiko čia gaišti su jumis" — ir išėjo.

Saugumiečiai pasišalino murmėdami: "Tu pamatysi!"

Tos pačios dienos vakare anie du "draugai" su keliais kitais, jau išigėrę, vėl atėjo į vyskupo rūmus. Beldėsi į duris, sakydami, kad atneša įsakymą sekvestruoti vyskupo rūmus. Bet jie nebuvo įsileisti. Vyskupas liepė užrakinti visas duris ir, jei nori, tesilaužia. O pats vyskupas nuėjo į koplyčią melstis. Enkavedistai išlaužė išorines duris, bet, radę ir kitas užrakintas, pasišalino. Po kelių mėnesių vyskupas buvo suimtas ir išvežtas į Sibirą.

VYSKUPAS, MIREŠ KATEDROS ŠEŠĖLYJE

Tretysis Sibire kentėjęs Lietuvos vyskupas Pranciškus Ramanauskas mirė Telšiuose 1959 m. spalio 15 d. Po jo mirties ilgą ir gerai dokumentuotą straipsnį parašė kun. dr. K. Ruibys. Straipsnis buvo atspausdintas "Lux Christi" žurnale 1960 m. nr. 1-34. To straipsnio antrąją dalį čia ištiesai cituoju Lietuvos vyskupo-kankinio atminimui:

"Pačioje antrosios rusų okupacijos pradžioje buvo areštuotas ir iš Telšių išvežtas vysk. V. Borisevičius. Vysk. Ramanauskas vyko tada į Vilnių ir teiravosi komunistų vyriausybės įstaigose, ką jie padarė ir kur padėjo suimtajį vyskupą... Todėl greitai ir jis pasekė savo Ordinaro pėdomis. Kun. Krasausko pasakojimu "1946 m. vieną gruodžio mėnesio rytą, vysk. Ramanauskui atlaikius šv. Mišias, komunistų policininkai apsupo Telšių katedrą. Jie suėmė vyskupą ir išvežė, neduodami jam pasiimti nei drabužių, nei kitų reikalingų daiktų. Žmonės, pastebėję, kad ir antrasis jų vyskupas areštuojamas, subėgo gelbėti, bet prieš ginkluotą policiją nieko negalėjo padaryti. To įvykio skaudžiai paliesti, jie susirinko į katedros bažnyčią, meldėsi ir giedojo 'Marija, Marija, palengvink vergiją, išgelbėk nuo priešo baisaus'. Komunistai apkaltino taurųjį vyskupą Ramanauską, kad jis turėjęs ryšių su partizanais, paskaitė jį pirmaeiliu pavojingu priešu ir išvežė iš Lietuvos.'

Kur vysk. Ramanauskas buvo nuvežtas, neturime tikrų žinių. Buvęs italų karo kapelionas Alagiani, S.J. pranešė (1954 m.), kad Vladimiro kalėjime prie Maskvos sutikęs kalinamus vysk. T. Matulionį, arkiv. M. Reinį, vysk. Pr. Ramanauską ir kun. VI. Mironą. Kai kas tvirtina, kad kitas italas jėzuitas Pietro Leoni, 12 metų išbuvęs Vorkutos stovykloje, ten sutikęs vysk. Ramanauską. Galimas dalykas, kad jis buvęs siuntinėjamas iš vienos stovyklos į kitą. Visi prieinami šaltiniai rodo, kad lietuviai buvę ypatingai žiauriai persekiojami stovyklų vadovybės, kad jie savo ištverme ir nuoširdumu buvę pavyzdžiu daugeliui tūkstančių kitų kalinių. Savo buv. tremties vietos nemini nė pats vysk. Ramanauskas keliuose savo draugams Amerikoje parašytuose laiškuose. Apie tuos dešimtį metų, praleistų kalėjimuose ir priverčiamojo darbo stovyklose, kur jis buvo žiauriai kankinamas, niekinamas ir įžeidinėjamas.

mas, kalbėti mums, atrodo, kažkaip nejauku. Užtenka tik žvilgtelėti į jo fotografiją, darytą jam ką tik grįžus iš Sibiro, kad galėtum pajusti jo aukos didumą ir kovos tarp gėrio ir blogio visą siaubą...

Po Stalino mirties atėjęs 'atodrėkis' palietė darbo stovyklas Sovietų Rusijoje, palietė ir vysk. Ramanauską. 1956 m. jis buvo grąžintas į Lietuvą.

Grįžus į Lietuvą, jam buvo uždrausta apsigyventi Telšiuose ir eiti vyskupo pareigas. Vienaime savo laiške, rašytame 1956 m. lapkričio 6 d., jis trumpai prasitarė: "Esu apsigyvenęs Švėkšnoje, nes čia esąs 'geresnis klimatas'. Mat, mano globėjai neleido senoje gyvenvietėje liktis dėl 'nepalankių klimatinių sąlygų'. Po metų rašo: 'Ir aš džiaugiuosi grįžęs. Visgi dabar yra geriau negu buvo... Niekuomet svetur gyventi nėra taip malonu, kaip savajame krašte, nors ir plūtą reikėtų graužti.' Apie tą 'gerą' jo gyvenimą Švėkšnoje, kun. J. Kučingis yra pateikęs šių žinių: 'Vyskupas buvo namų arešte. Iš pradžių gyveno Švėkšnos klebonijos šeimyniniame name, kur turėjo mažą kambariuką. Tiesa, tame pačiame name yra prisiglaudusi ir klebonija. 1958 m. pabaigoje altarista kun. Petras Bernotas savo jėgomis atremontavo Švėkšnos altariją, į kurią perėjo ir vyskupas gyventi, švėkšniškiai vyskupą labai mylėjo ir juo didžiavosi. Jis nevengdavo patarnauti žmonėms bažnyčioje ir net pas ligonius važiuodavo. Didžiųjų švenčių metu atlaikydavo ir iškilingas Mišias... Ir bolševikai jį 'gerbė'. Leisdavo išvažiuoti į Palangą pailsėti. Nors grįžo fiziškai baisiai suvargęs ir be sveikatos, bet palengva buvo beatgaunąs jėgas ir pirmąkart giedrumą...'

Nors vysk. Ramanausko dvasia išliko nepalaužta ir jis nėjo į jokių kompromisus su bedievišku priešu, tačiau kiek jo iautri širdis iškentėjo dėl Lietuvos įvykusių ir vykstančių pasikeitimų, galima matyti kad ir iš šių vieno jo laiško žodžių: 'Provincijos gyvenimas kiek nuobodus. Kny-

gyną praradau, todėl tenka skaityti kas pakliūva po ranka. Elektra — menka, veikia tik nuo 8 iki 12 val. Pasitoracijos darbo mažai tenka dirbti. Tarybinėje santvarkoje mūsų darbai žymiai 'palengvėjo' — katekizacija atpuolė, mokyklos ir visokie sąjūdžiai taip pat. Pasitaiško kiek ligonių, šiek tiek prie klausyklos. Bet mažiau besirūpinant bitelėmis, jos pradeda nykti, jų skaičius mažėja ir ypač daug atsiranda tranų, kurie labai trukdo bitelėms darbą. Šiaip pas mus linksmas gyvenimas — muzika, šokiai, ekskursijos, paskaitos, o radijas visą dieną šaukia ir kalba... Kitame laiške jis juokauja pro ašaras: 'Pas mus daug kas pasikeitė... Saulutė šypsosi pro kolūkio stogą, nešdama kolūkiečiams džiaugsmą ir juos šildydama. Rūpestinga ranka visur pasiekia ir globoja... Mes žinome jūsų vargą ir nepriteklių... Daug kas ir čia yra tiek pasikeitę, kad grįžęs negalėsi nė atpažinti.'

Tačiau, net visų tamsiausia naktis nesutirpdo langelyje šviesos, todėl jis net pakartotinai rašo (dviejuose laiškuose): 'Turime ir džiuginančių dalykų: birželio pabaigoje buvo pašventinti Klaipėdoje statomos bažnyčios pamatai. Žmonės noriai tam reikalui aukoja. Liepos pabaigoje buvo pašventintas vysk. Baranausko biustas Anykščių bažnyčioje. Vilniuje veikia devynios bažnyčios, o Kunigų Seminarija aptarnauja visą Lietuvą ir turi 73 klierikus. Yra išleista maldaknygių ir kalendorių. Gaila, kad neturime laikraščio katalikams ir katekizmų' (Rašyta 1957 m. rugsėjo 7 d.)

Vysk, Ramanausko didžią ir tyrą Tėvynės meilę, Sibiro tremties metu nuskaidrintą, ir gilų tremtinių psichologijos supratimą bent kiek atskleidžia šie jo žodžiai, rašyti kun. Martinkui* prieš 1958 m. Kalėdas: 'Kristaus gimimo ir Naujųjų metų proga nuoširdžiai Jus sveikinu

*) Dabartiniam Balfo centro v-bos pirmininkui.

Vysk. P. Ramanauskas, tik ką miręs Telšių ligoninėje. Nuotrauka užfiksuota objektyve nežinomo fotografo.

ir visiems linkiu geros sveikatos ir grįžti į savo gimtąją kampelį... Siunčiu Jums iš savo darželio rūtų šakelę, kad ji Jums primintų Gimtąją Šalėlę...' Taip rašo žmogus, kuris, nors buvo jautrus, tačiau retai savo jausmus terodavo.

Tačiau nei gimtosios šalėlės gaivinantis oras, nei savų žmonių meilė nepajėgė sulaikyti Sibiro stovyklose palūžusios sveikatos nykimo. Tariamasis jo atkutimas, matyti, buvo lyg paskutinis žvakės blykstelėjimas, prieš jai užgęstant. Visą 1959 m. vasarą negalavęs, rudeniop nusprendė vykti į Vilnių ar Kauną sveikatos taisymo reikalais. Pakeliui sustojo Telšiuose: pamatyti savo katedrą, aplankyti ilgų metų draugą vysk. P. Maželį ir, galimas dalykas, ten atšvęsti savo vardines, šv. Pranciškų. Staigaus priepuolio apimtas, rugsėjo mėn. 28 d. vakare buvo nugabentas į Telšių ligoninę, iš kurios savo kojomis jau nebeišėjo. Rūpestinga gydytojų priežiūra ir vaistai kuriam laikui jį buvo sustiprinę tiek, kad jis dar pajėgė su įprastine šypsena sutikti vardinių proga jo pasveikinti atėjusius draugus, bet po keletos dienų sveikata pradėjo blogėti staigiai ir nesulaikomai. Buvo padaryta skubi operacija — operavo daktarai Jankauskas ir Blatienė — po jos ligonis atgavo sąmonę, bet širdis nebeatlaikė ir prie jo budinčiam vyskupijos kancleriui kun. dr. B. Barauskui ištaręs: 'Omnia prospera', ramiai užgeso, atiduodamas savo kilnią sielą Viešpačiui, spalio 15 d.

Oficiali diagnozė: kepenų takų uždegimas. Sekančią dieną jo kūnas su procesija, vedama vysk. Maželio, iš ligoninės buvo perkeltas į katedrą, kur tris dienas gausios tikinčiųjų minios lankė savo mylimą ganytoją, meldėsi už jo vėlę ir iš kur spalio 19 d. rytą iškilmingai buvo palaidotas Telšių katedros kriptoje, šalia pirmojo Telšių vyskupo J. Staugaičio, besiilsinčio ten nuo 1943 m.

Po dešimties metų priverstinio ir sopulingo klaidžiojimo Sibiro vergų stovyklose, po trejų metų slegiančios izoliacijos Švėkšnoje, nežiūrint visų šėtono pastangų laikyti vysk. Ramanauską atstu nuo jo ganytojinio sosto Telšiuose, geroji Apvaizdos ranka vis dėlto parvedė jį namo, į Telšius, nors numirti. Juk priderėjo vyskupui mirti savo katedros šešėlyje. Čia jis buvo praleidęs pačias gražiausias ir kūrybingiausias savo gyvenimo dienas. Jis mylėjo Telšius ir telšiškiai gerbė ir mylėjo jį, todėl, nelaukdamas kol jį nuveš ten jau nebegyvą, jis pats skubėte nuskubėjo ten, į savo Telšius..."⁶⁰

Dviem vyskupams — Sibiro tremtiniam — T. Matulioniui ir P. Ramanauskui Viešpats lėmė, kad jų palaikai ilsėtusi savųjų vyskupijų katedrose, ten lankomi ir maldose prisimenami tikinčiųjų. Bet žymiai skaudžiau atsitiko su kitais dviem ganytojais - kankiniais — arkivysk. M. Reiniu ir vysk. V. Borisevičium. Kur jų palaikai yra palaidoti, šiandien gal težino tik sovietinis saugumas. Todėl jų kapai tylūs, be degančių žvakučių Vėlinių vakarais, be gėlių vasaros šviesoje. Bet tautai savo šventu ir kilniu gyvenimu, savo neatlaidžia kova už laisvės ir tiesos principus arkiv. M. Reinio ir vysk. V. Borisevičiaus, lygiai kaip ir kitų dviejų kankinių — arkiv. T. Matulionio ir vysk. P. Ramanausko — vardai šviečia šventųjų garbės šviesa. Ar juos pripažins šventaisiais Bažnyčios Vadovybė, ko dabar siekiama arkiv. Matulaičio atveju, parodys ateitis ir mūsų bei ateinančių kartų bendros pastangos.

VARDAI KRISTAUS KANKINIŲ KAPINYNE

Sunku dar šiandien suregistruoti visus lietuvius kunigus, kurie antrojoje sovietinėje okupacijoje kentėjo kalėjimuose, NKVD tardymų kameroje ir perėjo Sibiro tremtį. Dalis jų mirė ir palaidoti Sibiro platybėse ir kituose So-

vietai Sajungos plotuose. Kitiems buvo lemta grįžti į Lietuvą, bet po patirtų sunkių fizinių bei dvasinių kančių ištrėmimo jų gyvenimas Lietuvoje nebebuvo ilgas. Tad nors trumpai perbėkim biografijas tų kunigų, kurie mirė Sibire ar grįžę iš ten į Lietuvą. Vienų biografijos bus kiek ilgesnės ir spalvingesnės, kitų tik labai trumpi metmenys, nes sunku surinkti žinias, kai tauta dar tebėra kalėjime. Čia dedama tik tos biografijų detalės, kurios liečia įvykius okupacijų metais.

T. Benediktas Andruška, SJ

T. Benediktas Andruška buvo pirmasis lietuvis jėzuitas, kuriuo Apvaizda teikėsi prikelti iš mirusių Lietuvos jėzuitų provinciją. Tas vėlytas ir mėtytas žemaitis mėgo juokus ir muziką, mylėjo Dievą ir tėvynę, švietė ir šildė savo tauriu gyvenimu, apaštalavo septyniomis kalbomis penkiuose kraštuose, mirė Rusijoje ir tapo Lietuvos jėzuitų provincijos patriarchu. Po judraus, spalvingo ir turiningo gyvenimo jis ilsisi Sibiro tundrose.

Lietuvą okupavus rusams, T. Andruška kurį laiką pasitraukė pas savo draugą Kaišiadorių vyskupijoje. Paskui perdavė savo pareigas T. Stasiui Gruodžiui. Užėmus Lietuvą vokiečiams, T. Andruška persikėlė į Pagryžuvį ir dėstė filosofiją jėzuitams klierikams. Tuo tarpu trūksta davinų, kada, už ką ir kur suėmė ir teisė T. Andrušką rusai, sugrįžę į Lietuvą 1944 m. Žinoma tik tiek, kad T. Andruška buvo ištremtas 1949 m. ir mirė 1951 m. vasario 14 dieną Verchni-Uralske, Čelebinskio srityje. Apie tai liudija suomis Harald Hjelt, kurį T. Andruška pakrikštijo kataliku. T. Andruška, suomis ir kiti du kaliniai sėdėję vienoje celėje. T. Andruška gaudavęs siuntinių iš savo pusbrolio. Jis negalėjęs laikyti Mišių, bet celėje laikydavęs pamaldas. T. Andruška kompanudavęs dainas ant rūkomojo popieriaus. Persišaldęs, jis gavęs širdies smū-

gį ir miręs. Apie jo mirtį laisvame pasaulyje gyveną lietuviai jėzuitai sužinojo tik 1954 m.

Tėvas Benediktas Andruška buvo 100 proc. žemaitis, didelis darbininkas, produktyvus vertėjas ir rašytojas, kruopštus profesorius ir vidutinių gabumų kompozitorius. Tačiau, kaip rašo prof. J. Žilevičius, "atskiros operečių ("Šviesos belaukiant" ir "Curator informorum") dainos klierikų išnešiotos po visą Lietuvą ir per Kauno radiofoną girdėtos kaip liaudies dainos. Žmonės jo giesmes mėgo ir nusirašinėjo." Gyveno jis sunkiose sąlygose vienas tarp svetimųjų, ir toji aplinkybė formavo jo būdą: T. Andruška buvo vienišas, nors labai nuoširdus ir draugiškas. Klierikams jis darė nemažos įtakos savo kunigišku uolumu ir pareigingumu. Jis turėjo praktinės išminties ir tai buvo galima pastebėti ypač per išpažintis. Jis nemėgo reklamuotis, įsiteikti, būti populiarius. Nors dažnai T. Kipo ir T. Andruškos idėjos išsiskirdavo, bet abu vienas kitą gerbė ir mylėjo. T. Andruškos išorė buvo kukli ir neišpūdinga. Neišpūdingi ir jo veido bruožai. Tačiau po didelėmis blakstienomis ir mažais akiniais slėpėsi tėviška kunigo šiluma, kaimiečio humoras ir brandaus žmogaus išmintis. Visi jo darbai ir jėgos buvo nukreiptos tik Dievo garbei. Tėvynės vargai tapo jo sielvartu. Rašydamas ir komponuodamas "Žemės keleivio giesmę", jis apdainavo ir patį save:

Per gyvenimą keliaujam žemės audrotu taku,
ir ieškoti nepaliumam laimės amžinų šalių.
Mūsų takas erškėčiuotas, tamsūs supa debesys.
Nyksta žemiškos tuštybės, neša laikas skubina.
O ten garsas amžinybės taip vilioja mūs širdis,
ir nežemiškos grožybės nuolat mums žavi akis.
Būdamas Sibire, jis, tur būt, pergyveno tų eilučių
turinį daug stipresnėj šviesoje.*

*) Biografija parašyta kun. Br. Krištanavičiaus, SJ.

Tėvas Antanas Bieliūnas, SJ

Žuvo bolševikų kalėjimuose po karo. Gimęs 1904 m. Rokiškio aps., kurį laiką mokytojavo. Vėliau įstojo į jėzuitus, baigė mokslus ir apaštalavo Kaune. Pirmuoju bolševikmečiu ir vokiečių okupacijos metais palaikė ryšius su Lietuvos pagrindžiu. Kankino jį reumatas. Kartais turėdavo vaikščioti su ramsčiais. 1944 m. vasarą iš rytų vėl grįžtant frontui, jėzuitų vadovybės jam buvo pavesta trauktis į Vakarus, nes grėsė pavojus laisvei dėl jo aktyvaus dalyvavimo pagrindžio veikloje. Tuo metu jis sunkiai susirgo ir buvo paguldytas Kaune į ligoninę. Sugrįžę bolševikai jį suėmė tiesiai iš ligoninės, o iš kalėjimo gyvas nebesugrįžo.

Kun. J. Borevičius, SJ, pažinęs kun. A. Bieliūną nuo 1926 m., prisimena, kai Lietuvos nepriklausomybės laikais kun. A. Bieliūnas, lankydamas kalėjimą, neaplenkdavo ir Sniečkaus, tuo metu sėdėjusio Kauno kalėjime už komunistinę subversyvinę veiklą. Jam ne kartą buvo nunešęs tabako ir maisto. Pirmuoju bolševikmečiu, kada Sniečkus atsisėdo į valdžios kėdę, kun. A. Bieliūnas kreipėsi į jį prašydamas, kad paleistų iš kalėjimo vieną lietuvi patriotą. Bet Sniečkus atsisakęs padėti.

Kun.

Jonas

Bubas

Gimęs 1901 m., išventintas 1930 m. Nepriklausomybės metais buvo vikaras Rokiškyje. Antrojoje sovietinėje okupacijoje ištremtas į Sibirą. Sugrįžęs iš temties, gyveno Pandėly. Prieš pat mirtį velionis įkalbėjo į magnetofoną

keliems draugams atsisveikinimą su parapija, iš anksto dėkodamas laidotuvių dalyviams. Mirė 1969.IV.19 ir palaidotas Pandėlio kapinėse.

Kun. Tadas Budraitis

Gimęs 1897 m., išventintas 1923 m. Buvo Telšių Kunigų seminarijos, Kretingos Pranciškonų gimnazijos muzikos mokytojas, vėliau Skuodo gimnazijos kapelionas. Sibiro tremtyje išbuvo 9 metus. Grįžęs į Lietuvą iš tremties, klebonavo Gardame, Smalininkuose, vėliau buvo rezidentas Jurbarkė, kur ir mirė 1962.IV.22.

Kun. Stanislovas Būdvytis

Gimęs 1896 m., išventintas 1920 m. Darbavosi Jurbarkė, Švėkšnoje, Darbėnuose, Mažeikiuose ir Leckavoje. Mažeikiuose pastatė bažnyčią. 1947 m. Leckavoje buvo bolševikų areštuotas ir išvežtas į Sibirą, iš kur sugrįžo 1957 m. be sveikatos. Matyti, ištrėmime laikytas be kaltės, kaip ir daugelis kitų kunigų, nes sugrįžus vėl buvo jam leista eiti klebono pareigas Vėžaičiuose. Mirė po Mišių, išėjęs lankyti parapijos, 1961.X.23. Palaidotas Vėžaičiuose X.26.

Kan. Vladas Butvila

Gimė 1891 m. Buvęs Panevėžio šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas ir vyskupijos kancleris, mirė 1961.III.14 ir kovo 17 d. iškilmingai palaidotas Panevėžyje, katedros kapinėse.

"Kan. Vl. Butvila buvo žymus pamokslininkas. Ir komunistams Lietuvą okupavus jis drąsiai sakė pamokslus, kol buvo suimtas ir išvežtas. Sibiro ištėrmime prižiūrėtojų buvo mušamas, paralyzuotas ligonis paleistas. Grįžęs Panevėžin, jis jau nebegalėjo eiti pareigų. Jo gyvas žvilgsnis jau buvo be išraiškos. Kas jį pažinojo, pamatę iš Sibiro grįžusį, nusigando. Iš kan. Butvilos buvo belikęs tik blankus šešėlis, tik kankinystės liudijimas.

Kan. Butvila 1944 m. ragino jaunuosius kunigus vykti į Vakarus sakydamas: 'Jūs vykite, o mes seniai čia laikysim frontą, kol žūsime'. Kan. Butvila laikė frontą garbingai, už Dievo ir tėvynės idealus paaukojo savo sveikatą ir tiek daug kančių. Jis mirė Tiesos fronte nuo melo karalystės siautėjimo..." (*Lux Christi*", 1961. m. nr. 2).

Kun. J. Hermanovičiaus liudijimu (žr. "Raudonųjų stovyklose", Londonas 1969 m. psl. 150): "Kun. Butvila gavo iš Lietuvos siuntinį ir pasidalydamas nepatenkino padaužos, kuris tarėsi gavęs per mažai. Padaužos jį (kun. Butvilą) primušė, per galvą smogdami. Pateko į ligoninę, buvo nervais sergančių skyriuje. Dideliu vargu pavyko man gauti leidimą aplankyti jį penkioms minutėms. Kun. Butvilą sunkiai ir ilgai sirgo..."

Tai turėjo įvykti Bracko tremtinių stovykloje Sibire apie 1950 m.

Kan. Matas Cijūnaitis

Gimęs 1896 m., išventintas Vilniuje 1919 m. Nuo 1925 m. buvo Žaslių klebonas ir dekanas, Kaišiadorių vyskupijos bažnytinio bylą teisėjas. Antrojoje bolševikų okupacijoje areštuotas ir 6 metus kalintas Sibiro vergų stovyklose. Mirė 1955.IX.6 Lietuvoje.

Kun. Jurgis Čikštė - Šikštėnas, SJ

Jėzuitas, buvęs Sibiro tremtinys, miręs 1970.11.14 Kau-
no klinikose. Paskutinius 15 metų sirgo šizofrenija. Daug
vargo matė, bet mirtis buvo pavyzdingai graži. Mirties
išvakarėse atsisakė valgyti vakarienę. "Man jos nereikia,
aš einu pas savo mamą ir pas Dievą..." (jo motina buvo
mirusi praėjusį rudenį). Po vidurnakčio atsikėlė, nusi-
mazgojo kojas, po to atsigulė ir po valandos pamažu mi-
rė, skaidriai degant žvakei ir besimeldžiant medicinos se-
seriai ir sanitarei. Palaidotas kovo 17 d. Petrašiūnuose
šalia savo brolių.

Kun. Vaclovas Gerasimavičius

Raudėnų klebonas, mirė 1960.1.13 Lietuvoje. Gimė
1906 m., rietaviškis, vargonininko sūnus, nemažų muziki-
nių gabumų. Gerai grojo pianinu, vargonais, gebėjo vesti
chorus. Buvo Telšių kunigų seminarijos ekonomas. Karo
metu Mažeikių parapijos klebonas. Sibiro tremtyje išbuvo
7 metus ir grįžęs įsijungė į Klaipėdos Taikos Karalienės
bažnyčios statybos darbą. Jis kelis metus važinėjo po Lietu-
vą, bažnyčiose sakydamas pamokslus ir kartu rinkdamas
bažnyčios statybai aukas. Už aktyvią veiklą 1959 m. ru-
denį buvo ištremtas į Raudėnus. "Lux Christi" 1960 m.
nr. 1 rašoma: "Velionio mintis, kaip jis ne kartą yra
išsitaręs, buvusi duoti Klaipėdos statomai bažnyčiai Taikos
Karalienės vardą..."

"Draugo" 1970.V.20 rašoma, kad kun. V. Gerasima-
vičius į Sibirą buvo ištremtas pirmosios bolševikų okupa-

cijos metu ir "ten nepalūžo. Savo dvasiniu nusiteikimu ir muzikiniais sugebėjimais kitiems tremtiniais buvo tikra paguoda...." Tuo tarpu, "Lux Christi" žiniomis, kun. V. Gerasimavičius karo metu buvęs Mažeikių klebonu.

Kun. prof. Juozas Gustas

Salezietis misininkas, miręs apie 1956 m. Krasnojarske, Sibire. Gimė 1904 m., Vilniaus kunigų seminarijoje dėstė graikų kalbą. Antrosios bolševikų okupacijos metu ištremtas į Sibirą dešimčiai metų. Po amnestijos, Stalinui mirus, trumpam grįžo į Lietuvą poilsio, o 1956. VIII.27 savanoriškai pasuko atgal į Krasnojarską darbuotis tarp savo tautiečių tremtinių. Ten ir mirė. Aktyviai bendradarbiavo lietuvių katalikų spaudoje, į lietuvių kalbą išvertė eilę įvairių knygų, jų tarpe ir "Eneidą" hegzametrais.

Labai galimas dalykas, kad kun. W. Ciszek, SJ, aprašomas miręs Krasnojarsko lietuvių klebonas kun. Jonas ir bus kun. prof. Juozas Gustas, kurį amerikietis jėzuitas saugumo sumetimais savo knygoje tebevadino slapyvardžiu. Jei taip, tai kun. prof. J. Gusto pasėta sėkla giliai įleido šaknis Krasnojarsko lietuvių tremtinių širdyse. Iš kun. W. Ciszeko cituotų užuominų jau pastebėjom, kaip gražiai Krasnojarske klestėjo lietuvių tremtinių parapija, kol valdžia atėmė leidimą jai toliau veikti. Taip pat žinome, kad Krasnojarsko lietuvių tremtinių atstovai, gelbėdami savo parapiją, buvo pasiekę net Kremlių. Tik, deja, vėliau jau nebeteko užtikti jokių žinių, kurios rodytų, kad Krasnojarsko lietuvių tremtinių parapija ir toliau egzistuoję. Tikime, kad ji egzistuoja pogrindyje, kaip ir visos kitos slaptos parapijos sovietinės Azijos plačiuosiuose plotuose.

Kun. Teodoras Jokubauskis

Gimė 1911 m., išventintas 1936 m. Buvo Telšių vyskupijos jaunimo direktorius. Antrosios sovietinės okupacijos metu ištremtas į Sibirą ir ten kalintas 8 metus. Grįžęs klebonavo Mosėdyje, kur ir mirė tesulaukęs vos 50 metų amžiaus. Tai vienas iš atstovų tos kunigų kartos, kurie statė būsimojus Lietuvos dvasinius rūmus. Mirė 1961.IX.22, palaidotas Kaltinėnuose.

Prel. dr. Justinas Juodaitis

Mirė 1960.II.3 Kelmės ligoninėje, sulaukęs 69 metų amžiaus. Ilgametis Telšių kunigų seminarijos profesorius, inspektorius ir vėliau rektorius, o paskutiniu metu Kražių altarista. Palaidotas Kražių bažnyčios rūsyje. Kražių bažnyčios drama tapatinga ir prel. J. Juodaičio gyvenimo saulėleidžio dramai. Pokario pirmaisiais metais padėjęs Lietuvos partizanams, iš jų ilgiau slapstęs "Kardo" apygardos štabo narį, buvusį klieriką Vytautą Ruzgį, prel. J. Juodaitis netrukus rusų NKVD buvo iššifruotas, apkalrintas ir ištremtas 12 metų į Sibirą. Net ir po mirties garbingo prelato nepamiršta lietuvių rusofilai: kai kuriose mokyklose jų pastangomis net esą įrengti stendai, vaizduoją prel. J. Juodaičio "antiliaudinę veiklą". Padėkos ar paniekos nusipelnė prel. Juodaitis ir kiti kentėję už Kristų bei Lietuvą dvasininkai ir tikintieji, parodyd ateitis.

Kan. prof. Fabijonas Kemėšis

Mirė 1954.1.21 Marijinske, Krasnojarsko srityje, Sibire. Žinomas ekonomistas ir visuomenininkas, 1914-1924

m. darbavęsis Amerikos lietuvių tarpe ir čia palikęs žmonėse gražius atsiminimus. 1924 m. Lietuvoje paskirtas Žemės Ūkio akademijos docentu, 1930 m. pakeltas Kauno kapitulos garbės kanauninku. Eilės stambių mokslinių knygų bei straipsnių autorius. Bolševikams Lietuvą okupavus, 1940 m. rudenį atleistas iš Žemės Ūkio akademijos, gyveno Vilniuje, kur rinko medžiagą lietuvių ir gudų etnografinėms sienoms nustatyti ir buvo parašęs pirmąją redakciją stambaus veikalo tuo klausimu. Vokiečių okupacijos metu vėl profesoriavo ir rašė studiją apie diktatūrinių režimų ekonomines teorijas ir jų praktiką. Antrą kartą bolševikams atėjus į Lietuvą, 1944 m. rudenį pasitraukė į Paberžės kleboniją. 1947-48 m., didžiųjų trėmimų metu, išgabentas į Sibiro tremtį, iš kur gyvas nebesugrižo, kaip ir daugelis buvusiųjų nepriklausomos Lietuvos inteligentų. Bolševikai kaip tik stengėsi juos sunaikinti, o viena iš to naikinimo aukų liko ir kan. prof. F. Kemėšis, savo gyvenimą pašventęs Lietuvai šviesti ir vesti ją į gražesnę ateitį.

Kun. Juozapas Karaliukas

Gimė 1899 m., iššventintas 1937.11.27 Pinsko katedroje. Po 1944 m. kurį laiką klebonavo Švenčionyse, kur būta daug ryškių lietuvių religinių bei tautinių demonstracijų. Netrukus kun. J. Karaliukas bolševikų buvo ištremtas 5 metams į Sibirą. Bet, matyti, be kaltės, nes grįžus jam buvo vėl leista dirbti pastoracinį darbą Lentvaryje, kur jis patarnavo lietuviams ir lenkams. Mirė 1963 m. gegužės mėn. Trakų apskrityje.

Kun. Antanas Krenčius

Gimęs 1907 m., išventintas 1935 m. ilgesnį laiką dirbo pastoracinį darbą Vaitimėnuose. Antruoju bolševikmečiu apylinkėse veikė gausūs partizanų daliniai. Kai kuriuose bolševikų išleistuose leidiniuose kaip tik inkriminuojami vietos kunigai, kad jie prisaikdinę partizanus Vaitimėnų girininkijoje. Labai galimas dalykas, kad ten minimas kun. A. Krenčius, kuris netrukus buvo išvežtas į Sibirą. Kaip matyti iš duodamų datų, mirė pačiame amžiaus stiprume, sunaikinus fizinės jėgas Sibire vergų stovyklose. Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties po 1956 metų.

Kan. Jonas Kriščiūnas

Gimė 1896 m., išventintas 1919 m. Po karo buvo vysk. K. Paltaroko kancleris-sekretorius Vilniuje. Buvo net numatytas vyskupu, bet bolševikai, neįstengę jo palenkti savo pusėn, jo kandidatūrą atmetė. Net kelias dienas kanauainkas buvo laikomas saugumo policijos rūmų rūsyje, bandant "perplauti jo smegenis", bet jis liko nepalaužiamas. Iš Vilniaus buvo ištremtas į provinciją — į Vyžuonas, kur klebono pareigas ėjo iki mirties.

Aukščiau pateiktos žinios apie kan. J. Kriščiūną paimitos iš Chieagoje leidžiamo katalikiškos minties dvisavaitinio leidinio "Laivo", kur nieko neminima, kad kanauainkas būtų buvęs Sibiro tremtyje. Tuo tarpu Lietuvių enciklopedijos XXXVI tome minima, kad kan. J. Kriščiūnas yra buvęs ir Sibiro tremtyje. Tik nesakoma, kuriais metais ir kiek laiko. Mirė 1968 m. Vyžuonose.

Prel. prof. Pranas Kuraitis

Mirė 1964.XII.18 Kaune, grįžęs iš Sibiro tremties. Tai vienas iš ateitininkų sąjūdžio steigėjų, katalikų intelektualų nepriklausomoje Lietuvoje ugdytojas, antrosios bolševikų okupacijos metu pasilikęs Lietuvoje ir, kaip kunigų seminarijos profesorius, toliau globojęs jaunimą, kol buvo išvežtas į Sibirą. Prof. prel. Pr. Kuraitį čia prisiminsime kun. K. Balčio atsiminimų žodžiais:

"1947 metais atsisveikinau Kaune su prel. Kuraičiu, ir jis man uždraudė laisvajame pasaulyje, bet kur viešai, ypatingai spaudoje, minėti jo pavardę, nes tai būtų jam galimas 'bilietas į katorgą'. Pereitą gruodį prel. Kuraitis, sulaukęs paltarokiško amžiaus, persikėlė į amžinybę. Šia proga keletas prisiminimų iš 1944-47 metų...

1944 m. Kauno kunigų seminarijoje buvo įvesti tre tieji filosofijos metai. Atsitiko taip, kad beveik visi akademinio kurso klausytojai pasirinko savo specialybe filosofiją; teologijai vos keli teliko, o kanonams neatsirado kandidatų. Tada prel. P. Kuraitis pareiškė, jog jis sutiko šiame skyriuje dėstyti vieną semestrą lygtinai, norėdamas patirti, koks yra nusiteikimas klierikų mokslo atžvilgiu. Tada ir prasidėjo mūsų artimesnis bendradarbiavimas su juo. Semestrai pasibaigus, prel. P. Kuraitis pareiškė, jog buvo maloniai nustebintas studentų susidomėjimu, pajėgumu bei darbštumu. Ir taip jis per dvejus metus mums dėstė specialius gnoseologijos, ontologijos ir kosmologijos kursus, o taip pat ir religijos filosofiją bei vedė pratybas. Tik tada supratome prel. P. Kuraičio duotą profesoriaus apibrėžimą: svarbiausia — profesorius turi būti savo dėstomo dalyko žinovas ir pilnas kūrybiško nusitei-

kimo, išleidžias veikalus, dalyvaujas straipsniais mokslinėje literatūroje; antrojoje eilėje — svarbu, kad profesorius domėtusi bei pagelbėtų saviesiems studentams; trečiojoje eilėje — patrauklus dėstymo būdas. Kadangi pirmuosius du reikalavimus prof. P. Kuraitis taip puikiai vykdė, tai trečiojo nedaug kas pasigedo. Naudojomės jo biblioteka, džiaugėmės jo interesu mumis, teikiamu vadovavimu bei pagalba moksle. Kartu su juo planavome ateities Lietuvos kultūrinio, net politinio gyvenimo gaires. Klierikų pagėdavimu, kai kurie jo skaitomi kursai buvo perkelti į popietines valandas, kad visi norį galėtų dalyvauti. Keli šimtai visų kursų studentų susirinkdavo į šias paskaitas didžiojoje arkivyskupo rūmų salėje... (Matyt, čia aprašoma 1945 m. laikotarpis, nes po to okupacinė valdžia Maskvos įsakymu klierikų skaičių labai sumažino — Aut.).

Seminarijoje gyvenimas Stalino laikais, anot P. Kuraičio, buvo lyg ant vulkano. Nežinia, kurią akimirką ugniakalnis išsiverš ir viską nušluos. Tačiau pasitikėdami Dievo Apvaizda ir lietuvių šventųjų bei kankinių užtariamu, privalome kasdien angažuotis naujiems darbams.

Gal būt, didžiausią įtaką seminarijos studentų gyvenime prof. P. Kuraitis kaip tik ir darė šiais 'vulkaniškaisiais' metais. Jo įtakoje buvo rengiami ir sakomi modernios minties pratybiniai pamokslai. Į jį klierikai kreipėsi įvairiomis asmeninėmis bei pašaukimo problemomis. Jis buvo prašomas rekolekcijų metu konferencijoms...

Šv. Pranciškaus diena atėjus, eidavome sveikinti prelatą vardinių proga. Jam lyg sunku būdavo klausytis pabegyrikos, nors ir nuoširdžios. Gavęs proga atsakyti, tuoju nukreipdavo mintį į šv. Pranciškų kaip didįjį reformatorių. Jis primindavo, kad ir mūsų laikai nemažiau reikalingi reformos, kaip anuosyk. Mūsų laikais irgi Bažnyčia griūva, daugelis sričių apleista ir dulkėmis apklokta. Reikia naujos dvasios, naujo valymo, naujos refor-

mos, kad galėtumėm parodyti nuostabiai spindintį krikščionybės veidą.

Kai atsisveikinau su mokytoju 1947 m. vasarį, jis prašė pranešti laisvajam pasauliui apie Lietuvos kalvariją, inteligentų naikinimą, tautos šauksmą pagalbos. Jis pageidavo, kad filosofijos neapleisčiau. 'Ir kai galėsi, grįžk tėvynėn. Čia kiekvienas yra taip reikalingas...'

Iš susirašinėjimo su kitais vėliau sužinojau, jog prof. P. Kuraitis buvo ištremtas, kentėjo. Grįžęs gyveno Aleksote ir labai daug rašė. Pareiškęs, jog tremties patirtis bei kančia jo asmenį gerokai pakeitė ir praturtino, pagilino jo mąstyseną. Džiaugėsi, jog jo mokiniai jo nepamiršta. Apie jį teiraujasi ir siuntinukais pagelbsti. Pagaliau per eitą gruodį (1964 m.) gavau laišką, jog prof. P. Kuraitis, amžiaus naštos varginamas, jau 'su mirtim kovoja'..."⁶¹

Kun. Paulius Lagys

Gimė 1899 m., išventintas 1915 m. Nepriklausomybės laikais klebonavo Tūbausiuose, kurs pokario metais buvo žinomas kaip Lietuvos partizanų centras. Kun. P. Lagio mirties aplinkybės neaiškios, buvo užmuštas akmenimis. Vokiečių laikraščiai rašė, kad jį užmušę komjaunuoliai. Kitos žinios sako, jog jį užpuolė plėšikai. Laiške iš Lietuvos užsiminta, kad "jį užmušę kaip Steponą..." (Žr. "Lux Christi", 1962 m. nr. 1). Mirė Kretingoje 1961 m.

Kun. Petras Liepa

Gimė 1907 m., išventintas 1933 m. Nepriklausomybės laikais dirbo pastoracinį darbą Vyžuonose, vėliau

buvo Geidžiūnų klebonas, po karo išvežtas Sibiran į koncentracijos stovyklą. Ten jis dirbo virtuvėje. Anglis turėjo nešti iš geležinkelio stoties. Vieną audringą žiemos naktį ėjo jisai per bėgius, pateko po traukiniu ir žuvo. Lietuvos nepriklausomybės laikotarpyje buvo veiklus, modernus kunigas, daug gero padarė žmonėms parapijose, kur teko jam kunigauti. Kai antrą kartą grįžo rusų kariuomenė, pradėjo mobilizuoti jaunos vyrus. Kun. P. Liepa stengėsi juos įdarbinti prie laikinai įrengto karo aerodromo Gaižiūnuose ir tuo būdu išgelbėti nuo mobilizacijos, nes darbas prie aerodromo buvo laikomas karine tarnyba.

Kun. Kazimieras Liesevičius

Mirė 1963 m. Zibaluose prie Širvintų, sulaukęs 80 metų amžiaus. Buvo Giedraičių klebonas ir dekanas, iš ten ištremtas į Sibirą, kur iškentėjo 6 metus. Grįžęs vysk. T. Matulionio buvo pakeltas kanauninku ir paskirtas į Zibalus klebonu, kur palaidotas 1963.XI.14. Buvo žinomas Kaišiadorių vyskupijoje kaip labai geras, gailestingos širdies kunigas ir didelis humoristas. Beje, gailestingumas ir artimo meilė, vienos brangiausių krikščionio dorybių, bolševikų akyse buvo taip pat nusikaltimas liaudžiai.

Prel. Juozas Laukaitis

Gimė 1873 m., išventintas 1897 m. Pradžioje buvo paskirtas vysk. A. Baranausko kapelionu ir tose pareigose išbuvo iki vyskupo mirties. Iki 1910 m. profesoriavo Seinų kunigų seminarijoje. 1922 m. lankėsi JAV, rinkdamas aukas nuo karo nukentėjusiems. Buvo Seinų, vė-

liau Vilkaviškio vyskupijos kancleris ir oficiolas. 1930 m. paskirtas Seirijų klebonu. 1936 m. buvo seimo narys, pasireiškęs pastanga tuometinį režimą sutaikyti su katalikais. Užėjusių bolševikų buvo išvežtas į pietinę Rusiją, kur ir mirė. Jo verstos giesmės, litanijos, maldos tebėra ir dabar naudojamos.⁶² Mirė 1952 m. ištėrime Dombase, pietinėje Rusijoje.

Kun. Juozas Lomanas

Gimęs 1899 m. Kilimo vabalninkietis. Išventintas 1923 m., eilės gimnazijų kapelionas, filosofas, filosofijos veiklų autorius. Antrosios bolševikų okupacijos metu su daugeliu kitų inteligentų bei kunigų be kaltės buvo išvežtas į Sibirą, iš kur grįžo praradęs sveikatą. Mirė 1958 m. kovo mėn. Lietuvoje.

Kun. Antanas Mažeika

Gimęs 1901 m., išventintas 1928 m. Ilgesnį laiką buvo Joniškio, Utenos apsk., klebonas. Sibiro stovyklose bolševikų išlaikytas 10 metų. Mirė Lietuvoje 1964-65 m. žiemą.

Kun. Juozas Matelionis

Gimęs 1895 m. Aluntoje, išventintas 1922 m. Kurį laiką buvo vikaru Rokiškyje, po to ilgesnį laiką klebonavo Panemunėlyje, iš kur už tariamus ryšius su partizanais bolševikų buvo ištremtas į Sibirą. Grįžęs iš Sibiro, tegalėjo prisiglausti altaristos teisėmis Utenoje, kur ir mirė. 1964 m.

Kaip matyti iš dokumentacijos, Rokiškio apskrityje besidarbavusiems kunigams ypač skaudžiai teko kentėti nuo bolševikų. Jau anksčiau cituotoje vysk. V. Brizgio užuominoje skaitėme, kaip agentai Rokiškyje trukdė misijas pirmosios bolševikų okupacijos metais. 1941 m., besitraukdami iš Lietuvos, raudonarmiečiai su enkavedistais Rokiškyje nužudė nieko nekaltą kun. Šveikauską. Bet, užuot apgailėję anuos nelemtus įvykius, antrosios okupacijos metu jie ištrėmė į Sibirą kun. J. Bubą, kun. J. Matelionį ir eilę kitų.

Kun. Vladas Mažonas, MIC

Gimęs 1881 m., išventintas 1906 m. Skautų globėjas, Marijonų gimnazijos mokytojas, redagavęs ir leidęs skautams laikraštėlį Budėk, 1924 m. sukūręs stovyklinę skautų malda, 1930 m. išspausdinęs brolijos statutą, atžymėtas skautų Padėkos ordinu. 1927-32 "Šaltinio" redaktorius, laikraštį iškėlęs į pirmaujančius kokybe ir tiražu. Vėliau buvo Anglijoje, Mandžiūrijoje ir Japonijoje. 1938 m. sugrįžo į Lietuvą, kur tęsė spaudos, misijų ir sielovados darbą. 1941 m. per didžiuosius birželio trėmimus išvežtas į Sibirą 1945 m. sausio mėn.⁶³

Kun. Vincas Mieleška

Gimęs 1883 m., išventintas 1918 m., ilgametis Kauno Karmelitų parapijos klebonas, Katalikų Veikimo Centro Kauno vyskupijos pirmininkas. 1917 m. dalyvavo Petrapilio lietuvių seime, 1920 m. buvo išrinktas atstovu į Steigiamąjį seimą. Antrojoje bolševikų okupacijoje ištrem-

tas į Sibirą, kur išvargė 10 metų. Iš Sibiro grįžo 1956 m. be sveikatos. Prieš mirtį buvo altarista Butkiškėje. Mirė 1963 m. kovo 5 d. Kaune.

Kun. Vladas Pėstininkas

Gimęs 1889 m., išventintas 1913 m. Plačiai reiškėsi visuomeniniame darbe, kurį laiką dėstė muziką Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Antruoju bolševikmečiu drauge su kitais aktyviaisiais lietuviais ištremtas į Sibirą, iš kur grįžo į Lietuvą 1956 m. su palūžusia sveikata. Mirė 1968 m. gegužės 28 d. Pilviškiuose.

Prel. Povilas Pukys

Mirė 1964 m. rugpiūčio 19 d. Žemaičių Kalvarijoje. Ilgametis Plungės klebonas, išplėtęs labdaros darbą, pastatęs moterų ir vargšų namus Plungėje, o Žemaitijoje iš viso 3 bažnyčias. 1945.VII.10 Plungėje rusų buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą, kaip koks baisus nusikaltėlis, nors gyvenime artimui terodė tik meilę ir širdį. Sibire iškentėjo 10 metų. Ilgesnį laiką gyveno drauge su tremtiniu vysk. T. Matulioniu ir kartu kūreno prieglaudos krosnis. Kartu su vysk. T. Matulioniu grįžo į Lietuvą pasitikti gyvenimo saulėleidžio ir mirties. Per gyvenimą šelpęs kitus, pats mirė vargšu likęs.

Kun. Kazimieras Olšauskas

Žuvo Sibire 1954 m. birželio 18 d. Gimęs 1911 m., išventintas 1934 m. Telšių kunigų seminarijos dėstytojas, "Žemaičių Prieteliaus" redaktorius, "Židinio", "Tiesos Ke-

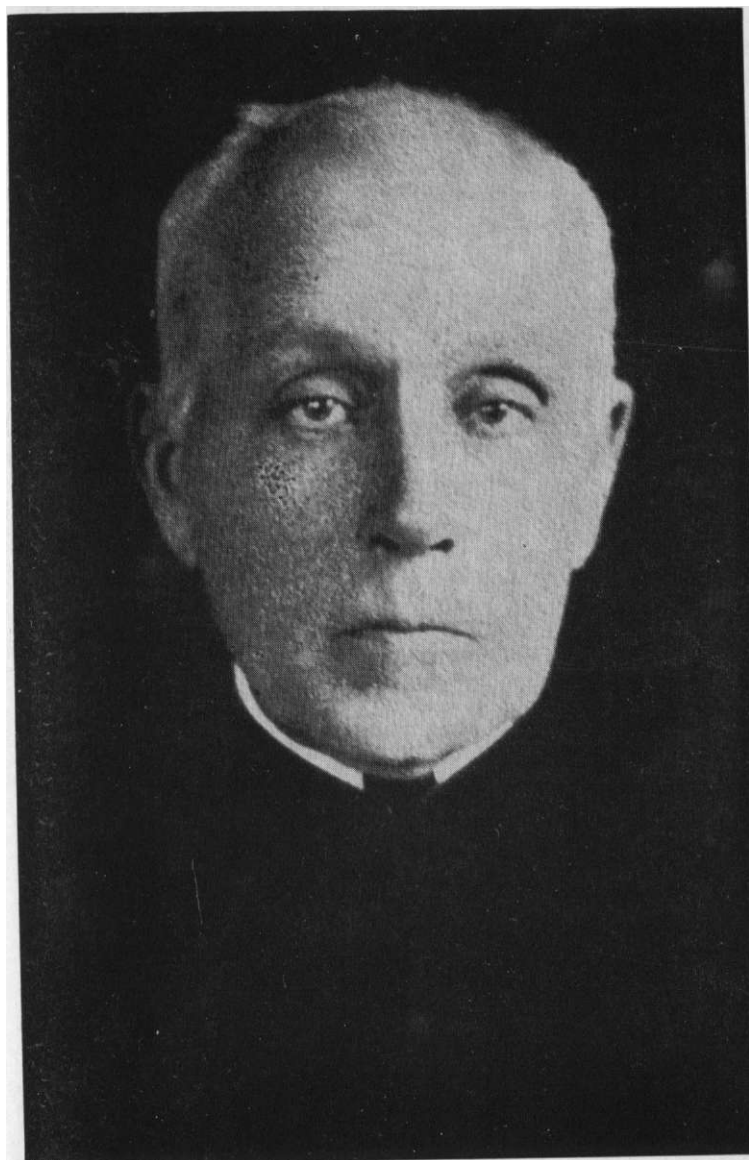
lio" ir kitų žurnalų bendradarbis. Prsidėjo ruošiant knygutę apie bolševikų žiaurumus pirmojoje okupacijoje. Už šią knygutę 1946 m. buvo nuteistas 10 metų sunkiesiems darbams Okoniovo stovykloje, Sverdlovsko srityje. Dirbo miškuose, buvo arklidžių valytoju ir pagaliau prie geležinkelio tiesimo darbų. Patekęs tarp vagono lėkščių, buvo mirtinai sužeistas ir mirė po trijų dienų.¹⁵⁴

Kun. Petras Prunskis

Gimęs 1871 m., išventintas 1894 m., nuo 1911 m. klebonas, dar I pasaulinio karo metu Palūšėje įsteigęs lietuvišką mokyklą, kurią lenkai uždarė 1921 m. Po didelių lietuvių pastangų mokykla vėl buvo atidaryta, bet 1931 m. galutinai vėl uždaryta. Lenkų administracija dėl lietuviškos veiklos kun. P. Prunskį persekiojo, ir 1937 m. buvo nubaustas 2 savaites kalėti. Didžiuoju lietuviybės žadintoju nepasitikėjo Lietuvą okupavę bolševikai. 1941 m. kun. P. Prunskį ištremė į Sibirą, kur jis ir mirė kankinio mirtimi.

Kun. Petras Prunskis 1941 m. birželio mėnesį viešėjo pas savo brolių Juozą Prunskį (red. kun. dr. J. Prunskio tėvą) Žvilbučiuose, Utenos aps. Didžiųjų tremimų metu kun. Petras buvo nuvykęs į Daugailius šv. Mišių atnaušinti. Enkavedistai įsibrovė į zakrastiją ir, kai tik kun. Petras grįžo nuo altoriaus, tuojau jį areštavo tremčiai, neleidami net nueiti pusryčių pavalgyti. Jis buvo nuvestas prie atvežtos į Daugailius tremiamos brolio šeimos. Po sunkios, ilgos, kankinančios gyvulinio vagono kelionės atsidūrė Barnaule,* Sibire, kur drauge su kitais tremtiniais

*) Antroje sovietinėje okupacijoje lietuviai kunigai daugumoje į Sibiro tremtį būdavo varomi etapu per kalėjimus.

Kun. Petras Prunskis, miręs Sibire 1941. XII. 7

lietuviais buvo apgyvendintas mokyklos patalpose. Čia jau tremtinių eiles ėmė retinti dezinterija.

Kai artėjo pamokų metas ir reikėjo palikti mokyklą, kun. Petrą, drauge su seserim Ona, broliene Ona Prunskiene ir dviem Prunskienės brolio mažais vaikais, kurių motina mirė Barnaule, nugabeno į rusų tremtinių kaimą Čachaniką. Čia kun. P. Prunskis ir minėti artimieji visi buvo apgyvendinti viename iš lentų sukalto barako kambaryje, kur nebuvo nei stalo, nei lovos. Kun. Petras gulėdavo ant suolo, kiti — ant grindų. Tremtiniam teduodavo tik kiek duonos ir košės. Alkio varginamas kun. Petras išmainė savo sutaną į duoną.

Kartą pakviestas pakrikštijo du rusų kūdikius ir už tai buvo sunkiai enkavedistų tardomas. Žiemos šalčiams spirginant, 70 metų senelis, kun. Petras pats rogutėmis iš miško vežiodavosi malkas. Turėdamas silpną širdį, 1941 m. gruodžio 7 d. sukrito lovoje, kai jį maitino brolienė Ona Prunskienė, ir amžiams užmerkė akis. Tremtinius prižiūrinti vietinė administracija davė karstui lentų, bet nedavė vinių ir jų nebuvo kur pirkti. Brolienė ėjo per rusų šeimas, elgetaudama vinių ir gaudama šeimoje čia dvi, čia tris vinis, kol suelgetavo karstui sukalti.

Palaidojo neaptvertų kapinių kalnelyje, kur greit išaugo ir daugiau lietuvių kapų. Buvo pastatytas medinis kryželis. Čia sekmadieniais lietuviai tremtiniai ateidavo ir prie kun. P. Prunskio bei kitų lietuvių kapų meldavosi, giedodavo šventas giesmes.

Kun. P. Prunskio paskutiniai žodžiai prieš mirtį buvo: "Kitus aš paruošdavau mirčiai, o dabar nėra kas man paskutinį patarnavimą suteiktų..."

Kun. Klemensas Pusdešris

Gimęs 1897 m., išventintas 1923 m. Ilgesnį laiką dirbo pastoracinį darbą Kalavarijoje, Sintautuose, vėliau buvo klebonas Ažuolų Būdoje. Didelės iškalbos kunigas, pasižymėjęs labdarys. Pirmosios sovietinės okupacijos metu rusų saugumo buvo nemažai tardytas. Jo tardymo epizodai paskelbti šio veikalo ankstyvesniuose puslapiuose. Mirė 1953.XI.6 2em. Panemunėje. Vysk. V. Brizgio žiniomis, antrojoje sovietinėje okupacijoje kurį laiką buvo ištremtas į Vorkutos vergų stovyklą.

Kun. Jonas Rakickas

Marijonas. Nuo 1940 m. dirbo Kaišiadorių vyskupijoje, naujai įkurtoje Vytautavos parapijoje, iki 1946 m. pradžios, kada buvo suimtas ir su kitais tremtiniais vežamas į Sibirą. Pakeliui vienoje Rusijos stotyje, traukiniui sustojus, buvo leista belaisviams išlipti iš vagono, kur jie duso ir troško, negaudami maisto bei vandens. Rakickas, išlipęs iš vagono, bendrakeleiviams pasakęs: "Jei šitie maskoliai ir toliau mus taip traktuos, tai pakeliui mirsime visi. Nenuvyksime į paskyrimo vietą..." Tą jo pokalbį nugirdo sargybinis, kurs buvo arba lietuvis, arba suprantas lietuviškai rusas. Jis pranešė ešelono viršininkui, tasai su kitais budeliais ėmė kun. Rakicką mušti, partrenkė ant žemės ir pradėjo batais jį trypti. Sulaužė krūtinę, pilvą taip, kad žarnos pasipylė lauk. Sumintą kaip kirminą, traukiniui pajudėjus, paliko ten pat ant perono. Manoma, kad mindžiojamas mirė vietoje. Tai įvyko 1946.III.18.*

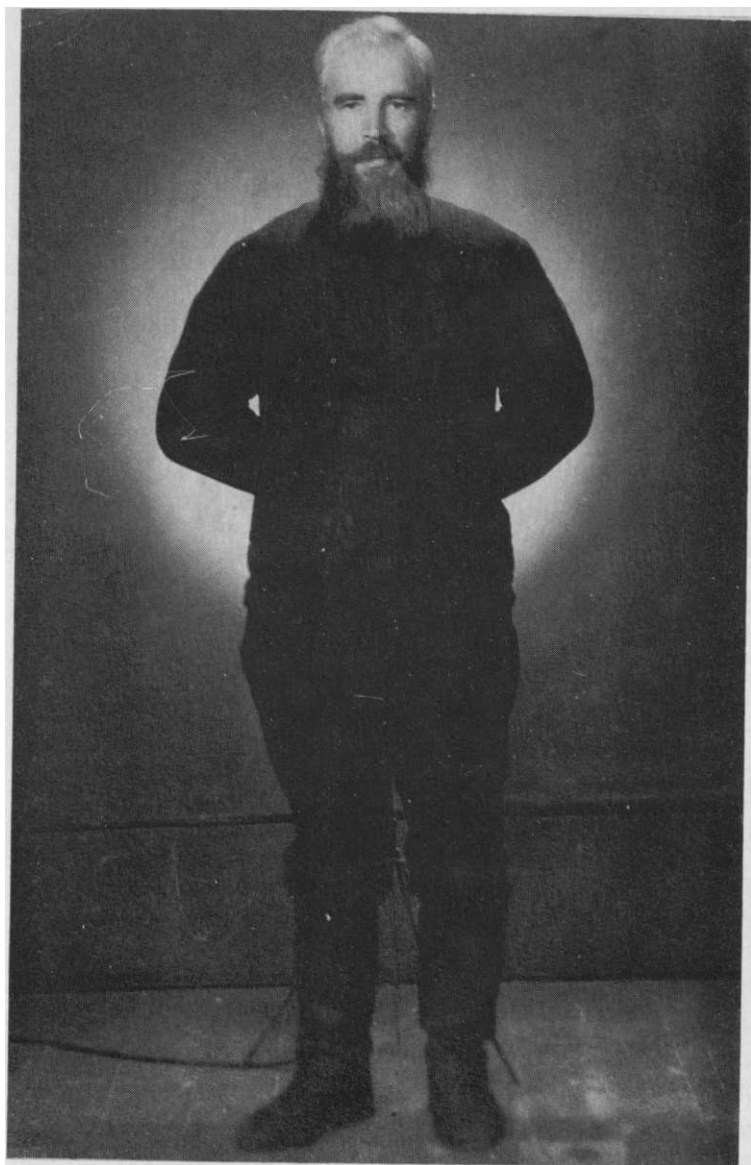
*) Žinios paimitos iš Marijonų vienuolijos archyvo.

Kun. Stasys Rimkevičius, SJ

Mirė Kaune 1955 m. birželio 8 d. Gimęs 1904 m. Tartuose, Estijoje. Į jėzuitus įstojo 1924 m., studijavo užsienyje. 1934 m. grįžo į Lietuvą, kur buvo išventintas ir atlaikė pirmąsias Mišias. Po to vėl išvyko į užsienį tęsti studijų. Sugrįžęs į Kauną, įsijungė darban mokyklose. Vokiečių okupacijos metais buvo paskirtas Kauno Kunigų seminarijos profesorium ir ėjo Kauno jėzuitų vyresniojo pareigas. Atliekamu laiku dirbo karitatyvinį darbą ir šelpė Kauno inteligentus maisto produktais. Yra žinių, kad buvo prisidėjęs prie žydų gelbėjimo. Taip pat aktyviai dalyvavo ir menininkų būrelyje. Palaikė šiltus santykius su operos solistais, kurie sekmadieniais giedodavo jėzuitų bažnyčioje. Apskritai, Kauno inteligentija buvusi tikroji jo darbo dirva.

Artinantis rusams prie Kauno 1944 m., kun. Rimkevičius buvo persidirbęs ir pervargęs. Prašomas sesers Jadvygos, kad bėgtų į Vokietiją, jai atsakė, jog pasiliksiąs Kaune tol, kol būsiąs bent vienas katalikas. 1948 m. buvo ištremtas į Sibirą dešimčiai metų. Tačiau, praradęs sveikatą, jis galėjo grįžti Lietuvon kiek anksčiau ir ją pasiekė 1955.V.24. Bet po dviejų savaitių, birželio 8 d. išsiliejo smegenyse kraujas, buvo paralyžuotas, ir netekęs sąmonės, nuvežtas į ligoninę. Kai jo sesuo, atvykusi iš Vilniaus, budėjo prie ligonio lovos, jis atgavo sąmonę, atpažino seserį ir jai tarė: "Vanduliuk, tu viena su manim. Kur..." Tai buvo paskutiniai Sibiro kankinio kun. S. Rimkevičiaus žodžiai. Jis palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

Gi kun. S. Rimkevičiaus motina, sužinojusi, kad sūnus ištremtas į Sibirą, gavo širdies priepuolį ir iš dalies paralyžuota išgulėjo lovoje iki mirties — 1952 m.⁶⁵

Tēvas Stasys Rimkevičius, SJ, Sibire.

Kun. Stepas Rudžionis

Nukankintas Sibire. Gimęs 1890 m., išventintas 1915 m. Prieš nepriklausomybės laikus vikaravo Sibire ir Rusijoje. Grįžęs į Lietuvą buvo paskirtas organizuoti Beižonių parapiją ir 1926 m. ten pastatė bažnyčią. Prieš karą buvo perkeltas Gegužinės klebonu. Turėjo konfliktų su vyskupu. Antrosios sovietinės okupacijos metu aktyviai įsijungė į partizanus. Kiek jis tada besirūpino tikinčiųjų reikalais, sunku nustatyti. Bolševikų suimtas 1946 m. sausio mėn. Buvo žinių, kad bolševikai jį netrukus sušaudė Lietuvoje. Į Turkiją 1970 m. rudenį prasiveržę tėvas ir sūnus Bražinskai pranešė laisvajam pasauliui, kad kun. Stepas Rudžionis buvęs nukankintas Sibire.

Kun. Jonas Staškevičius

Kun. Staševičiaus (greičiausiai kun. Jono Staškevičiaus, gimusio 1910 m., išventinto 1935 m., 1937 m. vikaravusio Šilutėje ir antrojoje sovietinėje okupacijoje mirusio ištrėmime Sibire) likimą aprašo kun. J. Hermanovičius, MIC knygoje "Raudonųjų Stovyklose", kurią į lietuvių kalbą išvertė kun. K.A. Matulaitis ir išleido "Šaltinis" Londone 1969 m.

Vienu metu knygos autorius buvo patekęs į ligoninę Bracko stovyklos apylinkėse. Atsiminimuose apie ligoninę jis rašo:

"Besveikdamas sužinojau iš vieno lietuvio, kad džiova sergančių dalyje yra lietuvis kun. Staševičius. Kalbėjau si su juo pro langą ir išklausiau jo išpažinties lotyniškai.

Pavyko man gauti vyno ir plotkelių. Galėjau tada ne kartą laikyti Mišias ir per lietuvių kirpėją pasiųsti ligoniui šv. Komuniją...

Man pažįstamo kun. Staševičiaus sveikata gerėja. Jau gali išeiti iš barako. Mano Dieve! Kaip jaudinantis mudviejų susitikimas! Kaip jis nuoširdžiai dėkoja man už kunigišką paslaugą. Ir koks jis mielas žmogus pokalbiui. Iš karto susidraugavome ir sunku buvo mudviem išsiskirti. Jis buvo aukštas, išdžiūvęs vyras. Ilgai besitęsianti ir sunki jo liga visai jį sunaikino. Rimtas ir lėtas, kaip tai dažnai pasitaiko tarp lietuvių, o toks paprastutis, tiesmukas ir nuoširdus, kaip tikras Dievo vaikas.

Jis pergyveno daug aitrių dienų tamsioj nevilty sveitimųjų tarpe, bet nesugniužo, o ramiai kentėjo, atsidėdamas Dievo Apvaizda, kaip tai pilnai tiko tikram Kristaus kankiniui...

Ir taip atsitiko, kad mudviejų pažintis staiga pasibaigė, kaip nelauktai prasidėjo. Atrodė, kad niekas mudviejų negalės išskirti, o visgi teko amžinai atsiskirti. Negalėjau sužinoti, kur ir kada jis mirė ir kur palaidotas. Skaudžiai atjaučiau nuostolį. Mudu visam laikui išskyrė piktą tarybinę valia..."

Kun. Antanas Skeltys

Gimęs 1884 m., išventintas 1914 m. Lietuvių saleziečių kūrėjas. 1927-1934 m. darbavosi Argentinoje. 1934 m. su būreliu lietuvių saleziečių grįžo Lietuvon ir Vytėnuose įkūrė pirmąją saleziečių įstaigą Lietuvoje. Antrosios bolševikų okupacijos metu buvo ieškomas suimti, bet laimingai pogrindyje išsislapstė iki Stalino mirties. 1953 m. išėjęs viešumon, buvo paskirtas altarista į Leipalingį. Ten ir mirė 1960.VII.28, bet palaidotas Griškabūdyje.

Kun. Bronius Sakavičius

Žuvo susisiekimo nelaimėje Lietuvoje 1964.X.7. Gimęs 1911 m., išventintas 1934 m. Darbavosi Vilkaviškio vyskupijoje, antrosios bolševikų okupacijos metu buvo išvežtas į Sibirą. Palaidotas Pajevonyje, kur, grįžęs iš Sibiro, buvo klebonu.

Kun. Juozas Stankūnas

Gimęs 1908 m., išventintas 1933 m. 1945 m. paskirtas Kauno Prisikėlimo bažnyčios klebonu, o 1947 m. buvęs valdžios paskatintas ir vėliau prievartaujamas steigti "tautinę Lietuvos bažnyčią". Atsisakęs nuteistas 25 metus kalėti. Išlaikytas griežtose kalėjimo sąlygose apie 10 metų. Grįžo į Lietuvą 1956 m., liepos mėn. Nors ir palūžusios sveikatos, bet vėl ėjo klebono pareigas Lapėse, vėliau perkeltas į Baptus klebonu. Žinoma, kad kun. J. Stankūnas redagavo Lietuvos tikinčiųjų laišką šv. Tėvui, kurį 1947 m. pradžioje į Vakarus atnešė ir vėliau šv. Tėvui perdavė Lietuvos kovojančios rezistencijos atstovas Juozas Daumantas-Lukša. To laiško ištrauka užbaigiamas šio veikalo antrasis skyrius. Mirė 1968.VIII.1 Baptuose.

Prel. Bernardas Sužiedėlis

Gimęs 1888 m. Lydos apskrityje. Kunigu išventintas 1912 m. Klebonavo Kabeliuose, Širvintose ir Žiežmariuose. 1943 m. rudenį pasipriešinęs vokiečiams, kurie parei-

kalavo nutraukti pamaldas ir išprašyti žmones iš bažnyčios, kad jaunus vyrus ir mergaites galėtų paimti darbams, gestapo buvo suimtas ir 3 mėnesius kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. Antrosios bolševikų okupacijos metu, suėmus ir išvežus vysk. T. Matulionį, kurį laiką ėjo Kaišiadorių vyskupijos administratoriaus pareigas. Tačiau, 1947 m. bolševikų buvo suimtas ir išvežtas Rusijon. Grįžo 1956 m. be sveikatos. Įdomu, kad šiam prelatui kankinystės vainiką drauge pynė nacių gestapas ir bolševikų NKVD. Mirė 1967. IV. 9 Žiežmariuose.

Kun. Antanas Šilingas

Gimęs 1900 m., išventintas 1923 m. Nuo 1930 m. buvo Vilkaviškio vikaras, kurijos sekretorius ir vyskupijos tribunolo notaras. Vilkaviškyje pastatydino didžiulę salę su moderniu kino įrengimu, susirinkimų patalpomis, jaunimo skaitykla. Nuo 1940 m. Liudvinavo klebonas. Vokiečių okupacijos metais dėl kažkieno palikto parapijos trobesiuose ginklo buvo areštuotas ir nuteistas mirti, ir tik ypatingomis aplinkybėmis išliko gyvas. Antrosios bolševikų okupacijos metu ištremtas į Sibirą, iš kur 1956 m. grįžo be sveikatos ir iki mirties gyveno Prienuose. Mirė 1960.11.17 Prienuose.

Kun. Jurgis Šimonėlis

Gimęs 1898 m., išventintas 1928 m. Ilgametis Vabalninko vikaras, Rokiškio amatų mokyklos kapelionas, Ragelių klebonas. Antrosios bolševikų okupacijos metu

ištremtas į Sibirą, iš kur 1956 m. grįžo į Lietuvą be sveikatos ir 1957 metais mirė Panevėžyje. Buvęs aktyvus katalikiško jaunimo vadas bei globėjas.

Kun. Juozas Ugintas

Gimęs 1890 m., išventintas 1916 m. Saratove, Rusijoje, vokiečių dvasinėje seminarijoje. Tuoj buvo paskirtas Šiornos Padinos, Litovkos ir Lichmanovkos parapijos administratorium, kur buvo lietuvių, ištremtų dar Muravjovo 1863 m. Į Lietuvą grįžo 1918 m. ir buvo vikaru bei klebonavo kai kuriose Žemaitijos parapijose. 1948 m. išvežtas į Sibirą ir ten išbuvo dešimtį metų. Iš Amerikos siunčiamų maisto siuntinių jam neduodavo, nes jis neišdirbdavo nustatytos darbo normos. Vergų valdytojai paaiškindavę: kas nedirba, tas ir nevalgo.

Iš Sibiro grįžo visai be sveikatos. Negalėjo eiti jokių pareigų. Vietinio klebono padedamas, Užventyje buvo gavęs kampilį, kur ir mirė 1971. I. 1.

Prel. Vincas Vaičiulis

Gimęs 1891 m., išventintas 1915 m. Buvo mokyklų ir kariuomenės kapelionu, 1927-1945 m. Jiezno klebonas. Antrosios bolševikų okupacijos metu išvežtas į Sibirą, ilgiausiai išbuvo Taišeto koncentracijos stovykloje. Grįžo į Lietuvą suparalyžuotas ligonis ir iki mirties gyveno Jiezne. Veikė katalikiškose organizacijose, bendradarbiavo katalikų spaudoje ir tikriausiai dėl to buvo ištremtas į Sibirą, kur ir paliko fizines jėgas bei tapo ligoniu gyvenimo saulėleidžiui. Mirė 1960.VI.6 Jiezne.

Kun. Augustinas Vaitekaitis

Gimęs 1890 m., išventintas 1914 m. Nepriklausomybės metais buvo įvairių gimnazijų kapelionas. Vokiečių okupacijos metais, atidarius lietuvišką Vilniaus kunigų seminariją, pakviestas jos profesorium. Antrosios bolševikų okupacijos metais kurį laiką buvo Kauno kunigų seminarijos vicerektorius ir rektorius. Iš šių pareigų ištremtas į Sibirą, nes, matyti, nevykdė visų okupacinės valdžios reikalavimų, ruošdamas jaunųjų kunigų kartą persekiojamiems Lietuvos katalikams aptarnauti. Mirė 1968.VII.4 Vilniuje.

Kun. Juozas Vailokaitis

Gimęs 1880 m., išventintas 1905 m., kunigas, visuomenininkas, ekonomistas. Jau 1919 m. bolševikų buvo sumintas ir kalinamas, kaip buvęs Petrapilio lietuvių seimo dalyvis 1917 m. Buvo Steigiamojo ir I Lietuvos seimo atstovas. Vėliau iš politinio gyvenimo pasitraukė ir atsidėjo atgaivintos Brolių Vailokaičių bendrovės ir Ūkio banko veiklai. Daug paramos iš brolių Vailokaičių yra gavusios kultūrinės bei politinės organizacijos. Vien tik Klaipėdos vadavimui jie paaukojo 25,000 litų. 1941 m. didžiųjų trėmimų metu kun. J. Vailokaitis buvo ištremtas į Sibirą. Grįžęs Lietuvon, klebonavo Paštuvoje. Netekęs sveikatos Sibire, čia neilgai pagyvenęs, mirė 1953.VIII.2.

Kun. Benediktas Vanagas

Gimė 1905. IV. 7 Tauragės apskr., Kvėdarnos vls., Šakūnų kaime, baigė Telšių Kunigų seminariją. išventintas

1933 m. Pastoracinį darbą dirbo Ž. Naumiestyje ir Rieta-ve, 1937-1939 buvo Ubiškės klebonas, o nuo 1939 m. Kruo-pių klebonas.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus vokiečių-rusų karui, greit susiorganizavo Kruopių partizanų-sukilėlių būrys. Jie užėmė paštą, policiją, valsčiaus savivaldybę ir areštavo ke-lis miestelio komunistus ar jų simpatikus. Partizanai kart-kartėmis užeidavo į kleboniją, klausydavosi radijo ir se-kė įvykius. Klebonas paprašė partizanų niekam nekeršyti ir suimtuosius paleisti. Partizanai suimtuosius paleido. Pa-leistieji tačiau birželio 24 d., antradienio rytą, pasikvie-tę netoli Gruzdžių miške buvusį rusų kariuomenės būrį, dviem sunkvežimiais grįžo į Kruopius ir pradėjo gaudyti bei šaudyti žmones. Partizanai, būdami mažai ginkluoti, nesipriešino, o pasileido bėgti iš miestelio įvairiomis kryp-timis į laukus. Iš klebonijos į laukus bėgo ir klebonas kun. B. Vanagas su vienu partizanu. Į juos besivejantieji paleido šūvius. Partizanas buvo peršautas keliais šūviais, bet nepavojingai. Jis spėjo pasislėpti rugiuose ir vėliau išgijo. Kun. B. Vanagas buvo peršautas "dum dum" kul-ka į paširdį. Išbuvo gyvas tik apie 30 min.

Pribėgęs prie sukniubusio kunigo, vienas rusas karei-viukas paklausė:

— Kas tu esi? (Kunigas buvo apsirengęs civiliai)

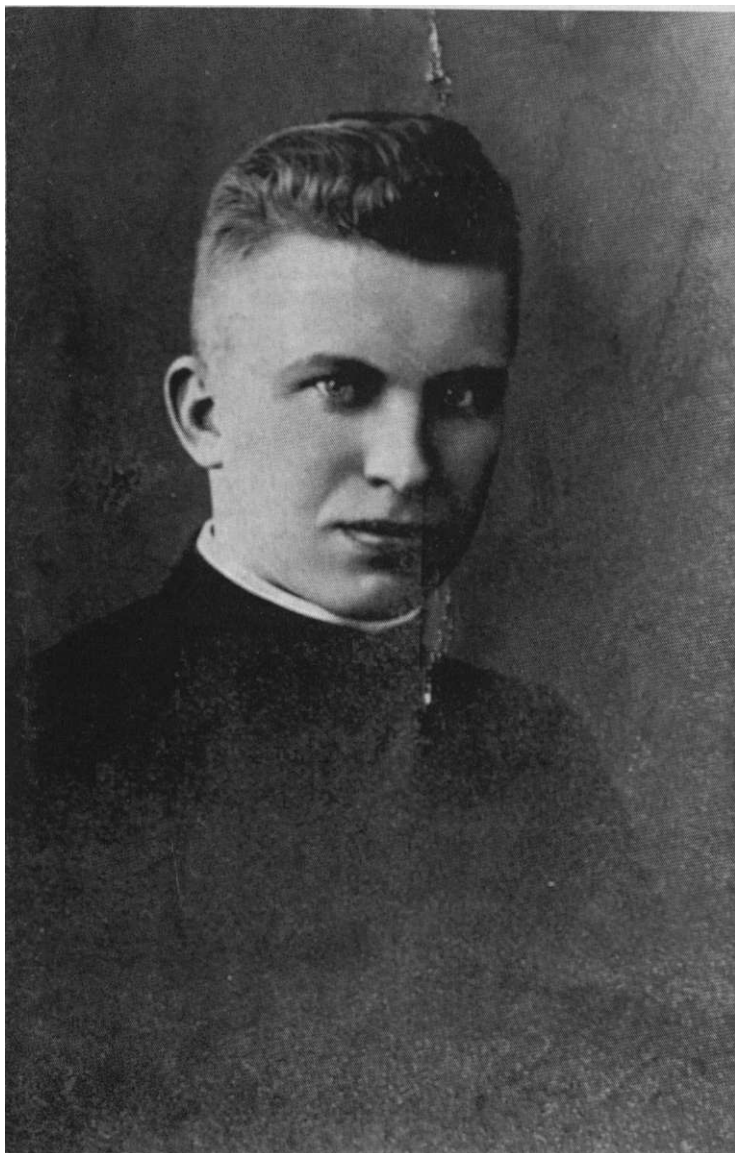
— Kunigas, — atsakė peršautas klebonas.

Kareiviukas susigraudinęs mirštančiam kalbėjęs:

— Nemirk, batiuška, nemirk...

Kažkuris iš atsivijusių dar bandęs aprišti kraujuojan-čią krūtinę, bet šūvis buvo fatališkas ir kun. B. Vanagas ant griovio krašto numirė. Visa tai matė atbėgusi klebono sesuo, pagal kurios pasakojimus ir čia skelbiami faktai surašyti.

Į kaimą išbėgęs klebono brolis Adolfas, sužinojęs, kad brolis žuvo, pavakariais grįžo į miestelį, bet komunistų

Kun. Benediktas Vanagas, bolševikų nužudytas 1941 m. birželio mėn., karui prasidėjus.

buvo suimtas. Grašino sušaudyti, bet kadangi buvo beginklis, o dar kažkas iš komunistų užtaręs, tai, palaikę per naktį daboklėje, paleido.

Kun. B. Vanagą pašarvojo klebonijoje. Komunistai pradėjo terorizuoti namiškius, kad "greičiau kištų į žemę..." Tada kūną perkėlė į bažnyčią, o giminės išbėgo į kaimą. Į Kruopius vokiečiai atėjo tik birželio 28 d., šeštadienį. Kun. B. Vanagą iškilmingai palaidojo sekmadienį, birželio 29 d., penkioms dienoms praslinkus po jo tragiškos mirties.

Kun. B. Vanagas buvo didelis gerbėjas savo giminaičio prof. K. Jauniaus. Rengėsi iki "vienos raidės" surinkti jo užrašus. Pats rašydavo kalbinėmis ir istorinėmis temomis "Žemaičių Prieteliuje". Mėgo muziką ir gražiai grojo smuiku. Rankraštyje liko ilgesnė studija apie rasės ir genetikos įtaką žmogaus talentui.

Kan. Vincentas Vizgirda

Gimęs 1874 m., išventintas 1900 m. Aukštąjį mokslą ėjo Friburge ir Romoje. 1904 m., baigęs studijas, atvyko į Ameriką ir čia dirbo pastoracinį darbą iki 1912 m. Tais metais grįžo į Lietuvą. 1917 m. pradėjo organizuoti Sūduvoje Žiburio gimnazijas: Marijampolėj ir kt. Vėliau amerikiečių aukomis Vilkaviškyje pastatė kunigų seminarijos rūmus. Kurį laiką vadovavo kunigų seminarijai, buvo klebonas ir dekanas, o nuo 1936 m. kurijos kancleris. 1947 m., jau antrojoje sovietinėje okupacijoje, mirus vyskupui A. Karosui, kurį laiką valdė Vilkaviškio vyskupiją, bet 1949 m., nežiūrint senyvo amžiaus, bolševikų ištremtas į Sibirą. Buvo laikomas Verchne-Uralsko koncentracijos stovykloje. 1954 m. grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Marijampolėje, kur ir mirė 1966.1.15.

SĄRAŠAS LIETUVOS VYSKUPŲ IR KUNIGŲ,

kurie kančios ir gyvybės aukomis liudijo Lietuvos R. Katalikų Bažnyčios amžinumą ir ištikimybę tautai bei laisvės idealams:

ANDRUŠKA Benediktas (1884-1903-1951), Lietuvos jėzuitų provinciolas, miręs Sibiro tremtyje 1951 m. (Žiūr. biografiją)

AUGULIS Mykolas (1886-1909-?). Nuo 1930 m. Šiluvos altarista. Mirė išvežtas į Sibirą antrojoje sovietinėje okupacijoje.

AUŠURA Pranas (1904-1927-1967). 1940 m. Patilčių klebonas. "Tiesos" žodžiais "vadovavęs partizanams ir pats žudęs komunistus", buvo nuteistas ir išvežtas į Sibirą, iš kur grįžo 1959 m. Nuo 1965 m. Seirijų altarista, kur ir mirė 1967.V.7. Palaidotas tėviškės parapijos Sintautų kapinėse.

BALČIUS Valentinas (1907-1935-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos besitraukiančių rusų.

BALSYS Vaclovas (1905-1928-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos besitraukiančių rusų.

BALTRAMONAITIS Juozas (1907-1932-1967). 1957 m. grįžo iš Sibiro tremties. Nuo 1959 m. 2. Penemunės klebonas, 1965 m. Slavikų klebonas, 1967 m. Ūdrijos klebonas. 1967.IX.9 užsimušė važiuodamas motociklu. Atvykę iš Lietuvos pasakoja, kad ant kelio tyčia buvo suda-

ryta kliūtis, kurios naktį važiuodamas nepastebėjęs ir kritęs su motociklu. Palaidotas Ūdrijoje.

BALTRIMAS Stasys (1889-1912-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos besitraukiančių rusų.

BARKAUSKAS Petras (1886-1912-1953). Kurčias senelis, negirdėjęs išpėjimo, sargybinio nušautas Sibire 1953 m. Lietuvos nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Vaiguvoje.

BAUŽYS Zenonas (1907-1933-?). 1936 m. dirbo Kernavėje. Išvežtas į Sibirą antrojoje sovietinėje okupacijoje, kur ir žuvo.

BIELIŪNAS Antanas, SJ (1904-?-?). Mirė bolševikų kalėjime antrojoje okupacijoje. (Žiūr. biografiją).

BORISEVIČIUS Vincentas (1887-1927-1947). Telšių vyskupas, bolševikų sušaudytas 1947 m. (Žiūr. biografiją).

BUBAS Jonas (1901-1930-1969). Kankintas Sibiro tremtyje. Mirė Pandėlyje. (Žiūr. biografiją).

BUDRAITIS Tadas (1897-1823-1962). Kankintas Sibiro tremtyje. Mirė Lietuvoje. (Žiūr. biografiją).

BŪDVYTIS Stasys (1896-1920-1961). Kankintas Sibiro tremtyje. Mirė Vėžaičiuose. (Žiūr. biografiją).

BURNEIKA Jonas (1901-1933-1956). 1937 m. dirbo pastoracinį darbą Kaune. Antrojoje sovietinėje okupacijoje išvežtas į Sibirą, žuvo 1956.IV. 16 Irkutsko srityje.

BUTEIKIS Severinas (1911-1939-1941). Jurbarko vikaras. Mirė po kančių bolševikų kalėjime.

BUTVILA Vladas (1891-1915-1961). Iš Sibiro, kur baisiai kentėjo, nes buvo sudaužyta galva, sutrenkti smegenys, grįžo į Lietuvą 1956 m. palieęs, suparalyžuotas ir mirė 1961.III.14 Panevėžyje. (Žiūr. biografiją).

CIJŪNAITIS Matas (1886- 1909- 1955). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties. (Žiūr. biografiją).

CIKŠTĖ-ŠIKŠTĖNAS, SJ, (?-?-1970). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro. (Žiūr. biografiją).

ČEPULIS Pranas, OFM (1884-1907-1962). Pranciškono provinciolas. Antrojoje sovietinėje okupacijoje nuteistas mirties bausme, bet išsislapstęs iki mirties 1962 m. (Žiūr. biografiją II skyriuje).

DABRILA Justinas (1905-1928-1941). Nužudytas Lietuvoje 1941 m. birželio mėn. besitraukiančių rusų.

DAGILIS Juozas (1889-1918-1965). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Vilijampolėje ir kitur. Mirė 1965 m. Ukmergėje, grįžęs iš Sibiro tremties.

DAMBRAUSKAS Juozas (1908-1935-1971). 1940 m. buvo Akmenės vikaras. Išvežtas į Sibirą, kur kalintas Vorkutoje ir Spaske. Grįžęs 1956 m. buvo Ylakių klebonas, 1959 m. Palangos klebonas, 1961 m. Tverų klebonas, kur ir mirė 1971 m. gegužės mėn.

DAMBRAUSKAS Vaclovas (1879-1910-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. Lietuvoje besitraukiančių rusų,

DAUGĖLA Jonas (1909-?-1941). Nužudytas Lietuvoje 1941 m. birželio mėn. besitraukiančių rusų.

DAUKANTAS Kostas (1896-1925-1941). Nacių nužudytas už davimą žydams metrikų.

DIRVELĖ Augustinas, OFM (1901-1928-?) Pranciškonas, bolševikų areštuotas 1940 m., kalintas Kaune, išvežtas į Rusijos gilumą ir ten nužudytas. (Žiūr. skyrių "Keli vyresniųjų kankinių portretai").

DRAZDYS Albinas (1903-1928-1970). Nuo 1940 m. Barzdų klebonas. Antrojoje sovietinėje okupacijoje išvežtas į Sibirą. Iš ten grįžo 1957 m. ir apsigyveno Alytuje kaip altarista. Vėliau Rumbonių klebonas. Ten ir mirė 1970. VIII.26.

GEDVILĄ Kazys (1888-1911-1957). Būdamas Senosios Žagarės klebonu išvežtas į Sibirą. Iš tremties grįžo 1956 m. ir apsigyveno Žagarėje kaip altarista. Ten ir mirė 1957.III.18.

GERASIMAVICIUS Vaclovas (1906-1929-1960). Mirė Raudėnuose 1960.I.13, grįžęs iš tremties Sibire. (Žiūr. biografiją).

GRABLIKAS Paulius (1908-1930-?). Nepriklausomybės laikais dirbo pastoracinį darbą Lukšiuose. Antrojoje bolševikų okupacijoje išvežtas į Vorkutą ir ten nužudytas.

GRIGALIŪNAS Antanas (1892- 1918- 1960). Panevėžio kapitulos prelatas, nuo 1934 m. Biržų klebonas ir dekanas. Antrojoje bolševikų okupacijoje ištremtas į Sibirą. 1956 m. grįžęs į Lietuvą, buvo Panevėžio Senamiesčio bažnyčios altarista, o nuo 1958 m. tos pačios parapijos klebonu. Mirė 1960.VII.11 ir palaidotas bažnyčios kriptoje.

GRUŠAS Vincas (1908-1932-1950). Nepriklausomybės metais dirbęs pastoracinį darbą Veliuonoje. Nušautas 1950 m. Tryškiuose, okup. Lietuvoje.

GUSTAITIS Pranas (1910-1936-1947). Nuo 1945 m. iki arešto Pašilės klebonas, suimtas ryšium su vysk. V. Borisevičiaus byla, apkaltintas slėpęs partizanus, nuteistas mirti ir 1947 m. sušaudytas kartu su vysk. V. Borisevičium. (Žiūr. skyrių "Gegutėle, tu anksčiau parlėki")

GUSTAS Juozas, SDB (1906-1933-1958). Antrojoje bolševikų okupacijoje išvežtas į Sibirą. 1956 m. grįžęs į Lietuvą, vėl išvyko atgal savo noru aptarnauti tikinčiųjų Sibile. Ten ir mirė 1958 m. (Žiūr. biografiją).

JAKAS Paulius (1912-1936-1958). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties.

JANAUSKAS Jonas (1884-1907-?). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Varsėdžiuose. Antrojoje bolševikų okupacijoje išvežtas į Sibirą, kur ir žuvo. Mirties data nežinoma.

JANUŠKAITIS Jonas (1888-1916-1970). 1947 m. nuteistas 25 metus Sibiro tremties. Po Stalino mirties grįžo į Lietuvą. Buvo altarista Riečiuose, kur ir mirė 1970.IV.29.

JODELIS Mykolas (1907-1933-1968). Nepriklausomybės laikais dirbo pastoracinį darbą Joniškėlyje. Antrojoje bolševikų okupacijoje buvo ištremtas į Sibirą. Mirė Kaune 1968 m.

JOKUBAUSKAS Teodoras (1911-1936-1961),. 1956 m. grįžo iš Sibiro, ten išbuvęs 8 metus. Nuo 1956 m. Šilalės klebonas, 1961 m. Mosėdžio klebonas, kur ir mirė 1961. IX.22. Palaidotas Kaltinėnuose.

JONKAITIS Vincas (1895-1929-1960). 1940 m. Kučiūnų klebonas. Ilgai laikytas kalėjimuose Rusijoje ir ištremime Sibire. Į Lietuvą grįžo ligonis. 1959 m. Patilčių klebonas. Mirė 1960.X.24 Kaune po pavėluotos operacijos.

JUKNEVIČIUS Andrius (1888-1907-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos besitraukiančių rusų.

JUODAITIS Justas (1889-1923-1969). Prelatas, profesorius, kankintas Sibiro tremtyje. (Žiūr. biografiją ir trėmimo dokumentinį epizodą).

JURKUS Leonas (1905-1931-1954). Nepriklausomybės metais dirbęs pastoracinį darbą Sedoje, nušautas kolchozo pirmininko apie 1954 m. Lietuvoje.

KALVAITIS Jonas (1884-1903-?). Buvęs Upyno klebonas, antrojoje bolševikų okupacijoje ištremtas į Sibirą, kur buvo nužudytas.

KEMĖŠIS Fabijonas (1800-1902-1954). Profesorius, žuvęs Sibire, Krasnojarsko krašte 1954.1.21. (Žiūr. biografiją).

KOSTRICKAS Juozapas (1909-1937-?). Buvęs Kelmės vikaras. Žuvo Sibiro tremtyje nežinia kuriais metais.

KARALIUKAS Juozapas (1899-1937-1963). Vilniaus vyskupijos kunigas, 5 metus išbuvęs Sibiro tremtyje. Mirė Lietuvoje. (Žiūr. biografiją.).

KRENCIUS Antanas (1907-1935-?). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties.

KRUŠA Antanas (1900-1925-?). Žuvo Sibiro tremtyje nežinia kada. Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Telšiuose.

KRŪVELIS Albinas (1907 - 1940 - ?). Nepriklausomybės metais buvęs Pavesninkų klebonas. Žuvo Sibiro tremtyje nežinia kada.

KURAITIS Pranas (1883-1907-1964), Profesorius, mirė Kaune grįžęs iš Sibiro tremties. (Žiūr. biografiją).

LAGYS Povilas (1889-1915-1961). Užmuštas Kretingoje. (Žiūr. biografiją).

LAUKAITIS Juozas, (1873-1897-1952). Prelatas, žuvęs Sibiro tremtyje apie 1952 m. (Žiūr. biografiją.).

LAURENCIKAS Juozas (1885-1909-1965). Ilgametis Dusetų klebonas. 1956 m. grįžęs iš Sibiro tremties, apsigyveno Užpaliuose kaip altarista, kur ir mirė.

LAJAUSKAS Matas (1872-1897-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos besitraukiančių rusų.

LELEŠIUS Justinas (1917-1943-1947). Žuvęs partizanų kovos lauke.

LIEPA Petras (1886-1912-?). Pastoracinį darbą dirbo Viešintose. Antrojoje bolševikų okupacijoje išvežtas į Sibirą, kur ir žuvo nežinia kada.

LIEPA Petras (1901-1933-?). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Vyžuonose. Žuvo Sibiro tremtyje. (Žiūr. biografiją).

LIGEIKA Bronius (1908-1936-1971). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Krosnoje. Antrojoje bolševikų okupacijoje išvežtas į Sibirą. Grįžęs buvo paskirtas Rudaminos klebonu, kur ir mirė 1971.VII.9.

LIPNIŪNAS Alfonsas (1905 - 1930 - 1945). Nacių kalintas Stutthofo koncentracijos stovykloje. Mirė Lenkijoje 1945 m. šiltine, tik ką išlaisvintas iš koncentracijos stovyklos.

LIUTKUS Petras (1904-1933-?). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Dauguose. Antrojoje bolševikų okupacijoje išvežtas į Sibirą, kur ir žuvo.

LINARTAS Donatas (1874-1897-?). Žuvo Sibire nežinia kuriais metais.

LOMANAS Juozas (1899-1923-1958). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties, (Žiūr. biografiją).

MALIŠAUSKAS Juozas (1891-1915-1961). Buvęs Kėdainių gimnazijos kapelionas, grįžo iš Sibiro tremties 1956 m., mirė 1961.VI.20, būdamas Panevėžiuko klebonu. Vienas kunigas, buvęs drauge su Mališausku Sibire, jį taip charakterizavo: "Vyras aukštas, ilgais kailiniais, nuolat alkanas, atrodė žiaurus lokys. Jei į kurią valgantį pažvelgdavo savo rūsčiu žvilgsniu, tas neprasomas duodavo jam kokią trupinį. Teko vienoje lovoje su juo gulėti, bet kai arčiau pažinau, buvo mielas žmogus pokalbiuose..."

MASILIONIS Stasys (1908-1936-1962). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Aluntoje. Sibire kalintas 11 metų. Grįžęs buvo Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaras. Mirė 1962.I.23 Salake ir ten pat palaidotas.

MASIULIS Domas (1907-1933-1944). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Tūbinėje. Rusų automobilio užmuštas 1944.VIII.18.

MATELIONIS Juozas (1893-1922-1964). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties (Žiūr. biografiją).

MATULIS Jonas (1904-1931-1967). Buvęs Duokiškio klebonas. Sibire kalintas 7 metus. Grįžo 1956 m. Nuo 1962 m. Gulbinėnų klebonas. Mirė Vilniuje 1967.VIII.21 po operacijos.

MATULIONIS Teofilus, vyskupas. (Žiūr. biografiją, laiškus, liudininkų parodymus).

MAŽEIKA Antanas (1901-1928-1964). Buvęs Joniškio, Utenos apskr. klebonas. Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties. "Žiūr. biografiją).

MAZONAS Vladas, MIC (1881-1906-1945). Nužudytas Sibire 1945 m. sausio mėn. (Žiūr. biografiją).

MIELEŠKA Vincas (1893-1915-1963). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties. (Žiūr. biografiją).

MILEIKA Aleksandras (1881-1904-?). Nepriklausomybės metais pastoracinį darbą dirbęs Vyžuonose. Nužudytas okupacijų metais.

MIRONAS Vladas (1880-1904-1953). Buvęs Lietuvos ministris pirmininkas. Mirė Vladimiro kalėjime. (Žiūr. liudininko atpasakotą mirties epizodą).

NOVICKAS Jonas (1864-1888-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos bėgančių rusų.

NORMANTAS Jonas (1895-1920-1960). Nuo 1932 m. Lietuvos kariuomenės kapelionas. Antrosios bolševikų okupacijos metais nuteistas 10 metų kalėti, bet po 5 metų paleistas. Nuo 1959 m. Kelmės altarista, kur mirė, ištiktas širdies smūgio 1960.XII.29.

OLŠAUSKAS Kazys (1911-1934-1954). Profesorius. Žuvo Sibire 1954 m. (Žiūr. biografiją).

PANKEVICIUS Vaclovas (1909-1937-?). Nužudytas Sibire antrojoje bolševikų okupacijoje.

PAUKŠTYS Jonas (1899-?-1965). Jėzuitas, Sibiro tremtinys, miręs Ratnyčioje 1965.V.15. (Žiūr. skyrių "Katakombų Bažnyčia").

PAUKŠTYS Bronius (1897-1935-1966). Salezietis, jau 1944 m. rudenį ištremtas į Sibirą, iš kur grįžo atgal į Lietuvą 1956 m. (Žiūr. skyrių "Sibiras už pagalbą žydams").

PAULAVIČIUS Kostas (1882-1906-1941). Alytaus klebonas, karo pradžioje nacių sušaudytas Alytaus šventoriuje drauge su kitais parapiečiais.

PETRAITIS Antanas (1896-1924-1955). Kalintas pirmosios bolševikų okupacijos metu. Karo pradžioje išlikęs gyvas Červenės žudynėse. Miręs Chicagoje. (Žiūr. skyrių "Keli vyresniųjų kankinių portretai").

PETRAITIS Pranas, dr., SDB. Gimęs 1907 m. Kaune Šv. Trejybės parapijos klebonas, Kalintas pirmosios bolševikų okupacijos metu. Karo pradžioje išlikęs gyvas Červenės žudynėse, Kauno kun. seminarijos rektorius 1941 - 1944 m. Mirė Konstanzoje 1948. X. 13.

PETRĖNAS Jonas (1911-1935-1957). Pirmosios okupacijos metu bolševikų kalintas Kauno sunkių darbų kalėjime. Sukilėlių išlaisvintas karui prasidėjus. Redaktorius, kapelionas, knygų autorius. Mirė New Yorke 1957 m.

PETRIKA Jonas (1885-1908-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos bėgančių rusų.

PĖSTININKAS Vladas (1889-1913-1968). Kalintas Sibiro tremtyje. Mirė Pilviškiuose 1968 m. (Žiūr. biografiją).

PRUNSKIS Petras (?-?-1941). Ilgametis Palūšės klebonas ir lietuviybės apaštalas. Mirė Sibiro tremtyje 1941. XII. 7. (Žiūr. biografiją).

PUKYS Povilas (1883-1913-1964). Ilgametis Plungės klebonas. Antrosios bolševikų okupacijos metu išvežtas į Sibirą, kur išbuvo 10 metų. Mirė Ž. Kalvarijoje. (Žiūr. biografiją).

PUSDEŠRIS Klemensas (1897-1923-1953). Nepriklausomybės metais pastoracinį darbą dirbo Sintautuose. Pirmosios bolševikų okupacijos metais buvo daug kartų tardytas. Mirė 1953. XI. 6 Žem. Panemunėje.

RACEVICIUS Povilas (1908-1933-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos bėgančių rusų.

RAKICKAS Juozas (1908-1934-1946). Marijonas, rusų užmuštas pakeliui vežant į Sibirą. (Žiūr. biografiją).

RAMANAUSKAS Pranciškus (1893-1917-1959). Vyskupas, bolševikų kalintas Sibiro tremtyje. Mirė grįžęs į Lietuvą. (Žiūr. biografiją).

REINYS Mečislovas (1884-1926-1953). Arkivyskupas, kalintas bolševikų kalėjimuose. Mirė Vladimiro kalėjime 1953 m. (Žiūr. biografiją).

RIAUBA Pranas (1904-1933-?). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Virbalyje. Antrojoje bolševikų okupacijoje išvežtas į Krasnojarsko kraštą, kur ir buvo nužudytas.

RIMKEVIČIUS Stasys (1904-?-1955). Jėzuitas, antrojoje bolševikų okupacijoje išvežtas į Sibirą. Iš ten grįžo visiškai praradęs sveikatą ir tuojau mirė Kaune. (Žiūr. biografiją.).

RIMKUS Stasys (1912-1936-?). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Kražiuose. Kankintas bolševiku kalėjimuose. Mirė Lietuvoje 1957 m.

RUDŽIONIS Stepas (1890-1915-?). Antrojoje bolševikų okupacijoje vienas iš partizanų vadų "Žaliojo Velnio" daliniuose. Bolševikų nužudytas Sibire. (Žiūr. biografiją).

SAKAVIČIUS Benediktas (1911-1936-1964). Kalintas Sibiro tremtyje. Žuvo automobilio nelaimėje Lietuvoje. (Žiūr. biografiją).

SKELTYS Antanas (1889-1914-1960). Nuo bolševikų saugumo slapstėsi Lietuvoje iki Stalino mirties. Mirė 1960 m. Leipalingyje. (Žiūr. biografiją).

SOVA Jonas (1914-1944-1967). 1956 m. grįžo iš Sibiro tremties be sveikatos. Apsigyvenęs Kruopiuose dar remontavo bažnyčią. 1960 m. Lomiu klebonas, 1963 m. Budrių klebonas, 1964 m. Viešvilės altarista, kur ir mirė 1967. V.5.

STANIULIS Jonas (1907-1932-1941). Mirė Lietuvoje po kančių bolševikų kalėjime 1941 m.. Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Prienuose.

STANKŪNAS Juozas (1908-1933-1968). Antrojoje bolševikų okupacijoje nuteistas 25 metams Sibiro. Po Stalino mirties grįžęs į Lietuvą, buvo Baptų klebonas, kur ir mirė. (Žiūr. biografiją).

STANKEVIČIUS Zigmantas (1915-1940-1941). Vilniaus vyskupijos kunigas. Sušaudytas 1941 m. birželio mėn. Skaruliuose iš Lietuvos bebėgančių rusų.

STASEVICIUS Adolfas (1889-1938-1950). Žuvęs Sibiro tremtyje apie 1950 metus.

STAŠKEVIČIUS Jonas (1910-1935-1955). Nepriklausomybės metais dirbo pastoracinį darbą Šilutėje. Žuvo Sibire 1955.V.31. (Žiūr. biografiją).

SUŠINSKAS Alfonsas (1909-1934-1966). Panevėžio vyskupijos katalikiškojo jaunimo vadas, knygų autorius. Pirmosios bolševikų okupacijos metais kalintas ir skaudžiai kankintas bolševikų kalėjime. Mirė JAV.

SUŽIEDĖLIS Bernardas (1888-1912-1967). Prelatas, kalintas nacių kalėjime ir bolševikų ištremtas į Sibirą. Mirė Žiežmariuose, grįžęs iš Sibiro. (Žiūr. biografiją).

ŠAMŠONAS Vytautas (1913-1936-1961). Nužudytas Imbrade 1961 m. (Žiūr. skyrių "Kruvina auka šventovėje").

ŠEŠKEVIČIUS Vincentas (1876-1900-?). Vilkaviškio vyskupijos kunigas, žuvo Sibire nežinia kuriais metais.

ŠILINGAS Antanas (1900-1923-1960). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties. (Žiūr. biografiją).

ŠIMONĖLIS Jurgis (1898-1928-1957). Mirė Panevėžyje, grįžęs iš Sibiro tremties (Žiūr. biografiją).

ŠLAPKAUSKAS Aloyzas (1917-1941-1964). 1956 m. grįžo iš Sibiro ir kurį laiką buvo Kauno Kunigų seminarijos profesorium, 1959 m. Ažuolų Būdos klebonas. Mirė staiga Kybartuose 1964.IX.28.

ŠVEIKAUSKAS Benediktas (1884-1912-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos bėgančių rusų.

TAŠKŪNAS Vladas (1884-1907-1959). Telšių vyskupijos kunigas. Vokiečių okupacijos metais kalintas nacių kalėjimuose, po to sugrįžęs bolševikai jį ištrėmė į Sibirą. Mirė 1956.VII.26 Laukuvoje, tik ką grįžęs iš Sibiro tremties.

TUTINAS Jonas (1897-1928-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos bėgančių rusų.

UGINTAS Juozas (1889-1917-1971). Mirė Užventyje, grįžęs iš Sibiro tremties. (Žiūr. biografiją).

URBONAVIČIUS Justinas (1899-1914-?). Žuvo Sibire nežinia kuriais metais. (Žiūr. skyrių "Žemaičiai kunigai laisvės kovų sukuryje").

VAIČIULIS Vincentas (1891-1915-1960). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties. (Žiūr. biografiją).

VAILOKAITIS Juozas (1880-1905-1953). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties, kur buvo ištremtas 1941 m. (Žiūr. biografiją).

VAITEKAITIS Augustinas (1890-1914-1968). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties. (Žiūr. biografiją).

VANAGAS Benediktas (1905-1933-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos bėgančių rusų. (Žiūr. biografiją).

VALAVIČIUS Vincentas (1909-1934-1970). Kalintas ir kankintas bolševikų kalėjime 1940-41 m. Mirė JAV 1970 m.

Lietuvio tremtinio kapas Sibire,
o tokių kapų Sibiro platybėse yra dešimtys tūkstančių

VĖGĖLĖ Boleslovas (1881-1904-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos bėgančių rusų.

VITKEVIČIUS Pranciškus (1877-1903-1941). Nužudytas 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos bėgančių rusų.

VIZGIRDA Vincentas (1874-1900-1966). Mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro tremties. (Žiūr. biografiją).

VUNDERLIKAS Viktoras (1909-1942-1971). Grįžęs iš Sibiro, 1962 m. buvo Raseinių vikaras, 1963 m. Baisiagalos klebonas, 1971 m. Liolių klebonas. Mirė 1971.VIII.24.

ZDANCIUS Jonas (1886-1914-1963). Prieš karą buvo Šventėžio klebonas, 1956 m. grįžęs iš Sibiro tremties, liko Kaimelyje altarista ir ten mirė 1963.III.2.

Užbaigiamo šį nepilną pavardžių ir datų sąrašą, gerai suprasdami, kad jame dar daugelio kentėjusių už Kristų ir Lietuvą kunigų pavardžių trūksta. Daugelio jų kaip dar nesurasti Sibiro platybėse ir kitose plačiosios Sovietų Sąjungos dalyse. Dar neminimi ir gyvieji kunigai, kurie, sugrįžę iš Sibiro tremties, vėl eina pareigas įvairiuose Lietuvos užkampiuose ar yra altaristomis, kunigais be pareigų, kuriems valdžia neleidžia eiti kunigo pareigų.

1970 m. vasarą buvo sudaryta apytikrė lentelė, kiek kurioje Lietuvos vyskupijoje yra kunigų ir kiek altaristų:

seka lentelė

Vilniaus arkivysk.	kunigų	102	jų tarpe	altaristų	7
Kauno arkivysk.	„	192	„	„	38
Telšių vysk.	„	162	„	„	29
Panevėžio vysk.	„	160	„	„	19
Vilkaviškio vysk.	„	127	„	„	19
(2 be pareigų)					
Kaišiadorių vysk.	„	77	„	„	10
Iš viso		820			122

Iš šios statistikos matom, kad aštuntajai daliai Lietuvos kunigų valdžia neleidžia eiti pareigų, nors kunigų trūkumas yra labai didelis. Tų pačių 1970 m. vasarą buvo žinoma, kad Vilniaus arkivyskupijoje be klebonų buvo 5 bažnyčios, Kauno arkiv. — 7, Panevėžio vysk. — 6, Telšių vysk. — 16, Vilkaviškio vysk. — 4 ir Kaišiadorių vysk. — 3. Iš viso Lietuvoje 1970 m. vasarą 41 bažnyčia neturėjo klebonų, o tuo tarpu 122 kunigams valdžia neleido eiti pareigų. Visa tai tenka priskaityti prie Sibiro nuostolių, nes daugeliui kunigų, perėjusių Sibiro tremtį, dar vis reiškiamas okupacinės valdžios nepasitikėjimas ir neleidžiama eiti pareigų, arba, leidus eiti, kaip liudys tolimesni šio veikalo puslapiai, greit prisikabinama ir atimamas darbo pažymėjimas.

Su tokiu liūdesiu tenka vėl grįžti prie tolimesnės įvykių raidos, apłankius kentėjusių už Kristų ir Lietuvą kapus.

JO GYVENIMO KNYGA DAR TEBERAŠOMA

Kiek žinoma, po Stalino mirties į Lietuvą grįžo apie 130 Sibire kentėjusių kunigų. Keli jų pasiliko Sibire toliau apaštalausti ten esančių lietuvių tremtinių tarpe; treči, Lietuvoje kiek pasilsėję, vėl leidosi atgal į Sovietų Azijos plotus. Tai jau matėme iš vienos kitos biografijos. Dauguma ištremtųjų žuvo kalėjimuose ar kc. stovyklose. Su lietuvių kunigų tremtinių veikla įvairiose Sovietų Sąjungos vietovėse atgijo tikėjimas ne tik lietuvių tremtinių, bet ir vietinių gyventojų tarpe. Atsirado dešimtys naujų lietuvių kunigų misininkų, kurie Evangelijos šviesą nešė į tolimiausius užkampius ir ją skleidė gyventojų tarpe. Matydami tokių spartų Katakombų Bažnyčios atgimimą, Sovietijos vadai sujudo. Pradėjo pulti spaudoje veikliuosius misininkus, ėmė jiems kelti bylas.

Apie vieną tokios rūšies bylą plačiai parašė Vilniuje leidžiamas "Švyturys" 1963 m. kovo 15 d. nr. Prieš kokius kunigus komunistai organizuoja bylas, žinojome iš anksčiau. Bet "Švyturio" aprašai atskleidžia faktų, kurie liudija, kad persekiojama katalikų religija palengva pradeda plisti Sovietų Azijoje lietuvių kunigų apaštališko darbo dėka. Lietuviams padeda kitų tautybių kunigai. Nežiūrint sąmoningų tiesos iškraipymų bei šmeižtų, būdingų sovietinei spaudai, vis dėlto iškyla maždaug šitoks jėzuitu Jono Danylos ir Antano Šeškevičiaus 'nusikalstamųjų' apaštališkų darbų vaizdas.

Kun. Antanas Šeškevičius, baigęs noviciatą Lietuvoje, aukštuosius mokslus ėjo Austrijoje. Vokiečių naciams vis labiau persekiojant Bažnyčią, jis 1944 m. grįžo į Lietuvą, pradėjo pastoracinį darbą. Šiauliuose suor-

ganizavo jaunimo 'Jėzaus širdies garbės sargybos' broliją. Už šią darbą NKVD 1949 m. kun. A. Šeškevičių suėmė ir ištrėmė į koncentracijos stovyklą Sibire. Kaip nekal- tam, per 'atodėkį' 1956 m. buvo leista sugrįžti į Lie- tuvą. Tačiau prisiminęs, kokią vargą kenčia tikintieji So- vietų Azijoje, kun. Šeškevičius laisvu noru nutarė vykti į Altajaus kraštą. Apsigyvenęs Slavgorodo mieste ir maty- damas, kad ten tikintieji neturi paprasčiausių tikėjimo simbolių, jis kreipėsi į vieną pamaldžią moterėlę, su kuria buvo susipažinęs prie Aušros Vartų, kad ji jam padėtų. Tai sulenkėjusi gudė Elena Dulko. Ji rinko senas mal- daknyges, rožantėlius, kryželius, medalikėlius, prie jų pridėjo naujų ir įvairiais adresais tas devocionalijas siun- tėtė tėvui Ant. Šeškevičiui. Jas palaiminęs, jis davė kitiems platinti ir pats dalijo tikintiesiems. Ypač uoli jo apašta- liško darbo rėmėja pasirodė rusė Eufrozija Kolesnikova.

Kai kun. A. Šeškevičiaus religinę tarnybą komunis- tai pradėjo persekioti Altajuj, jis persikėlė į sovietinės Kir- gizijos miestą Kantą. Čia jis dirbo cukraus fabrike. Jo įtaka kas kartą didėjo. Jo aptarnaujami žmonės pradėjo švęsti religines šventes (pvz. Kalėdas), kurių sovietų val- džia nepripažįsta, lankė ir kasdienines Mišias. Jaunimas atvėso nuo komjaunuolių, o kai kurie net visai išstojo. Matyt, kad žmonės patys siūlydavo aukų, duodavo sti- pendijų šv. Mišioms, kurių vienas kunigas nepajėgdavo atlaikyti, prašė kryžių, kryželių, medalikėlių parūpinti. Fab- rike dirbti ir žmones plačiai aptarnauti vienam tėvui An- tanui pasidarė per daug. Tada Eufrozija Kolesnikova pa- sisiūlė vykti į Lietuvą ir čia apsigyventi. Per ją siun- čiami pinigai-stipendijos Mišioms, aukos jėzuitų prieškar- nėmis skoloms mokėti, devocionalijoms įsigyti. Ji atsiskai- tydavo su kun. J. Danyla, o pati daugiausia rūpinosi surasti devocionalijų ir jas persiųsti į Kirgiziją tremti- niams ir kitiems tikintiesiems.

Komunistai matė tą kun. Šeškevičiaus plintančią veiklą ir nebegalėjo pakęsti. 1961 m. gegužės mėn. jie su-ruošė kunigui parodomąjį teismą. Nors kaltės nėra, bet teismas kun. Šeškevičių nutarė išstremti iš Kanto rajono. Bet ką reiškia apaštalui ištrėmimas, kai jis pats tremti buvo pasirinkęs laisvu noru prieš ketverius metus. Kun. A. Šeškevičius apsigyveno Oršos rajone ir tęsė toliau savo veiklą. Šitoks uolus apaštališkas atkaklumas komunistus gązdino. Todėl jie nutarė kunigą suimti ir iškelti kriminalinę bylą. Už ką?

Už tai, kad kun. Šeškevičius Kolesnikovos dukrai Liudmilai pataręs išstoti iš komjaunuolių, ir ši išstojusi; jis vykdęs nelegalią religinę tarnybą; jis nelegaliai rinkęs aukas, Mišių stipendijas, slapta siuntęs pinigus į Lietuvą, organizavęs devocionalijų siuntimą. Visa tai — spekuliacija. Tam įrodyti "Švyturys" mini, kad vienam asmeniui, kuris platinęs kun. A. Šeškevičiaus devocionalijas, nuo siuntinio leido imti pelno 90 rublių sena valiuta. Už šitokią 'spekuliaciją' keliama kriminalinė byla, o sovietinis žurnalas "Švyturys" grasindamas rašo: "Šeškevičius, Kolesnikova, Dulko ir jų bendrai netrukus stos prieš teismą. Tiesa, jie visi staigiai susirgo sunkia liga — atminties silpnėjimu. Bet vis nauji nusikaltimų įrodymai, vis nauji ir nauji jų tamsių darbų liudininkai, reikia tikėtis, padės jiems prisiminti tai, ką jie taip atkakliai stengiasi užmiršti".

Apie kun. A. Šeškevičiaus pastoracinį darbą, apie jo didžią misiją paskirtį užsimenama laiške iš plačiosios Sovietų Sąjungos, kuris 1969 m. vasarą pasiekė laisvuosius Vakarų. Ten visai kitoks tonas, negu sovietiniame "Švyturis":

"Man rodos, kad tikrai laimingas žmogus, kuris eina per gyvenimą be jokių kompromisų, kuriam terūpi tik Dievo reikalai. Ir T. Antanas S. tokios giedrios nuotai-

kos, viskuo patenkintas, visiems ir Dievui dėkingas... Jis anksčiau per 5 ar 5 su puse metų pakrikštijo 15,000, daugiau kaip 2,000 sutuokė, kasdien išdalydavo komunijų maždaug po šimtą..."

Tokie tai darbo metmenys vieno iš lietuvių misininkų, kuris darbuojasi anapus geležinės uždangos ir kurio gyvenimo knyga dar teberašoma. Mes jos čia nedrįstume atskleisti, jei komunistinė spauda nebūtų jo puolusi, o tarybiniai teismai teisę.

APAŠTALAS AUTO MAŠINOJE

Kitas komunistinės spaudos pultas ir išjuoktas šių dienų misininkas yra jėzuitas kun. Albinas Dumbliauskas. Kur jis šiuo metu yra — sunku pasakyti. Komunistinė valdžia nenori jam duoti leidimo eiti kunigo pareigas Lietuvoje. Tada jis su mielu noru vyksta apaštalauti į Azijos plotus. Kai ten iššifruoja jo apaštališką veiklą, vėl grąžina į Lietuvą. Vienu metu kun. A. Dumbliauskui teko net įsidarbinti greitosios pagalbos šoferiu Kaune. Čia atsirado puiki dirva ir misininko apaštalavimui. Kai tai iššifravo sovietinis saugumas, kunigas buvo viešai išjuoktas okup. Lietuvos humoro žurnale "Šluota" 1968 m. sausio mėn. nr. 2:

"Didelis sujudimas kilo Kauno sanitariniame autoūkyje. Tik pamanykite: Albinas Dumbliauskas, greitosios pagalbos automašinos vairuotojas, perkeliamas prie kito vairo. Užut dirbęs pamainomis, dabar jis turės pastovias darbo valandas, nes aptarnaus gydymo-profilaktines įstaigas. Automašina, tiesa, bus neblogesnė. Ir atlyginimas keletą rublių pakyla. Tačiau Dumbliauskas visom keturiom stoja prieš naują paskyrimą.

Pirmiausia ant kojų sukilo kai kurie profsąjungos vie-

tos komiteto nariai. Nežinia, kokiomis priemonėmis vairuotojas nuteikė juos savo naudai. Bet Dumbliausko klausimas posėdyje buvo svarstomas net du kartus, ir abiem atvejais, nežiūrint priešingo darbo ginčų komisijos nutarimo, nuskriaustasis išėjo pergalingai švytėdamas.*

Tačiau viršininkas vis tiek tvirtai laikėsi savo. Jis jautėsi absoliučiai teisus. Jis juk nepažeidė Dumbliausko įstatų kodekso, perkeldamas vairuotoją dirbti į kitą barą toje pačioje organizacijoje, kur jis nemažiau reikalingas.

Bet Dumbliauskas pasiryžo kovoti iki galutinės pergalės. Apsimetė kankiniu ir pradėjo vaikščioti. Šitaip jis nuteikė dalį kolektyvo prieš viršininką, kuris, neva tenkinamas savo įnoriu, nuskriaudė vargšą Dumbliauską.

Dumbliauskas rašo autoūkio viršininkui pareiškimą, kad prie naujai paskirtos mašinos vairo jo niekas ir su šunim neatvys. Kitą pareiškimą nuskriaustasis tēksteli ant teisėjo stalo. Jis kategoriškai reikalauja gražinti jį į greitosios pagalbos stotį. Jis, girdi, esąs gailestingos širdies. Jam taip, girdi, patinka gaivinti ligonis, kad, išėjęs iš greitosios pagalbos aptarnauti kitų gydymo įstaigų, ims ir nebeištvers.

Gavę skaitytojo laišką, mes susidomėjome: kas gi yra šis 'nuskriaustasis' Dumbliauskas!

Pasirodo, kad Dumbliauskas yra iš tų žmonių, kurie gerai išsąmoninę jėzuitiškas tiesas: 'visos priemonės geros, kurios man naudingos, tikslas pateisina bet kurias priemones.'** Šitai Dumbliauskas padėjo į visos savo veiklos pagrindą, būdamas jėzuitų ordino nariu. Pokario metais baigęs Kauno Kunigų seminariją, jis klebonavo įvairiose parapijose. Bet ar galėjo patenkinti jėzuitą papras-

*) Pasirodo, kad okup. Lietuvoje ir profsąjungų postuose yra gerų žmonių, kurie užstojo kunigą.

**) Reiškia, būti dirbančiu žmogumi tarybinėje santvarkoje irgi yra "jėzuitiška tiesa"!

tos klebono pareigos! Argi tiek būtų galima uždirbti iš naivių Dievo avelių, pasidarius 'persekiojamu', 'nuskriaustuoju'! Jis metė klebonauti* ir ėmėsi dirbti vairuotoju, tačiau pasiliko kunigu.** Jėzuitui tokia kunigystė 'visuomeniniams' pagrindais visapusiškai buvo naudingesnė...

Kodėl jėzuitas Dumbliauskas ėmėsi vaidinti visą šitą 'kankinio, persekiojamo dėl savo religinių įsitikinimų' komedią. Savaime aišku: taip lengviau mulkinti naivesnius tikinčiuosius ir daugiau sau asmeninės naudos išplėsti.***

Tuometinis autoūkio vyr. dispečeris Leonas Račiūnas būdavo toks malonus, kad Dumbliauskas be vargo susikombinuodavo net iki dvylikos laisvadienių iškart ir važinėdavo, kur jam reikia. Religines apeigas Dumbliauskas atlikdavo tolimiausiuose šalies rajonuose. Už ganytojo paslaugas jis prisirinkdavo rubliukų ne dešimtimis ir ne šimtais.****

*) Tikriausia Rugienius jam atėmė leidimą eiti klebono ar vikaro pareigas, kaip kad atėmė visai eilei kunigų, dabar vadinamų altaristomis.

**) Čia ir didžiausia dėmė, dėl kurios viešai šmeižiama kun. A. Dumbliauskas, nes sovietinė santvarka slaptų misininkų bijo daug daugiau, negu tų kunigų, kuriems valdžios yra duotas leidimas eiti pareigas, bet už tai yra be atvangos sekami.

***) Kokie turtingi dabar yra Lietuvos kunigai ir kiek jiems reikalinga asmeninė nauda, skaitėm jau ne viename šios knygos epizode.

****) Kiekvienam dirbančiam tarybiniam piliečiui, kaip ir viso pasaulio darbininkams, priklauso atostogos. Kuo kaltas kun. Dumbliauskas, kad jis atostogų proga nevažiavo į kurortus, bet pakliuvo į savarankišką ir sunkų misijų darbą. Antra, kalbant apie pinigus, kiekvienas tikintis gerai žino, kad vienuoliui jokie turtai nereikalingi ir neleistini. Jei dirbdamas jų darbą kun. A. Dumbliauskas susirinkdavo kiek pinigų, tikime, kad juos paskirstydavo šalpai ar kuriems religiniams reikalams. Gerai žinome, kad visos Lietuvos bažnyčios okupacinės valdžios yra apdėtos dideliais mokesčiais ir kartais tikintiesiems labai sunku juos sudėti. Gal šiam tikslui nuėdavo jo surinkti pinigai. O kiek okupacinė valdžia paskyrė pinigų Klaipėdos bei kitų bažnyčių statybai, bažnyčių remontams? Visa tai gula ir gula ant tikinčiųjų pečių. Todėl manome, kad ir tiems tikslams daug padėjo misininkų surinktos aukos.

Visiems žinoma, kad tolimesniuose šalies rajonuose, dėl sunkių gamtinių sąlygų, atlyginimai darbininkams yra žymiai didesni. Todėl ten išvažiuoja dirbti darbininkai ir iš mūsų respublikos. Gerai uždirbdami, ten išvykę tikintieji nesigaili pinigų suktam saldžialiežuviui Dumbliauskui už religines apeigas.** Kad Dumbliauskas ten galėdavo gerai pasipelnyti, gali patvirtinti ir kai kurie kunigai. Kitaip jis nešoktų prieš paskyrimą aptarnauti gydymo-profilaktines įstaigas, kur darbas ne blogesnis, atlyginimas netgi didesnis, bet kur nebus sąlygų skraidyti po kelias dienas pelningo apaštalavimo reikalais..."

Mes, stebėdamiesi jauno Lietuvos misininko-jėzuito draša ir atkaklumu iš šio šmeižtu atausto straipsnio apie kun. Albino Dumbliausko veiklą pasidarom vieną aiškia išvadą — kaip bijosi komunistai slaptų apaštalų bei misininkų. Galim tik įsivaizduoti, kiek daug kartų sakramentus mirštantiesiems ir kitiems ligonims galėjo suteikti kun. A. Dumbliauskas, būdamas greitosios pagalbos šoferiu. Vien dėl to jis tos vietos ir nenorėjo paleisti ir vien dėl to komunistai iš ten jį pašalino.

Kitas slaptas Sibiro misininkas, kurio pavardė telieka nutylėta, grįžęs į Lietuvą gavo klebono vietą viename mieste. Bet, matyt, Maskvos buvo įsakyta vietiniams saugumo organams surežisuoti kokį nors spektaklį, kad kunigą būtų galima areštuoti ir vėl ištremti iš Lietuvos. Spektaklis įvyko Vėlinių dieną. Kunigas išėjo iš zakristijos prie bažnyčioje esančio katafalko atgiedoti "Libera" ir atlikti kitų apeigų. Bet vos žengęs žingsnį iš zakristijos, pamatė katafalką apdengtą Lietuvos trispalve vėliava. Supratęs, kad tai provokacija, kunigas grįžo atgal į zakristiją ir

*) Nemanytume, kad tokie naivūs būtų lietuviai, dabartiniai tarybiniai piliečiai, kad jie taip greitai patikėtų 'suktam saldžialiežuviui'.

paliepė tarnams nuimti vėliavą, nes tik tada jis eisias apeigų atlikti. Bet slaptoji policija jau buvo bažnyčioje ir čia pat vietoje kunigą areštavo. (Žr. "Draugas" 1964.VIII. 18).

Įdomu, kad ši provokacija įvyko vadinamais "atodrėkio" metais, kai Lietuvos katalikų Bažnyčia ir tikintieji buvo gavę šiek tiek lengvatų.

AUTENTIŠKI BALSAI IŠ SIBIRO

Dar ir šiais laikais Sibire ir kituose sovietinės, Azijos plotuose yra lietuvių parapijų, sunkiai kovojančių už egzistenciją. Vienoms jų valdžia atima leidimą veikti, kitos gi neturi jas aptarnaujančių kunigų. Kunigų-misininkų, aišku, atsirastų, jei valdžia jiems duotų leidimą eiti pareigas. Bet ne vienu atveju veiklesni kunigai-misininkai yra išvaromi ir parapijos vėl lieka be kunigų.

Apie vienos lietuvių parapijos likimą šiaurės Kazachstane liudija laiško ištraukos:

"Artinantis 1967-68 metų žiemai vienoje vietovėje, šiaurės Kazachstane, taip susiklostė dalykai. Žmonės prašė atidaryti bažnyčią. Jiems buvo atsakyta: 'Nupirkite namą, pažiūrėsime'. Surinko pinigus, nupirko nedidelį namuką. Tada jiems pasakyta: 'Galite tuo tarpu rinktis melstis, mes pažiūrėsime'. Bet namo neregistravo. Kada ten žiemą atvyko lietuvis kunigas, žmonės kartu su juo nuėjo pas kulto reikalų įgaliotinį. 'Štai žmogus, sutikęs darbuotis pas mus kunigu. Užregistruokite jį ir namą'. Tasai atsakė: 'Prašau, tegul jis persikrausto'.

1968 m. rugpiūčio mėn. kunigas galutinai persikėlė, mieste gavo nuolatinį leidimą gyventi, įsikūręs mažame kambarėlyje prie namo, ir pradėjo kasdien eiti savo pa-

reigas. Nors žiema pasitaikė neįprastai atšiauri, pamaldos nebuvo nė kartą apleistos. Žmonių visuomet buvo pilna. Sekmadieniais visi vos galėjo tilpti; kvėpuoti būdavo taip sunku, kad kartais net geso žvakės. Darbo dienomis taip pat rinkdavosi daug. Kasdien išpažinties ir Komunijos eidavo po 30, 40, 50 žmonių. Syki net siaučiant pūgai ir esant 40 laipsnių šalčio, atėjo 12 žmonių, dargi iš tolimų miesto rajonų. Tačiau nei namas, nei dvasininkas nebuvo oficialiai registruojami, tai atidėliojant įvairiais pretekstais.

Staiga 1969 m. vasario mėn. kunigui buvo kategoriškai uždrausta dirbti, pagrindus tuo, jog pažeidęs teisę: neįrašęs į specialią knygą duomenų apie krikštus (reikėjo nurodyti tėvų pavardes ir vardus, adresą, darbovietę ir pn.) visais praėjusiais mėnesiais. O to jis negalėjo padaryti, nes per vėlai buvo pranešta. Tačiau vistiek kunigui kategoriškai uždraudė toliau eiti dvasininko pareigas. Žmonės nesiliovė rūpintis registravimu. Tuomet jiems buvo pasakyta: 'Tai nėra ko registruoti'. O apie čia dirbusį kulto tarną iš centro gautas raštas, kuriame jis apibūdinamas kaip visais požiūriais nepriimtinas, nes: 1) neturi Lenino dvasios; 2) yra karštas popiežiaus šalininkas.

Visa to nežiūrėdami, žmonės ir toliau patys nemažesniu būriu renkasi bendros maldos ir be paliovos rūpinasi registracija. Paaiškėjo, kad vietinė valdžia nieko prieš ją neturėtų, bet nieko negali nuspręsti be specialaus pritarimo iš centro (t.y. Maskvos), kuris šiuo reikalu tvirtai laikosi savo linijos, žiūrėdamas į tikėjimo laisvę pro pirštus."

Šis laiškas iš Kazachstano toliu baigiamas įsidėmėtinu išpėjimu:

"Atrodo, kad pavyktų užregistruoti namą-bažnyčią ir net kitą kunigą, jei apie visus šiuos dalykus plačiai pa-

sklistų žinia, pavyzdžiui, per radiją. Tegu visi apie tai išgirsta."

Nors vietovė, kur tai įvyko, mums yra gerai žinoma, bet ją nutylėsime, kad vietos tikintiesiems nebūtų keršijama. Bet faktas, kad laisvųjų lietuvių tvirtas ir vieningas balsas šį tą reiškia ir sovietų valdžia kartais būna priversta su juo skaitytis, mūsų kovai už Lietuvos ateitį ir tikinčiųjų padėties palengvinimą suteikia daugiau vilties ir naujo ryžto.

1964 m. Sibire apaštalaujantis lietuvis kunigas rašė:

"Nepaprastai gyvą ir sąmoningą tikėjimą turi vokiečiai. Jie anksčiau gyveno prie Volgos, o karo metu tapo išblaškyti po visą Rusiją. Dabar daugiausia susikongregavę pietuose, bet yra Krasnojarske, Irkutske, Tomske ir kitur. Retkarčiais tenka susitikti. Ir dabar neseniai grįžau iš 'ekskursijos'.* Panašias keliones jau esu šešias padaręs. Dvigubai daugiau už šv. Povilą! Parvažiudavau pavargęs, nusilešęs kaip viščiukas, bet už tai dvasioje būna taip giedra, ramu. Ten tai bent reikalingas kunigas. Šiais metais prieš Švč. Jėzaus Širdies šventę teko būti vienoje Sibiro vietovėje. Užėjau atsitiktinai į vieną vokiečių šeimą. Jūnamie nebuvo: pasirodo daugybė žmonių susirinkę meldėsi. Sužinoję, kas aš esu, visi labiausiai apsidžiaugė ir sako: 'Dabar, kunige, nepaleisime jūsų, kol neišklausysite mūsų išpažinties. Mes meldėmės, kad atvyktų vienas kunigas iš Ukrainos. Jis buvo žadėjęs. Bet kai čia aprašė laikraštyje, tai pranešė, kad neatvažiuos. Dabar jus Dievas į jo vietą atsiuntė. Mes labai gerai suprantame, kad Dievas mūsų malda išklaušė'. Ką aš turėjau daryti, jeigu Dievas ten nusiuntė? Klausiau išpažinties, laikiau šv. Mišias, o 2 val. nakties gavau atsigulti, tačiau greitai vėl prikėlė, sakydami: 'Atleiskite, kunige, mes išeisime į dar-

*) Saugumo sumetimais vietos praleistos.

ba, o norėtume išpažinties, šv. Mišių. Gal jūs dieną primigsite'. Žinoma, teko su džiaugsmu keltis, sėsti į paprastą klausyklą ir juos aptarnauti. Darbą baigiau tik vėl 2

val. naktį, bet džiaugsmo ir jėgų buvo daug... Viskas ramiai praėjo, iki pritrūkau komunikantų, tai teko laužyti iš pradžių į keturias, paskui net į aštuonias dalis ir daugiau. Paskui vietoje iškepė. Nors susitikę buvome pirmą kartą, bet atsisveikinant ašaros pasirodė jų akyse.

Pernai vasarą (kitoje Sibiro vietovėje) nusiveda mane pas vokiečius. Pasitikęs vienas politechnikos instituto dėstytojas, nusiveda mane toliau. Eidamas nusiima kepurę ir nešasi rankoje. 'Kodėl einate be kepurės?' — klausiu aš. 'Kad man savigarba neleidžia eiti šalia kunigo su kepure.' Kai nueiname, moterėlė atidaro duris. Iš pradžių persigąsta, bet sužinojusi, kas aš, baisiausiai nudžiungia ir atidaro kito kambario duris. O ten priklaupęs pilnas kambarys vyrų, moterų, vaikų. Kadangi tai buvo rugpiučio mėn. pirmasis ketvirtadienis, tai maniau, kad jie atlieka šventąją valandą. Sužinoję, kad aš esu kunigas, labai visi apsidžiaugia ir paaiškina, kad tai jų eilinė adoracija. 'Kunige, pas mus yra Švč. Sakramentas, ir mes kiekvieną dieną šitą valandą susirenkame pasikeisdami pasimelsti - adoruoti,' — buvo trumpas ir aiškus jų paaiškinimas. Kai yra paliktas Švč. Sakramentas ir ypač mirties atveju, moka jie sužadinti tobulą gailestį ir Jį priimti patys. Jiems tai yra šventa...

Labai daug gražių dalykų esu pergyvenęs tokių kelionių metu, o pajutęs Dievo Apvaizdos veikimą labai gyvai. Kartais reikia kur nuvažiuoti, bilietų nėra, o aš tiesiog stebuklingai gaunu bilietą ir pan. Man dar būna didesnis padrasinimas, kad tikrai reikia ten važiuoti. Dažnai tenka vykti, turint prie savęs Švč. Sakramentą, nes, tik nuvykus, reikia pirmiausia aprūpinti ligonius. Ką darytum, jei nebūtų Švenčiausio. Esu sutikęs žmonių, kurie

40 metų nebuvo matę kunigo, o vis tik savo širdyse išlaikė gyvą tikėjimą. Daug būtų galima kalbėti, bet laikas baigiasi. Žinoma, jeigu visa tai išryškėtų, būtų su manim kitaip pasielgta. Bet aš nebijau nieko, nes nėra malonesnio dalyko, kaip dėl Kristaus pakentėti. Vieno tik mes visi trokštame, tai kad jūs daugiau kalbėtumėt apie kenčiančios-tylinčios Bažnyčios vargus visame pasaulyje. Juo ten ryškesnėn švieson keliama šėtono darbai, juo jis labiau išsigąsta savo darbų ir jaučiasi kurį laiką ramėsiu.

Mūsų krašte dar yra per daug heroizmo, kad tikėjimas būtų palaužtas..."

1967 metais įdomų ir atvirą laišką apie išgyventus kentėjimus parašė kitas Sibiro lietuvių apaštalas. Tas laiškas laisvuosius Vakarus pasiekė tik 1970 m. Juo ir užbaigsiu Katakombų Bažnyčios skyrių:

"Jums sunku suprasti, kaip nuobodu toli nuo Tėvynės, nuo savųjų. Kaip įkyrus ne savo darbas. Visa laimė, kad kasdien galiu aukoti Nekaltą Kristaus, Auką. Čia gauasiu Dievo malonių versmė, paguoda. O juk 2 metai ir 3 mėnesiai nė karto negalėjau. Jei Dantė būtų buvęs tokiose sąlygose, įdomu, kaip jis būtų atvaizdavęs pragarą. Kaip baisu su netekusiais tikėjimo, moralės. Jie prisiskaitę, prisiklausę visokių šmeižtų prieš Dievą, prieš tikėjimą, ypač dar jaučiasi gerai darą, kad gali iš viso, kas šventa, išganinga, juoktis. Be to, vadovaują asmenys tokius dar pagiria ir net įpareigoja, o jie to ir laukia, ir tokių nežmoniškas elgesys taip įkyrus, kad negalima ir aprašyti. Lageryje, atrodo, buvo vienas įpareigotas mane perauklėti. Sumušus visus jo kvailus argumentus, pradėjo tiesiog ant manęs bartis, kam aš jo nuomonės nepripažįstu. Netrukus pasikvietė lagerio viršininko pavaduotojas rusas Č., prikaišiojo man, kam vedu disputą. Iš to spėjau, kad tas buvęs jo įrankis. Paskutiniu metu ateidavo papulkinin-

kis, pradėdavo tą pačią kalbą... Matyt, susipažino su asmenine mano byla, kur paminėta, kad aš ir žydus krikštijęs.

Dovanokite, kad aš dar prisiminsiu save. Jei prisiminčiau laikotarpį nuo 1956 m., t.y., kada atvykau apaštalauti, kiekvieną kartą, kada mane sulaikė, tardė, — visada reikalavo atsižadėti Dievo, tikėjimo, mesti kunigystę. Rodos, aukso kalnus kai kada žadėjo, kad tik pasirašyčiau, eičiau kartu su jais. Man atsisakius, mane palydėdavo nekultūringais žodžiais, grasinimu, gąsdinimu. Jei neapsirinku, apie 20 kartų turėjau pereiti per jų filtrą. Prisiminsiu pirmą kartą 1956 m. pabaigoje už Tomsko į šiaurę vietovę X. Čia seniai buvo katalikų bažnytelė, visoje apylinkėje labai daug tikinčiųjų. Kai sužinojo, kad atvykau, tiek daug žmonių susirinko, atėjo net iš toli, ir senesnieji iš džiaugsmo verkė, nes 29 metus nematė kunigo. Išsikvietė mane valsčius, susirinko virš 10 asmenų ir net atvyko iš rajono saugumas. Čia atvedė mane milicininkas, pasodino ir visi pradėjo pulti, plūsti. Tu suagitavai,.. o ne vienas baigė: "kada kviečiame susirinkimą, mažai teateina". Aš atsakiau: "Aš nė vieno nepažįstu, tikinčiųjų prašomas atvykau... matote kaip visi ilgisi kunigo, net verkia. Aš jums dar galiu pasakyti: jei jūs norite, kad daug ateitų, darykite per 29 metus vieną kartą susirinkimą, pamatysite kiek daug ateis!"

Gražino man vyskupo duotą leidimą apaštalauti ir tuoj per 30 minučių liepė iš ten išvažiuoti, ir sargyba iš X iki Tomsko lydėjo. Ten per visą dieną ir naktį be jokios pertraukos krikštijau, klausiau išpažinčių, prieš rytą laikiau šv. Mišias, giedojo 1863 m. tremtinių palikunys, lietuviai, latviai pamainomis. Kai milicininkas mane išvedė, liko pilnas didelis kambarys žmonių ir, man išeinant, kad pradės visi verkti ir daugelis palydėjo iki sto-

ties. Jums labai sunku įsivaizduoti, kaip čia laukia kunigo ir kaip trukdo.

Kitą kartą dar toliau nuo X apaštalaujant, atvyko milicija mane suimti, bet žmonės tuojau pranešė. Nebai-gęs, naktį išėjau. Kai mašina važiavo tuo pačiu keliu, šalia kelio apsikasiau sniegu, ir jie pravažiavo. Vėl kartą už Tomsko Obės upe važiuojant žemyn, mane suėmė, vežė garlaiviu į miestą. Pamačiau, kad mano palydovas iš ry-to anksti garlaivyje saldžiai užsnūdo, tad garlaiviui su-stojus prie kranto, jam miegant, laimingai išėjau iš gar-laivio ir nuo sustojimo vietos nuėjau į kaimą. Gan sunku viską aprašyti, tiek galiu pasakyti, kad visą laiką važia-vau, apaštalavau, ruošiau išpažinčiai. Vėliau tik paty-riau, kad visi pėdsakai jiems žinomi, už tai labai pyko ir net iš X radijo apie mane kalbėjo, įspėjo, kad apašta-lauju, kad žmonės į mane nesikreiptų.

Dar noriu prisiminti ištrėmimo priežastis. Gal girdė-jote, kad 1961.V.5 Chruščiovas išleido įsakymą, kad nega-lima slapta apaštalauti, ypač važinėti. Pats aš šio įsaky-mo negirdėjau. Turėjau vyskupo įgaliojimą ir iki šio įsa-kymo, kiek tik sulaikė, vis šio įgaliojimo dėka po įvairių sunkumų paleisdavo. 1962 m. gegužės mėn. prie vienos vie-tovės sulaikė, gerokai pavarginę atvežė į miestą, čia pri-grasė, kad daugiau nebeapaštalaučiau, ir paleido.

Netoli X Irkucko srityje yra S. vietovė. Čia anks-čiau buvo apie 3,000 lietuvių ir pastoviai gyveno kuni-gas. 1962 m. pavasarį kunigas iš ten išvyko į Lietuvą. Seniai buvau susitaręs, kada kunigas išvyks, į jo vietą nuvažiuoti. Kai buvo ten kunigas, net po savaitę ten pra-būdavau, du kartus pravedžiau rekolekcijas, niekas nė žo-džio. Rodos, saugesnės vietos niekur kitur nebuvo, o įvyko priešingai. Po atostogų 1962 m. spalio pabaigoje ten nu-vykau. Kol susiradau darbą, butą, neskubėjau prisirašy-

ti. Praėjo kelios dienos, praleidau Visų Šventųjų ir Vėlinių dienas, kaip tik tuo metu mane vėl sulaikė.

Miesto liaudies teismas priteisė pagal Chruščiovo "ukazą" 5 metus ištrėmimo. Išvežant į ištrėmimą, 1962 m. pabaigoje vietos saugume tiek jau gąsdino ir viršininkas vis kartojo: "Pamatysi, kaip tau bus". Jam kelis kartus vis atsakiau: "Galite mane sušaudyti, tiesiog sukapoti, bet Dievo, tikėjimo neatsižadėsiu, nepasirašysiu." Noriu pastebėti, kad sulaikius visaip išjuokdavo, bet nė karto nemušė. Kai atvežė į Z, milicijoje susirinko įvairūs pareigūnai, kaip ir anksčiau, panašiai reikalavo, pa juokė ir rusas teisėjas, kuris po dvejų metų vėl mane teisė, kelis kartus kartojo: "Aš tave perauklėsiu". Įsidarbinus, netrukus atvyko apylinkės vyr. komendantas, pravedė vėl smulkų tardymą iš visos praeities. Iš jo ir iš visos aplinkos jaučiau, kad mane nori kažkuo apkaltinti. O su manim buvo taip atsitikę, kad kartą daviau komendantui 10 rublių už duotą leidimą nuvažiuoti atostogų į kitą Sibiro sritį. Čia jau toks vietinis įprotis: pradėjus darbą, gavus atostogas — atžymėti. Pagal šį įprotį, nieko blogo nemanydamas, ir be to, kad jie patys man kelis kartus priminė, aš panašiai pasielgiau. Komendantas tuoj pranešė milicijos viršininkui, o šis tuoj areštavo. Jie surado dvi moteris, kurios melagingai tvirtino, kad aš davęs 20 rublių, norėdamas važiuoti pas brolių. Bet aš jokio brolio Sibire neturiu....

Po teismo klausiu advokato, už ką mane nuteisė. Advokatas atsakė: "Jei būtų buvę už ką, tu būtum gavęs 8 metus, o dabar gauni tik trejus metus". Aš toliau klausiu: "Kur jūsų logika?" Jis numojo ranka ir nieko nebeatsakė. Dar galiu pasakyti, kad buvo ne teismas, bet pasijuokimas. Dalyvavo ir jų korespondentas, kuris gana kvailai aprašė vietos rusiškam laikraštyje ir iš jo vienas kitas laikraštis dar persispausdino. Teismo rezoliuci-

ją perskaitė, kad aš tariamą kyši davęs dėl nežinomos priežasties, o vėliau parašė, kad norėdamas išvažiuoti į Krasnojarską. Tas pats komendantas teisme liudijo, kad jam davęs, sakydamas "Prašau iš pagarbos priimti alui", bet teisėjas Č. visai nekreipė dėmesio. Visą laiką painiojosi saugumo viršininkas ir, kiek supratau, tai jo darbas arba Taišeto viršininko žodžių: "Pamatysi, kaip tau bus", išsipildymas, atlyginimas už tai, kad nemečiau tikėjimo ir kunigystės, ko jie iš manęs reikalavo kelis kartus. Po teismo tuoj rašiau skundą prokuratūrai, bet viskas veltui. Ir taip be jokios kaltės atsėdėjau dvejus metus ir tris mėnesius. Tik 1967 m., atsėdėjus du trečdalius laiko, teismas man bausmę pakeitė. Teismas buvo knygyne, susirinko daug kalinių. Teisėja, lyg pasijuokdama, paklausė manęs: "Ar tu tiki?" Po atsakymo "Tikiu", salėje visi nusijuokė. Kai naujo komendanto paklausiau: "Kiek man dar reikės būti ištėrime?", jis atsakė: "Trejus metus"..."

Taip skamba vienas iš paskutiniųjų Sibiro misininko - kankinio laiškų. Tegu sovietų saugumas, milicija ar komendantai jo nebeieško čia atvirai suminėtos vietovės, nes jo nebesuras. Jis jau išvykęs į tą karalystę, kurios komunizmas nepripažįsta. Bet dokumentaliai surašytos jo išgyventos kančios sovietų vergijoje yra nesugriau-namas liudijimas mums, lietuviams, ir visam pasauliui, kokia religijos laisvė iš tikrųjų yra plačiojoje Sovietų Sąjungoje.

Sovietų Sąjungos Kovojančių Bedievių Federacijos pirmininkas Gubelman-Jeroslavski savo laiku pranašavo, kad 1937 m. gegužės mėnesį Sovietų Sąjungos teritorijoje nebebūsią nė vienos bažnyčios. Dar daugiau — tais metais Dievo vardas būsiąs minimas tik kaip liūdna tamsios praeities liekana. Bet Gubelman-Jeroslavskio, kaip ir daugelio kitų kovojančių ateistų, žodžiai ir norai neišsipildė. Tikėjimas dar ir šiandien labai gyvas daugelio Sovietų Sąjun-

gos gyventojų širdyse; sutiktas kunigas jiems yra tiesiog stebuklas, ir už tai kunigai be perstogės persekiojami, visai inkriminuojami, jiems keliamos jokio pagrindo neturinčios bylos, kad tik galima būtų juos laikyti kalėjime izoliuotus nuo žmonių.

Autoriui vėl tenka pabrėžti, kad rašant Katakombų Bažnyčios skyrių daugelį vietovių, pavardžių ir datų teko nuslėpti, kad nebūtų užvesti sovietų sekliai ant dar besidarbuojančių Kristaus apaštalų pėdų. Bet visa plačioji Sibiro žemė mums, lietuviams, glaudžia mįslingą ir kartu didingą paslaptį, kuriai kada nors pilniau atsivėrus, tikimės, gabių žmonių bus parašytas didžiulis kūrinys ir atskleista kruvina, bet kartu ir herojiška tikrovė.

KETVIRTASIS SKYRIUS

*Likvidavus aktyvią ginkluotą rezistenciją, Bažnyčia tapo
sykiu ir dvasinės tautinės rezistencijos pilimi.*

Pr. Zundė

AUDRA
TEBESIAUCIA

o Stalino mirties (1953. III. 4) Sovietų Sąjungoje, taip pat ir pavergtoje Lietuvoje įvyko tam tikras atoslūgis. Iš Sibiro grįžo dešimtys tūk-

stančių tremtinių, jų tarpe ir apie 130 kunigų, leista rinkti aukas statyti naujai bažnyčiai Klaipėdoje, išventinti du nauji vyskupai Lietuvai — P. Maželis ir J. Steponavičius. Tas laikinas atoslūgio laikotarpis, kurį trumpai pajuto ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje, yra gyvai išryškintas dr. J. Savojo knygoje "Kova prieš Dievą Lietuvoje". To laikotar-

pio paskiri momentai jau aprašyti ir "Katakombų Bažnyčios" skyriuje, ypač kiek lietė lietuvius misininkus, iš Lietuvos keliavusius į sovietinės Azijos plotus dvasiškai aptarnauti ten likusių lietuvių tremtinių.

"ATODRĖKIO" METAI

Šiam "atoslūgio" laikotarpiui naujai nušviesti naudojuosi Prano Zundės straipsniu "Antireliginė propaganda Lietuvoje", kuris buvo atspausdintas "Į Laisvę" žurnale 1960 m. Nr. 22 (59):

"Su Stalino mirtimi įvyko tam tikras posūkis. Fizinis teroras palaipsniui liovėsi. Savotiška sensacija buvo Chruščevo 1954 m. lapkričio 11 d. paskelbtas Sovietų Sąjungos Komunistų Partijos CK nutarimas, kurio įžangoje sakoma, kad įvairiose Sov. Sąjungos vietose buvo prieita prie antireliginių užpuolimų, kunigai buvo plūstami ir ižeidinėjami, laikraščiai ir propagandistai neleistinai pažeisdavę tikinčiųjų jausmus. Neišmanėliai kalbėję antireliginėmis temomis ir t.t. Visa tai turi būti pakeista. Ateityje kova prieš religiją, prieš Bažnyčią turėsianti būti vedama sustiprintomis ideologinėmis priemonėmis. Ją turėsia vesti žmonės, specialiai tam paruošti. Atrodo, kad daugelis ši nutarimą suprato kaip liberalesnį dvelkimą ir partijos politikoje religijos atžvilgiu. 'Tiesa' tada taip analizavo padėtį: 'Respublikoje yra kolūkiečių, darbininkų, kurie aktyviai dalyvaudami kolūkinėje gamyboje, įmonės darbe ir sąžiningai vykdydami savo pilietinę pareigą tėvynei, dar yra įvairių religinių įsitikinimų įtakoje. Būtų kvaila ir žalinga laikyti tuos ar kitus tarybinius piliečius abejotinais politiniu atžvilgiu dėl jų religinių įsitikinimų. Religiniai prietarai tarybinio žmogaus sąmonėje yra

tik praeities liekana. Todėl į kovą prieš religinius prietarus šiuo metu reikia žiūrėti kaip į ideologinę mokslinės materialistinės pasaulėžiūros kovą prieš antimokslinę, religinę pasaulėžiūrą.'

Įvykiams vystantis ir Chruščevui demagoginiais manevrais skinantis sau kelią į valdžią, tos viltys vis stiprėjo. Atrodo, jog ir Maskvos satrapai Lietuvoje su Sniečkumi priešakyje kurį laiką buvo dezorientuoti ir kad jiems nebuvo visai aišku, kokios linijos laikytis. Tuo greičiausiai reiktų aiškinti tokį faktą, kad 1956 m. 'Tiesos' skiltyse išsivystė savitiškos diskusijos religiniais klausimais, kur vienintelį kartą ikišiolinėje okupuotos Lietuvos istorijoje net tikintieji galėjo, nors ir labai nedrąsiai bei atsargiai, pareikšti partijos oficioze savo pažiūras. Prasidėjo tos diskusijos, kai 'Tiesa' paskelbė kažkokios Žiemelytės straipsnį, kuriame ji aprašo savo gyvenimą ir pasakoja, kaip ji nusikratė tariamų 'religinių prietarų'. Tik tada ji tapusi sąmoninga ir gera darbininke. Atsiliepė M. Staugienė: 'Aš čia viską pasakojau ne šiaip sau. Tai dėl Žiemelytės straipsnio noriu pasakyti savo nuomonę. Apie religiją ir aš esu girdėjusi nemaža paskaitų. Anksčiau skaičiau laikraščius, dabar akys nusilpo, tad sūnus kartais paskaito. Nepasakyčiau, kad visos paskaitos ir skaitymas būtų pro vieną ausį įėjęs, o pro kitą išėjęs. Žiemelytės straipsnyje parašyta, kad religija kausto darbo žmonių iniciatyvą. Aš noriu paklausti redakciją, nejaugi aš dėl to, kad vaikščioju į bažnyčią, negaliu būti gera kolūkietė?'

1956 m. spalio, lapkričio ir gruodžio mėnesiais 'Tiesoje' buvo atspausdinta visa eilė straipsnių, skaitytojų laišku forma, Žiemelytės ir Staugienės straipsnių tema. Visuose tuose pasisakymuose buvo smerkiama religija, tačiau tonas jau buvo gana sukalbamas. Vedamąją visų pasisakymų mintį galima būtų maždaug išreikšti Mokslų Akademijos aspiranto A. Vengrio žodžiais: 'Tikėjimas dar

nedaro blogų kolūkiečių, blogų darbininkų, aplamai blogų mūsų socialistinės tėvynės piliečių. Juk kiekvienas iš mūsų, tikriausiai, pažįstame tikinčių žmonių, kurie yra darbštūs, sąžiningi, puikiai savo pareigas einantieji žmonės. Šie žmonės, be abejo, pasiektų dar geresnius rezultatus, didesnius laimėjimus, jei nenuodytų savo sąmonės religiniais prietarais.'

Ilgoje pasisakymų virtinėje ryškiai išskirtinas (ir gal vienintelis) Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto aspiranto L. Drotvino pasisakymas, išspausdintas 'Tiesoje' 1956 m. gruodžio 11 d. Jis taip rašo: 'Iškeltas "Tiesoje" klausimas daug kam gali būti įdomus. Mano nuomone, jis turi būti sprendžiamas ryšium su kitais visuomeninio ir ekonominio gyvenimo klausimais istorinėje perspektyvoje, būtent: religijos vieta ir reikšmė buržuazinėje ir socialistinėje santvarkoje, religija ir žmonijos pažanga (technika, mokslas), dorovė; religija ir kūrybinė žmogaus iniciatyva; ar gali būti žmogus kūrybingas į nieką netikėdamas ir pan.

Man rodos, kad šiandien religija laikosi žmogaus sąmonėje, kaip ir kitokios senojo gyvenimo blogybės — girtavimas, pasileidimas, sukčiavimas ir t.t. ne dėl tos pat priežasties, nes šios blogybės dažnai būdingos nereligingiems žmonėms. Antra vertus didelė dalis religingų kaimo žmonių gyvena dorai. Nereikia pamiršti, kad istorijos raidoje religija vaidina dvilypį vaidmenį: jai daug skolingas menas — tapyba, muzika, architektūra; religija padėjo žmogų išnaudoti, kaustė jo iniciatyvą, bet taip pat visais laikais atsirasdavo dvasininkų, net vadovaujančių masėms jų išsilaisvinimo kovoje. Ir štai, šiandien mūsų šalyje teigiamoji religijos reikšmė yra ta, kad dalis sąžiningų vyresnės kartos žmonių buvo išauklėti sutinkant su religijos įsakymais — nevok, nemeluok ir t.t. Iš ki-

tos pusės, mano manymu, kai kurie piliečiai, nors ir nereligingi, tačiau amoralūs.

Religija apsišvietusiam žmogui nėra kliūtis: šiandien religija tiek sumodernėjusi, tiek daro įvairių nuolaidų, kad negalima sakyti, jog ji norėtų būti stabdis vystant mokslą, techniką, meną. Juk žmonijos mokslinė, techninė pažanga neabejotinai pastebima ir ten, kur religija turi valstybines teises, kur mokslininkai religingi ir atvirkščiai — XX amžiaus menas visur žymiai susmukęs, palyginus su praeitais amžiais, ypač tapyba, nors XX amžius bedieviškesnis. Religija nekausto nei darbininkų, nei kolūkiečių iniciatyvos, nes ji neragina blogai dirbti, arba visiškai nedirbti. Iš kitos pusės, religija dar netapo pakeista kultūrinio gyvenimo pramogomis; pamaldos, blizgesys, muzika, giesmės, ceremonijos ir šventės žmonių, ypač senesnės kartos, iš įpročio mėgiami, o kinas ir kitos kultūrinės pramogos jų nepakeitė ir negali pakeisti, nes jų permaža ir ne visada jos kultūringos. Ateistai Lietuvoje senais laikais buvo asmeninio gyvenimo pavyzdys, jų buvo nedaug ir jiems teko kovoti su klerikalizmu, kurį gynė valstybė; šių dienų ateistų tarpe yra nemaža iškrypėlių, todėl negalima pasakyti, kas geresnis: ar tas, kuris eina į bažnyčią, ar tas, kuris eina į užkandinę-restoraną. Tiek davatka, tiek antireliginis fanatikas abu juokingai kvaili: vienas tiki prietarais, o kitas juos puola; neaišku, kodėl ir ką vienas tiki; taipgi neaišku, ko puola ir jaudinasi antrasis, jei Dievo ir t.t. nėra.'

Tas Drotvino straipsnelis yra reikšmingas dviem požiūriais. Pirma, jis yra drąsiausias oficialioje sovietinėje Lietuvos spaudoje pasirodęs straipsnis, ginantis religiją ir kritikuojantis ateistinę akciją; be to parašytas žmogaus, kuris aukštąjį ir didesnę dalį vidurinio mokslo išėjo jau sovietinėje santvarkoje. Antra, jis rodo kokią aukščiausią laipsnį buvo pasiekęs komunistinės santvarkos liberalizaci-

jos vyksmas. Apie tą laiką partinės kontrolės varžtai visose gyvenimo srityse buvo bene daugiausia atleisti".

Toliau Pr. Zundė rašo:

"Bet neilgai žmonės džiaugėsi tais pragiedruliais. Greit buvo duota suprasti, kad viltys, jog gyvenimas Sovietų Sąjungoje ir toliau vystysis liberalėjimo kryptimi, yra be pagrindo ir net pavojingos. Pirmiausia buvo sudrausti išsismaginę rašytojai, menininkai ir kiti kultūrininkai. Papūtė kiti vėjai ir antireliginės propagandos srityje. Vis mažiau pradėta kalbėti ir rašyti apie KP CK 1954 m. lapkričio mėn. nutarime minėtas 'klaidas', kaip tai religinių reikalų 'administravimą' ir tikinčiųjų užgauliojimą antireliginėje propagandoje, o vis daugiau apie reikalą sustiprinti kovą. Jau 1958 m. gruodžio mėn. 'Tarybinis Mokytojas' šaukė: 'Negalima kęsti taikstymosi su religiniais prietarais, kurių kai kurie draugai mėgina pateisinti sąžinės laisvės argumentu. Sąžinės laisvę negalima suprasti tik kaip religinių kultūrų laisvę. Kiekvienas aukštosios mokyklos darbuotojas neturi užmiršti savo pirmąsias pareigas — vystyti mokslinę-ateistinę propagandą.

Didelį užmojų antireliginė propaganda įgavo spaudoje, radijo programose, paskaitose. Kai kurie laikraščiai įvedė specialius ateistinius kampelius. Rafinuočiausiomis priemonėmis bandoma sulaikyti žmones nuo bažnyčių lankymo, nuo religinės praktikos. Ruošiamos iškilmingos komjaunuoliškos vestuvės, įvairios šventės. Vaikams sutrukdyti eiti į pamaldas sekmadieniais rengiami pionierių rytmečiai. Mokytojai įpareigojami lankyti vaikų tėvus ir daryti įtakos, kad kiekvienoje šeimoje vaikai nebūtų religiskai auklėjami...

Bet ne tik pasaulėžiūriniai skirtumai išvedė kompartiją į tokią aštrią kovą prieš Bažnyčią Lietuvoje. Likvidavus aktyvią, ginkluotą rezistenciją prieš okupantą, Baž-

nyčia tapo sykiu ir dvasinės tautinės rezistencijos pilimi. Prieš ją tokia ši kova taip pat nukreipta, kova, kuriai partija dabar nustatė 'racionaliausius veiksmingos mokslinės-ateistinės propagandos kelius'. Tikime, kad Bažnyčia Lietuvoje atsispirs ir tiems racionaliems komunistų metodams; bet būtų pavojinga iliuzija tuos jų metodus neįvertinti", — baigia kruopščiai paruoštą straipsnį Pranas Zundė, o kaip Bažnyčia Lietuvoje spiriasi racionaliems komunistų metodams ir kiek už tai tenka kentėti vyskupams bei kunigams, pamatysime šioje knygoje toliau.

VYSK. K. PALTAROKO MIRTIS IR LAIDOTUVĖS

Trumpam atodrėkio laikotarpiui baigiantis, 1958 m. sausio 3 d. Vilniuje mirė vyskupas Kazimieras Paltarokas, vienintelis Lietuvos ganytojas, kurį Aukščiausias išsaugojo nuo Sibiro tremties, sovietinių kalėjimų ir kanikinio mirties. Paskutines ganytojo žemiškos kelionės dienas smulkiai aprašė "Drauge" buvęs jo artimas bendradarbis kun. Jonas Gasiūnas. Aprašymas įdomus tuo, kad jis liudija geriausių Lietuvos gydytojų rūpinimąsi gėstančio ganytojo sveikata, liudija didžiulį žmonių prisirišimą prie savojo ganytojo. Aprašymas mums ir istorijai lieka ano meto tikinčiųjų ir visų dorų lietuvių nuotaikų veidrodžiu. Todėl jį čia ištaisai ir cituoju:

"1957 m. lapkričio 13 d., bežiūrėdamas rašytojo A. Vienuolio laidotuvių nuotraukas, vysk. Paltarokas nusilpo. Skubiai buvo iškviesti gydytojai, kurie konstatavo spazminį širdies priepuolį. Įsakė gulėti lovoje bent dešimt dienų. Kaip visada, gydytojų įsakymus uoliai pildė. Sveikata sustiprėjo.

Bet neilgai teko džiaugtis. Vėl turėjo labai skaudžių pergyvenimų.* Buvo manyta, kad dabar tai neišlaikys. Ir koks buvo visų nustebimas, kad juos pergyveno su nepaprastu kantrumu, tiesiog didvyriškai. Neištare nė vieno nusiskundimo žodžio. Visi stebėjosi jo karžygišku kantrumu ir valios tvirtumu.

Pats jautė, kad jo jėgos menkėja, sveikata pamažu gęsta. Pradėjo ruoštis į paskutinę kelionę. Gruodžio 9 d. pasišaukęs kunigus, jiems paliko lyg savo testamentą, tardamas: 'Jūs, kurie čia esate, tęskite darbą. Aš jau nebegaliu.... Būkite kaip vyrai...' Iš akių per jo raukšlėtą ir išblykusį veidą nuriedėjo ašaros.

Gruodžio 16 d. dar pasirašinėjo raštus, bet jau labai sunkiai valdė plunksną. Po poros dienų gavo iš Romos raštus dėl vyskupo Sladkevičiaus ir vyskupo Jul. Stepovičiaus, kuriam buvo pavesta valdyti Panevėžio ir Vilniaus vyskupijos. Šiais raštais jis labai domėjosi.**

Gruodžio 23 d. pasveikinti švenčių atėjo Maišiogalos klebonas. Vyskupas buvo labai patenkintas ir padėkojo už sveikinimus ir linkėjimus, bet kalbėjo labai silpnu ir išvargusiu balsu. Klebonas paprašė, kad vyskupas jį palaimintų. Palaimino, bet vos galėjo pakelti ranką. Tai pastebėjusi, slaugė paprašė, kad ir ją palaimintų. Palaimino. Tai ir buvo paskutinis vyskupo palaiminimas. Daugiau nebepajėgė pakelti ganytojiškos rankos.

Atėjusiai jį aplankyti seselei prasitarė: 'Sudiev, sesele, aš jau ruošiuosi iškelti'. Sesele nesupratusi, ką šis pasa-

*) Tikriausia, prie sergančio vyskupo prikibo Rugienius ar sovietinis saugumas.

**) Kas iš Romos raštų, jei Maskvos įsakymu labai greitai buvo atimti leidimai eiti ganytojų pareigas abiem vyskupams, juos iš-tremiant iš savųjų vyskupijų į nuošalią provinciją. Guodžiamės tik tuo, kad, tokius raštus gavus, tiek daug iškentėjusiam vysk. K. Paltarokui buvo kiek giedresnės paskutinės gyvenimo dienos ir valandos.

kymas reiškia, manė, kad jis tikrai mano kur nors važiuoti ir, nustebus, paklausė, kur vyskupas rengiasi, kad ir jos galėtų jį palydėti. Vyskupas, supratęs reikalą, paaiškino: 'Jūs su manimi nevažiuokite, nes aš ruošiuos važiuoti į Panevėžio katedros požemį'.

Kūčiose visai nusilpo, bet dar kiek vaikštinėjo. Pirmą Kalėdų dieną bandė atsikelti, bet jau nebepajėgė ir vėl sukrito į lovą. Kalbėjo labai silpnai, sunkiai judino dešinę ranką ir koją. Vakare atėjo gydytojai. Juos išlydint, vyskupas pasišaukė slaugę ir liepė gydytojams atsiųginti. Paprastai gydytojai mielai be jokio atlyginimo patarnaudavo ir laikė sau garbe ir pareiga vyskupui patarnauti, bet ligonis nenorėdavo likti jiems skolingas ir tinkamai atsitedavo.

1957 m. gruodžio 26 d. atsilankęs gydytojas paklausė vyskupą, ką skauda. Vyskupas labai silpnu balsu atsakė, kad jaučiasi labai blogai. Patikrinęs, vyskupo sveikatą, susirinkusiems pranešė, kad ligonio padėtis yra labai rimta, beviltiška. Tuojuo buvo iškviestas prel. Elertas, kuris suteikė vyskupui paskutinius sakramentus. Ligonis kalbėti nebegalėjo, bet iš jo išvaizdos buvo matyti, kad yra susijaudinęs.

Gruodžio 27 d. iš ryto sekretorius kan. Antanaitis, apsirengęs liturginiais rūbais, priėjęs prie vyskupo lovos, pranešė, kad einas laikyti šv. Mišių. Ligonis energingai krūptelėjo ir tyliai balsu pratarė: 'Gal bus man geriau'. Kada per šv. Mišias atnešė Švč. Sakramentą, ligonis atidarė burną, priėmė Švenčiausiąjį, bet sunkiai galėjo nuryti. Po šv. Mišių slaugė, priėjusi prie ligonio lovos, išgirdo paskutinius vyskupo K. Paltaroko žodžius, ištartus šioje žemėje: 'Mano Dieve'. Už suteiktus per dieną patarnavimus padėką reikšdavo rankos paspaudimu.

Gruodžio 28 d. iš ryto atėjęs daktaras patikrino ligonio sveikatą ir konstatavo, kad prie kraujo išsiliejimo į

smegenis prisidėjo dar plaučių uždegimas. Ligonis gulėjo užmerkęs akis ir sunkiai alsavo. Nebegalėjo nuryti nė lašo vandens. Pareiškus užuojautą, reaguodavo trumpu sudejavimu.

Gruodžio 29 d. gydytojas patarė ligonį paguldyti ant šono, kad būtų lengviau kvėpuoti. Pajudinus veidas pamėlynavo, ir ligonis dar labiau nusilpo. Organizmui palaikyti ir jį stiprinti naudojo fiziologinį skiedinį su gliukoze. Visas paskutines dienas veido išraiška rodė didelį skausmą, bet ligonis kentėjo kantriai. Paskutinėmis dienomis buvo gautas šv. Tėvo palaiminimas. Jį skaitant, ligonis nebereagavo: nebegalėjo arba nebeturėjo sąmonės. Visose bažnyčiose buvo laikomos specialios pamaldos už sergantį vyskupą. Buvo daromi specialūs pranešimai apie ligos eigą ir ligonio kančias. Prie ligonio mirties lovos budėjo keturi kunigai, trys daktarai, viena medikė ir artimieji giminės.

Doc. dr. M. Marcinkevičius, kuris visą laiką ligonį gydė ir jo sveikata rūpinosi, sėdėjo prie ligonio ir laikė jo pulsą. Penkiolika minučių prieš pirmą valandą nakties jis liepė sukviesti visus arčiau prie lovos, nes vyskupo gyvybė gęstanti. Ir taip 1958 m. sausio 3 d. pirmą valandą nakties, visiems besimeldžiant, Vilniuje, Liudo Girus gatvės 29 nr., užmigo Viešpatyje pirmas Panevėžio diecezijos vyskupas Kazimieras Paltarokas.

Prie mirties lovos buvo ir malda palydėjo į amžinybę šie kunigai: jo sekretorius kan. B. Antanaitis, kun. Josukas, kun. A. Simonaitis ir kun. J. Baltušis. Ligos metu lankė vyskupas J. Steponavičius, kapitulos nariai ir daug kunigų.

Iš gydytojų prie mirties lovos buvo doc. dr. M. Marcinkevičius, doc. dr. J. Misiūra, dr. P. Bajoraitis ir medikė O. Barisaitė.

Artimiesiems jo giminaičiams ir kitiems, budėjusiems prie mirties patalo, pradėjus skirstytis į polsio vietas, prie mirusiojo vyskupo Kazimiero palaikų pasiliko budėti iki ryto doc. dr. J. Misiūra. Kunigams paprašius, kad ir jis eitų pailsėti, jis atsakė: 'Aš negaliu atsitraukti nuo didelio žmogaus ir vyskupo ir noriu pasilikti su juo kiek galėdamas ilgiau.'

Dar tamsoje atskubėjo prel. Elertas, bet ganytoją rado jau mirusį. Susijaudinęs ėjo atsisveikinti ir bučiavo jau sustingusią ranką. Auštant visų bažnyčių varpai pranešė tikintiesiems liūdną žinią. Kan. B. Antanaitis, buvęs jo sekretorius, pirmas atlaikė šv. Mišias už mirusiojo vėlę.

Pašarvotas buvo savo kabinete, tarp dviejų langų, kurie buvo pridengti juodais šydais. Ant sienos, juodame šilko fone, tarp nuleistų baltų kaspinų, kabėjo kryžius ir Sopulingosios Dievo Motinos paveikslas. Prie sienos — altorėlis, ant kurio, kol galėjo, velionis laikė šv. Mišias. Prieš altorių — ant katafalio, tarp žvakių ir gyvų gėlių pastatytas karstas. Kampe — pastatytas jo biustas, pridengtas gedulo šydu. Ant sienų kabėjo paveikslai, įvairių sukakčių dovanos.

Susiorganizavę po du, kunigai meldėsi prie karsto, pasikeisdami kas valandą. Prieš pietus rinkdavosi laisvesni nuo darbo žmonės, po pietų — masiškai — visų profesijų tarnautojai ir tautybių atstovai. Tarp jų buvo ir žydų. Jie buvo labai dėkingi vyskupui Kazimierui Paltarokui už drąsų gynimą jų teisių nacių okupacijos metu, nors dėl to jis pats turėjo daug nemalonumų ir grasinimų; koks didelis nustebimas ir džiaugsmas buvo žydų, kada po nacių okupacijos atgavo dalį savo liturginių knygų, kurias vysk. K. Paltarokas išgelbėjo nuo sunaikinimo, paslėpdamas jas vyskupijos bibliotekoje. Dar gyvam esant, kiekviena proga reikšdavo padėką ir vieną kartą visos žy-

dų bendruomenės vardu pareiškė padėką raštu. Dabar nuliūdę stovėjo prie vyskupo palaikų.*

Ypač gausiai lankė velionies karstą Vilniaus varguomenė, kuriai po karo išdalydavo savo maistą, nors ir pats ne kartą jo stokodavo, atiduodavo reikalingiausius rūbus. Jei tik sužinodavo, kad kuri šeima ko stokoja, tuojau siųsdavo per kitus jiems pagalbą, uždrausdamas sakyti, kiek tai yra siunčiama.

Jie atsisveikindami šluostėsi ašaras, paskutinį kartą bučiavo karstą, kuriame ramiu veidu ilsėjosi amžinu miegu užmigęs didelis Bažnyčios ir tėvynės vyras, atlikęs sunkią, vargingą, bet kartu ir garbingą šios žemės kelionę", — rašo kun. J. Gasiūnas, kruopščiai surinkęs išpūdžius iš gyvųjų liudininkų, kurie stebėjo vyskupo K. Paltaroko paskutines gyvenimo dienas bei valandas.

Savaitei kitai praėjus "Draugo" dienraštyje buvo paskelbtas smulkesnis vysk. K. Paltaroko laidotuvių aprašymas:

"Sausio 3 d. vežamas į šv. Teresės bažnyčią. Egzekvijos. Mišios, o žmonių, žmonių! Išklauso du pamokslus; daug kas, net gatvėje, nes neįmanoma buvo visiems į bažnyčią išisprasti. Iš bažnyčios karstas įdedamas į specialų autobusą ir gabenamas į Panevėžį. Visose gatvėse didelės minios. Trumpai mašina sustabdoma prie Šv. Rapolo bažnyčios, o iš čia jau greičiau vežamas į mylimos vyskupijos ribas. Raguvoje vėl susirinkusi didelė minia su

*) Matyti, okupacinei Lietuvos valdžiai daug pasakantis faktas, kad vysk. K. Paltarokas nacių okupacijos metais daug padėjo žydams, nėra malonus, nes "Mažojų Tarybinėj Enciklopedijoje", keliais sakiniais paduodant vyskupo biografiją, jis tevardinamas "taikos šalininku", bet nė pusės žodžio neužsiminta, kiek daug jis padėjo persekiojamiems Lietuvos žydams. Taip pat apie vysk. K. Paltaroką nė žodžiu neužsiminta ir 1968 m. Lietuvoje išleistoje knygoje "Ir be ginklo kariai", kur tarp įvairių komunistų ir kitų gelbėsių žydus, minimi ir keli kunigai.

žvakėmis ir su ašaromis laukia mirusio ganytojo. Kun. Andrijauskas pasako trumpą pamokslėlį. Žmonės leidžiami į autobusą, kur atvirame karste arnotu papuoštas ganytojo kūnas. Kiekvienas norėjo įeiti ir pabučiuoti atšalusias kojas. Jau sutemo. Nutraukiamas graudus minios atsisveikinimas ir mašina vėl skuba. Sutiko ir Miežiškiuose su žvakėmis. Daugelyje vietų žmonių būreliai dar bandė sustabdyti mašiną, bet ji nesustojo, nes jau buvo sutemę. Panevėžyje prie Pajuostės kryžkelės vėl didžiulės minios laukė atvežant vyskupą. Paruoštas gedulingas vežimas, juodai apdengti arkliai, bet vyrai neleido karsto dėti į ratus — paėmė 8 vyrai ant pečių. Pasimainydami, pasivaduodami kas kelios minutės lėtai nešė į katedrą. O daug kas norėjo bent vieną minutę panėšėti savo vyskupo kūną.

Katedroje buvo pašarvotas koplyčioje: atvirame karste, ant katafalko; tarp šimtų gėlių vazonų, buketų guli ramus, bet, rodos, toks rimtas, susimąstęs, be skausmo veide... Priklaupiau prie jo kojų trumpai susikaupti, atsistojau, pabučiavau jo kojas ir atsitraukiau kitiems vietos užleisti. Mačiau inteligentus, jaunimą, vaikučius panašiai atsisveikinant. Vaikučius motinos pakeldavo.

Sausio 7 d. nuo 11 val. visi kunigai giedojo egzekvijas, kurių metu Rygos vyskupas laikė Mišias. Paskutinis celebravo vysk. Jul. Steponavičius, kuris perėmė velionio pareigas. Po Mišių visi panevėžiečiaiėjome atsisveikinti. Vyskupai pirmieji pabučiavo mirusiajam į petį, po jų sekė prelatai ir t.t. Pamokslus sakė vysk. Steponavičius, kan. Stankevičius, Gajauskas, Antanaitis, Juodagalvis. Po to sekė procesija į požemį. Karstas ikeliamas į paruoštą kriptą. Pagiedame 'In Paradisum', 'Viešpaties Angelas'. Mums, kunigams, išėjus, įleidžiami civiliai. Oras šaltas šaltas, o žmonių tūkstančiai bažnyčioje ir šventoriuje laukė iki pamaldų pabaigos (4 val. p.p.). Fotografavome visi, kas tik

Kunigų procesija vysk. K. Paltaroko laidotuvėse Panevėžio katedros šventoriuje.

turėjome aparatus. Daug kas kaip žaibas blykčiojo, o tokių buvo daug, daug.

Kunigų buvo privažiavę per 200, nes girdėjau, kad vienas iš jų pasirašė 214 numeriu. Apie jo mirtį visi klebonai buvom painformuoti iš Vilniaus telegramomis."

Tokie buvo Lietuvoje besidarbuojančio kunigo išpūdziai iš vysk. K. Paltaroko laidotuvių. Laisvajame pasaulyje gyvenančius pasiekė visa eilė laiškų iš Lietuvos apie vysk. K. Paltaroko asmenį ir jo įtaką tikintiesiems bei visai tautai bolševikinės okupacijos naktyje. Štai vienas iš šimtų tokių laiškų:

"Tetute, pas mus liūdna žinia nuaidėjo tėvynės užšalusiais kloniais: sausio 2 d.,* 1 val. nakties išklydo iš šios vargo žemės viena siela į Amžiną Gyvenimą. Tai buvęs mūsų vadas ir senelis šv. vyskupas K. Paltarokas, ir paliko mus našlaičius. Ilgai abiejų bažnyčių varpai skambėjo. Taip liūdnai atrodo, kad verkė visa Lietuvos žemėlė. Jis vienintelis, kuris išsilaikė audroms siaučiant. Jis taip mylėjo savo parapiečius. Dažnai pakildavo senelio ranka ir laimindavo mūsų nulinkusias galvas, mūsų laukus, mūsų žemę. Būdavo toks ramus ir šventas, jo žvilgsnis ilgai lydėdavo suklupusią minią.

Ir kada varpų aidai primena mirusias sielas, tame skambesį jis, regis, stovi vienišas, tas žilas senelis, ir savo šventa ranka dar tebelaimina liūdinčią minią. Ir atrodo sakyte sako: neverkite, aš gyvenu su jumis ir nunešiu Dievuliui savo tautos vargus ir jūsų kančias. Aš dar labiau iš ten matysiu Nemuno šalį, ir jus, gyvenimo keleivius, užtarsiu pas Dievą. Jūs nebūsite našlaičiai, skriaudžiami piktos pamotės.

Tetute, jau senųjų metų vakare jis buvo mirties agonijoje. Visa bažnyčia meldėsi kartu su kunigu... Dabar

*) Turi būti 3 d.

jis guli Vilniuje savo kambary pašarvotas. Laidos Panevėžio katedros požemyje. Paskutinį kartą mes jį sutiksim atvežtą iš Vilniaus su procesija ant Velžio kelio. Bus labai graudu."

"L'Osservatore Romano" 1958 m. vasario 15 d. laidoje išspausdino ilgą straipsnį apie vysk. K. Paltaroką ir jo mirtį, pavadintą "Tylos Bažnyčios kankinys". To straipsnio ištraukomis ir užbaigsim epizodus apie vysk. K. Paltaroko ganytojinį darbą antroje sovietų okupacijoje Lietuvoje, apie jo paskutines gyvenimo dienas, mirtį ir laidotuves:

"Koki heroizmą rodė vysk. Paltarokas anose sąlygose, per eilę metų likęs vienintelis vyskupas visoje Lietuvoje, galės pasakyti tik ateitis. Jis nebuvo nei deportuotas, nei įmestas į kalėjimą.

Kokia bebūtų buvusi tikroji šios vysk. Paltarokui tekusios privilegijos priežastis, už ją jis turėjo labai brangiai sumokėti kasdien ir kasdien vis iš naujo išsipirkdamas herojiškomis aukomis, gal ne mažesnėmis už tų, kurie buvo kalėjime. Būti laisvam ir kasdien, kas valandą, kas minutę laukti, kad gali būti suimtas, kankinamas, reikalauja įtampos, prašokančios natūralias žmogaus jėgas. Nuolat matyti, kaip žmonės masiškai tremiami į Rusijos gilumą, kaip retėja kunigų eilės, kaip uždaromos visos kunigų seminarijos, paliekant vieną su nedaugiau kaip devintadaliu seniau buvusių klierikų, kaip kunigams ištrėmimo bei kalėjimo grėsme draudžiama mokyti vaikus katekizmo, nekalbant apie visišką uždraudimą katalikiškos spaudos, draugijų bei brolių; stebėti, kaip išūliai vaikų darželiuose, mokyklose ir jaunimo organizacijose bandoma užmušti vaikų ir jaunimo širdyse Dievas, kaip kiekviename žingsnyje drabstoma purvais Bažnyčia, šmeižiamas Kristaus Vietininkas bei niekinama visa tai, kas šventa, — ir negalėti tam pasipriešinti bei užkirsti kelią — tai neišsakoma kan-

čia Dievą, Bažnyčią ir savo tikinčiuosius mylinčiam ganytojui. Kokia tragedija: iškilmingoj, bet kartu lyg gedulo procesijoj su minia dvasininkų ir tikinčiųjų vysk. Paltarokas lydi iš puošnios Vilniaus katedros į vieną priemiesčio bažnyčią Lietuvos globėjo šv. Kazimiero palaikus todėl, kad katedra suprofanuota ir paversta meno muziejum.

Nenuostabu, kad pamilusi kaip neturintį sau lygaus vadą bei matydama jame lyg simbolių kovos už tikėjimo ir tėvynės laisvę, lietuvių tauta su baime žvelgė į silpstantį jo kūno jėgas ir maldavo Aukščiausiąjį, kad kuo ilgiau jį išlaikytų, o kai jis mirė, suruošė jam nepaprasto iškilmingumo laidotuves.

Ne mažesniu pietizmu mini jį ir visame pasaulyje išsisklaidę lietuviai. Jų laikraščiai išmarginti prisiminimais, pasisakymais, išryškinančiais jo, kaip didžiausio tautos didvyrio, prakilnumą ir didybę. Nepalaužiamu ryžtingumu bei visišku atsidavimu Dievo valiai skamba dar pereitų metų pradžioj viename laiške jo žodžiai: "Laikysiu pastoratą tol, kol į mano rankas įdės grabnyčių žvakė", — baigia straipsnį Vatikano dienraštis "L'Osservatore Romano".

Su vysk. K. Paltaroko mirtimi baigėsi viena Lietuvos katalikų Bažnyčios epocha, nes ganytojų sostuose nebeliko nei vieno vyskupo, ėjusio pareigas nepriklausomos Lietuvos laikais, nors nuo Lietuvos nepriklausomybės laidotuvių tebuvo praėję tik septyniolika su puse metų. Nors tuo metu iš Sibiro jau buvo grįžę vyskupai T. Matulionis ir P. Ramanauskas, bet jiems okupacinė valdžia neleido eiti pareigų. Taip pat okupacinė valdžia neleido eiti pareigų ir 1957 m. per Kalėdas vysk. T. Matulionio išventintam jo pagalbininkui vysk. V. Sladkevičiui, nes, esą, naujasis vyskupas buvęs išventintas be Maskvos leidimo. Tad 1958 m. pradžioje Lietuvoje liko tik du jau

vysk. K. Paltaroko iššventinti ganytojai — buvęs Vilniaus ir Panevėžio vyskupas pagalbininkas Julijonas Steponavičius ir Telšių vyskupas Petras Maželis.

"Draugo" 1970.IX.1 nr. 205 pranešimu, kan. Br. Antanaitis, buvęs vysk. K. Paltaroko sekretorius Vilniuje, prie mirusio vyskupo karsto pirmasis atlaikęs Mišias, vėliau sovietinės valdžios buvo ištremtas iš Panevėžio vyskupijos ir perkeltas į Alksnynę Vilkaviškio vyskupijoje. Paskutiniu metu sovietinė valdžia pradėjo jį ir čia persekioti, 1970 m. liepos 7 d. jis gavo per vysk. J. Labuko įstaigą raštą, kuriuo įsakoma nuo liepos 21 d. perduoti Alksnynės bažnyčią kitam kunigui. Nuo šios datos jis nustojo visų kunigo teisių Kauno ir Vilkaviškio vyskupijoje.

Po ilgų derybų vis tik kan. Br. Antanaičiui buvo leista grįžti į Panevėžio vyskupiją, kur jis buvo paskirtas Avilių klebonu. Sovietai nepakenčia šio kunigo už jo religinį uolumą ir misijų darbą ten, kur kunigas ypač yra reikalingas.

BAŽNYČIOS LANKYMAS — VIENINTELIS PROTESTAS

1960 m. pradžioje Vilniuje lankėsi italų dienraščio "II Tempo" korespondentė Wanda Gawronska, kuri po didelių pastangų gavo leidimą aplankyti Vilniaus ir Panevėžio vyskupijų ganytoją vysk. Julioną Steponavičių. Korespondentės išpūdžiai buvo išversti į lietuvių kalbą ir atspausdinti Clevelande einančios "Dirvos" 1960 m. nr. 61:

"Jeigu man nebūtų pavykę pietų metu susitikti "Tie-sos" redaktoriaus, kuris mane įtikinėjo, kad Sovietuose yra visiška religijos laisvė, galimas dalykas, kad man nebūtų tekę pamatyti vyskupo. Pasakiau redaktoriui, kad netiesa, ką jis man sakė apie religijos laisvę, nes negaliu pa-

matyti vyskupo be religinių reikalų direktoriaus leidimo, kuris, keista, visada yra išvykęs iš miesto. Redaktorius pažiūrėjo į mane nustebintas ir pažadėjo padėti.

Sekantį rytą Eugenija pranešė, kad religinio kulto direktorius grįžo ir manęs laukia. Justui Rugieniui, storam, minkštu ir išblyškusiu veidu Lietuvos religinių reikalų direktoriui, pasakiau, kad esu italė, žurnalistė ir katalikė ir norėčiau pamatyti vyskupą. Jis nenoromis apsilvilko apsiaustą, ir mes išėjome kartu prie automobilio.

Mūsų automobilis sustojo prie pilko namo, niekuo nesiskiriančio nuo kitų namų. Įėjom. Lipom nešvariais, pilnais voratinklių, dvokiančiais laiptais. Mus sekė žmogus. Nenorėjau tikėti, kad ir čia, nors mane lydėjo Eugenija ir Rugienius, dar sekė ir policija. Tyčia sulėtinau žingsnius, kad sekėjas būtų priverstas mus pralengti. Pažinau jaunuolį su žaliu šaliku, kuris vakar mane sekė, kai buvau užėjusi į Aušros Vartų koplyčią. Jaunuolis, dėdamasis, kad kalbasi su senutėmis, kurios, nežiūrint draudimo, pardavinėjo rožinius ir senus dalykus, visą laiką sekė mane.

Kai į kabinetą įėjo vyskupas Steponavičius — labai susijaudinau. Žinojau, kad esu pirma, atvykusi iš Vakarų, su kuria vyskupui buvo leista susitikti po penkiolikos metų tylos, nes visą laiką Lietuvos episkopatas buvo eliminuotas. Pirmais okupacijos metais tik vienas vyskupas Paltarokas buvo likęs globoti Lietuvos Bažnyčios likimą. 1955 m. Šventasis Sostas galėjo paskirti du nauju vyskupu. Dar šiandieną nė viena diecezija neturi savo titulinio vyskupo, nes vyskapai buvo pakeisti apaštališkais administratoriais. Arkiv. Reiny, vysk. Ramanauskas, vysk. Matulionis buvo ištremti. Ištrėmimą atlaikė tik vysk. Matulionis, kuris grįžęs į Lietuvą, yra priverstas gyventi bol-

1960 m. žiemą Vilniuje

ševikų nurodytoj vietoj.* Ir iš vysk. Steponavičiaus veido buvo matyti, kad jis perėjo ilgus metus kentėjimo. Aukštas, lieknas, truputį man priminė popiežių Pijų XII.

Laisvai kalbėti nebuvo galima, nes visą laiką dalyvavo abu sovietų vyriausybės reprezentantai. Galėjom tik persimesti bendromis temomis. Vyskupas paklausė manęs, ar tiesa, kad Jonas XXIII išeina iš Vatikano ir ar kunigai dar nešioja sutanas. Dar paklausė, ar žinau paskutinius potvarkius, liečiančius Sinodą, ir labai nusiminė, kai prisipažinau, kad nieko apie tai nežinau. Aš iš savo pusės paprašiau vyskupo padovanoti man du medalikėlius Vilniaus Stebuklingosios Motinos Švenčiausios. Jis jų neturėjo, bet pasakė, kad jei noriu gauti vieną, galiu nueiti rytoj į Šv. Teresės bažnyčią, kur jo sekretorius kunigas galėtų man duoti, nes jų paliko labai mažai dar iš senų laikų.

Lietuvoj, kaip ir visur Sovietuose, yra uždrausta spausdinti religiniai dalykai, tokiu būdu trijų milijonų katalikų tauta turi būti bet maldaknygių. Visko, kas reikalinga religiniam kultui, trūksta, o kas liko, yra jau pasenę, sudėvėta. Man sakė, kad provincijoje vieną mišiolą vartoja kelios parapijos; kunigai, kai turi laikyti Mišias, viens nuo kito skolina. Trūksta taip pat knygų, iš kurių būtų galima pasiruošti pamokslams, trūksta brevijorių, kunigai nežino naujo Didžiosios savaitės potvarkio.

Vienas iš svarbiausių sunkumų yra religinis auklėjimas. Vieninteliu būdu kunigas gali mokyti religijos tik per pamokslus, kuriuos sako po Mišių. Buvau nustebinta, kai niekas nepasijudino iš bažnyčios, ligi neišklausė paskutinio kunigo žodžio. Kunigui yra uždrausta rinkti vaikus bažnyčioj, mokyti juos katekizmo ir ruošti prie sakramen-

*) Nežinia, kodėl korespondentė neprisimena kalėjimuose nužudyto Telšių vysk. V. Borisevičiaus, o taip pat ir vysk. P. Ramanausko, kuris grįžo iš tremties ir buvo priverstas gyventi bolševikų paskirtoj vietoj?

tų. Tik tėvai gali juos mokyti. Bet reikia prisiminti, kad visose šeimose, kaip tėvas taip ir motina, nuo ryto iki vakaro dirba. Vaikai praleidžia dienas darželiuose ar mokyklose, kur religija ir visi religiniai papročiai yra išjuokami.

Paviršutiniam Sovietų Sąjungos lankytojui rusai sugeba sudaryti išpūdį, kad katalikai gali savo religiją laisvai išpažinti: kai kurios bažnyčios yra atidarytos, kunigai gali laikyti Mišias ir teikti sakramentus. Kaune yra net Kunigų seminarija su šešiasdešimt klierikų. Bet ne visos vietos užimtos. Mat, kaip man buvo sovietų atstovo paaiškinta, tai ženklas, kad religiniai jausmai Pabaltijo kraštuose yra labai susilpnėję.

Bet rusai, aiškindami tai svetimtaučiams, nepasako, kad Vilniuje yra religinio kulto direktorius, kuris priklauso tiesiogiai nuo Maskvos, ir be jo leidimo ne tik niekas negali seminarijoje mokytojauti, bet negali net į ją įstoti, nė vienas negali iš jos išeiti kunigu...

Joks įstatymas nedraudžia katalikams eiti į bažnyčią. Tačiau kas ją lanko reguliariai, neišvengia policijos kontrolės, o tai sukelia įtarimų ir sunkumų praktiškame gyvenime, ir ne visi turi drąsos bei jėgos tai pakelti. Vaikai po kelių pastabų neišlaiko egzaminų ir yra apkaltinami, kad laikosi kvailų prietarų. Kas dirba, tas rizikuoja nepadaryti karjeros ar stačiai nustoti darbo. Susitikau nemaža jaunų žmonių, kurie pasakojo, kad turėjo atsisakyti eiti į bažnyčią, nes negalėtų išgyventi.

Svetimtaučiams taip pat nepasakojama, kad už elektrą bažnyčia turi mokėti keturis kartus daugiau, negu normalus tarifas. Ir visi kiti mokesčiai yra žymiai aukštesni. Tokiu būdu esant 20 C žemiau nulio, įėjus į bažnyčią, nebuvo galima ilgiau palikti kaip porą minučių dėl didelio šalčio. Ir visgi visos bažnyčios yra perpildytos, dažnai net dalis žmonių turi palikti šventoriuje, nes bažnyčiose pritrūksta vietos.

Tai yra todėl, kad Vilniuje tik kelios bažnyčios paliktos religiniams reikalams. Senoj universiteto Šv. Jono bažnyčioj padarytas popieriaus sandėlys. Kada primygtinai Eugenijos prašiau, kad parodytų Šv. Kazimiero, Lietuvos globėjo, bažnyčią, atsakė, kad būtų sunku tai padaryti, nes joje yra mokykla. Prašiau tada parodyti mokyklą. Bet nieko nepešiau. Tik kitą dieną, kai įvairiais gudrumais pavyko man atsipalaiduoti nuo savo palydovės ir pavaikšėti vienai po miestą, supratau, kad Eugenija turėjo pagrindo nerodyti man bažnyčios, nes ji buvo pilna vyno statinių. Mokykla buvo gretimame name.

Vaikščiodama užėjau ir į kitą bažnyčią. Ten vienoj jos pusėj graži mergaitė mankštinosi, o kitoj pusėj jauni atletai kilnojo svarmenis. Tuo tarpu vidury mergaitės mėtė diską į tinklą, pakabintą prieš didįjį altorių.

Ir Vilniuje įdomiausių žinių gavau gatvėje iš žmonių. Jie patys mane užkalbindavo. Aš jiems sakydavau, kad esu sekama policijos, bet jie atsakydavo, kad jiems tai nesvarbu, kad tiek nemalonumų jau yra pergyvenę, ir kad nieko baisiau negali atsitikti. Visi, kurie kalbėjo, klausė Vatikano radijo. Sovietų stotys neįstengė, bent iki šiol, kliudyti šios stoties..."

Žurnalistė W. Gawronska lankymosi Vilniuje ir pas Vilniaus bei Panevėžio vyskupijų valdytoją vysk. J. Steponavičių išvalgius išpūdžius, kokių dar nedrįso paskelbti vėliau Lietuvoje lankęsi laisvėje gyveną lietuviai, baigia daug pasakančia tiesa:

"Iš kitos pusės lengva suprasti, kad šituose kraštuose religinis jausmas yra labai stipriai surištas su tautiniu jausmu. Bažnyčios lankymas šiandieną yra vienintelis būdas, likęs Pabaltijo kraštams, parodyti savo protestui prieš dabartinę būklę."

Metams nepraėjus po italės korespondentės apsilankymo Lietuvoje, iš Romos atėjo žinia, kad 1961 m. sau-

Vyskupo J. Steponavičiaus vizitacija Dusetose 1957 m. rugsėjo 4 d.

sio 12-19 d. Vilniuje iš ganytojo sosto buvo pašalintas ir į provinciją ištremtas Vilniaus ir Panevėžio apaštališkasis administratorius vysk. Julijonas Steponavičius, po vysk. K. Paltaroko mirties vos trejus metus išbuvęs pareigose. Sužinojus šį įvykį, Brooklyno "Darbininkas" 1961 m. nr. 9 pirmam puslapy stambiomis raidėmis rašė:

"To buvo galima laukti, nes paskutiniu laiku komunistinė spauda pradėjo varyti prieš jį akciją, kaltindama įvairiais nusikaltimais. Bet svarbiausias nusikaltimas, kuris spaudoje nebuvo skelbiamas, tai —atsisakymas šventinti 4 seminarijos klierikus,* kuriuos prie šventimų seminarijos vadovybė buvo prileidusi ir 'kulto reikalų' komisaras Rugienius buvo rekomendavęs.

Vyskupas Julijonas jų ne tik nešventino, bet liepė pašalinti ir iš seminarijos. Tačiau valdžia juos, kad ir nešventintus, paliko ir toliau sėdėti seminarijoje, nors mokslus jie ten buvo baigę.

Tie vyrukai, kuriuos vyskupas žinojo esant partijos šnipus ir agentus, bandė prašyti kitų vyskupų, kad jiems suteiktų šventimus, bet ir kiti vyskupai atsisakė. Beliko tada pašalinti patį Lietuvos katalikų vadą vyskupą Julioną, kuris paskutiniu laiku iškilo kaip tikrai vadovaujanti figūra.

Vyskupui Julijonui dar buvo primetamas kaltinimas, kad jis išleidęs kunigams slaptą aplinkraštį, ragindamas vaikus mokyti katekizmo, o pats kiekviena proga, pvz. Sutvirtinimo sakramentą teikdamas, juos pats katekizuo-davęs..."

Šiandien, praėjus eilei metų po aprašomų įvykių, vysk. J. Steponavičius okupacinės valdžios dar vis tebelaikomas izoliuotas nuošalioje Žagarėje, toli nuo savo vyskupijų ir joms priklausančių tikinčiųjų. Vatikano pastangos išlaisvinti vyskupą J. Steponavičių iki šiol liko bevaisės.

*) Kitur minimi trys.

KLAIPĖDOS BAŽNYČIOS DRAMA

Tarp vysk. K. Paltaroko mirties ir jo įpėdinio vysk. J. Steponavičiaus ištrėmimo Lietuvos katalikai pergyveno ir daugiau nemalonių įvykių. Vienas iš jų buvo naujai pastatytos Klaipėdos Taikos Karalienės bažnyčios atėmimas.

1956 m. komunistų valdžia Lietuvoje leido statyti bažnyčią Klaipėdoje. Klaipėdos miesto sovietinė taryba davė žemės ir leidimą gauti medžiagų. Pamatų kartinis akmuo pašventintas viešai Telšių vyskupo Petro Maželio 1957 m. birželio 30 d. Bažnyčios statymu rūpinosi klebonas kun. Liudas Povilonis, dabartinis Telšių vyskupas — pagalbininkas. Ta proga okupuotos Lietuvos spaudoje buvo rašoma, jog sovietai duoda laisvę religijai, žiūrėk, net naujos bažnyčios statomos. Bažnyčios statybai buvo renkamos aukos visoje Lietuvoje. Buvo nusiųsta aukų ir iš JAV bei Kanados.

Kai bažnyčia buvo pastatyta ir pasiruošta pašventinimui 1960 m. rugpiūčio 15 d., šventinimą komunistai sulaukė dėl "kai kurių techniškų kliūčių". O tikroji priežastis buvo ši. Kai jau bažnyčia buvo pastatyta, vasarą į Palangą ilsėtis buvo atvykęs vienas aukštas "tūzas" iš Maskvos. Lankydamasis Klaipėdoje, jis pamatė naują bažnyčią. Grįžęs į Maskvą, pakėlė triukšmą — kaip gali būti statoma nauja bažnyčia? Jai sulikviduoti, reikėjo sudaryti kunigams bylą ir taip atimti pastatytąją bažnyčią. Pasiūlykimui kun. L. Povilonis turėjo vykti į Maskvą, kur jis buvo suimtas. Suareštuotas buvo ir jo vikaras kun. Bronius Burneikis. Abu apkaltinti piktnaudžiavimu stant bažnyčią, ir 1961 m. sausio 15 d. pradėta vieša jų byla Vilniuje.

Prieš bylą ir po to spauda varė propagandą prieš "spekulantus kunigus", kaltinant Katalikų Bažnyčią, niekinant tikėjimą ir tikinčiuosius. Į bylą buvo įtrauktas vysk. P. Maželis ir eilė kunigų: Telšių vyskupijos kancleris kun. Br. Barauskas, buv. Klaipėdos klebonas kun. V. Rašimas, kunigai vikarai B. Talaišis, S. Ežerinskas, Kražių klebonas J. Baikauskas, Skuodo klebonas P. Bagdonas, Barstyčių klebonas E. Einoris, Raudėnų klebonas V. Zubkus, Pabiržės altarista A. Strelčiūnas, Kėdainių kun. Liukas, Kauno kun. J. Kuzminskas, Šančių klebonas P. Šniukšta. Byloje buvo 38 liudininkų parodymai. Čia išvardintieji kunigai buvo kaip "liudininkai" prieš teisiamuosius. Kaltinami buvo ir penki Klaipėdos įvairių įmonių direktoriai, kurie teikė medžiagos bažnyčios statymui. Teisme kaltinti ir JAV gyveną kunigai: V. Martinkus, A. Račkauskas ir J. Pragulbickas už spekuliaciją ar siuntimą pinigų ir siuntinių Klaipėdos bažnyčios statymo reikalams. Tarp liudininkų buvo ir gausi grupė Klaipėdos pasauliečių, dirbusių prie statybos, ir dvi žydės, kurios vertėsi valiutos spekuliacija. Vyskupas P. Maželis dėl ligos negalėjo atvykti.

Teisme kun. L. Povilonis pareiškė, kad bažnyčiai statyti leidimas buvo gautas, medžiagą statybai pirkto ten, kur jos gavo, kas atliko, perleido kitoms bažnyčioms. Gautieji pinigai iš Amerikos buvo ne kokios "antikomunistinės organizacijos", bet gerų žmonių, kurie norėjo bažnyčios statybą paremti.

Kun. Br. Burneikis drąsiai neigė jam daromus prasi-kaltimus. O liudininkė M. Valantiejiūnaitė teismo salėje sušuko į teisiamuosius: "Jūs visada būsite mums tikėjimo žiburiai!"

Teismas tęsėsi 11 dienų. Kaltinamieji nuteisti: kun. L. Povilonis — 8 metus kalėti, konfiskuojant visą turtą; kun. Br. Burneikis — 4 metus kalėti ir konfiskuojant vi-

Dalis tikinčiųjų Klaipėdos bažnyčios pamatų šventinimo iškilmėse 1957 m. birželio 30 d.

są turta (1969 m. jau buvo Tirkšlių klebonu). Ben. Algys, tiekimo kontoros viršininkas — 5 metus; Ant. Paškevičius, Klaipėdos faneros fabriko direktorius — 1 metus; J. Krivickas, miško prekybos sandėlio direktorius — 6 mėn. pataisos darbų; Aga Kovaitė, namų valdybos N.8 valdytoja — pusantų metų.

Bylos, tikslas buvo suniekinėti kunigus tikinčiųjų akyse. Per teismą buvo plūstami kunigai, niekinama Bažnyčia. Buvo norima apkaltinti Katalikų Bažnyčią Lietuvoje spekuliacija. Teismo aprašyme primenama, kad byla rėmėsi "tarybinės kontrolės komisijos pateikta medžiaga". Su bylos baigimu kunigų niekinimas nesustojo. Mitinguose ir spaudoje toliau puolami kunigai: Vieکشنیų klebonas J. Stasiulis ir kiti (1969 m. kun. Stasiulis jau buvo altarista be pareigų). Prieš Kalėdas komunistų spauda smarkiai puolė visus, kurie švenčia religines šventes.

Tas teismas išgarsino kenčiančią Lietuvos Bažnyčią visame pasaulyje. Visų kraštų spauda su pasipiktinimu aprašė komunistų apgaulę ir žiaurų Bažnyčios persekiojimą Lietuvoje, reikšdama užuojautą kenčiantiems lietuvių katalikų dvasininkams ir pasauliečiams. Pasaulis taip pat pabrėžė lietuvių katalikų ištikimybę ir tvirtybę persekiojimuose; buvo raginami laisvėje gyveną melstis už persekiojamųjų tvirtybę.⁶⁶

Matyti, toks laisvojo pasaulio reagavimas į Klaipėdos bažnyčios atėmimą ir iškeltą bylą jos statytojams paveikė Maskvą, nes 1969 m. Maskva sutiko su Vatikano sprendimu, kad Klaipėdos bažnyčios statytojas kun. L. Povilonis būtų konsekruotas Telšių vyskupu-pagalbininku, nors po bylos Lietuvoje buvo išleistos brošiūros, piktai niekinančios būsimąjį vyskupą.

1962 m. iš Lietuvos visam laikui pas savo šeimą Chicagoje atvyko žemaitis ūkininkas, kuriam 1957 m. birželio 30 d. teko dalyvauti Klaipėdos Taikos Karalienės

bažnyčios pamatų šventinime, o 1961 m. pradžioje, po kunigų ir bažnyčios statytojų teismo, stebėti, kaip bažnyčia buvo išniekinta net su kalinių pagalba. Jis pasakojo:

"Visą Lietuvą supurtė Klaipėdos kunigų byla. Pats mačiau, kokia pelkė buvo skirta Klaipėdos katalikų bažnyčiai pastatyti. Mažai kas ten tenorėjo koją kelti. Bet žmonės, inžineriją anksčiau studijavusio kun. Br. Burneikio įtikinti, kad po pelke esąs kietas gruntas ir bažnyčia galėsianti stovėti, pelkę bematant, dienomis ir naktimis savanoriškai dirbdami, pavertė gražiu sklypu. Kai buvo šventinamas naujajai bažnyčiai kertinis akmuo, į šventinimo iškilmės susirinko tokios minios žmonių, kokių nematyti ir Lenino 'atlaiduose'.

Bet 1961 m. sausio pabaigoje, tuojau po Klaipėdos kunigų teismo, buvo pasikėsinta bažnyčią nubažnytinti. Varu suvaryti darbininkai kelis kartus buvo vežami bokšto nugriauti, parketo išlupti. Bet minia moterų, kaip caro laikais Žemaitijos Kražiuose, tik šį kartą ir katalikės, ir evangelikės, ir stačiatikės, apstojo bažnyčią ir neleido darbininkų priartėti prie bažnyčios. Pamatę tokią moterų sudarytą bažnyčios gynybą, darbininkai patys išbėgiojo. Tada buvo iššaukti kariuomenės daliniai tvarkos atstatyti. Jie gaudė moteris, sodino į sunkvežimius ir vežė Girulių link. Bet toliau pavežtos ir paleistos moterys vėl bėgo atgal į Klaipėdą ginti bažnyčios. Tai vyko kelis kartus ir nieko okupantai negalėjo padaryti.

Tada po kiek laiko jie su stipria policijos ir kariuomenės apsauga atvežė iš kalėjimo kalinius. Kaliniai nugriovė bažnyčios bokštą, išlupo parketą, tarp kolonų sukalė sienas ir dabar ten rengiama muzikos mokykla..."

Klaipėdos drama smarkiai sukrėtė Lietuvos tikinčiųsių, ir ji istorijoje liks kaip tamsi moderniųjų laikų okupantų nuoskaudos rykštė.

KRUVINA AUKA ŠVENTOVĖJE

Pusmečiui praslinkus po Klaipėdos kunigų teismo, kita drama, palietusi vieną kunigą, įvyko rytinėje Lietuvoje. Dešimtmečiui praėjus, ji buvo smulkiai aprašyta "Tėviškės Žiburių" 1971 m. nr. 1: str. "Nužudytas kunigas šventovėje".

"Tai įvyko 1961 m. sausio 23 d., tačiau žinia apie šį baisų įvykį pasiekė redakciją tik dabar. Pasak jos, kun. V. Šamšonas buvo Panevėžio vyskupijos kunigas, baigęs Kauno Kunigų seminariją ir Vytauto Didžiojo universiteto teologijos fakultetą. Minėto įvykio metu jis buvo klebonu Imbrado parapijoje, Zarasų apskrityje. Nužudymo dieną, sausio 23, jis iš ryto palaidojo vieną mirusį parapietį. Vakare, nors šventovėje ir nebuvo jokių pamaldų, kun. V. Šamšonas nuėjo pasimelsti. Tai jis darydavo gana dažnai, net ir žiemos metu. Jo motina, ilgai nesulaukusi grįžtančio, nuėjo ieškoti ir rado jį gulintį kraujo klane bažnyčioje (buvo perpiautos venos). Pranešė milicijai, kuri atvykusi surašė aktą ir nustatė, kad buvo savižudybė. Ji nekreipė dėmesio į tai, kad laiptai, vedą į lubas, buvo kruvini. Buvo žymės, kad kun. V. Šamšonas buvo išmestas nuo lubų pro šviesoms skirtą skylę. Kadangi milicijos buvo pažymėta, kad tai savižudybė, velionis buvo palaidotas kaip savižudis. Artimieji betgi jautė, kad tai netiesa. Kun. V. Šamšono sesuo kreipėsi į Maskvą ir prašė visą dalyką ištirti. Buvo atsiųsti sekliai su šunimis. Pastarieji pagal pėdsakus nuvedė pas buvusį vargonininką. Kun. V. Šamšonas jį jauną priglaudė, išmokslino ir įdarbino pas save. Kai jaunasis vargonininkas išstojo į vietinį kultūros klubą, kun. V. Šamšonas buvo pradėtas tardyti

Nužudytas kun. V. Šamšonas ilsisi grabe Imbrade 1961 metais.

valdžios atstovų ir kaltinti už žmonėms teikiamus slaptus patarnavimus — krikštus, išpažintis, santuokas ir pan. Buvo aišku, kad kunigą skundžia bei jo veiklą pranešinėja valdžios pareigūnams vargonininkas. Kun. V. Šamšonas atleido jį iš darbo. Tasai, matyt, keršydamas ir atėmė kunigo gyvybę. Bet sekliai, kad ir aiškiai įtarė žudiką, jo nesusėmė. Parapiečiai liko nepatenkinti seklių pastangomis, kurios buvo užtušuotos. Žudikas nebuvo suimtas, bet žmonės žinojo kodėl. Tai pasidarė vieša paslaptis. Matyt, buvo laikytasi kompartijos taisyklės, kad partiečio suėmimą gali nuspręsti tiktai partija.

Kun. V. Šamšono kūnas parapiečių buvo perkeltas į šventorių ties didžiuoju altoriumi. Netrukus jam buvo pastatytas paminklas, kuris rodė žmonių pagarbą ir meilę nepaprastai paslaugiam kunigui.

Ilgą laiką po kun. V. Šamšono nužudymo Imbrade nebuvo klebono, nes sklido grasinimai, kad ir naujam kunigui tas pats atsitiks. Tik sekmadieniais atvažiuodavo kunigas iš Antazavės arba Zarasų ir atlaikydavo pamaldas.

1969 m. vasarą minėtasis buvęs vargonininkas važiavo motociklu Rokiškio-Biržų linkme. Įvyko katastrofa, kurioje žuvo jis pats, jo duktė, o žmona buvo sunkiai sužeista. Laidojant žmonės jų labai gailėjo, bet kai kunigas pasakė — 'kraujas už kraują', visi suprato, ką tai reiškia, ir tyliai išsiskirstė.

Žmonės kun. V. Šamšoną laiko ne tik kankiniu, bet ir šventuoju, nes visas jo gyvenimas ir darbai tai liudija."

NAUJA PERSEKIOJIMŲ ERA

Tokie įvykiai, kaip Klaipėdos bažnyčios statytojų byla, kun. V. Šamšono nužudymas vėl giliai sukrėtė Lietuvos tikinčiuosius ir Maskvai nepataikaujančią didžią-

ją tautos dalį. Aiškėjo, kad Katalikų Bažnyčia po trumpo "atodėkio" žengia į naują persekiojimų erą drauge su trečiuoju okupacijų dešimtmečiu. Apie tą laiką į ateizmo propagandą ypač buvo įjungti Lietuvos gydytojai — tos pačios profesijos žmonės, kurios atstovai ypač nuoširdžiai rūpinosi vysk. K. Paltaroko ir kitų dvasiškių sveikata.

Žurnale "Mokslas ir gyvenimas" 1959 m. Nr. 6 prof. V. Girdzijauskas mokė: "Medicinininkų paskaitų uždavinys ne tik suteikti klausytojams žinių iš medicinos mokslų, bet ir padėti formuoti materialistinę pasaulėžiūrą..." Prof. V. Girdzijauskui taip viešai prašnekus į medicinos profesorius, kaip jie turi ruošti ir auklėti būsimuosius gydytojus, gydytojas V. Kantauskas ir Medicinos instituto vyr. dėstytojas V. Murauskas ėmėsi jau praktiško darbo — įrodyti, kaip yra žalingas bažnyčios lankymas, švento vandens vaitojimas ir kryžiaus bučiavimas. Bažnyčiose galima užsikrėsti įvairiomis pavojingomis ligomis, nes į jas ateina ir sergantieji. Pabučiavus kryžių, esą, lengva užsikrėsti angina, įvairiais pūliniais uždegimais, vidurių šiltine ir kitomis ligomis. Bažnyčiose dėl susigrūdimo lengvai plintąs gripas. Didžiausias pavojus bažnyčiose užsikrėsti pavojingomis ligomis esąs vaikams. Betgi V. Kantauskas ir V. Murauskas nekalba apie užsikrėtimo galimybes kino teatruose, sporto salėse, priverstiniuose mitinguose, kur žmonių susigrūdimas nė kiek nemažesnis. Kaltė metama tik bažnyčioms.

V. Kantausko ir V. Murausko teigimams paremti Kauno Valstybinio Instituto mikrobiologijos katedros laboratorijose buvo atliktas Kauno Įgulos, katedros ir Žaliakalnio bažnyčių kai kurių objektų bakteriologinis patikrinimas. "Rasta", kad švėstas vanduo užterštas išmatomis, mirkant jame nešvarius pirštus. Kryžiaus bučiuojamos vietos "tyrimas" parodė, kad ten yra mikroorga-

nizmų, iš kurių išauga striptokokai, sukelią anginą, rožę ir kitas ligas.

Po tokių "įrodymų" Vilniaus "Tiesa" 1961 m. Nr. 175 išpėjo gydytojus, kad jie turi būti ne tik sveikatos nešėjai, bet ir ateistai. "Gydytojai, dirbą kaimo laboratorijose, turi būti svarbiausi kovotojai. Jie turi pasistengti, kad švęstas bažnyčių vanduo ir kryžiaus bučiavimas su baisiomis ligų pasėkomis atbaidytų valstiečius nuo bažnyčios lankymo..."⁶⁷

Panašią praktiką prieš Lietuvos bažnyčias buvo sumanę panaudoti ir vokiečių naciai jų okupacijos metu. Apie tai rašo vysk. V. Brizgys rankraštyje esančiuose atsiminimuose:

"Tačiau greitai prasidėjo rimtesni nesusipratimai tarp okupacinės vokiečių valdžios ir K. Bažnyčios. Kaip apilai Lietuvai, taip ir K. Bažnyčiai palengvino tik viena aplinkybė, kad savo tarpe nesutarė trys vokiečių institucijos: generalkomisariatas, gestapas ir karo komendantūra. Karo komendantu buvo berlynietis, malonus ir išmintingas vyras generolas Just. Jo pagalbininkas buvo pulk. Bauer, austras ir viešas katalikas. Gestapo viršininkas buvo pulk. Jaeger, taip pat sukalbamas asmuo. Tarp jo bendradarbių taip pat buvo savotiškai įdomių asmenų — ypačingai maj. Schmitz, leit. dr. Scholz, kpt. Mueller, kurie ne kartą išvedė iš visokių painingų ir per kuriuos išgelbėjome nemaža žmonių.

Atėjus rudeniiui, vokiečiai (generalkomisariatas savo iniciatyva ar iš aukščiau pavedamas) sugalvojo pretekstą uždaryti bažnyčias. Gruodžio pradžioje vieną rytą buvau pakviestas atvykti į generalkomisariatą. Sveikatos skyriaus tvarkytojas man paaiškino, kad Lietuvoje prasidėjusi dėmėtoji šiltinė. Faktas nebuvo išgalvotas, mes jau patys tų faktų žinojome. Jis man žemėlapyje parodė epidemijos paliestas vietas. Epidemijos plitimui sustabdyti reikia

uždaryti bažnyčias. Jis sakė mane kaip tik pakvietęs, kad apie tai praneščiau kitiems Lietuvos vyskupams. Atsakiau, kad kitiems vyskupams tokius dalykus pranešinti ne mano — Kauno augziliaro, o paties generalkomisariato reikalas. Kai dėl epidemijos sustabdymo, tai pirmoje eilėje reikia uždaryti ne bažnyčias, o kavines, kino teatrus, mokyklas. Eidami bažnyčion žmonės velkasi švarius rūbus, žiemos metu mūsų bažnyčios šaltos — nekūrentos, — jos nepavojingos tokiai epidemijai, kaip dėmėtoji šiltinė.

Nepaisant pakartotino tuo reikalu aiškinimosi su generalkomisariatu, vokiečių okupacinė valdžia pradėjo nustatinėti, kurios bažnyčios turi būti uždarytos. Į tuos vokiečių žygius vyskupai atsakė bendru raštu, paaiškindami, kad kovoti su epidemijomis reikia duoti žmonėms daugiau kuro, maisto, muilo ir t.t., kad žmonės galėtų švairą palaikyti, kad ligos apraiškų rajonuose reikia uždaryti teatrus, mokyklas, bet ne bažnyčias. Ligi didesnio nesusipratimo buvo prieita tik Kaune Šv. Kryžiaus (Karmelitų) bažnyčioje. Įsakius Kauno mieste uždaryti bažnyčias, niekas įsakymo nepaisė. Vieną sekmadienį, 7 val. ryto išėjus vikarui laikyti šv. Mišių, prieina prie altoriaus pasaulietis žmogus ir vokiškai kunigui sako, kad jis lieptų žmonėms išeiti lauk. Kunigas, atsisukęs į žmones, ir pasakė: 'Šis ponas liepia jums visiems išeiti iš bažnyčios.' Tada anas pasaulietis piktai sako kunigui: 'Sakyk, kad ne aš liepiu, o tu,' ir pats pradėjo reikalauti, kad žmonės išeitų iš bažnyčios.

Kai kurie žmonės tvirtino rusų okupacijos metu buvus jį NKVD tarnyboje, o dabar jau gestapo. Moterys, nieko nelaukusios, jį apstumdė ir išmetė iš bažnyčios. Rytojaus dieną buvo gautas kurijoje gestapo raštas, reikalaujantis nubausti tos bažnyčios kleboną už einančio pareigas valdininko įžeidimą. To nepadarius, klebonas

būsiąs suimtas. Gestapui atsakyta, kad klebono tada bažnyčioje nebuvo, jis viso to nematė ir nežinojo, valdininkas į kleboną nesikreipė, o žmonės, tariamojo valdininko asmenyje atpažinę buvusį NKVD šnipą, paskaitę jį provokatorium ir dėl to taip su juo pasielgę. Kurią padarysianti tada buvusiam bažnyčioje kunigui tarnybinių išpėjimą, kad jis nesustabdęs triukšmo.

Tada gestapas pasiteiravo vieną asmenį, ar kunigų tarpe kurijos išpėjimas laikomas didele ar menka bausme. Gavęs atsakymą, kad kunigų tarpe išpėjimas yra rimtesnis dalykas negu karių, tuo pasitenkino. Netrukus gestapas parašė kurijai antrą raštą, paaiškindamas, kad aną raštą jie parašę generalkomisariato įsakyti, tarsi norėdami pasakyti, kad ir anas asmuo buvęs ne jų, o generalkomisariato siųstas..."

Palyginus per neilgą nacių okupaciją Lietuvoje su jų pareigūnais dar buvo galima lošti "kortomis". Okupacijai ilgiau užtrukus, aišku, tas lošimas Bažnyčios vadų būtų buvęs pralaimėtas, nes naciams jokia diplomatija nebebūtų rūpėjusi. Tuo tarpu su sovietinės okupacinės valdžios atstovais jau per 25 metus vyksta neatiaidi kova dėl Bažnyčios egzistencijos Lietuvoje. Ji vis labiau smaugiama ir kunigams taip apkarpyti sparnai, kad jie negali net vaikų paruošti katekizacijai, už bažnyčios ribų bendrauti su tikinčiais, bažnyčios ribose steigti bent kokią grynai bažnytinę-religinę organizaciją ir pan.

1960-61 m. sovietinis žurnalas "Ogoniok" straipsnyje "Religinis pagrindis Sovietų Sąjungoje" užgriebė ir Lietuvą. Jis aprašo du katalikų pagrindžio moterų vienuolynus Kaune. Korespondentas mini, kad jis buvęs viename iš tų vienuolynų; mažutės celės perskirtos ne visai švairiomis drobėmis.* Kiekvienoj celėj yra kryžius. Vienoj tų

*) O kalta pati sovietinė valdžia, kad atėmė visas vienuolynų patalpas ir vienuoles išvaikė į gatves.

celių gyvena mokytoja Tutlytė. Tarp dviejų dešimčių Kristaus sužadėtinių — dvi medicinos instituto laborantės, viena medicinos sesuo, dvi sodininkystės instituto studentės. Jos visos esančios fanatiškos ir savo idėjas skleidžiančios savo darbovietėse.

Rašydamas toliau apie religinį pagrindį Lietuvoje, "Ogoniok" pasakoja, kad Biržų mieste kun. Masys savo bute atidaręs jaunimo klubą. Kun. Masys turįs 3 radijo priimtuvus, magnetofoną, foto aparatų, šaškes, taigi visas tas laisvalaikio malonumo priemones, kurios leidžiamos kiekvienam sovietiniam piliečiui, išskyrus kunigus. 20 jaunųjų lanką tą klubą. Jie visi yra vidurinės mokyklos baigiamosios klasės mokiniai. Po atitinkamo parengimo jie visi ėmė lankyti bažnyčią ir užsivilkę kamžomis patarnaują Mišioms.

Kitas katalikų kunigas — Pukėnas — Lentvario mieste rengiąs jaunimui vakarėlius su šokiais. "Kun. Pukėnas vaikšto pakiemiais ir kviečia jaunimą. Jis turi radiją ir neblogą plokštelių rinkinį", — pasipiktindamas, rašė "Ogoniok" korespondentas.

ĮVYKIAI SKIEMONIŲ APYLINKĖSE

Šiuose persekiojimų įvykiuose lietuvių tauta pergyveno ir vieną džiaugsmingą akimirką — tikimą Marijos pasirodymą Skiemonių apylinkės laukuose, kur vėl Maskvos prislėgti lietuviai katalikai parodė naują pasipriešinimą.

Pirmasis regėjimas buvęs 1962 m. liepos 13 d., penktadienį, 11 val. vakare. Vieta, kur Marija pasirodžiusi, buvo dobilienoj, 46 žingsniai ligi sodybų šulinio. Antras regėjimas įvykęs šeštadienį tą pačią vakaro valandą, kai mergaitė, motinos ir kaimynės Duntienės patariama, pa-

ėmusi rožinį į rankas, ėjo į tą pačią vietą. Pusiaukelėj ją apėmusi didelė baimė. Priėjus prie šulinio, ji sustojusi ir staiga vėl pamačiusi Mariją. Iš karto puolusi ant žemės ir keliais artėjusi prie jos....

"Lux Christi" žurnalas, idėjęs platesnį to tariamo Marijos pasirodymo aprašymą, daro išvadas:

"Kaip reikėtų interpretuoti šį Skiemonių įvykį, sunku duoti galutinį atsakymą. Geležinės uždangos kliūtis neleidiama su visu teologišku atsargumu praveisti tardymą, ir dėl to interpretuojame kiekvienas pagal savo individualią pažiūrą.

Nėra pakankamai davinių nei tą įvykį atmesti, nei jo, kaip bažnytiškai tikro, priimti. Laiko perspektyvoje jis daugiau išryškės.

Dabar tegalime religiniu požiūriu priimti faktą, kad daugybė žmonių, nepaisydami kliudymų ir antireliginės komunistų akcijos, lanko apsireiškimo vietą, nuoširdžiai meldžiasi, verkia, žvakes uždega ir semiasi iš tos vietos žemės parsinešti namo. Lankytojų būriai renkasi ne tik iš Lietuvos, bet net ir iš kaimyninių valstybių."

1964 m. į Ameriką pas savo šeimą po 20 metų nesimatymo visam laikui atvyko vienas lietuvis. Iš sovietinės valdžios ilgai negaudamas vizos, jis ne tik pats aplankė apsireiškimo vietą, bet ir vėliau, jau gyvendamas laisvoje Amerikoje, susirašinėjo laiškais su likusiais Lietuvoje pažįstamais ir gaudyte gaudė žinias apie įvykius Skiemonių apylinkėje.

Jo pasakojimu, toje vietoje, kur buvo apsireiškusi Švč. M. Marija, žmonės pastatė kryžių ir prinešė daug gėlių. Bet komunistai viską išdraskė, kryžių sulaužė ir išmetė. Ir dirvą, kad žmonės nebepažintų apsireiškimo vietos, tris kartus išarė. Kai Marija pasirodė, tai ant kalnelio buvo nupiauti dobilai. Bet valdžios įsakymu kolchozininkai dobilieną išarė ir pasėjo rugius. Tada tikintieji nuo

šulinio žingsniais atsimatavo ir vėl įamžino tą vietą, kur įvyko apsireiškimas. Paskiau rugius išarė ir pasėjo mišinį.

Per apsireiškimo metines, 1963 m. liepos 13-14 d.d. ten augo mišinys, o tikinčiųjų suplūdo didelė minia — apie keturis tūkstančius žmonių. Tik vietinio Janonių kolchozo kolchozininkams metinių proga vietinės valdžios buvo griežtai uždrausta eiti į apsireiškimo vietą, o nepaklausiusiems — kraunama 50 rublių bauda.

Kaip atrodė apsireiškimo vieta metinėse? Apie tai atvykęs iš Lietuvos pasakojo:

"Visi maldininkai ėjo ir važiovo neorganizuotai, tyliai, be bažnytinių vėliavų. Atvykę į apsireiškimo vietą, visi kartu balsiai meldėsi arba giedojo. Giedojo taip gražiai, jog iš šono klausantis atrodė, kad gieda neeiliniai giedotojai. Iki 11 val. vakaro penkių metrų spinduliu visa žemė buvo pristatinėta žvakučių. Viduryje stovėjo Švč. M. Marijos statula ir daug gražių gėlių, jų tarpe ir didžiųjų baltųjų lelijų, kurias Lietuvoje vadina karalienėmis. Jų tegalima gauti tik Vilniuje ar Kaune, ir šakutė atsieina tris rublius. Tos gėlės gražiai derinosi žvakučių jūroje. Vaizdas buvęs didingas, o žmonės meldėsi be perstogės. Minioje girdėjosi ir tokių balsų: 'Tegu tik pabando neduoti melstis!' Kiti vėl kalbėjo: 'Jei kas įvyks bloga, tai pamatys jie!' "

Bet pirmųjų metinių dieną okupacinės valdžios tarnai netrukdyt susirinkusiems maldininkams. Iš ryto jie tik atvyko pas Macvytės tėvus ir prigrasino, kad nepasirodytų tarp maldininkų. Dar man teko girdėti, kaip tą vakarą maldininkai klausėsi Janonių kolūkio vyrų pasakojimų apie Marijos pasirodymą ir tą nepaprastą šviesą, kuri lydėjo pasirodymą. Su koku rimtumu žmonės pasakotojų liudininkų žodžius ėmė į širdį, tegali nupasakoti ar aprašyti tik plunksnos meistras. O pasakotojai, matę Marijos šviesą, taip įsitikinę, kad nė nebandyk prisitarti abejingaisiais žodžiais.

Žmonės, apsireiškimo metinėse susirinkę Janonių kaimo laukuose, įvairiai atrodė. Bet labiausiai suvargę bei nuskurę buvo kolchozininkai iš Anykščių, Molėtų, Kurklių, Balninkų, Kovarsko ir kitų apylinkių. Balninkų parapijoje padėtis esanti tokia liūdna, kad klebonas nebegalės išlaikyti nei bažnyčios tarnų..."

Pagal pasakotoją, padėtis darėsi vis liūdnesnė. Jei milicija nedrįso minios išsklaidyti apsireiškimo metinėse, tai vėliau, kai susirenka mažesni maldininkų būreliai, milicija pasidaro drąsesnė ir maldininkus išvaiko, taip pat išdrasko gėles ir vis naujai pastatomą kryželį. Rudeniop aplink pasėtas mišinys taip užaugo, kad žmonės nuo milicijos akių galėjo pasislėpti javuose. Vieną kartą buvo iššaukti ugniagesiai ir į maldininkų minią liejo vandeniu. Bet minia nejudėjo. Ugniagesiai išliejo visą atsivežtą vandenį, bet minios nepajėgė išskirstyti. Net laiškuose iš Lietuvos užsimenama, kad lietuviai ugniagesiai vėliau labai apgailestavo tą savo žygį. Bet kuo jie kalti, jei taip pasielgti buvo įsakyta iš aukščiau. Tik Lietuvos liaudis, perėjusi Sibiro kryžiaus kelią ir daug persekiojimų patyrusi tariamaisiais "asmenybės kulto metais", šiandien nieko nebebijo, nes kas blogiau jiems begali atsitikti?

Yra žinių, kad antrosiose apsireiškimo metinėse ne tik Janonių kaimas, bet ir Skiemonių apylinkės buvo apstatytos tankiomis milicijos sargybomis ir bet kuris maldininkas, bandęs pasiekti apsireiškimo vietą, buvo jėga grąžinamas atgal, iš kur atėjęs.

VĖLINĖS — TAUTOS ŠVENTĖ

Trečiojo okupacijų dešimtmečio pradžioje (1960-62 m.) tikinčiųjų nuotaikas bei Bažnyčios padėtį ypač Žemaitijoje atskleidė kita iš Lietuvos atvykusi vyresnio amžiaus moteris.

Iki artimiausio bažnytkaimio jai buvo šeši kilometrai. Kiekvieną sekmadienį eidavo į bažnyčią. Prieš jai išvažiuojant į Ameriką, ten dar buvo du kunigai. Bet paskutiniu metu vikarui, kurį ji vadina altaristų, valdžia atėmė teisę ne tik Mišias laikyti, bet ir išpažinčių klausyti. O tą žiaurų okupacinės, valdžios sprendimą klebonas buvo priverstas viešai paskelbti iš sakyklos.

Kad valdžia nuolat kišasi į Bažnyčios reikalus, liudija eilė faktų. Antai, kartkartėmis valdžia priverčia klebonus dažyti bažnyčias, nes tai yra valdžios turtas ir dėl to turi būti prižiūrimas. Darbininkai brangokai apmokami, tai susidaro didelės išlaidos klebonams. Vienoje parapijoje (Žemaitijoje), kad sutaupytų pinigų, vikaras pats dažė bažnyčią. Kai valdžia tai sužinojo, vikarui atėmė teises eiti kunigo pareigas.

Klebonui, kaip ir kiekvienam vargšui kolchozininkui, leidžiama laikyti karvę. Bet kuo ją šerti? Jei apylinkės kolchozo pirmininkas yra padoresnis, tai jis klebonui leidžia turėti 15 arų žemės (apie du trečdalius akro; šiaip kolchozininkai tuo laiku galėjo turėti 60 arų), ją duoda geresnėj vietoj ir klebonas šieno kiek pasišienauja. Bet, pasakotojos žodžiais, klebonui šį pavasarį buvo paskirta 15 arų balos, taip, kad nė vežimo šieno neteko prisišienauti. Skaudu, kad taip pasielgė vietiniai lietuviai, valdžios pareigūnai.

Pasakotojos žodžiais, "bažnyčios tuštėja, kolchozininkai vos kartą per mėnesį teįstengia jas pasiekti. Tarnautojai ir jaunimas bijo lankyti. Bet krikštai ir jungtuvės — įprasti dalykai. Tai atliekama ankstyvais rytais ir vėlai vakare. Net ir mokytojai, kurie labiausiai saugojami, nematomi susituokia bažnyčioje. Net kai kurie komunistai slapta krikštija savo vaikus, tik nežinau, ar vėliau juos moko tikėjimo tiesų. Valdžia labai saugoja, kad Vasario 16 ar per Vėlines kunigas su procesija nenueitų

į kapines. Kartą Vėlinių dieną netolimoj parapijoj pasi-
taikė laidotuvės. Žinoma, išnaudojant šią progą, buvo pa-
gerbti visi mirusieji, nepamirštant ir kritusiųjų kovoje už
laisvę..."

Be galo liūdna, kad dokumentuojant istorijai tokius
įvykius, tenka praleisti vietas ir pavardes moderniųjų lai-
kų Kristaus apaštalų, kenčiančių už tikėjimą. Taip, kaip
ir šio Lietuvos kunigo laiško, parašyto 1964 m., kurį ištiesai
cituoji:

"Garbė Jėzui Kristui

Brangūs Konfratrai,

Siunčiam nuoširdžiausius sveikinimus ir gražiausius
linkėjimus iš Marijos žemės. Ji nepanaši į senovės šventą
Lietuvą, tačiau ir šiandien daug šventumo yra jos vai-
kų širdyse. Nors Jums yra gerai žinomi tikėjimo perse-
kiojimai mūsų krašte, tačiau vistiek norim kai ką priminti.

Paskutiniu laiku tiesiog šėtoniškai pradėta varyti ate-
istinė propaganda. Stengiamasi Dievas išstumti ne tik iš
viešojo gyvenimo, bet ir iš žmonių širdžių. Pas mus daž-
nai kalbama apie rasinę diskriminaciją, kuri yra Jūsų
krašte. Tačiau Jums sunku įsivaizduoti, kokia baisi dis-
kriminacija yra mūsų krašte tikinčiųjų atžvilgiu. Tai tie-
siog baises barbariškumas. Rusai net Vilniuje, jau ne-
skaitant Rusijos, gali turėti savo vienuolyną, o mūsų vie-
nuolynai jau seniai išdraskyti. Net vardą išgirdę sudreba.
Jeigu esi tikintis, labai diskriminuojama darbe. Mokyto-
jams neįmanoma atlikti savo religinių pareigų. Kas jau
nori, tai turi važiuoti ten, kur jų nepažįsta. Ir tai vadi-
nami draugovinėinkai turi teisę kiekvienu momentu patik-
rinti dokumentus ir paskui daryti baises nemalonumų,
net išmesti iš darbo. Ypač kenčia mokytojai ir aukštes-
nes pareigas užimantieji valdininkai. Ateistinės paskaitos

brukamos visur. Jas turi skaityti ir universitete, ir fabrikuose, ir ligoninėse, ir mokyklose, ir visur, kur tik gali kas klausyti. O jau tokios nesąmonės per jas skaitoma, kad šlykštu klausyti. Lektoriai tiek apie tikėjimą nusimano, kiek kiaulė aukštojoje matematikoje.

Nežinia, kiek pas Jus yra diskriminuojami negrai, bet pas mus tikintieji tai labai, tiesiog šėtoniškai. Jūs tai turėtumėt žinoti ir skelbti visam pasauliui. Kartais tenka užgirsti, kad vienas kitas, iš Amerikos atsilankęs, idealizuoja visą tvarką mūsų krašte. Kodėl jie ilgiau, bent keletai metų, nepasilieka pas mus? Galėtų pajusti tą rojų. Juk geležinė uždanga pas mus yra ne todėl, kad iš laisvojo pasaulio nebėgtų žmonės pas mus, bet kad iš pekliško rojaus nebėgtų pas jus. Diskriminacija matyti ir iš to, kad pačioje Rusijoje dar daug kur veikia cerkvės, o tuo tarpu katalikams sudaryti savo parapijas yra negalima. Kiek daug vargo padėjo Krasnojarsko tikintieji, kad galėtų įkurti katalikų parapiją, o nieko neišėjo. Tuo tarpu ten veikia dvi rusų stačiatikių cerkvės. Ar čia ne diskriminacija?

Kauno Kunigų seminarija eina tikrą kryžiaus kelią. Šiuo metu ten yra tik 26 auklėtiniai. Daugiau priimti valdžia neleidžia. Filosofijos ir I teologijos kursuose yra tik po 4 auklėtinius. Pašaukimų daug būtų, bet Vilnius nevirtina. Mat, seminarijos vadovybė negali laisvai priimti ką nori: Vilniuje esantis Religinis kultų įgaliotinis turi kandidatus patvirtinti. Jis veikia, matyt, susirišęs su saugumu, nes, kai tik paduodami stojančiųjų sąrašai jam, tai saugumas pradeda juos "tampyti", kad prigąsdintų ir užverbuotų sau. Kas per kandidatai stoja, sunku ir pasakyti. Kiti spėja, kad tik tokie, kuriuos valdžia užverbuoja sau. Kitų nepraleidžia. Ko jau kartą nepatvirtino, tas daugiau negali įstoti. Be to, daug visokių ir kitų apribojimų yra padaryta stojantiesiems. Kartais Vilniuje esantis įgaliotinis

Rugienius be jokių komentarų įsako iš seminarijos atleisti vieną arba kitą asmenį. Kai vysk. Steponavičius atsisakė duoti šventimus trimis kandidatams, kurie, kaip jam atrodė, yra to neverti, tai valdžia išmetė iš seminarijos tris pačius geriausius klierikus iš paskutinio kurso. Ir šiandien jie, šventimų negavę, dirba arba studijuoja pasaulinius mokslus. O kaip norėtų jie kunigais būti. Juos atleidžiant nebuvo nurodyta jokia priežastis...

Kai ordinaras paskiria kokį kunigą, tai valdžia turi patvirtinti. Tikriaus sakant, pats įgaliojimas kulto reikalams Rugienius labai dažnai įsako ordinarams, kad vieną ar kitą kunigą paskirtų vienur ar kitur. Kartais ordinarų paskirtųjų kunigų valdžia netvirtina. Apskritai valdžia su kunigais gali elgtis kaip nori: niekas jų negina. Dažnai tik pasijuokiamą iš pastangų apsiginti. Jeigu pavyzdžiui nori atleisti kokį nors tarnautoją iš darbo, tai reikalingas aiškiai įrodytas didelis nusikaltimas, profsąjungos sutikimas. Jei šoferiui nori atimti teises — vairuotojo pažymėjimą, reikia didesnio nusikaltimo ir diskvalifikacinės komisijos sprendimo. Bet kai nori atimti registracijos pažymėjimą, valdžios duotą, tvirtinant ordinaro paskirtą kunigą, nereikia jokio nusikaltimo, jokios komisijos: paima be nieko, pareikalauja tuojau dirbti kitokią darbą ir viskas. Gražina taip pat, kada nori ir kam nori. O be registracijos pažymėjimo draudžiama bet kurioje bažnyčioje laikyti pamaldas, teikti sakramentus. Dažniausiai kunigo be pažymėjimo nebaudžia už tai, kad laiko pamaldas, bet atima pažymėjimą tos bažnyčios klebonui, kuris leido tokiam kunigui laikyti pamaldas.

Rajonų valdžiai leista elgtis su kunigais kaip tik nori. Gali juos be reikalo barti, neleisti važiuoti į atlydus ir pan. Nepasiskūsi niekam. Už tai kiekviename rajone vis kiti įstatymai: kur pirmininkas žmoniškesnis, ten ir elgiasi žmoniškiau, o kur sėdi koks žvėris, tai žvėriškai ir

Pilna tikinčiųjų bažnyčia Vilniuje 1960 m. žiemą.

elgiasi. Daugelyje rajonų neleidžia į bažnyčią nešti numirėlio, skambinti varpais, lydėti iškilmingai su vėliavomis ir kryžiumi, kunigui dalyvaujant, kapuose sakyti pamokslus ir pan. Kunigai yra viešai niekinami spaudoje, per radiją, televiziją, kinuose. Pasiskūsti už šmeižtus visiškai neįmanoma, nes niekas tokio šmeižto nepaiso, neatšaukia, o ir skundų visai nepriima. Tik dar apšaukia: "Ką, girdi, tai tau tarybinė spauda meluoja. Ar žinai, kur už šitą gali atsидurti?" Neseniai rodė pas mus tokį filmą "Kalakutai", kur ypatingai išjuokia kunigus. Tačiau taip viskas kvailai ir šlykščiai parašyta ir pastatyta, kad ir patys susigėdo savo kvailo darbo ir, "Tiesos" laikraštyje iškritikavę, neberodo. Mūsų krašte net patys rusai pamatė ir pripažino, kad per daug jau klimpstama į neapykantą ir viskas pertempiama. Bet už tai tas filmas demonstruojamas Sibiro učatskose — kaimeliuose, kur žmonės be galo skursta ir labai tamsūs. Tokie gal ir leidžiasi kvailinami.

Kunigai yra apdedami gana dideliais pajamų mokesčiais. Reikia mokėti už tai, kad krikštijama, (atseit, pajamos gautos už krikštus), laidojama, tuokiama, Mišios laikomos, egzekvijos giedamos. Šiuo metu kalėdoti — lankyti parapiją yra draudžiama. Jeigu kuris kunigas pabando vienur kitur užeiti, apšaukiama, kad jau kalėdoja ir dideles sumas turi mokėti mokesčių. Nesumokėjus aprašomas turtas, būna teismas ir ieškoma prievartos būdu. Dėl didelių mokesčių skūstis neapsimoka, nes retenybė, kad į kieno nors skundą objektyviai pažiūrėtų. Dažniausiai dar mokesčių prideda daugiau, kad nesiskųstų. Taip pvz. atsitiko su buvusiu Kazakiškių klebonu. Pasiskundė kartą dėl mokesčių didumo, tai pridėjo dar, rodos, apie du tūkstančius rublių (senais pinigais). Pasiskundė kitą kartą, tai vėl pridėjo dar tiek pat. Ir taip dažniausiai būna. Mokesčius apskaičiuoja tiesiog kaip tik nori: parašo tiek krikštų, tiek jungtvių ir pan. Dažnai reikalauja įrodymui

parodyti krikšto, laidojimo ar sutuoktuvių metrikų įrašus. Sako, pažiūrėsime, kiek palaidojai, pakrikštijai. Žiūrėdami įsidėmi ar užsirašo vieną-kitą pavardę tų žmonių, kurie laidojo ar krikštijo, o paskui juos terorizuoja. Tarnautojus atleidžia iš darbo, ypač mokytojus. Dėl to dabar dauguma žmonių tiesiog patys prašo, kad tik niekur nerašytų.

Šiuo metu valdžios yra įsakyta reikalauti, kad, atnešus kūdikį krikštyti, būtų pristatyta ir tėvų sutikimas tam. Abu tėvai turi pasirašyti. Paskui pagal tuos raštelius terorizuoja tėvus, jeigu jie užima aukštesnes vietas. Kartais finansų darbuotojai klasta išgauna raštu pakvitavimą, kad koks nors žmogus daugiau aukojo ar už krikštą, ar už mišias, o paskui ir iš kitų tiek paskaičiuojama ir už tai apmokestinama. Sako, kad gavai iš vieno, tai ir iš kitų galėjai gauti. Dažniausiai tuos raštelius parašo tokie žmonės, kuriems nebuvo teikti jokie religiniai patarnavimai. Tai be sąžinės žmonės, o jų parodymai laikomi neginčijama tiesa. Tačiau žmonės nieko nepaiso ir daugumas jų ir krikštija, ir laidoja su bažnytinėmis apeigomis. Kas bijo viešai, daro slapta. Dirbantieji kunigai kartais bijo tai daryti, nes už slaptą krikštijimą ar teikimą kitų sakramentų ar atlikimą jiems religinių patarnavimų atimama registracijos pažymėjimai, o be jų, kaip jau minėta, neleidžiama eiti kunigo pareigų. Gi tiems, kurie tai daro be pažymėjimų, gresia kalėjimas, bet visi rizikuoja, nes pakentėti už tikėjimą kiekvienas laiko garbingu dalyku. Apskritai kunigų gyvenimas mūsų krašte yra įdomus. Jums sunku tai suprasti, kaip galima aprūpinti pvz. ligo-nių paskutiniaisiais sakramentais ar išklausti išpažinties ar nunešti Švenčiausiąjį, kad net jo kaimynas nepastebėtų. Jeigu pastebi ir įskundžia, tai būna didelis triukšmas ir daug nemalonumų. Dažnai teko nešti mažą gabalėlį ostijos, paėmus dviems pirštais, kad visai nebūtų matyti ir, progai pasitaikius, paduoti...

Vienas kitas iš jaunesniųjų kunigų metė kunigystę, bet tai tik retos išimtys, o gal ir iš karto tokie saugumo tam buvo ruošiami. Iš kitos pusės, daug atsieina nervų, kai visą laiką niekina, šmeižia, o teisintis neduoda, taiko visokias represijas. Kai kur kunigams valdžia (vietinė gal daugiau) neleidžia įvesti elektros šviesos, nors linija eina pro pat namą. Taip pvz. yra su Šlavantais Sūduvoje. Vidiškių klebonui uždrausta eiti iš klebonijos į bažnyčią sutana apsilvikus, nes, girdi, mato jaunimas ir piktinasi ateistai. Daug prigalvojama ir kitokių draudimų. Kunigas negali susitikti su jaunimu, su vaikais, nes, girdi, gadina. Vienas, kaip teko girdėti pasakojant, davė vaikui saldainį čiuožkyje, tai jam atėmė pažymėjimą. Katekiuoti vaikų negalima. Galima tik patikrinti, kaip vaikas pasiruošęs pirmajai Komunijai, bet ir tai tik po vieną, kad kiti negirdėtų ir jokių būdu nemokytų, jeigu vaikas ko nežino. Pataisymas jau yra mokymas ir gresia pažymėjimo atėmimas. Krosnoje Did. šeštadienio naktį rado bažnyčioje stovint vaikų garbės sargybą prie Kristaus kars-to, tai klebonui atėmė pažymėjimą.

Į atilaidus kartais leidžiama pasikviesti vieną savo rajono kunigą, o kartais visai neleidžiama. Žino, kad žmonių bus daug išpažinties, o kai nespės, tai kitą kartą gal neis, nes žmonės laiko neturės, ypač tie vargšai kolūkiečiai. šešias dienas savaitėje turi plūktis kolūkyje, sekmadienį tvarkyti savo darželį (60 arų), kur ir jų bulvės, ir daržovės, ir sodas. Kitu metu jiems arklių neduoda. Labai dažnai, o vasarą beveik visuomet, ir sekmadieniais jie verčiami taip pat kolūkyje dirbti. Jeigu nė per atilaidus neprieina išpažinties, tai taip ir lieka.

Per Marijos šventės žmonės mėgsta lankytis Šiluvoje. Kas metai rugsėjo mėnesį pasiekti Šiluvą yra didelė problema. Jeigu kas nors ir nuvažiuoja savo mašina, tai autoinspekcija stovi visuose keliuose, tikrina, labai kabinė-

jasi dėl mašinos, o jeigu tik kas nors netvarkoje, tai tuojau atima teisės ir liepia čia pat automobilį taisyti. Surašo, kas vežama, kur dirba ir pan... Šiluvoje atvykę kino studijos darbuotojai bandė daug kartų čia vieną, čia kitą pamaldų epizodą filmuoti, bet žmonės taip pradėdavo stumdytis, kad operatorius turėjo ne vieną kartą bėgti. Pagaliau sumanė prie koplyčios elgetas nufilmuoti. Vienas kai drožė lazda per aparatą, tai viskas ir subyrėjo. Tokie filmai jiems turi dvigubą naudą: viena — mūsų propagandai užsienyje gerai pasitarnauja, esą pas mus yra religijos laisvė: žiūrėkite, kaip pas mus meldžiasi, juk visai laisvai, niekas nevaržoma, o kita nauda — užfiksuoja veidus, ir tuomet neįrodysi, kad netiki, nebuvai pamaldose. O jeigu tiki, tai negali mokytoju būti, negali užimti jokios atsakingesnės vietos, visuomet tau prikašios, kad melskis, tai gausi, prašyk Dievo, o ne mūsų ir pan. Jūs gal ir ne kartą matėte panašias kino kronikas ir manėte, kad čia religija turi laisvę, o nepastebėjote, kad ta laisvė yra aplaistyta krauju, ašaromis ir kančia.

Mūsų krašte religinis gyvenimas vis tik liūdnas. Vysk. Sladkevičius ištremtas į Nemunėlio Radviliškį, Biržų rajone, o vysk. Steponavičius — į Žagarę. Išvažiuoti negali niekur, juo labiau į savo vyskupijas. Visi uolesnieji kunigai senesnės kartos jau be sveikatos, nes beveik visi eilę metų atsėdėjo lageryje. Bet dar mūsų krašte vis tiek pusė bėdos: yra atidarytų bažnyčių, žmonės gali viešai susirinkti išklausti šv. Mišių. Kas bijo, kad nepažintų, tai važiuoja kur nors kitur, toliau, bet vis tiek gali lengviau rasti bažnyčią... Žodžiu, dar per daug heroizmo yra, kad tikėjimas būtų palaužtas. Iš mūsų brolių daugumas lageriuose perėjo per ugnį ir vandenį. O kiek užaugo jaunimo, kuris turi tyrą širdį ir skaisčią sielą!

Nepamirškite savo maldose, kad Dievas duotų mums jėgos viską iškęsti ir neprarasti dvasios, o mūsų kančia tepadedą įžiebtį Kristaus meilės ugnį visoje žemėje."

ĮSTAIGA, PARUOŠUSI 337 KUNIGUS

Perskaitę šį jaudinantį laišką, dar kartą plačiau sustokime prie vienintelės visoje Lietuvoje likusios katalikų įstaigos — Kauno Kunigų seminarijos. Vienintelė Kauno Kunigų seminarija, turinti aprūpinti visas vyskupijas kunigais, komunistų žodžiais tariant, "tamsybės apaštalu mokykla", visą laiką buvo persekiojama ir kontroliuojama. Jos rektoriai ir profesoriai, verčiami taikytis prie valdžios reikalavimų ir nenorėję jiems paklusti, vienas po kito buvo šalinami ir tremiami į Sibirą. Atėmus seminarijos patalpas, seminarija buvo mėtoma iš vienos vietos į kitą, kol pastoviau apsistojo Švč. Trejybės bažnyčios kieme sulūžusiuose nameliuose. Klierikai buvo sukimšti gyventi nepritaikytuose mažuose kambarėliuose po kelis. Mokymui buvo panaudota Švč. Trejybės bažnyčios dalis. Tada komunistai nusavino Švč. Trejybės bažnyčią, joje įrengė pasilinksminimų, šokių salę. Klierikai, čia pat pašonėje gyvendami, turėjo būti demoralizuojami įvairiomis "linksmybėmis", vykstančiomis bažnyčioje.

Einant dvasininkų persekiojimui, trėmimams, nepalikti ramybėje nė klierikai. Vieni jų buvo ištremti į Sibirą, kiti varginami nuolatiniais tikrinimais ir kratomis. Kratos paprastai vykdavo naktimis. Buvo atvejų, kada žiemos metu vienmarškiniai klierikai būdavo išvaromi į kiemą, susodinami ant ledu apšalusių suolų ir turėdavo išsėdėti ištisas valandas, kol jų kambariuose būdavo padaroma smulki krata, ieškant kaltinamosios medžiagos. Po tokio "seanso" dalis klierikų nusišaldę sunkiai apsirgdavo.

Vienintelės okup. Lietuvoje likusios Kauno Kunigų seminarijos auklėtiniai su seminarijos vadovybe 1971 metais.

Religijų reikalų tarybos (Maskvoje) įgaliotinis J. Ruginius viešuose pareiškimuose apie Kunigų seminariją tikrina, kad kandidatams į seminariją įstoti pakanka parapijos klebono rekomendacijos. Tik seminarijos vadovybė sprendžianti, ar jaunuolį priimti į seminariją, atsižvelgiant į klebono rekomendaciją, kandidato pristatytą brandos atestatą, o galutinį žodį tariaš Kauno arkivyskupijos apaštalinis administratorius vyskupas J. Labukas. Bet, kaip iš tikrą cituoto kunigo laiško ir kitų šaltinių žinoma, tai netiesa. Įstojimas į seminariją yra komplikuoatas ir sunkus. Be viso to, ko pagal Bažnyčios kanonus seminarija reikalauja iš kandidato, kiekvienas stodamas seminarijon turi gauti valdžios (kompartijos, rajono vykdomojo komiteto, saugumo) leidimą. Kai kandidatų sąrašas pateikiamas Religijų reikalų įgaliotiniui, tasai apie kandidatus surenka žinias iš minėtų įstaigų ir duoda atsakymą, dažniausiai neigiamą. Negauna leidimo, jei kandidatas, mokydamasis gimnazijoje buvo geras mokinis, gabus, pavyzdinis, gero elgesio. Lygiai negauna leidimo, jei iš kandidato giminių kas nors yra komunistų partijos narys ar užima žymesnes pareigas bet kokioje tarnyboje. Taip pat, jeigu kas iš šeimos buvo ištremtas į Sovietų Sąjungos gilumą. Būna atvejų, kad į seminariją valdžia pasiunčia kandidatų su geriausiomis rekomendacijomis net ir klebono. Taip infiltruojami agentai, šnipai, su kuriais seminarijos vadovybė paskui turi vargo, kol juos iškrapšto iš seminarijos. Dėl tokių ir vysk. J. Steponavičius buvo atstatytas iš pareigų ir okupacinės valdžios ištremtas į Žagarę, kurioje ir dabar, izoliuotas nuo tikinčiųjų, tebegyvena.

Klierikas, jau pasiryžęs likti seminarijoje, yra visokiais būdais viliojamas ją mesti arba nesilaikyti drausmės, kad būtų pašalintas. Pasiūloma visokių malonumų (išgėrimų, merginų), raminant jaunus levitus, kad ir jų auklėtojai bei profesoriai nuo tokių malonumų neatsisaką. O kai jau

išventinamas kunigu, tada visa akcija nukreipiama į tai, kad mestų kunigystę. Nepatyrusios, silpnesnės valios kunigus bandoma paveikti per moteris. O kartą metęs kunigystę, viešai parašęs spaudoje "Kaip aš mečiau sutaną", gauna visą globą: gerą butą, tarnybą ir kitų lengvatų.

Seniau, kai tik klierikas gaudavo diakono šventimus, būdavo pašaukiamas karinės prievolės atlikti, o ją atlikęs jau nebegalėdavo grįžti į seminariją. Todėl dabar seminarijos vadovybė nebepriima neatlikusių karinės prievolės. Dėl to šiandieniniai kandidatai jau yra vyresnio amžiaus, turėję darbą, užsiėmimą. Per paskutiniuosius metus iš diaconų tik vienas kitas po didelių pastangų galėjo grįžti į seminariją ir, baigęs paskutinį seminarijos kursą, tapti kunigu.

Kartą Amerikos lietuvis komunistas Rojus Mizara, lankydamasis Lietuvoje Religijų reikalams įgaliojotinio Rugieniaus lydimas, aplankė Kauno seminariją. Kalbėdamas su rektorium, paklausė: kokio luomo daugiausia turima kandidatų į seminariją? Rektorius atsakė, jog esą iš visų luomų. Tada Rugienius pataisė: "Čia atėjo tie, kurie niekur kitur netiko..." O tačiau ir tie "niekam tikę", tapę kunigais uoliai eina savo pareigas, dažniausiai, dėl kunigų trūkumo, tuoj paskirti klebonais.

Jaunosios Lietuvos dvasininkų garbei reikia pasakyti ir pasidžiaugti, kad jie yra išsilaikę savo pašaukimo aukštumoje. Tai rodo kad ir neseniai jaunujų kunigų rašyti raštai Maskvai dėl nepakenčiamos Lietuvos Bažnyčios padėties ir visokių trukdymų tiek kandidatams stoti į seminariją, tiek kunigams eiti savo pareigas. Jie pasisakė jaučią atsakomybę prieš Dievą ir prieš Lietuvos Bažnyčios istoriją. Nors ir sunkiose sąlygose gyvendami, nors sutikę nepaprastų kliūčių savajam pašaukimui išlaikyti, vis tik iš 1945-70 metais išventintų 330 kunigų, vos 13 yra metę kunigystę, o visi kiti gražiai tebesidarbuoja Kristaus vynuogyne, kurį iš pagrindų nori sunaikinti savo rankose visą valdžią turįs priešas.⁶⁹

KAUNO TARPDIECEZINĖ SEMINARIJA
1945-71 m.

Metai	Klierikų buvo	Išventinta
1944-45	?	27
1945-46	350	14
1946-47	150	28
1947-48	150	28
1948-49	150	22
1949-50	60	13
1950-51	60	9
1951-52	75	16
1952-53	75	—
1953-54	77	18
1954-55	54	14
1955-56	77	—
1956-57	78	14
1957-58	79	16
1958-59	80	12
1959-60	60	18
1960-61	55	9
1961-62	55	9
1962-63	45	18
1963-64	31	6
1964-65	28	9
1965-66	24	5
1966-67	29	9
1967-68	30	8
1968-69	30	3
1969-70	30	8
1970-71	34	4

337

Tame laikotarpyje iš jų metė kunigystę 13.

VARGŠŲ DRAUGAS VYSKUPO SOSTE

Rusams nužudžius Telšių vysk. V. Borisevičių, jo pabalbininką vysk. P. Ramanauską išvežus į Sibirą, Telšių vyskupiją kuri laiką valdė prel. Juodaitis, bet ir tą greit išvežė vysk. P. Ramanausko keliais. Tik 1955 m. rugsėjo 11 d. Panevėžio katedroje vienintelis Lietuvoje likęs senelis vysk. K. Paltarokas galėjo oficialiai pakonsekruoti du naujus vyskopus — Petrą Maželį Telšių vyskupijai ir Julijoną Steponavičių Vilniaus ir Panevėžio vyskupijoms.

1894 m. gimęs vyskupas Maželis turėjo laimės Telšių vyskupiją valdyti iki mirties — 1966 m. Vyskupui dar esant gyvam, iš Lietuvos apie jį buvo taip atsiliepta:

"Vyskupas P. Maželis netvirtos sveikatos, bet savo gyvenimą pratęsia griežtai laikydamasis dienotvarkės, visiškos dietos, vartodamas nuolat vaistus. Nesako pamokslų, negali giedoti Mišių, bet kurijoje dirba labai daug. Mes džiaugiamės, kad jis mus valdo. Jo asmeny turime didelę užuovėją, net globą, norime, kad ilgai, ilgai gyventų. Netikėjom, kad iš jo galėtų būti toks puikus ir taip tinkamas šiems laikams valdytojas. Jis puikesnis už kiekvieną kitą..."

Vieną kitą vysk. P. Maželio asmens bruožą čia parodyškina kun. dr. F. Gureckas, nepriklausomos Lietuvos laikais gyvenęs Telšiuose ir arčiau pažinęs būsimąjį vyskupą:

"Kun. P. Maželis mano laikais buvo Telšių kunigų seminarijos lietuvių kalbos, iškalbos, vėliau sociologijos profesorius, Telšių sunkių darbų kalėjimo kapelionas ir savaitraščio "Žemaičių Prieteliaus" redaktorius. Kalėjimo kapeliono pareigas aš iš jo perėmiau, vėliau, nors ir nebetarpiškai, man atiteko ir "Žemaičių Prieteliaus" redagavimas.

Vysk. P. Maželio laidotuvės Telšių katedroje

Mes, klierikai, labai stebėjomės jo gražiai paruoštais pamokslais. Kiek žinau, P. Maželis, be teologijos, dar buvo diplomuotas lietuvių kalbos mokovas. Sociologijai, mūsų akimis, teoretiškai nepasiruošęs, bet praktiškai buvo neprilygstamai socialus. Nepriklausomybės laikais jis jau buvo didelis kalinių draugas, juos šelpdavo, atiduodamas jiems paskutinį centą. Todėl sunku buvo man perimti ir tęsti jo darbą.

Kai visi už Mišias laukdavom penkių litų, P. Maželis laikydavo už du, ir visos senutės tai žinojo. Kunigai truputį pyko, kad Maželis geresniu pasirodydavo. Bet jis geresniu nesirodydavo — jis buvo geresnis ir labdaroje jam niekas neprilygo. Buvo visuomet be pinigų, sena, bet švaria sutana. Mat, visuomet, kaip poetas-rašytojas, mėgo būti elegantiškas ir švarus. Jo rašinėlių-apysakėlių buvo pilnas "Žemaičių Prietelius". Jis buvo labai švelnus. Kažin, ar savo gyvenime ką buvo subaręs? Klierikų — tai tikrai ne.

Aišku, kad vargšų draugui bolševikai neturėjo ko prikišti. Manau, kad bijojo išeiti prieš viešąją, labai jam palankią nuomonę. Jo vyskupavimo aš negalėčiau apibūdinti. Tačiau, grįžęs iš Sibiro vysk. Pr. Ramanauskas man rašė apie jį savo išpūdžius ir, trumpai tariant, sakė, kad vysk. P. Maželis dabartinėse sąlygose nėra pakankamai lankstus, kaip to meto Kauno vysk. valdytojas kan. J. Stankevičius.

Kokias iš to išvadas reiktų daryti, nežinau. Bet mano akyse, jei bolševikų laikais vysk. P. Maželis nebuvo "lankstus" — tai labai puiku. Mes bijojome, kad dėl savo tiesaus, ramaus būdo jis nemokėsias jiems pasipriešinti. Aš įsivaizduoju, kad vysk. P. Maželis, jei jau pasipriešindavo, tai su tipišku savo šypsniu ir ramybe, todėl ir tironai negalėjo labai ant jo siusti — išlaikė jį neištrėmę iki mirties.

Paskutinius savo gyvenimo metus, girdėjau, jis buvo jau didelis ligonis. Už jį dirbo, tur būt, kiti. Kiekvienu atžvilgiu Telšių vyskupija sunkiais laikais gavo tikrą Dievo dovaną — švelnų, romantišką, gailestingą ir ramų vyskupą — rytų aukštaitį, kurio ne tik žemė, bet ir dangus galėtų žemaičiams pavydėti."

PASKIROS MOZAIKOS KANČIOS VITRAŽE

Paskutiniame dešimtmetyje Lietuvoje besidarbuoją kunigai ir tikintieji pergyveno dar daug skaudžių įvykių, kurie mums, laisviesiems, nepilnai žinomi ar visai nežinomi. Pilną tų įvykių aprašymą ateityje galės atskleisti tik tie, kurie juos yra matę ar patys pergyvenę. O tas laikas ateis tik Lietuvai laisvę atgavus. Todėl šiame skyrelyje noriu atskleisti kai kuriuos trumpus faktus iš skaudžios Lietuvoje besidarbuojančių vyskupų, kunigų ir tikinčiųjų dramos, kuri dar tebesitęsia ir šiandien. Šie mozaikiniai trupinėliai telieka paskiri stiklo gabalėliai didžiajam Lietuvos tikinčiųjų kančios vitražui, kurį turės sukurti ateities istorikai, menininkai, muzikai, rašytojai.

"Lux Christi" žurnalo 1960 m. nr. 1 skaitome, kad 1959 m. kun. Mykolas Gylys buvo nuteistas kalėti devynis mėnesius ir pinigine bauda — turėjęs sumokėti savo pajamų 15 procentų. Tokią bausmę skyrė už tai, kad jis nelegaliai mokė vaikus tikėjimo tiesų. Kun. M. Gylys buvo Kauno Prisikėlimo bažnyčios klebonas ir Kunigų seminarijos profesorius. Tačiau valdžiai reikalaujant, jis 1960 m. atleistas iš seminarijos profesorių ir paskirtas Lygumų altarista. Mirė Lygumose 1967 m.

Sudeikių, Utenos aps., klebonas kun. Alfonsas Gražys, iššventintas 1948 m., buvo nuteistas už tai, kad iš-

siuntinėjęs savo parapiečiams paraginimus sumokėti prapijai išlaikyti mokesčius. Utenos teismas nubaudė kun. Gražį 6 mėn. kalėjimo, kurį vadina "pataisos darbais." Iš jo taip pat pareikalauta sumokėti 15 procentų pajamų.

Br. Kviklio "Mūsų Lietuvos" IV tome, 76 psl. rašoma: "Plungėje 1908 m. kun. V. Jarulaitis buvo įrengęs Plungės Liurdą, pastatęs koplyčią su altarija. 1934 m. įkurtas lietuviškų kapucinų naujokynas. 1944 m. kapucinų bendrąbutį užėmė rusų kariuomenė ir Liurdą sunaikino. 1960 m. paskutinis kapucinas paliko Plungę".

Žolinės prekymetį Krekenavoje, Panevėžio aps., garšęjančią nuo senų laikų, 1959 m. išvaikė milicija. Į atlaidus žmonių priplaukė iš toli ir arti nedaug mažiau, kaip laisvės laikais, nors kolūkiuose buvo vasarąjapiūtė.

Pačiu atlaidų įkarščio metu iš rajono centro į Krekenavą atsiųstas didelis bolševikų milicijos būrys nutraukęs atlaidus, išgainiojęs dalyvius ir nemaža jų suėmęs. ("Mūsų Lietuva", II tomas, 596 psl.; "Lux Christi", 1959 m. nr. 4).

Šiluvoje 1959 m. buvo labai daug maldininkų. Mišiu tomis dienomis atlaikyta viso 472. Komunių išdalyta per 5,000. Buvo daromi remontai, ateinančią vasarą numatant paaukštinti bažnyčios bokštus 20 metrų. (Iš laiško, rašyto tais pačiais metais).

Šiluvoje naktį su specialaus motoriuکو pagalba prožektoriai apšviečia bažnyčios bokštą. Bažnyčioje ir prie bažnyčios įrengti stiprūs garsiakalbiai, nulieti nauji betono laiptai, naujai nubaltinta bažnyčia. 1961 m., nepaisant komunistinės propagandos, vis dar į atlaidus atsilankė didelis skaičius žmonių. Lyduvėnų vieškelyje dažnai galima matyti moteris, einančias keliais. Keliais taip pat einama apie bažnyčią ir baltą Marijos statulą. Šventovėje pardavi-

nėjami šventųjų paveikslai. Čia taip pat gausiai pardavinėjamos vaškinės žvakės, kurias tikintieji deda ant altorių. ("Lux Christi", 1963 m.)

Bet...

1961 m. Lietuvos kunigai buvo labai puolami už vaikų katekizavimo organizavimą. Kun. P. Rauduvė puolamas kaip katekizatorius. Šiluvos klebonas kun. Grauslys kaltinamas, kad įtaisęs garsiakalbius šventoriuje, o altaristas Simaška už tai, kad ragino žmones pasitikėti Dievu ("Lux Christi", 1961 m. nr. 2). 1969 m. kun. P. Rauduvė, gimęs 1901 m., buvo altaristų Utenoje.

1962 m. kun. Alfredas Kanišauskas, Dubingių klebonas, iššventintas 1959 m., ir bažnyčios komiteto pirmininkas J. Malučyga komunistų teismo nubausti už tai, kad be leidimo tvarkė kapines. Kunigas nubaustas 6 mėn. pataisos darbų, o Malučyga metams lygtinai. Be to, iš abiejų dar pareikalauta 600 rublių baudos. ("Lux Christi", 1962 m.)

1962 m. birželio 20 d. naktį Žemaičių Kalvarijos kryžiaus kelių koplyčios buvo apiplėštos. Iš koplyčių išvogti paveikslai. Komunistai po karo visas Kryžiaus kelių koplyčias buvo užrakinę ir uždraudę žmonėms daryti iškilmingą procesiją su kunigu ir kryžiumi bei vėliavomis. 1957 m., laikino kovos prieš Bažnyčią ir tikinčiuosius "atodrėkio" metu, koplyčios buvo atrakintos, bet iškilmingos bažnytinės procesijos neleistos. Tais metais dalyvavę daug chorų ir net 5 dūdų orkestrai einant kryžiaus kelius, bet procesijos buvo be kunigo ir bažnytinių ženklų. Kasmet komunistai vis sunkino maldininkų dalyvavimą atlaiduose, uždraudė automašinų susisiekimą, neleido ir arkliais važiuoti, uždraudė prekybininkams pardavinėti maldininkams maistą, suvaržė kunigų dalyvavimą atlaiduose, atlaidų metu pradėjo ruošti jaunimo festivalius Plateliuose. Žmonės vistiek į Žemaičių Kalvariją susirenka. Ir 1961 m.,

po Kryžiaus kelių paveikslų pavogimo, vietos gyventojai atlaidų metu visas koplyčias iš oro papuošė vainikais, į pavogtųjų paveikslų vietas atnešę iš savo namų savuosius pakabino ir gėlėmis papuošė. Pavieniai ar būreliais ir 1961 m. maldininkai ėjo Kryžiaus kelius, giedodami giesmes, tik be kunigo, kryžiaus ir vėliavų. ("Lux Christi", 1962 m. nr. 2).

Kamajų bažnyčioje buvo senas, gražus šv. Kazimiero paveikslas, įtaisytas kamajiškių aukomis vietos knygnešių iniciatyva. Paskutinės bolševikų okupacijos metu šv. Kazimiero garbinimas čia virtęs sąjūdžiu prieš rusus. Carinės Rusijos laikais prie paveikslo buvo melstasi prašant lietuvių spaudos laisvės, bolševikinės okupacijos laikais — prašant Lietuvai laisvės. Jau 1941 m. už paveikslo užkliuvo Kremesiškių ruseliai, tačiau greit prasidėjo karas ir paveikslo nebegalėjo išimti.

Prieš 1962 m. Kalėdas buvo gautas iš Maskvos įsakymas pašalinti visus šv. Kazimiero paveikslus iš bažnyčių. Iš Vilniaus išsiųsti rusai milicininkai ir komunistai (iš partijos istorinio instituto) pradėjo šv. Kazimiero paveikslų medžioklę Lietuvoje. Kamajuose išplėšė iš altoriaus šv. Kazimiero paveikslą iš Rokiškio atvažiavęs rajono sekretorius su 3 milicininkais. 1963 m. sausio mėn. 3-4 užpuolė paveikslą Vėžaičių bažnyčioje. Iš Vilniaus atvažiavo trys rusiškai kalbą pareigūnai, atėjo Vėžaičių bažnyčion su Gargždų komunistų partijos, milicijos ir iš Kretingos atvažiavusiais aukštais komunistų partijos pareigūnais, milicininkais ir, pašaukę vietos kleboną, liepė išimti iš didžiojo altoriaus paveikslą ir tuojau pat jį pakeisti kitu. Paveikslas buvo stipriai įtaisytas. Vienas iš Vilniaus atvažiavęs rusas jį išlupo kirviu, sudraskydamas ir pačią drobę. Sunaikintą paveikslą išsivežė rusai ir jų komandos klausęs vilniškis K. Novickas, kuris vienas išsidavė mokąs dar lietuviškai... ("Darbininkas", 1963.II.5).

Žagarėje (žmonių laikomos šventąja) Barboros kultas nepatiko bolševikams, ir jie 1963 m. palaikęs nežinia kur išvežė. Dar prieš tai keturių gydytojų komisija juos tyrusi, skrodusi. Gyventojų tarpe pasklido žinia, kad buvusi rasta šimtmečius išlikusi širdis, plaučiai ir kitos kūno dalys. ("Mūsų Lietuva", III tomas, 53 psl.).

Komunistinės "Tiesos" 1963.VII.9 nr. aprašomas įvykis, kaip Akmenėn iš Vilniaus atvyko Valstybinio akademinio dramos teatro grupė vaidinti dramaturgo K. Sajos veikalą "Nerimą". Vietiniai Akmenės komunistai išsiuntinėjo gyventojams kvietimus į vaidinimą. Kvietimą gavo ir Akmenės klebonas kun. J. Gasiūnas. Atvykęs į vaidinimą, jis buvo pasodintas pirmoje eilėje tarp žymiųjų vietos komunistų. Tai pastebėjo teatro grupės politrukas. Kaip tai? Klebonas — tas tik paniekos vertas padaras, beteisis komunistinėje visuomenėje individas, tamsybininkas, komunistų partijos priešas tapo pasodintas garbingoj vietoj... Politrukas pakėlė triukšmą, smarkiai išbarė vaidinimo rengėjus ir vietos komunistų aktyvą už klebono pakvietimą. Aktorių grupei grįžus į Vilnių, buvo sušauktas specialus teatro kolektyvo susirinkimas, kuriame apsvarstytas ir griežtai pasmerktas "neprincipingas atskirų aktorių elgesys..."

Brooklyno "Darbininkas" 1963.VIII.23 nr. atspausdino laišką iš Lietuvos:

"Pas mus kaskart vis blogiau. Jau rašiau, kad žiemą buvome 3 mėnesius be kunigo. Dabar jau yra, bet šv. Mišios paprastomis dienomis 7:30 val. ryto. Bažnyčia turi būti uždaryta 9 val. ryto. Jeigu pora minučių pavėluotų uždaryti, tai bažnyčią uždarytų visam laikui.* Sekmadieniais Mišios 8 val. ryto, o bažnyčią uždaro 10 val.

*) Matyti čia jau ne Maskvos ar Vilniaus, bet vietinės valdžios paskirų asmenų kerštas.

ryto. Vakare atidaro 8 val. Skambinti varpais uždrausta. Bet kurios pamaldos už bažnyčios sienų yra griežtai uždraustos. Kai kunigas važiuoja pas ligonį, žmonėms griežtai uždrausta jį pasitikti. Vaikus veža krikštyti į Vilnių, bet ir tai daugelis liko be velykinės išpažinties. Vilniuje truputį laisviau. Bet ir ten einama prie to paties...

Mūsų kunigui uždraudė laikyti arklių ir nusipirkti pirkaite šalia bažnyčios. Dviračiu jis turi važiuoti bažnyčion. Motociklus turintieji kartais jį pavėžina. Visi susirūpinę, kas bus, kai ateis žiema. Kunigui negalima duoti jokių aukos, net stiklo pieno. Už viską jis turi pats apsimokėti. Kunigai gauna mokestį, kaip ir darbininkai. Už Mišias, jungtuves ir laidotuves priima mokestį tam tikra įstaiga* ir išduoda kvitą. Su tuo dokumentu einama pas kunigą, ir tada jis gali atlikti prašomus patarnavimus, teikti sakramentus... Mūsų kunigas gauna algos tikrai 60 rublių ir iš to jis turi pragyventi. Prie savo buto jis neturi teisės pasisodinti net gėlių..."

(pas.) Liolė"

1963. IX. 27 nr. komunistinė "Tiesa" rašė, kad Šiaulių rajone, Girkautų kolūkio trečiosios brigados kryžkelėje staiga atsirado didelis akmeninis kryžius. Kryžių pastatė keliaujantis maldininkas Ringys. Statant jam talkininkavo būrys vaikų, kurie, esą, save "laiko netikinčiais". Dar anksčiau tame kolūkyje dygdavo koplytėlės. Matyt, jas okupacinės valdžios tarnai sudegindavo ir todėl 1963 m. buvo pasiryžta pastatyti akmeninį kryžių. Be kitų, kaltinamas brigadininkas K. Kukanauza, kuris esąs "bažnytininkas".

Dėl to įvykio "Lux Christi" žurnalas daro išvadą: "Pro okupantų cenzūrą prasmunka įdomūs faktai: Lietu-

*) Kiek žinome, tokios priemonės vartojamos tik retose parapijose, kur labai kovingi ateistai sėdi valdžioje.

vos žmonės tebestato koplytėles, kryžius, o atsiranda net ir tokių pasišventėlių, kurie nepaisydami numatomų sunkumų, pasidaro keliaujančiais kryžių statytojais. Taip reiškiamas žmonių tikėjimas ir protestas prieš okupantų užmačias."

Apie vieną tokių pokarinių laikų dievdirbį — liaudies skulptorių Lionginą Šepką, gyvenusį Pandėly, Rokiškio aps., ilgas reportažas buvo atspausdintas Lietuvoje leidžiamame žurnale "Kultūros barai" 1970 m. nr. 1. Reportažas parašytas ir atspausdintas po to, kai dievdirbis jau buvo iškraustytas iš savo dirbtuvės ir apgyvendintas senelių namuose, o jo kūriniai sudėti Rokiškio muziejuje.

Anot "Kultūros barų", 1949 m. Pandėlyje mirė L. Šepkos brolis Petras, o prieš kelerius metus buvo miręs ir tėvas:

"Brolienė prašė padaryti kryžių ant vyro Petro kapo. 'Lionginai, sukalk kokį iš medžio'. Argi brolienė nežinojo, kad tas, griovius kasdamas, jokių medžio darbų nėra dirbęs. Lionginas neapsiėmė.

Po Petro mirties Lionginui pasidarė visai neramu. Rodos, apačioje vis gieda. Rodos, palėpėmis Petras vaikšto. Nebeliko ramybės. Prieš kelerius metus tėvas nuėjo į kapus. Dabar ir Petras..."

Toliau žurnalistas St. Daunys rašo:

"Tą autoriaus meilę namų ramybės saugotojui geriau supratau, iš Liongino sužinojęs 'smulkmeną'. Tą didelį, apie dviejų metrų ilgumo storą žalio beržo stuobrį, iš kurio buvo padaryta statula (Kristaus - Aut.), Lionginas parnešė iš gretimo kaimo miško. Aš vienas vargiai galėčiau skulptūrą pakelti nuo žemės — sunki. Medžiagos parsinešimas iš miško 'slaptomis', tiesiog ant savo stiprių pečių, kaip vėliau patyriau, buvo vienas iš svarbiausių Liongino kūrybinės dvasios akstinių. Apie rąsto parnešimą

autorius kalbėjo su tokiu pakilimu, koku kalbama apie nepakartojamą kūrybos procesą..." ("Kultūros barai" 1970 m. nr. 1, psl. 39-40).

Perskaite šią ištrauką apie pokario laikų lietuvių dievdirbį, pajuntam ir tai, ko negalėjo aiškiai pabrėžti "Kultūros barų" bendradarbis. Būtent, kad dievdirbis Lionginas Šepka, nešdamas iš miško medį būsimajam paminklui ant brolio ir tėvo kapo, išgyveno Kristaus Golgotos kančią, kad tai jam suteikė didelį kūrybinį impulsą, ir Kristaus statula tapo liaudies meistro šedevru. Tik užuot stovėjusi kapinėse ar kurioje kitoje praeivių matomoje vietoje, ji valdžios atstovų buvo nugabenta į Rokiškio muziejų kaip praeities "atgyvena".

Višakio Rūdos apylinkėse žmonės buvo geri lietuviai ir katalikai. Dar 1964 m. tenykštis žurnalas "Literatūra ir menas" paskelbė žinią, iš kurios sužinojom, kad Višakio Rūdos miškų ruože kažkas naktimis prie pakelės medžių prikalinėjas medinių kryžių. Laikraštis šią kaltę suvertė klebonui kun. M. Žemaičiui, vargonininkui J. Rakui ir zakristijonui Algiui Pasailauskui. "Religininkai" buvę nubausti ir išblaškyti. ("Mūsų Lietuva", III tomas, 252 psl.) Kun. M. Žemaitis buvo perkeltas į Vilniaus arkivyskupiją.

Apie kitą kun. Žemaitį (Juozapą), Šakių kleboną laiške iš Lietuvos rašoma: "1970 m. pavasarį Šakių vykd. k-to pirm. Noreikienė, pasikvietusi Šakių kleboną kun. Žemaitį, pasakė, kad jums 'remontų jau pakaks. Restauruoti bažnyčios lubas, dėti grindis ir dažyti sienas negalima...' "

Tuo tarpu Maskvos įgaliotinio kulto reikalams J. Ruginiaus įstatai skamba kitaip. Ten pabrėžiama, kad klebonai ir parapijų komitetai atsakingi už tvarkingą bažnyčios, kaip valstybės turto, išlaikymą. Kas belieka klebonams daryti, kai bandą persistengti vietiniai pareigūnai ir taip nemalonių reikalus dar labiau supainioja?

Kryžių kalne, Jurgaičių kaimo laukuose (Meškuičių vals., Šiaulių aps.), žmonės kryžius statė nuo senų laikų. 1900 m. tebuvę 50, tačiau 1938 m. jau buvo daugiau kaip 500. Tikintieji kalną laikė stebuklinga vieta. Ligoniai pasižadėdavo, kad išgiję pastatydins kryžių. Pasakojama, kad daugiau kryžių pradėta statyti po 1831 m. sukilimo, kai žmonės norėjo įamžinti rusų nužudytųjų sukilėlių atminimą. Panašiai buvę ir po 1863 m. sukilimo. Po II Pasaulinio karo, ypač 1955-57 m. laikotarpy, kryžių skaičius vėl padidėjęs. Juos pradėjo statyti iš Sibiro, iš kalėjimų išsigelbėję žmonės ar žuvusiųjų pokario laisvės kovose partizanų atminimui. Prieš keletą metų pasklido žinia, kad kryžiai išgriauti ar sudeginti, o kalnas suartas ir, kad tai padaryta LTSR Ministrų tarybos pirmininko pavaduotojos L. Diržinskaitės-Piliušenko įsakymu. Šiose pareigose ji vadovauja respublikos švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos apsaugos įstaigų darbui.

Kokia šventove persekiojamai lietuvių tautai buvo pasidaręs Kryžių kalnas antrojoje sovietinėje okupacijoje, atskleidžia laiškas, paskelbtas žurn. Pr. Alšėno "Tėviškės Žiburių" 1971 m. nr. 28:

"Viena proga padarėme ekskursiją į Kryžių kalną. Mano brangusis, aš vargiai pajėgsiu aprašyti šitokią Dievo stebuklą. Tai kryžių miestas. Apylinkės, kuriose yra tas stebuklingas kalnas, labai gražios. Piliakalnis, kuris, legendos pasakojimu, yra savo žemėmis bažnyčią uždenęs, gana aukštas. Kelią prie įėjimo puošia abiejose pusėse pastatyti dideli meniški kryžiai. Lipant į kalną malda pati veržiasi iš krūtinės ir lūpų, ir, rodos, net pats savęs nejauti. Čia geriausiai žmogus pajunti, kad mūsų Tėvynės Dievo niekas nepajėgs iš širdžių išplėsti, ir tik čia pajunti, kokia kenčianti ir varginga yra mūsų tėvynė... Aš lipau į kalną, o kiti kopė į jį keliais. Keliaklupsti kopė į kalną ir vaikai, kuriems mokykla draudžia melstis.

Tik didelių kryžių čia yra apie trys tūkstančiai. Jie pastatyti paskutinių trejų metų laikotarpyje. Juos stato grįžę iš Sibiro gyvi, atgavę sveikatą, grįžę iš kalėjimų, išlikę gyvi nuo kulų. Netoli kalno yra ir šaltinis. Ligoniniai čia mazgojasi akis ir veidą. Senukas sargas pasakoja, kad, nors jau visos Kančios nuo kryžių kitur yra nuplėštos, čia jų niekas neliečia, ir jei kas ką nors čia palieka, niekas pirštu nepajudins ir nepalies. Net uniformuoti keiliais eina į kalną ir apie kalną. Matai, mūsų Dievo niekas neįstengs iš širdies išplėsti..."

Nežinia, kada buvo rašytas aukščiau minimas laiškas. Bet paskutinių kelerių metų būvyje turistai, iš laisvojo pasaulio nuvažiavę į Lietuvą, sužinojo daugiau detalių, kaip buvo sunaikinta ši tautinė-religinė okupuotos Lietuvos šventovė. Pagal jų pasakojimą, Kryžių kalnas sunaikintas 1961 m. balandžio 5 d. ankstų rytą. Mediniai kryžiai buvo sudeginti, mūriniai sudaužyti, metaliniai suldyti. Iš buvusiųjų 3,000 kryžių nieko nebelikę. Esą, buvusi surašyta kuone kiekvieno antrojoje sovietinėje okupacijoje pastatyto kryžiaus istorija. Pvz. vienas kryžius pastatytas padėkai, kad penki vienos šeimos mobilizuoti sūnūs grįžo sveiki iš karo. Kitas kryžius pastatytas ruso lakūno, kai jis, lėktuvui užsidedus, išliko gyvas. Tai ruso lakūno padėka Aukščiausiam už išgelbėtą jo gyvybę. Esą, kryžius čia statė žmonės net iš Estijos, Latvijos, Gudijos. Paskutiniu metu valdžios buvo uždrausta kryžius šventinti, tai žmonės iš namų atveždavo pašventintus. Visa tai atkreipė valdžios dėmesį. Tuo metu Šiaulių rajono partijos sekretore buvusi jau minėta Diržinskaitė-Piliušenko, ir žmonės ne be reikalo plačiai kalba, kad barbariškas žygis prieš kryžius buvęs atliktas tos rusams ištikimai tarnaujančios moters įsakymu.

Esą, kryžių dalis į ežerą mėtęs Šiaulių milicijos viršininkas Rėklaitis; po to du jo vaikai prigėrę. Pats vėliau

žuvo pelkėse. Meškuičių kolchozo pirmininkas, kurio laukuose buvo Kryžių kalnas, vėliau mirė galvos vėžiu.

Tauta tai atsimena ir iš to daro išvadas. Bet faktas lieka istorijai, kad viena iš žinomųjų okupuotos Lietuvos šventovių — Kryžių kalnas — nuo 1961 m. balandžio mėn. 5 d. yra nušluotas kaip tautinis-religinis simbolis.

Baltruškėse (Zarasų aps.) 1936-50 m. klebonavo kun. Edvardas Vaišnora, poetas, pasirašydavęs Ed. Vencio slapyvardžiu, kilęs iš Tauragnų apylinkių, poetų Antano Miškinio ir brolių Tilvyčių giminaitis. Bet antrojoje sovietinėje okupacijoje kun. Ed. Vaišnora suimtas, kankintas, ištremtas. Iš tremties grįžo pusiau suparalyžuotas. 1971 m. buvo dar gyvas ir gyveno Kupiškyje. Ligos priežastis — kankinimai Stalino laikais kalėjime. Tada jam ilgą laiką buvo ant galvos varvinamas labai šaltas vanduo; nuo to ir paralyžavo vieną kūno pusę. Jis taip pat gerokai praradęs atmintį. ("Mūsų Lietuva", I tomas, 600 psl. ir "Lux Christi").

Kun. V. šikšnys, Pagramančio klebonas, 1965 m. sausio mėn. buvo teisiamas už vaikų ruošimą prie pirmos Komunijos. Liaudies teismas jį nuteisė vieneriems metams kalėti darbo stovykloje ir atėmė teises eiti kunigo pareigas. 1969 m. jis buvo altaristas Kartenoje, nors teturėjo tik 55 metus amžiaus. (Iš laiško).

1965 m. rudenį buvęs Sibiro tremtinis kun. Bronius Paukštys laiške aprašė savo išpūdžius iš Kauno, kaip ten atrodę atlaidai Kauno katedroje:

"Šiandien Kristaus Karaliaus šventė — atlaidai katedroje. Žmonių pilna bažnyčia su ašaromis akyse žvelgia į Švenčiausiąją per procesiją bažnyčios viduje. Per dieną bent keturi pamokslai po kiekvienų šv. Mišių. Kunigų gal aštuoni ar dešimt. Prie šv. Komunijos, kas 15 minučių dalijamos, eina šimtai žmonių. Galima sakyti, kad be-

veik visi pamaldų dalyviai priėmė Švenčiausiąjį... Bet kas darosi mūsų mokyklose, ar žinai? Ateizmo speigas šaldo sielas ir žudo religinę atmosferą. Tas labai reikšminga jaunų žmonių sieloms. Kada atslūgs šitas speigas?..."

Vėlesnis laiškas, rašytas 1971 m. kovo mėnesį iš vienos Žemaitijos parapijos, vėl pranešė geras naujienas:

"Sekmadieniais prie komunijos eina 200-300 žmonių, o savaitės bėgyje 600-800. Pagirtina, kad laidotuvių metu beveik visi atlydėjusieji eina išpažinties..."

Bet už daugelį tų religinės praktikos akimirų, kurios mus, laisvėje gyvenančius, pradžiugina, Lietuvos kunigai ar tikintieji ne vienu atveju turi nukentėti.

1965 m. vienas Lietuvos klebonas priėmė Mišių auką už prieš keliolika metų žuvusį partizaną. Paskirtą dieną, kada turėjo būti atlaikytos Mišios, klebonui reikėjo kažkur išvažiuoti. Jis paprašė, kad Mišias atlaikytų altaristas. Tas atlaikė gedulingas Mišias ir po Mišių uždavė atkalbėti kelis poterius už mirusiojo vėlę, visai nemindamas, kad tai partizanas. To užteko. Tuoju buvo praveistas tardymas, apkaltintas ir klebonas ir altaristas už demonstracijas laikant viešas pamaldas už "tėvynės priešą", ir abu buvo kulto komisaro iškelti.

1966 m. rudenį ir 1967 m. pavasarį Lietuvoje siautė kelios čigonų gaujos, atsibasčiusios iš pietų Ukrainos, ir apiplėšinėjo kunigus. Viena gaują sudarydavo 15-20 asmenų, vyrų, moterų ir kartais mažų vaikų. Viena tokių gaujų siautė Aukštaitijoje, kita Žemaitijoje, trečia Sūduvoje. Pasisamdžiusios autobusus ar sunkvežimius, jos važinėjo po bažnytkaimius ir miestelius tarsi turistiniais tikslais. Gaujos palaikydavo viena su kitomis telefoninių ryšių, viena kitai pranešinėdavo pavojų ir skubiai pasitraukdavo iš tos apylinkės. Atvykusios į bažnytkaimį ar miestelį, tuoju puldavo kunigo namus. Vieni prašydavo, kad parodytų bažnyčią ar kad pakrikštytų silpną vaiką, kiti tuo tarpu

puldavo ieškoti pinigų, laikrodžių ar kitokių mažų, bet vertingesnių dalykų. Nekartą čigonų gauja, radusi namuose vieną kunigą, prievarta atimdavo pinigus ar kitus vertingesnius daiktus. Po to skubiai pasišalindavo. Panevėžio vyskupijoje taip buvo apiplėšta 18 kunigų. Kauno arkivyskupijoj labiausiai nukentėjo Raudondvario klebonas. Čigonų gauja išnešė 3000 rublių, kuriuos jis buvo surinkęs bažnyčios remontui. Negalėjo dėl to apiplėšimo nei pasiskusti policijai, nes nuostatai draudžia bažnytinis pinigus laikyti namie, — jie turi būti laikomi banke. Tos čigonų gaujos aplankė daugelį kunigų Telšių ir Vilkaviškio vyskupijose ir juos apiplėšė. Milicija nesiėmė su laikyti tų gaujų plėšikavimo. Pasiautusios, jos pačios išsidangino atgal į Rusiją. (Iš Lietuvoje apsilankiusiųjų pasakojimų).

1970 m. okupantai vėl labai pagyvino ateistų veiklą. Net ir kolchozininkai už dalyvavimą pamaldose ne vien išplūstami, bet ir nubaudžiami, išbraukiami jų darbdieniai. Vienam parapijos komiteto pirmininkui už dalyvavimą pamaldose buvo išlaužtos tvarto durys ir sunkvežimiu išvežtas šienas. Kolchozuose pradedama įvesti tvarką, kad be seniūno žinios nevalia niekam iš kolchozo išvykti. Seniūnas, patyręs, kad kolchozininkas eina į bažnyčią, praneša kolchozo pirmininkui, kuris išplūsta ir liepia sėdėti namuose. Tokiomis policinėmis prievartos priemonėmis siekiama ir kaimą suateistinti. ("Draugas", 1970 m. nr. 72).

1970 m. vandališkas pamaldų trukdymas buvo tęsiamas įvairiose Lietuvos bažnyčiose. Mažeikiuose Velykų naktį keli jaunuoliai ir viena mergina, su cigaretėmis dantyse, įsiveržė į pilną bažnyčią žmonių. Mergina atsėdo į klausyklą ir ėmė šaukti: "Aš jus visus išrišiu". Bažnyčios tarnui prašant išeiti iš klausyklos, ji ir jos palydovai ėmė plūsti, grasinti, pagaliau pagriebė kryžių, iš-

sinešė šventoriun ir išniekinę sulaužė. Apie tai pranešta policijai, ir ši liepė sulaužytą kryžių sudeginti. Po keleto dienų policija pranešė, kad jaunuoliai buvę papeikti. Vilniuje Šv. Teresės bažnyčioje Velykų nakties apeigų metu vidunaktį įsiveržė jaunuoliai ir ėmė mušti besimeldžiančius. Buvo sužeista apie 20 asmenų. ("Lux Christi", 1970 m. nr. 2).

1970.IV.27 Kabelių parapijos klebonas kun. J. Lauriūnas ir vargoninkė G. Čeponytė sumokėjo baudą po 50 rublių už vaikų mokymą religinių giesmių.

Paskutiniu metu Kučiūnų parapijos kleboną Krikščioną ir Lazdijų dekaną kun. V. Degutį nubaudė po 50 rublių už vaikų rengimą pirmajai Komunijai.

Už gražų pastoracinį darbą parapijose du jauni kunigai Alg. Keina, Valkininkų klebonas, ir kun. Myk. Petravičius, Dubičių klebonas, 1970. V. 26 buvo pašaukti į kariuomenę. Tarnavo apie mėnesį laiko Pabradėje, neįtraukti į dalinio sąrašus, izoliuotai pristatyti į punktą.

1970.VI.24 naktį Tauragės rajone sudegino Batakių bažnyčią, kuri buvo liaudies architektūros paminklas, statyta 1776 m. Išsilaikiusi per ilgas carų, vokiečių bei nacių okupacijas, ji buvo ką tik naujai išdekoruota. Prieš auštant pasirodė gaisras. Klebonas nubėgęs išnešti Švenčiausią, Jo jau neberado — tabernakulis buvo išplėštas.

1970.VII.24 tame pačiame rajone sudegino Gaurės bažnyčią. Žmonės kalba, kad bažnyčia kažkokiu skysčiu buvo apipilta, nes jos nebebuvo galima užgesinti.

1971 m. kovo mėn. 26 d. apie 4 val. ryto dėl neiškių priežasčių sudegė Sangrūdų bažnyčia Marijampolės rajone. Apie tai "Tėviškės Žiburiai" 1971 m. nr. 26 rašė: "Žmonės per dvi dienas pastatė nedidelę koplytėlę, kurioje klebonas kun. A. Lukošaitis * atlaikė pamaldas.

*) Išventintas 1963 m.

Atvyko tardytojas ir kamantinėjas vaikus, kurie bažnyčios sudeginimo išvakarėse dalyvavo rekolekcijose, tarsi jie būtų kalti dėl gaisro. Jis kaltino kleboną už bendravimą su vaikais. Kovo 29 d. Sangrūdon atvyko rajono valdžios atstovai ir perskaitė aktą klebonui bei parapijos komitetui, kad koplyčia pastatyta savavališkai. Rajono pirmininkas Pačėsa uždraudė joje laikyti pamaldas ir įsakė ją nugriauti. Kovo 30 d. į rajoną atvyko kulto komisaras J. Rugienius, pasikvietė kleboną ir grasino kelti bylą bei panaikinti parapiją. Klebonas betgi nepabūgo. Tada J. Rugienius atvyko į Sangrūdą, sušaukė žmones ir reikalavo nugriauti koplytelę, bet žmonės nesutiko. Pagaliau J. Rugieniaus verčiamas, turėjo įsikišti vysk. J. Labukas. Balandžio 5 d. atvyko Sangrūdon Marijampolės dekanas kun. Padolskis, Aleksoto klebonas Maskeliūnas ir atvežė vysk. J. Labuko raštą, kuriuo kun. Lukošaitis perkeliamas į Valakbūdį, o laikinu klebonu Sangrūdoj skiriamas anksčiau čia klebonavęs kun. Maskeliūnas. Šis Sangrūdoj išbuvo iki balandžio 21 d., bet pamaldas laikė nedidelėje špitolėje. Po to atvyko naujas klebonas kun. K. Skučas. Parapiečių delegacija lankėsi pas J. Rugienį, prašė, kad leistų pamaldas laikyti naujai pastatytoje koplytelėje, bet tas neleido. Žmonės nepatenkinti kun. Maskeliūno.* Rugieniui pataikaujama laikysena, kuri aprami- no parapiją ir sudarė sąlygas nugriauti koplyčiai. Dabar ji nugriauta..."

Paskutinių įvykių aprašymai daugiausia čia yra surinkti iš paskirų laiškų, laisvuosius Vakarus pasiekusių 1970 m. Kalėdų proga ir vėliau, kai visame laisvajame pasaulyje vyko gyvos lietuvių ir jų draugų demonstracijos dėl Amerikos pakrančių sargybos sovietams išduoto laisvės ieškojusio lietuvių jūrininko Simo Kudirkos. O beviltiš-

*) Išventintas 1954 m.

ką akimirką ant Amerikos "Vigilant" laivo Simo Kudirkos lūpomis ištartame maldavime "Dieve, padėk man!" — ar mes negirdėjom ir visų persekiojamų Lietuvos tikinčiųjų bendro šauksmo?

KOMISARO RUGIENIAUS GALIA

Kad visi aprašyti ir toliau aprašysiami įvykiai skaitytojams būtų geriau suprantami, ištiesai perteikiu Maskvos įgaliotinio religijų reikalams Lietuvoje J. Rugienio veiklos įstatus, pagal kuriuos tvarkoma Lietuvos Katalikų Bažnyčia ir kitos religinės bendruomenės:

Religijų Reikalų Tarybos prie TSRS Ministrų Tarybos
Įgaliotinis Lietuvos Respublikai

DĖL KULTŲ ĮSTATYMŲ TVARKOS

Vilnius, 1969 m.

P a a i š k i n i m a s

Dėl Kulto Įstatymų Taikymo tvarkos.

1. TSRS Konstitucija suteikia piliečiams sąžinės laisvę.

Siekiant užtikrinti piliečiams sąžinės laisvę, TSRS bažnyčia atskirta nuo valstybės ir mokykla nuo bažnyčios. Religijos laisvė ir ateistinės propagandos laisvė paliekama piliečiams.

2. Tikintieji TSRS piliečiai gali susivienyti į religines bendruomenes ir grupes.

Religinė bendruomenė sudaroma, esant ne mažiau kaip 20 to paties kulto tikinčiųjų, sukakusių 18 metų amžiaus.

Jeigu tikinčiųjų skaičius mažesnis kaip 20 asmenų, gali būti sudaryta tikinčiųjų grupė.

3. Tikintieji, sudariusieji religinę bendruomenę (grupę), gali:

a) atlikti religines apeigas, rengti maldos ir kitas religines sueigas.

b) samdyti arba rinkti kulto tarnus ir kitus asmenis, reikalingus religinėms apeigoms atlikti.

c) naudotis maldos namais ir kitu kulto turtu,

d) rinkti savanoriškas aukas maldos namuose kulto tarnams, maldos namams ir kitam kulto turtui, taip pat religinės bendruomenės vykdomajam organui išlaikyti.

4) Tikintieji, sudarantieji religinę bendruomenę, gali pagal sutartį gauti iš rajono-miesto vykdomojo komiteto nemokamai naudotis specialius maldos namus ir daiktus, reikalingus religinėms apeigoms atlikti.

Sutartis turi būti pasirašyta ne mažiau, kaip dvidešimties religinės bendruomenės narių.

Religinėms apeigoms bei sueigoms tikintieji taip pat gali naudoti ir kitas patalpas, kurias jiems išnuomoja privatūs asmenys arba vietos valdžios organai.

Kiekviena religinė bendruomenė gali naudotis tik vienais maldos namais.

5) Sutartyje numatoma, kad asmenys, paėmę naudoti maldos namus ar kitą turtą, išsipareigoja:

a) saugoti ir tausoti religinei bendruomenei perduotus naudoti maldos namus ir kitokį turtą,

b) apmokėti šito turto valdymo ir naudojimo išlaidas,

c) padengti padarytus valstybei nuostolius, sugadinus ar praradus jiems išduotą turtą.

d) naudotis maldos namais ir kitokiu turtu tik religinėms apeigoms ir kitiems kulto reikalams.

e) turėti pas save viso kulto turto inventoriaus aprašymą, į kurį turi būti įtraukti visi naujai įsigyti (pirkti, paaukoti, perduoti iš kitų maldos namų ir t.t.) religinio kulto daiktai, jeigu jie nėra kitų asmenų nuosavybė.

f) laisvai leisti kiekvienu metu, išskyrus laiką, kada vyksta religinės apeigos, rajonų (miestų) vykdomųjų komitetų įgaliotiniams periodiškai tikrinti ir apžiūrėti religinei bendruomenei perduotą turtą.

Maldos namai, turintieji istorinę ir meninę reikšmę, esantieji specialioje įskaitoje, perduodami ta pačia tvarka ir tuo pagrindu kaip ir kiti maldos namai, tačiau įpareigojant laikytis nustatytų meno paminklų apskaitos ir apsaugos taisyklių.

6. Visi atitinkamos religinės bendruomenės tikintieji turi teisę bet kada pasirašyti sutartį apie maldos namų ir kitokio turto perėmimą naudotis tuo pačiu išgydami teisę dalyvauti, valdant šį turtą lygiomis teisėmis su asmenimis, pradžioje pasirašiusiais šią sutartį.

7. Kiekvienas sutartį pasirašiusių turi teisę atšaukti savo parašą, paduodamas atitinkamą pareiškimą, tačiau atsako už turto būklę ir apsaugą per laikotarpį nuo tos dienos, kai jis pasirašė sutartį, iki nurodyto jo pareiškimo dienos.

8. Religinės bendruomenės reikalams tvarkyti, kulto turto ir lėšų naudojimo funkcijas vykdyti religinė bendruomenė viešu balsavimu išrenka savo narių susirinkime vykdomąjį organą iš trijų asmenų.

9. Tikinčiųjų grupėje išrenkamas įgaliotinis.

Kulto turto ir savanoriškai tikinčiųjų suaukotų lėšų naudojimui patikrinti religinėje bendruomenėje gali būti išrenkama revizijos komisija, ne didesnė, kaip iš trijų asmenų.

Vietos vykdomieji komitetai turi teisę neleisti kai kurių asmenų į vykdomojo organo arba revizijos komisijos narių sudėtį. Šios teisės neturi kulto tarnai ir religiniai centrai.

Atlikti religines apeigas leidžiama nevaržomai, tačiau jos neturi teisės pažeisti viešosios tvarkos ir TSRS piliečių teisių.

Valstybės valdžios organai šiais atvejais turi teisę imtis visų būtinų priemonių viešajai tvarkai piliečių saugumui užtikrinti.

10. Religinės bendruomenės ir kulto tarnai negali:

a) naudoti religines apeigas ar tikinčiųjų sueigas politinei propagandai, prieštaraujančiai tarybinės visuomenės interesams,

b) raginti tikinčiuosius atsisakyti nuo savo pilietinių teisių vykdymo,

c) raginti ar įkalbėti tikinčiuosius nedalyvauti valstybiniame, kultūriniame ir visuomeniniame politiniame šalies gyvenime,

d) atlikinėti religines apeigas ir ceremonialus valstybinėse, visuomeninėse ir kooperatinėse įstaigose bei įmonėse.

Šis draudimas netaikomas, kai religinės apeigos atliekamos gerai izoliuotose patalpose, prašant mirštantiesiems ar sunkiai sergantiems ligoninėse arba bausmės atlikimo vietose, taip pat kai jos atliekamos kapinėse ar krematoriumuose.

11) Religinės bendruomenės ir kulto tarnai negali užsiimti kitokia veikla, kaip religinių apeigų tikinčiųjų tarpe atlikimas.

Jie neturi teisės:

a) atidaryti savišalpos kasas ir užsiiminėti labdarybės veikla,

b) organizuoti sanatorijas ar gydymą,

c) rengti ekskursijas, vaikų ir sporto aikštes, atidaryti bibliotekas,

d) rengti bet kokius susirinkimus, ratelius ir kt., nesusijusius su religinėmis apeigomis.

12) Religinė bendruomenė ir kulto tarnai be rajono (miesto) vykdomojo komiteto leidimo negali:

a) rengti visuotinius tikinčiųjų susirinkimus klausimams, susijusiems su religinės bendruomenės reikalų tvarkymu ir kulto turto naudojimu, apsvarstyti,

b) rengti religines eitynes, atlikti religines apeigas ir ceremonijas po atviru dangumi, taip pat tikinčiųjų butuose.

Religinėms eitynėms, kurios yra neatskiriama pamaldų dalis ir atliekamos aplink maldos namus, atskirų leidimų arba pranešimo nereikia tais atvejais, jeigu šios eitynės netrukdo normaliam gatvių eismui.

Religines apeigas atlikti tikinčiųjų butuose ir namuose be leidimo arba pranešimo valdžios organams galima, prašant mirštantiesiems arba sunkiai sergantiems.

13. Religiniams centrams, religinėms bendruomenėms ir kulto tarnams draudžiama:

a) rengti specialias vaikų, jaunuolių ir moterų maldos apeigas, taip pat ratelius, grupes ar religijos apmokymo sueigas,

b) rengti tikinčiųjų sueigas "šventosiose vietose", imtis apgaulingų veiksmų, kurių tikslas ugdyti gyventojų tarpe prietarus (visokios rūšies stebuklų skelbimas: ligonių išgydymas, pranašystės ir kt.) ir iš to turėti kokią nors naudą,

c) organizuoti priverstines rinkliavas ir tikinčiųjų apmokestinimus religinės bendruomenės naudai ar kokių nors kitų tikslų,

d) taikyti tikintiesiems prievartos priemonės arba bausmės.

14. Vyskupijų kurijoms ir kitiems panašioms religiniams centrums draudžiama naudoti jų žinioje esančias priemones ir turtą labdaros reikalams, remti bažnyčioms ir vienuolynams, kurie nepalaikomi nuo religijos pasitraukusiųjų gyventojų, taip pat ir kitiems reikalams, išskyrus šių organų išlaikymo išlaidų apmokėjimą.

15. Religiniai centrai, vyskupijų kurijos, dvasinės mokyimo įstaigos, vienuolynai, religinės bendruomenės ir kiti religiniai susivienijimai privalo leisti valstybinių organų pareigūnams periodiškai peržiūrėti turtą, patikrinti pajamų-išlaidų knygas ir kitus dokumentus, kad būtų galima nustatyti, ar teisingai naudojamas jų žinioje esantis turtas ir gauti žinių, reikalingų kulto tarnams bei kitiems asmenims apmokestinti.

16. Nė viena religinė bendruomenė negali pradėti savo veiklos, neįsiregistravus atitinkamoje valstybinėje įstaigoje.

Religinė bendruomenė gali būti išbraukta iš registracijos už įstatymų pažeidimus arba sutinkamai su tarybiniais kultų įstatymais.

17. Rajono (miesto) vykdomasis komitetas gali nutraukti kulto pastato nuomojimo sutartį:

a) jei tikintieji patys atsisako nuo jiems perduotų maldos namų,

b) jeigu religinė bendruomenė nesilaiko sutartyje nurodytų sąlygų,

c) jeigu nustatyta tvarka yra priimtas nutarimas uždaryti maldos namus, dėl kurių perdavimo religinei bendruomenei yra sudaryta sutartis.

18. Nutraukiant religinės bendruomenės registravimą ir uždarant maldos namus kulto turtas paskirstomas tokiu būdu:

a) visi daiktai iš platinos, aukso, sidabro, brokato, brangakmenių, taip pat apyvokos daiktai (liustros, kili-

mai, baldai ir kt.) perduodami vietos kinams, įstaigoms,

b) visos istorinės, meninės ir muziejinės vertybės perduodamos muziejams,

c) likusieji daiktai (ikonos, apranga, užtiesalai ir kt.) skirti religinėms apeigoms, gali būti perduoti kitai veikiančiai tos pačios tikybos religinei bendruomenei.

19) Kultų įstatymų laikymosi kontrolė pavedama valstybės valdžios organams, Religinių reikalų tarybai prie TSRS Ministrų Tarybos, jos įgaliotiniams respublikose.

20. Pažeidus kultų įstatymus arba vengiant pašalinti rastus pažeidimus, valdžios organai privalo nustatyta tvarka kelti klausimą dėl kulto tarno registravimo nutraukimo, dėl pažeidėjų pašalinimo iš religinės bendruomenės vykdomojo komiteto sudėties, o prireikus — dėl kaltųjų asmenų patraukimo griežtesnėn atsakomybėn.

Religinių Reikalų Tarybos
įgaliotinis J. Rugienius *

Tokie kieti įstatai kunigams palieka tik teisę dusti keturiomis sienomis nuo pasaulio atskirtose bažnyčiose (o kam galima į bažnyčią eiti, kam ne — veikia jau kiti, nerašyti įstatai); teleidžia nueiti tik į gerai izoliuotas kalėjimų ar ligoninių patalpas ir suteikti prašantiems sakramentus. Bažnyčiose negalima surengti net atskirų pamaldų vaikams, jaunuoliams ar moterims; kunigus kontroliuoja parapijos komitetai, kurių viešu balsavimu tikinčiųjų išrinktų kai kurių narių valdžia gali ir nepatvirtinti, o Maskvos įgaliotinis religijos reikalams, pasirašęs tuos įstatus pasauliui dar vis skelbia, kad tikintieji Lietuvoje naudojasi pilna laisve.

Į tai labai taikliai vedamuoju atsiliepė "Tėviškės Žiburiai" 1970 m. gegužės 7 d. nr., jį pavadinę "Laiškas Rugieniui":

*) Dokumentas panaudotas iš kun. J. Prunskio archyvo.

Šių laikų klebonija Lietuvoje

"Gerbiamasis! Esate vadinamosios religijos reikalų tarybos įgaliotinis sovietų okupuotoje Lietuvoje. Kaip iš įstaigos pavadinimo matyti, turėtumėt būti religingas arba bent religiniais reikalais besidomįs žmogus. Deja, iš Jūsų biografijos matyti, kad esate ateistas, partietis, kovotojas prieš religiją. Dalyvaudamas ateistų suvažiavime, duodate patarimus, kaip sėkmingiau kovoti prieš religines "atgyvenas". Ar tai suderinami dalykai? Be to, skelbiate, kad Sov. Sąjungoje ir jos valdomoje Lietuvoje Bažnyčia atskirta nuo valstybės. Visuose kultūringuose kraštuose tai reiškia, kad Bažnyčia nesikiša į valstybės reikalus, o civilinė vyriausybė — į religinius. Betgi taip nėra. Ir jūsiškė įstaiga yra juk ne kas kita, kaip religinės priespaudos vykdytoja. Be jos leidimo negali būti paskirtas joks vyskupas, joks kunigas. Net kunigų perkėlimas turi eiti per jūsiškę įstaigą. Vyskupai negali laisvai lankyti savo parapijų, išvykti užsienin. Neįmanoma išleisti religinio laikraščio, spausdinti knygų ar katekizmų. Kiekvienam žingsniui reikia jūsiškės įstaigos leidimo, kuris retai teduodamas. Jeigu iš tikrųjų Bažnyčia atskirta nuo valstybės, ko tad jūsiškė valstybinė įstaiga kišasi į religinius reikalus? Juk tai aiškus nusikaltimas Jūsų skelbiamai teorijai ir pačiai sovietinei konstitucijai. Už tai turėtumėte būti nubaustas pagal sovietinio baudžiamojo kodekso 143 paragrafą, kuris draudžia kištis į religinius reikalus bei jiems kliudyti. Sakysite, kad tai nesąmonė, bet tą nesąmonę jau bene 30 metų vykdate Lietuvoje. Esate paskirtas neva sovietiniams įstatymams vykdyti, o iš tikrųjų Jūs tų įstatymų vardu juos laužote. Garbinate Leniną, bet jo nesilaikote. Tik pasiskaitykite VI jo raštų tomą apie sovietinio piliečio religinę laisvę.

Matyt, Jums ir Jūsų duondaviams pasidarė nepatogu, kai laisvasis pasaulis sužinojo jūsiškės įstaigos darbo detales. Tai rodo jūsiškis pasikalbėjimas su žurnalistu E.

Baleišiu. Jis paskelbtas ir maskvinėje užsienio spaudoje. Ten sakote, kad iš 834 'buržuaziniais metais' Lietuvoj veikusių bažnyčių dabar veikia 630. Esą, dalį jų sugriovė karas, dalis buvo uždaryta panaikinus vienuolynus. O kodėl gi nesakote, kad jas uždarė okupacinė rusų valdžia? Kodėl nedrįstate pasakyti, kad kompartija uždarė Vilniaus katedrą, Šv. Mykolo bažnyčioje įrengė sandėlį, Šv. Kazimiero bažnyčioj — ateistinių muziejų, Kauno Įgulos bažnyčioj — vitražo ir skulptūros muziejų? O kur dar visa eilė šventovių, paverstų kino teatrais, salėmis ir t.t.? Sakote 'sumažėjo tikinčiųjų skaičius'. Kas gi jį sumažino? Ar ne religinė spauda, atnešta iš Maskvos, išgijimas tikybos iš mokyklų, iš viešojo gyvenimo, varymas tikinčiųjų į katakombas? Duokite laisvę religijai ir pamatysime, kad nežiūrint masinės ateistinės propagandos, visos šventovės bus pilnos. Jei netrūksta tikinčiųjų dar veikiančiose šventovėse persekiojimo metu, juo labiau netruks jų laisvėje.

Sakote Lietuvoje pastoracinį darbą dirba daugiau kaip 800 kunigų. Nesumažėjo nei parapijų, nei vyskupijų skaičius. Esant mažiau maldos namų, esą mažiau reikia ir jų tarnų. Toliau priduriate, kad dėl kunigų sumažėjimo kalti ir patys bažnyčios tarnai. Girdi, nemaža dalis jų su vyskupais Skvirecku, Padolskiu ir Brizgiu, palikę 'savo ganomas aveles, išdūmė į užjūrį'. Taip, jie pasitraukė į užsienį su dešimtimis tūkstančių savo tautiečių ir, kiek galėjo, atliko savo misiją laisvajame pasaulyje. Toji tautiečių dalis ir šiandien tebėra gyva, siejosi savo tėvynės Lietuvos laisve ir jos likimu. O ar žinote, kas būtų atsitikę, jei nebūtų pasitraukę užsienin nuo bolševikinio teroro? Neabejotinai būtų juos ištikęs tas pats likimas, kurs ištiko ištremtuosius Sibiran. Kas gi nukankino vyskupą M. Reinį, vysk. V. Borisevičių, vysk. Pr. Ramanauską, prof. Pr. Dovydaitį...? Ar ne jūsiškiai bolševikai? Žmonės bėgo iš tėvynės į nežinią, genami to

mirties teroro. Juk baisu pagalvoti, kiek daug tautiečių žuvo rusų kalėjimuose ir Sibire! Sakote, jie buvo 'tarybų valdžios' priešai. Niekas tada neklausė, ar jie draugai, ar priešai — vežė masėmis. O jei kas ir priešinosi, tai jų teisė — kiekvienas žmogus gali gintis nuo užpuoliko.

Savo pareiškime minite kunigų seminariją Kaune. Turėtumėte pasakyti, kad tai vargo mokykla, kurioje jūsiškė įstaiga leidžia mokytis vos 25-30 klierikų. Be Jūsų leidimo priimti kandidatų negali nė vyskupas. Vietoje buvusių 4 seminarijų palikote vos vieną, konfiskavote seminarijos rūmus. Giriatės, kad vienintelė seminarija pokario metais išleido 400 kunigų. Per 30 metų! šešioms vyskupijoms kasmet išeina tik po 2-3 kunigus'. Netenka abejoti, kad siekiate Lietuvos Bažnyčią numarinti. To marino vykdotojų priešakyje stovite Tamsta..."

Vėliau matysime, kaip Lietuvoje besidarbuoją kunigai, nebegalėdami susikalbėti su savuoju Maskvos patikėtiniu Rugienium, bendru raštu kreipėsi net į visos Sovietų Sąjungos ministrą pirmininką A. Kosyginą, bandydami jam išdėstyti Lietuvos tikinčiųjų vargus ir rūpesčius. Jaunesnioji kunigų karta, kantrybės netekusi ir rizikuodama laisvės praradimu, išėjo į mūšį su visagalinčia kompartija ir vyriausybe ne fizinę jėgą rodydama, bet protestų raštais, memorandumais, kurie netrukus pasiekė laisvąjį pasaulį ir buvo paskelbti įvairių kraštų laikraščiuose.

DIEVAS PARTIEČIŲ ŠIRDYSE

O dabar žvilgsniai nukrypsta į eilę faktų, kaip religinės praktikos ar tradicijos atžvilgiu laikosi kai kurie oficialūs komunistų partijos ar komjaunimo nariai. Tegul

vienas kitas pavyzdys iš komunistinės spaudos mums atskleidžia tikrovės liudijimą.

Pirmiausia žvelkim į tą laikotarpį, kai Lietuvoje dar liepsnojo partizanų kovos, kai kompartija ir komjaunimas čia buvo labai nepopuliarūs, o žmonės, net mokyklų mokytojai ir direktoriai, laikėsi bažnytinių tradicijų.

Apie 1962 m. bažnyčioje susituokė Kužių, Šiaulių aps., apylinkės kolchozo zootechnikas komjaunuolis Edmundas Lukoševičius su brigadininke Jadvyga Bartaševičiūte. Pasi-piktinės tuo įvykiu, Juozas šiupšinskas "Tiesos" 1962 m. rugsėjo 22 d. nr. išspausdino piktą straipsnį:

"... Bet visokių kelių būta... Štai ką papasakosiu. Prieš kokius dvylika metų vadovavau meno saviveiklai. Buvau pavaldus draugui, tokiam pat beūsiui vaikinui, kaip ir aš. Skyrėmės tuo, kad jis turėjo prakilnų direktoriaus vardą.

Buvo žiema, gavėnios laikas. Šokius nors ir rengdavom, niekas neateidavo.* Gal kad pakelių krūmai dar sutarkšdavo šūviais. Tą žiemą rajono kultūros-švietimo skyrius nuošaliuose mūsų kultūros namuose surengė zoninę saviveiklos apžiūrą. Turėjom daug lakstymo, rūpesčių. Ne juokas priimti tiek svečių!

Man rūpėjo keisti sutapimai. Kaip direktorius šian-dien pasielgs? Paprastai advento ir gavėnios šventvakariais visi darbai susiplakdavo vienam direktoriui. Jis pasidarydavo didžiai uolus. Net pašokti jam nebūdavo kada. Jis kažko ieškodavo, organizuodavo, žiūrėdavo lempų, tikrindavo bilietus...

Nusileido paskutinė uždanga. Jaunimas suolus patraukė į pasienius. Atituštėjo vieta. Pasruvo akordeono balsas. Grojo vieną, dvi, tris minutes... Jau būtų laikas.

*) O anų metų tarybinė spauda su pasididžiavimu rašydavo, kaip linksminasi liaudis ir jaunimas, kaip smagu Lietuvoje gyventi.

Nutraukdamas nejaukią pauzą, išėjau į ratą. Direktorius vis dėlto... Pro merginos petį mačiau, kaip jis moka vaidinti užsiėmusį. Jis visai neturėjo laiko.

Tą vakarą išgėręs vyriškis iš muzikanto pasiskolino akordeoną. Instrumentas kažkaip, lyg netyčia (pagaliau kas žino...) jam išslydo ir dunktelėjo į grindis. Sudužo gražuolis 'Krasnyj partizan'! Pirmoji laida. Vienintelis toks visame rajone!

Negailėjau instrumento, graučiaus, kad galutinai sudužo pasitikėjimas draugu. O juk kaip jis drožė paskaitas. Be kita ko, ir ateistines. Bet, žinote, paskaitas ne jis parašė. Jam atsiuntė. Žinote, tokios jo pareigos.

Kai aktyvistai eidavo į kaimus, jisai kažkaip mokėjo išvengti ir šautuvo, ir įtarimo..."

Tai anų metų nuotaikos. O dabar konkrečiai prie tikslo, kuriam minimas straipsnis parašytas:

"... Jisai be galo mylėjo savo ir josios tėvus. Paminėdamas tradiciją, jis būtų labai pribloškęs senius. Juk jis niekam nepadarė blogo, nieko neapvogė, neprimušė, neapgavo, nesiulė kyšio. Jis tik sutvirtino savo santuoką. Nesuprantama, kuo jis nusikalto, už ką jį bara, rašo papeikimus.

Taip ir panašiai galvoja kiekviena tikinti motutė.

— Vaikeli, susidėję, be šliūbo, negyvensite.

— Mama! Tave branginu, gerbiu, bet nereikalauk šito. Mums negalima... Kur girdėjai, kad komjaunuolis tuoktųsi bažnyčioje?

— Ko negirdėsi, — pasakys motina. — Ogi Edmundas... Žiūrėk, susituokė bažnyčioje ir gyvena.

Ir, gal būt, sutrikęs vaikinys pagalvos: 'Ne aš pirkimas, ne aš paskutinis!' Štai tas kartas, kuris nemeluoja... Kartas, kurio negalima atleisti. Sekantį kartą jau kita mama, kitam sūnui vėl pasakos viską nuo pradžios. Tik jos kalboje, kaip svarbus argumentas, bus minimas jau ano

suklupusio komjaunuolio vardas. O juk tada ir tu būsi kaltas dėl jo nuopolio. Supratęs klaidą, gal būt, jis bloguoju prisimins tave, kaip šiandien aš prisiminiau tą direktorių...

Jeigu tu komjaunuolis, smarkesnis ar lėtesnis, bet vis tiek esi ateistas. Po jungtusių bažnyčioje, jeigu viskas paliks tylu ramu, tu ir toliau, bent viešumoje, laikysi save ateistu. Tai koks esi iš tikrųjų? Chameleonas būsi tiems, kurie tave pažiūsta. Paslaptis, kurią žino dviese, jau nebe paslaptis. Niekio neįmanoma padaryti taip, kad niekas nežinotų.* Pagaliau, jei žiūrėsime iš pašaknų, bažnyčioje juk ir tuokiamasi tik tam, kad kas nors tai žinotų, pagirtų.** Tai su kuo tu: truputį su tais, truputį su šitais?

Taip, ant svarstyklių lėkštės iš anksto padėjau pirštą! Prabilau ir nutilsiu tendencingas, nes negalima dovano-
ti, atleisti, kai ginamas komjaunuoliškas orumas. Jis nieko neužmušė, nepavogė, nesiūlė kyšio... Jis tik norėjo įsiteikti žmonai, uošviams ir tėvams. Kuo įsiteikė? Suvyniojo savo pažiūras, savo idėjas ir paslapčia, apsidairydamas, jas įteikė, kaip dovaną. Biaurus moralinis kyšis praeičiai! Lieka tuštuma. Tuštuma tarp dviejų dugnų..."

Tai vienas įvykis, charakteringas daugeliui, kai komjaunuolių slaptos jungtuvės bažnyčioje seklių buvo iššifruotos ir iškeltos į viešumą.

Lyg tyčia, porai metų praslinkus, tuose pačiuose Kužiuose vėl įvyko kitas panašus įvykis, kurį aprašė "Tiesa" 1964.V.30 d. nr.

Šiaulių kaimiškojo gamybinio komiteto komjaunimo biuras pašalino iš komjaunimo Šiaulių rajono Kalinino kolchozo komjaunuolį Valodę Rybakovą "už religinių apei-

*) Tai tik tarybinėje santvarkoje.

**) Reiškia, kad 1962 m. Lietuvoje tikintieji dar sudarė įtakingą bendruomenę ir su jų nuotakomis turėjo skaitytis liaudies opinija.

gų atlikinėjimą ir nesąžiningumą." Nagi tas komjaunuolis Valodė pamilo Valę Balčiūnaite, kuri pasakė: "Jei nepersikriktysi — nedraugausim". Ir Valodė ne tik "pamynė po kojom komjaunimą", bet "Kužiuose jis persikriktijo ir šliubą bažnyčioj priėmė". Kai Valodę dėl "padarytos išdavystės" komjaunimo pareigūnai užsipuolė, jis, "traukydamas pečius", jiems paaiškino, kad "gyventi juk reikia. Kas čia baisaus". O Valė visai drąsiai atsikirto: "Ko jūs čia visi kišatės? Važinėjat, į laikraščius rašote... Čia mūsų reikalas. Ką mes blogo padarėme? Mano pusbroliai komjaunuoliai irgi tuokėsi bažnyčioje. Ir už tai iš jų niekas bilieto neatėmė... Gyventi reikia. Mamytė pasakė: nei šliubo imat, nei krikšto, tegul tie komjaunuoliai jums padeda... O nepadės tėvai — kasgi padės? Taip ir nusileidom. Ir čia nėra ko iš mūsų norėti. O su vaikais — kaip norėsim, taip darysim. Dabar mes abu ne komjaunuoliai, ir krikštyti bus galima"...⁷⁰

Laidotuvėse žmonėms drąsiau išreikšti tikėjimo jausmus ar ženklus, nes mirusiam jokios komunistų vilionės jau nebepavojingos, o ir pasilikę giminės dažniausiai nori įvykdyti mirusiojo valią. Tai ne vienu atveju daro ir partiečiai.

Komunistinė "Tiesa" 1963.11.1 nr. rašė, kad Balčių tarybiniam ūkyje, Raseinių aps., gyveno Lionikų šeima. Jų sūnus Juozas dirbo Balčių apylinkės tarybos sekretoriumi. 1961 m. gruodžio mėn. jis buvo priimtas į komunistų partiją. Motina Petronėlė Lionikienė, tikinti ir pamaldi katalikė, sužinojusi, kad sūnus rengiasi stoti į partiją, ėmė jį atkalbinėti, kad nedarytų šio žygio. 1962. X1.25 mirė senoji Lionikienė. Vietiniai komunistai sūnui Juozui įtaigojo: "Esi komunistas, tai ir laidotuves privaliai organizuoti kaip dera komunistui". Tarybinio Balčių ūkio vadovybė pasiūlė savo pagalbą. Ji siūlė tris sunkvežimius nuvežti karstą ir laidotuvių dalyvius į kapines,

pakvietė iš Skaudvilės miestelio dūdų orkestrą, įsakė Balčių mokyklos mokytojams su visais mokiniais dalyvauti laidotuvėse, užsakė nupinti vainikus, papuošti sunkežimius. "Laidotuvių eitynes reikia surengti kuo iškilmingiausias, nes jos, tokios komunistiškos, be kunigo, būsiančios pirmos šioje apylinkėje. Tad turi padaryti didelį išpūdį visiems," — planavo komunistai.

Tačiau mirusios giminės pasipriešino tokioms komunistų užmačioms. "Velionė Petronėlė Lionikienė buvo giliai tikinti ir pamaldi katalikė, mes ją laidosim katalikiškai", — nutarė giminės. Ir Lionikienė buvo pašarvota pagal katalikišką paprotį: prie jos karsto pastatytas kryžius, uždegtos žvakės, susirinkę žmonės visą budėjimo laiką nepertraukiamai giedojo šventas giesmes, kalbėjo maldas.

Komunistai nebežinojo ką daryti. Veltui dar bandė įtikinti gimines, kad laidotų komunistiškai. Pagaliau pamatę, kad jų niekas neklauso, įsakė sunkvežimių šoferiams važiuoti namo ir nedalyvauti laidotuvėse, atšaukė orkestrą, atėmė atgabentus vainikus.

Balčių apylinkės tikintieji, vadovaujami giedotojo Milašiaus, stipriai užtraukė laidotuvių religinę giesmę ir demonstratyviai nužygiavo į Stulgių bažnyčią. Už mirusiąją buvo atgiedotos egzekvijos ir atlaikytos Mišios. Iš bažnyčios kunigas ir žmonių minia nulydėjo Petronėlę Lionikienę į kapines.

Stebėdami įvykių raidą matom, kad komunistams pats baisiausias yra pirmosios Komunijos sakramentas, nes jį priima jau bręstą jaunuoliai. Už paruošimą pirmajai Komunijai daugiausia nukentėjo ir dabar kenčia Lietuvoje besidarbuoją kunigai. Lygiai panašiai komunistai bijo ir jungtusių bažnyčioje, nes dažniausiai tuokiasi palyginti jauni žmonės. O jie, susituokę bažnyčioje, krikštija savo

vaikus. Tai pasako faktas, kad 1966 m. apie 80 procentų Lietuvoje gimusių kūdikių buvo pakrikštyti.

Šeimoje slapta praktikuojant religiją, būna atvejų, kad paskiras šeimos narys, seklių pagautas, net turi daryti viešą išpažinti ir kompromituoti kitus šeimos narius. Tokį laišką paskelbė sovietinis "Švyturys", o jį su komentarais perspausdino Clevelando "Dirva" 1970 m. nr. 66:

"Gerbiamoji Redakcija!

Perskaitykit, prašau, mano laišką ir patarkite, ką daryti. O gal atspausdinkite jį, tegul skaitytojai padeda savo patarimais.

Mano tėveliai — karštai tikintys žmonės. O mus, vaikus, į bažnyčią jie tik varu nuvarydavo. Aš, išsiųstas į 'dievulio namus', dažniausiai meškeriodavau Miniijoje. Mama įsitikino, kad kunigėliu netapsiu, ir liovėsi vertusi lankyti bažnyčią.

Vėliau, kaip ir visi mano bendraamžiai, įstojau į komjaunimą, tarnavau Tarybinėje Armijoje. Grįžęs iš jos, taipau žveju.

Kartą grįžtu po keturių mėnesių reiso į kaimą, kuriame pas tėvus gyveno mano žmona su sūnumi. Uošvienė — tikinti moteris, jos trobos sienos nukabinėtos šventųjų paveikslais. Pavalgėm pietus, ir mano sūnelis, nueidamas nuo stalo, žegnojosi: dėkoja dievui už valgį. Uošvienė pamatė, kad aš nustebęs, ir sako:

— Matai, koks gabus tavo sūnus — dar nė ketverių metų neturi, o viską supranta.

Uošvienė — labai gera moteris. Ji myli vaikaičius. Bet ateina pavasaris, sūnus vėl važiuos pas senelę, vėl klausysis religinių pasakų...

Ką daryti?

Žmona taip pat tikinti. Kadaisė aš dėl to nelabai krimtausi. Tiesa, tuokiantis susiginčijome — eiti bažnyčion ar ne! Tada meilės vardan nusileidau: dėjęsis tikinčiu, sto-

jau prie altoriaus. Vėliau ši nuolaida brangiai atsiėjo.* Krikštyti mūsų Vytuką kategoriškai atsisakiau. Žmona supyko:

— Nereikėjo manęs vesti, jeigu toks esi. Nereikėjo apgaudinėti.

Ir pakrikštijo sūnų prieš mano valią, kai aš buvau išplaukęs į jūrą. Po keleto metų Vytukas ateis į mokyklą. Nenoriu, kad mano sūnus išaugtų tikinčiu žmogumi... Nejaugi mesti šeimą? Bet aš myliu žmoną, myliu sūnų...

V.R. Jūreivis, Klaipėda"

"Dirvos" redakcija padarė išvadą: "Šios problemos, be abejo, labai skaudžios kiekvienoje šeimoje, kur tarp vyro ir žmonos kyla religinė arba ideologinė nesantaiska. Dažnai ir mišrių tautų bei rasių šeimos išgyvena visą tą skirtumų kompleksą. Tačiau laisvojoje visuomenėje yra kitaip. Ta sustiprinta problemos įtampa atsiranda tikrai toje visuomenėje ir toje valstybėje, kuri ateistinę pasaulėžiūrą laiko savo valstybinės religijos forma..."

Užsklandai šio skyrelio, kuris vienu kitu faktu paryškino, kad net partiečiai ir komjaunuoliai ne vienu atveju, nors ir labai rizikuodami, nusilenkia religinėms tradicijoms, cituoju laiško iš Lietuvos ištrauką:

"Kartais įdomu, kad visoki ateistai su savo įkyrumu jaunos žmones dar daugiau užgrūdina ir išmoko dar labiau branginti tikėjimą. Taigi, ir ateistai, kad ir nenorėdami, ne kartą pasidaro krikščionybės apaštalai. X brolis rašė iš kariuomenės, kad jis, būdamas kariuomenėje, dar nė vienos dienos neapleido nesukalbėjęs rožinio.

Labai daug yra gražių pavyzdžių, ypač jie gražūs, nes šviečia šalia netikėjimo jūros..."

Arba daug pasakanti ištrauka iš kito laiško, rašyto 1964 m. prieš Velykas:

*) Matyti, buvo valdžios seklių išaiškintas.

"Mūsų padangė gana monotoniška, o kartais ir juokingai paradoksiška. Sakoma: "kaip danguje, taip ir ant žemės..." Vakaruose daug tikinčiųjų nebevaikšto į bažnyčią, pas mus irgi. Daugelis pamirštų net ir didžiąsias šventes, bet to neleidžia antireliginė propaganda: kai pradeda prieš šventes visais frontais kудakinti, tai net indiferentai susirūpina dūšios likimu. Bažnyčių nedaug, tai ir privaro iki spūsties. Matyt, žmonės taip apsiprato su propaganda, kad ji veikia tarsi žašį lietus. Vis dėlto paukščiai rimtai bijosi lietaus..."

Iš eilės čia cituotų spaudos užuominų bei laiškų matome neoficialųjį Lietuvos tikinčiųjų veidą, kuriems daugeliu atvejų viešai negalima išpažinti savo tikėjimo, priimti sakramentus. Tas neoficialusis dvasinis Lietuvos veidas mums yra pats patikimiausias ir daugiausia pasakantis. Tuo tarpu, norėdama nustatyti "oficialų" dvasinį Lietuvos gyventojų veidą, okupacinė valdžia piliečiams 1970 m. pabaigoje išdalijo tokias anketas:

A n k e t a p i l i e č i a m s

1. Amžius
2. Išsilavinimas
3. Darbo vieta
4. Šeimos sudėtis, išvardinti šeimos narius (pildoma šeimos galvos)
5. Jei ne šeimos galva, tai kokie santykiai su ja (žmona, sesuo, tėvas, motina, sūnus, duktė ir t.t.)
6. Kiek šeima prenumeruoja spaudos leidinių?
7. Ar yra namuose radijo aparatas?
8. Ar yra televizorius?
9. Kur mokosi?
10. Kaip dažnai klauso paskaitų?
11. Ar girdi politinformacijas, kaip dažnai?

12. Ar yra bibliotekos skaitytoju, ar mėgsta skaityti knygas, kokios labiausiai patinka ir kiek per metus jų perskaito?
13. Kokiose ekskursijose, išvykose dalyvavo?
14. Kaip dažnai žiūri kino filmus kino teatre ar kino salėj?
15. Ar dalyvauja meno saviveikloje, nuo kada ir kokiame ratelyje
16. Ar aktyviai lanko ūkyje organizuojamus įvairius renginius, masines priemones, susirinkimus?
17. Kuo labiausiai mėgsta užsiimti laisvalaikiu?
18. Ar yra tikintis?
19. Kokias religines apeigas atlieka?
20. Kaip dažnai lanko bažnyčią?
21. Ar atlieka religinę išpažintį, kaip dažnai?
22. Kokią naudą duoda bažnyčia ir tikėjimas jos skelbiamomis dogmomis?
23. Jei netiki, tai kas padėjo tapti netikinčiu, o gal niekad nebuvo tikinčiu?
24. Ar vaikus moko poterių, veda į bažnyčią?
25. Kaip vertina šiuolaikinės bažnyčios ir kunigų veiklą?
26. Ar tiki į tariamą pomirtinį gyvenimą?
27. Jeigu meldžiasi, tai ko prašo savo maldose?
28. Ar patenkintas šiandieniniu gyvenimu, darbu, kokių turi nusiskundimų, ko pageidauja?

1970.X.29 d.

A n k e t a v i d u r i n i ū m o k y k l ū m o k i n i a m s

Kaune, 1967 m. kovo mėn.

1. Kiek ateistinių knygų esi skaitęs?
2. Kas padėjo susiformuoti ateistinei pasaulėžiūrai (knygos, draugai, mokykla)?

3. Socialinė kilmė: a) tarnautojų, b) darbininkų.
4. Ar yra religingų šeimoje narių: tėvas, motina, seneliai, giminaičiai?
5. Jei yra religingų asmenų, kokiais klausimais jie nesutinka su mokslo linija?
6. Ar lanko šeimos nariai bažnyčią?
7. Kas iš šeimos narių tiki paviršutiniškai?
8. Kokias religines šventes švenčia šeima?
9. Ar laikosi šeima religinių apeigų (meldžiasi, eina bažnyčion, pasninkauja)?
10. Ar tvirta tavo materialistinė pasaulėžiūra, ar tiki religija?
11. Kokiais klausimais dar tu abejoji?
12. Kas padėjo ar padeda tau atsikratyti religinių prietarų?
13. Kokias ateistinio turinio knygas esi perskaitęs? Kokį išpūdį jos paliko?
14. Kokias religinio turinio knygas esi perskaitęs ir kas tau jas paskatino perskaityti?
15. Kada paskutinį kartą buvai bažnyčioje?
16. Kokia tavo nuomonė šiuo klausimu?

Puikiai suprantame, kad į tokią anketą, ypač kiek ji liečia religinę praktiką, vengs teisingai atsakyti kiekvienas dabartinės Lietuvos pilietis, turįs padoresnę tarnybą ar geresnį darbą. Tokios "oficialiosios" anketos duomenimis pasinaudoję Lietuvos valdovai, Maskvos spaudžiami, skelbia pasauliui skaičius, kaip tariamai žmonės "nusikrato religiniais prietaisais", kodėl uždarinėjamos bažnyčios, kodėl į vienintelę paliktą Kunigų seminariją Kaune valdžia teleidžia priimti tiek maža kandidatų. Esą "oficialūs" duomenys rodo, kad tikinčiųjų skaičius Lietuvoje šuoliais mažėjas...

ŽIBURĖLIAI TAMSOJE

Dar kartą grįžkime prie neoficialaus Lietuvos tikinčiųjų veido, kurio bruožus piešia visos eilės laiškų ištraukos:

"1957 m. balandis. Širdingai dalijuosi ta giedria nuotaika, kurią skelbia Velykų varpai. Šią šventę Kauno lietuviai gerbia ir su visu iškilmingumu švenčia. Net daugumas partinių žmonių du kartu metuose — Kalėdų naktį ir Velykose — aplanko bažnyčią. Pvz. katedros šventoriun išnešami suolai iš bažnyčios, išvedžiojami garsiakalbiai, kurie visam bažnyčios kvartalui skelbia Aleliuja. O jau žmonių, žmonių... Didžiąją savaitę mes praleidžiame dar senoviškai, su lietuviškais papročiais..."

"1958 m. gegužės mėn. Velykas ir mes atšventėme gražiai, gausiu atsinaujinimu, vykusiu gavėnios metu. Per rezurekciją pasidarė didelė spūstis: prieš valandą atėję, tik jėga patekome į prieangį, nes pilna buvo ir šaltame, leduotame, šventoriuje, kur ir procesija ėjo. Miegaliams truputį patriukšmavome: ir choras, ir dūdos ir garsiakalbiai leido miniai susilieti į vieną malda, o jau tie katedros varpai..."

"1958 m. vienoje rytų Lietuvos parapijoje per Visus Šventus ir Vėlines išdalyta 3000 šv. Komunijų. Parapičių buvo daugiau negu 2000. Atsimenu, per Visus Šventus atvažiavo manęs vežti pas ligonį. Paprašiau motociklo, pats dar kiek paklausiau išpažinčių, o vežėją su arkliais paleidau namo. Grįžęs nuo ligonio, teberadau visą eilę, kaip mūrą, stovinčią prie klausyklos, nors jau buvo pavakarys..."

"Kan J. Stankevičius 1959 m. suteikęs Sutvirtinimo sakramentą daugiau kaip 21,000 asmenų..."

"Praėjo Visi Šventieji, buvo daug darbo. Per tas tris dienas išdalijau tūkstantį su viršum komunijų. Parapijiečių dabar bus gal 2000..."

"1962 m. maldininkai dar labai gausiai lankė prie Vilniaus Kryžiaus kelių koplyčias ir ten esančią Šv. Kryžiaus bažnyčią. Vien tik Šv. Kryžiaus Išaukštinimo šventės dieną buvo išdalyta per 150,000 komunijų. Maldininkų buvę net iš kaimyninės Gudijos ir Ukrainos. Aušros Vartų šventovėje 1962 m. buvo išdalyta 120,000 komunijų..."

"1963 m. Dūkšto bažnyčioje buvo trejos primicijos: Igno Jakučio, Vlodo Černiausko ir Broniaus Jauro.* Viso po karo iš tos parapijos iššventinta 6 kunigai..."

"Čia į bažnyčią ateina dar nemaža jaunimo ir šv. Mišioms patarnauja. Miestuose, taip pat ir Aušros Vartuose, paprastai tarnauja tiksliai suaugę ar nusenę žmonės. Atsimenu, 1958 m. Telšiuose pats vysk. P. Maželis pasakė, kad vaikai prie altoriaus neadoruotų, nes 'užstoja Švenčiausią'..."

"1966 m. balandis. Švenčiame Velykas, kurių proga turime vieni kitiems daug linkėjimų, patikėdami juos amžiais negėstančios šviesos ir meilės Viešpačiui... Sakydavai, kad Tave pradžiugina mūsų šventiškų nuotaikų aprašymai. O gal ir prajuokins: stovi žmonės eilėse po kelias valandas prie klausyklų, užmiršę baimę, gėdą ir t.t. Ir taip nuo Sopulingosios atlaidų iki pat Velykų patys kamuojasi ir kitus vargina, lyg negalėtų kitu metu tuo pasirūpinti. Bet kur tau: kiekvienas nori Velykas sutikti atgimusia sąžine, nuskaidrintais jausmais, atnaujinta taika ir ramybe šeimose. Mirties ir jos nugalėjimo simbolis — kryžius traukė, traukia ir trauks žmones. Ir, jei bus uždarytos net ir visos bažnyčios, Bažnyčia bus gyva žmo-

*) 1971 m. visi trys minimi kunigai tebedirbo Vilniaus arkivyskupijoje.

Atlaidai Vilniaus krašte 1969 metais

nių širdyse. Velykų rytas Kaune buvo sausas ir nešaltas, tai visos bažnyčios ir cerkvės buvo perpildytos — ne tik vidus, bet ir šventoriai, gretimos gatvės. Jaunos merginos rizikavo peršalti, nes baltais rūbais barstė žalumynus procesijoje, nešė vėliavų kaspinus. Katedros procesijai vadovavo ir šv. Mišias laikė pats vyskupas. Šventoriuje Mišios irgi buvo laikomos..."

"Dabar nuolatinių bažnyčios tarnų kaip ir neturiu. Yra tik varpininkė, kuri pašluoja bažnyčią ir vėl lekia prie savo darbų. Pernai pas mus buvo vienas vyrukas, bet jis jau išvažiavo studijuoti. Jis ir grodavo ir giedodavo, nors dėl to ir vargo būdavo.* Jų šeimoje būrys vaikų. Visa šeima kasdien kalba rožinį. Kartą, pasakojo jis, anks-
ti rytą atsikėlęs piovė visą dieną šieną. Vakare nuvargęs grįžo namo. Kiti jau buvo kartu sukalbėję rožinį. O jis pats atsigulė be rožinio. 'Bet taip neramu pasidarė, ta-
da vėl atsikėliau ir sukalbėjau'. Tuomet jis dar neturėjo 16 metų."

"Kitas studentas grįžo atostogų iš universiteto vėlai vakare. Tai vistiek susirado kunigą ir paprašė, kad jam duotų Komuniją. Gavėnioje vieną rytą atsikėlė 5 val., pri-
ėmė Komuniją, apėjo kryžiaus kelius ir vėl išvažiavo į mokyklą. Mat, po pietų buvo kažkoks užsiėmimas, ir jis nebegalėjo nueiti į bažnyčią..."

"Pas mus 1970 m. per Velykas visur buvo pilnos baž-
nyčios žmonių. Savo parapijoje per šias Velykas aš iš-
dalijau apie 600 Komunijų. Per visą naktį žmonės adora-
vo, giedojo, kiti išpažinties ėjo..."

25-ms skaudžių persekiojimų metams praėjus, vienas kunigas iš Lietuvos parašė šviesiomis nuotaikomis spin-
dintį laišką, kuriame ryškiomis spalvomis tapomas dabar-
tinis neoficialusis Lietuvos tikinčiųjų veidas ir sunkiose są-

*) Suprantama, kad kabinosi valdžia ar saugumas.

lygose besidarbuojančių lietuvių kunigų — Kristaus ir tautos apaštalų — džiaugsmas:

"Kiekvienas gero žmogaus kituose pažadintas džiaugsmas vėl grįžta atgal į jį patį ir dar su kaupu. Man dažnai prisimena vieno mokytojo pasakojimas, kaip jis su kitais savo draugais studentais nuėjęs kažkokia proga pasveikinti Vaižganto, kuris tada jiems atsakė: 'Ieškodamas kitų laimės, radau savąją'.

Man rodos, kad gyvenime tik tokie žmonės tikrai yra laimingi, kurie, užmiršę save, aukojasi kitiems. Ir jeigu pasiaukojimas auga aritmetine progresija, tai atrasta laimė — geometrine. Per jūras marias jūs pasiekiate mus iš toli. Kai kurie daiktai tarsi sugeria visus muzikos akordus, tartum viskas juose pranyksta be jokio atgarsio. Bet mūsų tėvynė gerai rezonuoja — pagavus džiaugsmo ir gėrio bangas, jas sustiprina ir į visas puses paskleidžia..."

KELI VYRESNIŲJŲ KANKINIŲ PORTRETAI

Pažvelgę į dabar Lietuvoje besidarbuojančių kunigų veidą, rasime gerokai jį pasikeitusį. Daugelio tų, kurie pakutiniaus nepriklausomybės metais buvo tik ką pasiruošę kunigystei, šiandien jau nebėra gyvųjų tarpe. Tai vis išdava sunkių išgyvenimų sovietiniuose kalėjimuose, Sibiro tremtyje ar ir pačioje Lietuvoje, kur prie kunigų stengiamasi prikibti kiekvieną akimirką.

Spartų kunigų mažėjimą Lietuvoje akivaizdžiausiai parodo skaičiai. 1940 m. Lietuvoje diecezinių kunigų ir vienuolių buvo 1450. 1944 m. į Vakarus pasitraukė 257 kunigai, 1946 m. į Lenkiją persikėlė 176 kunigai (jų tarpe žuvę, vokiečių sunaikinti). 1940-1946 m. Lietuvoje mirė

177 kunigai.* Į Sibirą išvežta 274 kunigai.** 1940-1960 m. išventinta 385 nauji kunigai. 1956 m. grįžo iš Sibiro tremties 128 kunigai, 1946-1960 m. mirė Lietuvoje 126 kunigai.*** 1960 m. Lietuvoje buvo 929 kunigai.

Ižengus į kitą dešimtmetį, kunigų mažėjimas vėl ryškiai pastebimas. 1962 m. Lietuvos kunigų sąrašuose rasta 909 kunigai, 1964 m. — 869, 1967 m. — 852, 1970 — 820 ir 1971 m. — 816. Iš tų 816 kunigų 1971 m. 97 darbingiems bei 20 kitų kunigų valdžios buvo sukliudyta eiti klebonų ar vikarų pareigas, ir jie palikti be pareigų — altaristais.

1971 m. Lietuvoje dirbusių kunigų sąrašuose randame tik 338, kurie buvo išventinti dar Lietuvos nepriklausomybės metais. Iš jų tik 232 gali eiti pareigas. Altaristų yra 106 kunigai, daugumas jų gimę po 1900 m., taigi dar visai pajėgūs eiti pareigas, ypač tuo metu, kai kunigų Lietuvoje taip trūksta. Taip pat 1971 m. Lietuvoje buvo 13 alataristų iš tų kunigų tarpo, kurie išventinti jau antrojoje sovietinėje okupacijoje. Tarp jų yra ligoniai ar visai negalintieji eiti kunigo pareigų dėl vieno-kių ar kitokių tariamų "nusikaltimų" valdžiai.

Tokią Lietuvos dvasininkų tragediją rodo statistikos, surinktos iš patikimų prieinamų šaltinių. Tai paliudys ir visų nepriklausomos Lietuvos kunigų sąrašai veikalo pabaigoje, kur parodytas ir daugumos likimas šiandien. Iš tų sąrašų iškyla ir dar kai kurių mūsų garbingų dvasininkų Kristaus kankinių portretai, kurie neįėjo į Sibire kentėjusių biografijų skyrių.

*) I ši skaičių įeina kunigai gimę iki 1880 metų. Jų mirties data nežinoma. Apskritai sakoma: "mirę karo metu ir po karo."

**) Išvežtųjų į Sibirą skaičius turėtų būti didesnis, nes aplamai buvo išvežta trečdalis to meto kunigų, tad būtų apie 330.

***) Šio laikotarpio mirusiųjų skaičius galėtų būti didesnis sąskaita tų, kurie nurodyti mirę 1940-46 m.

Tarp dingusiųjų bolševikų kalėjimuose lietuvių kunigų ypač minėtinas pranciškonas tėvas Augustinas Dirvelė. Tai garsusis pamokslininkas, kuris apie 1930 m. važinėjo po Amerikos lietuvių kolonijas, vedė lietuviams misijas, rūpindamasis ne tik jų religija, bet ir žadindamas jų lietuviybę, ir ta proga rinko pinigus pranciškonų Kretingoje statomai Šv. Antano kolegijai. Kolegija, pastatyta daugumoje Amerikos lietuvių aukomis, buvo atidaryta 1932 m. rudenį ir ilgainiui išaugo į 300 mokinių būrį. Čia mokėsi būsimieji pranciškonai ir eilė tų pasauliečių, kurie vėliau iškilo į mokslo bei meno viršūnes. Tarp jų skulptorius Mončys, vienas iš pačių žymiausių ne tik išsivijęs, bet ir visos lietuvių tautos tenorų — Stasys Baras-Baranauskas ir daug kitų. Šv. Antano kolegijai nuo pat jos įsikūrimo sumaniai ir gabiai vadovavo jos statytojas tėvas Augustinas Dirvelė.

1937 m. lankydamas pranciškonus Kretingoje, tėvas Augustinas Dirvelė dvidešimčiai studentų, kuriuos siuntė užsienin mokytis, pasakė atmintinus ir toli numatančius žodžius: "Vis tiek ateina komunizmo debesys, turės ištuštėti vienuolyno celės, visi turėsime daug kentėti. Jūs jauni, todėl užsienyje mokysitės ir išliksite, jūs vėl atkursite pranciškonus, o mums, vyresniesiems, reš diržus nu-garose..."

1940 m. Lietuvą okupavę, bolševikai kolegiją iš pranciškonų atėmė, pranciškonus išvarė ne tik iš kolegijos, bet ir iš vienuolyno, o tėvą A. Dirvelę už tai, kad jis pastatė Lietuvai dar vieną mokslo židinį, 1940.VII.12 areštavo ir išvežė į kalėjimą, iš kurio jis nebegrižo.

Iš Sibiro grįžę bendro likimo draugai parvežė žinių, kad tėvas A. Dirvelė, būdamas Irkutsko stovykloje, vis ruošęsis bėgti ir jo likimo draugai jam net maisto atsargas sudarę. Vieną dieną jis dingęs ir daugiau apie jį jo-

kios žinios nebuvo girdėti. Matyti, nušovė sargybiniai ar įvyko kita tragedija.

Tarp Sibire kentėjusių pranciškonų dar minėtinas tėvas Pijus Andraitis, kuris mirė Lietuvoje, grįžęs iš Sibiro, ir eilė kitų, kurių pavardžių dar neskelbiam, nes jie grįžę dirba pastoracinį darbą. Pirmoje bolševikų okupacijoje buvo išvežtas ir tėvas Liucijus Martušis, kuris vėliau grįžo į Lietuvą ir buvo atrastas labai paslaptinai miręs.

Dar kartą grįžtame prie kankinio už Kristų ir Lietuvą tėvo A. Dirvelės. Prieš prasidedant vokiečių-rusų karui su juo drauge Kauno kalėjime sėdėjęs kun. J. Petrėnas taip rašė savo atsiminimuose:

"1941 m. kovo mėnesį keletą dienų bolševikų kalėjime Kaune praleidau su tėvu Augustinu Dirvele, buvusiu Lietuvos Pranciškonų vienuolijos provinciolu, kuris savu laiku lankėsi Amerikoje ir vedė misijas daugelyje lietuviškų parapijų.

Vieną naktį tėvas Augustinas Dirvelė kelia mane iš miego ir sako: 'Broleli, greitai jau būsime laisvėje. Ką tik sapnavau sapną: su šviesiu baltu arnotu laikiau Vytauto bažnyčioje, Kaune, šv. Mišias. Minios žmonių meldžiasi, žvakės dega... Šviesios Mišios reiškia džiaugsmą, artėjančią laisvę...'

Jisai visą laiką tikėjosi išeiti į laisvę, susitikti su mylimais savo vienuolyno tėvais, broliais, vėl kartu dirbti ir vargti. Tačiau po kelių dienų tėvas Aug. Dirvelė išgirdo bolševikų 'teismo' sprendimą: 'Nubaudžiamas 10 metų sunkiesiems darbams ir išvežamas į Rusiją.' " ⁷¹

Tėvas A. Dirvelė nukankintas Rusijoje. Kun. J. Petrėnas iš Kauno kalėjimo išėjo į laisvę, prasidėjus karui. Bet kalėjime patirtos kančios greit suėdė jo sveikatą: jis mirė 1957 m. New Yorke pačiame amžiaus pajėgume. Toks pat likimas ištiko ir kitą jo kalėjimo draugą — kun. Al-

fonsą Sušinską, mirusį North Braddock, prie Pittsburgho, 1966 m.

Tai vis bolševikinio genocido, vykdyto prieš Lietuvos kunigus, aukos.

Vienos to genocido aukos — kan. Antano Petraičio liudijimas 1953 m. pasiekė net specialų Amerikos Kongreso komitetą, vadovaujamą kong. Kersteno. Kan. A. Petraičio liudijimas buvo išspausdintas didžiuosiuose Chicagos dienraščiuose ir taip žinios apie baisius lietuvių kunigo išgyvenimus sovietiniame pragare pasiekė šimtus tūkstančių amerikiečių skaitytojų.

Kan. A. Petraitis liudijo apie baltiečių "mirties eitynes" Červenėje, kai vokiečių-rusų karui prasidėjus Baltijos valstybių kaliniai buvo vedami sušaudyti.

"Aš 18 dienų išgulėjau be sąmonės baisiai sumuštas už tai, kad atsisakiau pasirašyti šmeižiantį liudijimą prieš Bažnyčią. Dviem atvejais tardytojai įsakė mane nušauti, bet abu kartus nepataikė. Tada įsakė 6000 kalinių masei iš Minsko žygiuoti į Červenę.

Aš niekad nepamiršiu motinos su 4 metų amžiaus sūnumi, kai ją sargybiniai nušovė už tai, kad buvo nebe pajėgi toliau žygiuoti. Kai ji nušauta krito, vaikutis dar vis šaukėsi pagalbos. Tada rusai sargybiniai pagriebė vaikutį, pakėlė, dviem šūviais į galvą nušovė ir numetė šiltą kūnelį ant motinos lavono.

Mirties žygis pasibaigė prie Červenės miško, kur dar apie 800 išlikusių lietuvių, latvių, estų ir lenkų kalinių buvo suguldyti ant žemės ir į juos šaudė iš kulkosvaidžių. Per stebuklą aš išlikau gyvas, pasitraukiau į mišką ir slapsčiausi, kol atėjo vokiečių kariuomenė ir paėmė mane laikinai į nelaisvę.

Prieš areštą svėriau 180 svarų. Kai pasiekiau laisvę, tesvėriau tik 75 svarus..."⁷²

Kan. A. Petraičio, mirusio 1955 m. Chicagoje, kančios kelias bolševikų kalėjime ir žygyje į mirtį yra smulkiai Kongreso komisijos užrašytas ir saugojamas JAV Kongreso archyvuose. Ateities istorikai ir tie, kurie tyrinės Lietuvos kunigų bei tikinčiųjų išgyvenimus ilgoje sovietinėje okupacijoje, ten ras autentiškos ir giliai sukrečiančios medžiagos.

Panašiu kančios keliu, koku perėjo kan. A. Petraitis, vėliau ėjo šimtai Lietuvos kunigų ir tikinčiųjų. To kelio kai kurie atspindžiai ir bandyta pateikti šiame veikale. Tik jie negali būti tokie išsamūs ir taip autentiškai aprašyti, kaip kan. A. Petraičio liudijimas JAV Kongreso specialiam komitetui, nes dauguma čia aprašomų žmonių gyveno ar mirė anapus mus skiriančios uždangos, per kurią atviros ir teisingos žinios labai sunkiai gali prasis-kerbti.

Ir tie kunigai, kurie dabar gyvena Lietuvoje, apkaltinami ir kalinami, ne taip lengvai nuleidžia rankas ir pasiduoda neteisingiems sovietų tardytojų kaltinimams. Tai atskleidžia vieno iš seniausių Lietuvoje gyvenančių kunigų, kun. dr. J. Čepėno biografijos epizodai, parašyti prof. Prano Čepėno ir atspausdinti dienraščio "Draugo" 1970.XI.3 nr.:

"Kun. dr. J. Čepėnui spalio 30 d. (1970 m.) suka-ko 90 metų amžiaus, o to pat mėnesio 23 dieną buvo 65 metų kunigystės sukaktis. Sukaktuvininkas Juozapas Čepėnas yra gimęs 1880 m. spalio 30 d. Veleikių kaime, Antalieptės vis., Zarasų aps. Nepr. Lietuvoje Veleikių kaimas administraciškai buvo priskirtas Daugailių vls., Utenos aps... Beveik tuo pačiu metu net trys daugailiškiai mokėsi kunigų seminarijose: J. Stepanavičius iš Zokorių, M. Reinsys iš Madagaskaro viensėdžio, Vilniaus seminarijoje, o J. Čepėnas — Žemaičių kunigų seminarijoje Kaune.

M. Reinys ir J. Čepėnas baigė kunigų seminarijas tais pačiais 1905 m. Susidraugavę iš pat jaunystės, kun. J. Čepėnas su vyskupu M. Reiniu visą gyvenimą palaikė artimą bičiulystę. Vyskupas M. Reinys beveik kiekvieną vasarą važiuodavo atostogų pas kun. J. Čepėną...

Net ir Stalino laikais žiaurus likimas buvo lėmęs jiems abiemis atsidurti tame pačiame Vladimiro kalėjime. Vyskupas M. Reinys tame kalėjime mirė 1953 m., o kun. J. Čepėnas 1954 m., jau Malenkovo valdymo metu, persvarsčius jo bylą, buvo paleistas iš kalėjimo ir galėjo sugrįžti Lietuvon..."

Praleisdami kun. J. Čepėno ilgo gyvenimo biografinę, jo studijas ir darbuotę įvairiose parapijose, sustokime tik ties jo būdu ir paskutiniaisiais pergyvenimais, kuriuos aprašo prof. Pranas Čepėnas minėtam straipsnyje:

"Kiek teko patirti, kun. dr. J. Čepėnas visur mokėjo gražiai sugyventi su savo parapiečiais ir mokiniais, tačiau dažnai dėl tiesumo neįtikdavo valdantiems. Carinio valdymo metu kun. J. Čepėną, kaip kapelioną, ne kartą paskūsdavo carinei policijai mokytojai rusai dėl vienokių ar kitokių tariamų nusikaltimų rusų valdžiai. Pavyzdžiui, Pabiržėje, — kad jis esą pakurstęs pradžios mokyklos mokinius supjaustyti caro portretą. Tačiau tie skundai dažniausiai būdavo dėl jo lietuviškos veiklos...

Pirmuoju bolševikmečiu kun. dr. J. Čepėnas sėdėjo kalėjime ligi karo su vokiečiais pradžios. Ne taip jau gerai jam vyko ir nacių valdymo metu: 1944 m. už parašymą memorandumo generalkomisarui Rentelnui dėl nacių neteisybų, kun. J. Čepėnui naciai buvo iškėlę politinę bylą, tačiau dėl lūžtančio fronto jos jau nesprendė.

Antrosios Sovietų Rusijos okupacijos metu kun. J. Čepėnas 1951 m. sausio mėn. vėl buvo areštuotas, ir nuo tada prasidėjo jo varinėjimas po kalėjimus: pradė-

Kun. dr. J. Čepėno 65 m. kunigystės sukaktis atšvenčiama Mišiomis 1970 m. Pasvalio bažnyčioje. Tais metais kun. dr. Čepėnas susilaukė ir 90 m. amžiaus sukakties.

jus nuo Šiaulių kalėjimo, per Lukiškio kalėjimą Vilniuje į Verchneursko kalėjimą Uralo upės aukštupyje, pagaliau buvo atkeltas į pagarsėjusį žiaurumu Vladimiro kalėjimą. Stalino metu už akių jis buvo nubaustas 10 metų kalėjimo. Būdamas kalėjime, kun. J. Čepėnas kiekviena galima proga rašęs skundus ir prašęs, kad jo byla būtų persvarstyta viešajame teisme. Ir tik po Stalino mirties 1954 m. Vladimire jo byla buvo persvarstyta, jis liko pripažintas nekaltu ir išleistas iš kalėjimo.

Grįžęs Lietuvon, kun. J. Čepėnas apsigyveno Pasvalyje, bet į parapiją jau nebebuvo paskirtas...

Kad kitų nevargintų, jis pats senosiose Daugailių kapinėse pasistatė sau kuklų antkapį greta savo mylimo senelio Morkaus Čepėno, kuris anais laikais labai pritaręs jo mokymuisi".

Štai vėl daugeliui kitų būdingas Lietuvoje esančio kunigo X kryžiaus kelias. Jį rodo 1967 m. rašytas laiškas, kurį žemiau cituojame:

"Pradžioje antrosios komunistų okupacijos X buvo ištremtas į S vietovę ir gyveno policijos priežiūroje. Čia neturėjo pareigų. Gyveno altaristo teisėmis, bet, kai sveikata leisdavo, atlikinėdavo daug kunigo pareigų. O sveikata nebuvo gera. Prasidėjo širdies kraujagyslių užsikimšimas. Dėl to kartais sunkiai susirgdavo. Be to gyveno nežmoniškose sąlygose: prie bažnyčios erdvioj špitolėj, kurio⁰ nebuvo įmanoma apšildyti. Gera, kad šalia gyveno ir jo likimu dalijosi viena geros širdies moteris. Tik jos pasiaukojimo dėka X iki šiol gyvas.

Prieš keleris metus jam buvo leista persikelti į kitą vietą — į nedidelį bažnytikaimį klebonu. Bet čia nepavyko rasti kambario. Tada įsikūrė kolchoze pas vieną ūkininką už 3 kilometrų. Ūkininkui buvo įsakyta jį sekti ir reguliariai pranešinėti policijai. Už prieglaudą kolchozininkui kas mėnuo reikėdavo mokėti 10 rublių. Bet taip

ankštai visi gyveno, kad reikėdavo lauke virtis valgyti. Dažnai ir pačiam X, nes jo šeimininkė daugiausia laiko praleisdavo beieškodama maisto. Minta dažniausia silke, mišraine, duona.

Prieš porą metų X ir jo šeimininkė sunkiai sirgo gripu. Mat, dabar Lietuvą kas treči metai užplūsta vadina-
masis juodasis gripas, nuo kurio daug žmonių numiršta. Šeimininkė buvo susirgusi net ir pasikartojančiu plaučių uždegimu; ypač dėl to, kad net sergant reikėdavo mais-
to ieškoti. Keliaudavo į miestelį. Nežiūrint žiemos speigų, reikėdavo stovėti lauke ilgose eilėse, kad gautų nusipirkti duonos.

Išgyvenus keleris metus pas kolchozininką, miestelyje atsirado gailestingas žmogus, kuris užleido sau išnuomo-
tą kambarį. Butas netoli bažnyčios, bet labai apleistas, gyventi netinkamas. Reikėjo taisyti. Dirbo pats X. Jam po truputį talkininkavo kiti palankūs žmonės, kas lentų, kas vinių atnešdami. Per žiemą buvo pakenčiamai įsikurta.

Dabar gyvena policijos priežiūroj, nors net bažny-
čion ne visada gali nueiti. Labai kamuoja aukštas krau-
jo spaudimas. Ypač kai policija ima priekabių ieškoti, spaudimas pakyla iki 250. Saugumo jam pasakyta, kad iš šios vietos jis gyvas neišeisias.

Stalino laikais jo šeimininkė buvo net 23 kartus tar-
doma. Visokiais būdais buvo verčiama — kankinimais ir grasinimais — pasirašyti X inkriminuojantį skundą, kad būtų priežastis jį uždaryti į kalėjimą.

X pagalbos iš niekur ir iš nieko neieškąs. Pasiten-
kina tuo, ką turi. Jei atsirandąs pas jį atliekamas rub-
lis, kitam atiduodąs..."

Panašiais į daugelio kitų Lietuvos kunigų kun. dr. J. Čepėno biografijos epizodais ir kunigo X išgyvenimais užbaigiam vyresniųjų Lietuvos kunigų kančios kelią sklei-
džiant Evangelijos šviesą, žmoniškumą, broliškumą ir tau-

tiškumą pavergtos Lietuvos žmonėms, o taip pat ir tremtiniams Sibiro plotuose. Paskutiniuose šio veikalo puslapiuose žvelgsim į jaunuosius Lietuvos kunigus, kurie ant savo pečių dabar daugiausia ir neša tą sunkią kaitrą, kad šv. Petro uola Lietuvoje, per ketvirtį šimtmečio ryžtingai, nors ir su nemažomis aukomis, apsaugota vyresniųjų konfratų, ir toliau pragaro vartų nebūtų nugalėta.

JAUNOJI KUNIGŲ KARTA PIRMŪNŲ KELYJE

Žvelgdami į 1971 m. Lietuvoje dirbusių ar gyvenusių kunigų sąrašus, iš viso randame 808 kunigus. Iš jų 161 negalėjo eiti pareigų: 97 buvo darbingi altaristai, 44 altaristai invalidai ir 20 kitų "bedarbių". Tad 1971 m. kunigo pareigas Lietuvoje galėjo eiti 647. Iš jų tarpo 337 kunigai šventinimus gavę po 1944 m., taigi jau antrojoje sovietinėje okupacijoje. Ši statistika kaip tik akivaizdžiai ir parodo, kad 1971 m. Lietuvoje daugiau kaip pusę pareigas einančių kunigų jau sudarė kunigai, iššventinti antrojoje okupacijoje ir iki kunigystės šventinimų perėję ilgą ir dygų bandymų, pagundų ir net persekiojimų kelią. Jie šiandien žymiai drąsesni, nes užaugę, subrendę ir apaštalavimui pasiruošę jau socialistinėje santvarkoje, kuri per ketvirtį su viršum šimtmečio visomis valdžios turimomis priemonėmis stengėsi ir tebesistengia Dievo vardą, tikėjimą ir visą jo išpažinimą ištrinti iš tautos veido ir žmonių sielų. Jiems taip pat nebegali būti prikaišiojamos jokios tariamos praeities nuodėmės, nes nepriklausomybės laikais jie tebuvo dar tik kūdikiai ar iš viso jų nebuvo šiame pasaulyje.

Todėl labai nenustebome, kai 1969 m. keturios dešimtys Lietuvos kunigų, daugiausia iššventintų antrojoje so-

vietinėje okupacijoje, viešu laišku kreipėsi į Sovietų Sąjungos premjerą Kosyginą, nušviesdami liūdną Lietuvos Katalikų Bažnyčios padėtį ir prašydami daugiau laisvės. Tas laiškas kaip tik paliudija autentiškumą daugelio įvykių, kurie išdėstyti šioje knygoje, ir iškelia kartu naujus dalykus. Šį laišką cituoju ištisai, kaip brangų dokumentą mums ir būsimosioms lietuvių kartoms:

"Leninas straipsnyje 'Kaimo varguomenei', apibendrindamas socialdemokratų partijos uždavinius, rašė: 'Socialdemokratai reikalauja, kad kiekvienas turėtų pilną laisvę visiškai laisvai išpažinti bet kurią tikybą' (Raštai, t. 6, Vilnius 1961, p. 346).

Kritikuodamas caro vyriausybę ir jos priemones prieš kitaip manančius, Leninas rašė: 'Kiekvienas privalo turėti visišką laisvę ne tik laikytis kokio nori tikėjimo, bet ir platinti bei keisti tikėjimą... tai sąžinės dalykas ir niekas tenedrįsta čia kištis' (Lenino raštų 6 t., Maskva, 1946 metai).

TRSR konstitucija garantuoja savo piliečiams laisvę praktikuoti bet kokią religiją. Tarybiniai įstatymai gina tikinčiųjų teises atlikti religijos apeigas. Baudžiamojo kodekso 143 straipsnyje kalbama apie bausmes, jei kas trukdytų jas atlikti. Tačiau tikrovėje yra ne taip. Įstatymai, ginantieji tikinčiųjų teises, grubiai laužomi. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje yra pasmerkta mirčiai. Apie tai kalba faktai. Jei Lietuvoje 1940 m. buvo keturios kunigų seminarijos ir apie pusantro tūkstančio kunigų, tai po 1944 m. liko tik viena seminarija Kaune. Iš visų vyskupijų į ją susirinko apie 400 klierikų. 1946 m. pačiame mokslo metų viduryje klierikų palikta tik 150. Paskutiniu metu seminarijos penkiuose kursuose leista studijuoti vos 30 klierikų. Į pasitraukusių ar susirgusių auklėtinių vietas naujų priimti neleidžiama. Jei Lietuvoje kasmet miršta apie 30 kunigų, tai jų iššventinama vos 5-6. Šiomet (1969 m.

— Aut.) išventinta vos trys nauji kunigai. Todėl jau dabar daugeliui kunigų tenka aptarnauti net po dvi parapijas. Nemaža parapijų administruoja klebonai, turį daugiau nei 70 metų amžiaus. Klebonų pareigas priversti eiti net invalidai, pvz. Turmante.

Jaunuoliams, stojantiems į seminariją, sudaroma kur kas daugiau kliūčių negu stojantiems į kitas aukštas mokyklas. Kandidatus parenka ne Bažnyčios atstovai, o valdžios pareigūnai. Tai yra nenormalu, kaip kad į muzikos mokyklą kandidatus nustatinėtų veterinarijos gydytojai ar kitų sričių specialistai.

1969 m. sausio mėn. Vilkaviškio vyskupijos kunigai kreipėsi į TSRS Ministrų Tarybos Pirmininką dėl esančios nenormalios padėties tarpdiecezinėje Kauno kunigų seminarijoje. Šių metų vasario mėn. jie tuo pačiu reikalu kreipėsi į Lietuvos TSRS einančius pareigas vyskopus bei vyskupijų valdytojus. Dėl to dviem kunigam: kun. S. Tamkevičiui ir kun. Zdebskiui atimti darbo pažymėjimai. Jie turi dirbti paprastais darbininkais, negali atlikti kunigo pareigų.

1940 m. Lietuvoje buvo 12 vyskupų, šiandien turime tik du senyvo amžiaus vyskopus — vysk. J. Matulaitį-Labuką, gim. 1894 m., ir vysk. J. Pletkų, gim. 1895 m.* Du darbingi ir pajėgūs vyskupai — J. Steponavičius 9 metai ir V. Sladkevičius daugiau nei dešimt metų ištremti į nuošalias parapijas, nors pagal LTSR baudžiamojo kodekso 62-69 straipsnius ištrėmimas taikomas neilgiau penkeriems metams ir tai už didelius nusikaltimus. Bet kuo nusikalto mūsų minėti ganytojai, kad jie be teismo, be jokios kaltės įrodymų nubausti neterminuotam laikui?

*) Po šio rašto paskelbimo buvo išventinti dar du vyskupai — R. Krikščiūnas ir L. Pavilonis.

Nuo senų laikų Vilnius yra religinio katalikų gyvenimo centras, bet šiandien neleidžiama čia turėti katalikų vyskupo, o mažesnės šio miesto religinės bendruomenės, sakysim stačiatikiai, turi vyskupą, gi kitos — atitinkamus vadovus.

Pagal Bažnyčios kanonus, kapituliniai vikarai yra tik laikini valdytojai, renkami vyskupui mirus ar pasišalinus iš pareigų. Vilniaus arkivyskupiją ir Panevėžio vyskupiją valdo kapituliniai vikarai, jau 9 metai, o Kaišiadorių — 23 metai.

Ne visada net ir turintiems oficialius įgaliojimus vyskupams ir valdytojams pagal Bažnyčios kanonus leidžiama vizituoti parapijas, teikti Sutvirtinimo sakramentus. Štai Panevėžio vyskupijoje nuo 1961 m. šis sakramentas buvo teikiamas tik vieną kartą. Kitose vyskupijose jis leidžiamas teikti tik pačiuose centruose, sakysim, Vilniuje, Kaune, rajoniniuose miestuose — labai retai. Todėl norintieji priimti Sutvirtinimo sakramentą turi iš tolimų užkampių toli keliauti, vargti su mažais vaikais. Taip susidaro didelės spūstys, sunkumai.

Kunigams visaip trukdoma dirbti pastoracinį darbą: draudžiama padėti kaimynams, nepajėgiantiems atlikti religinių patarnavimų — neleidžiama į atlaidus kviesti pakankamai kunigų. Todėl daug tikinčiųjų, norinčių atlikti išpažintį, turi ilgai laukti, sugaišti daug brangaus laiko. Per didesnius atlaidus kai kuriose bažnyčiose būna apie 1000 išpažinčių. Jei kiekvienam žmogui skirti tik po tris minutes, vienam kunigui reiktų klausyti 50 valandų. O tai neįmanomas darbas.

Visų sričių specialistai renkasi į įvairias konferencijas, tobulinasi, mokosi iš labiau patyrusių. Bažnyčios kanonai irgi reikalauja, kad kunigai mažiausia kas treji metai atliktų bent trijų dienų rekolekcijas. Dabar tokios rekolekcijos draudžiamos ne tik vyskupijų centruose, bet ir

dekanatuose: neleidžia susirinkti į jas net vieno dekanato kunigams.

Oficialūs valdžios atstovai (religinių reikalų tarybos įgaliotinis, rajonų ir apylinkių vadovai) tik žodžiu duoda kunigams nurodymus. Pasitaiko, kad tie liepimai prieštarausja vieni kitiems. Pvz. Varėnos r. vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas Valkininkų klebonui uždraudė mirusį lydėti iš bažnyčios į kapines, o relig. reikalų tarybos įgaliotinis nurodė, kad galima palydėti iš bažnyčios į kapus, o negalima — iš namų į bažnyčią. 1969 m. relig. reikalų tarybos įgaliotinis Švenčionėliuose valdžios pareigūnų ir bažnyčios komiteto atstovų akivaizdoje pareiškė klebonui, kad lydint mirusį, kai lydi kunigas, negalima giedoti, o be kunigo — galima. Jei tikintysis laidojamas su religinėmis apeigomis, negali dalyvauti orkestras: kolūkiai ir organizacijos negali pagelbėti materialiai.

Lietuvos katalikai negali naudotis savo religiniams reikalams spaudos laisve. Jiems neleidžiama naudotis radiju, televizija, kino teatrais, mokyklomis, paskaitomis. Pas mus nėra paprasčiausio religinio vadovėlio, maldaknygės, nė kitokių religinių raštų. Tarybų valdžios metais Lietuvoje neatspausdintas nė vienas katekizmas. Tik 1955 ir 1958 m. išleista katalikų maldaknygė, o 1968 m. pasirodė 'Liturginis Maldynas'. Tačiau tiek vieno, tiek kito leidinio tiražai tokie maži, kad reta šeima gali juos įsigyti. Be to, 'Liturginiame Maldyne' turėjo būti trumpas tikėjimo tiesų aiškinimas, bet relig. reikalų tarybos įgaliotinis neleido jo spausdinti. 'Romos Katalikų Apeigyno' bažnyčios ir kunigai gavo tik po vieną egzempliorių, o II Vatikano susirinkimo nutarimų — vien kunigai tik po vieną egzempliorių. Eiliniai tikintieji neturi progos šių knygų pamatyti.

Nors LTSR konstitucija garantuoja sąžinės laisvę, o tėvai nori ir pageidauja auklėti vaikus religinėje dvasioje, kunigams ir kateketams draudžiama paruošti vaikus pirmajai Šv. Komunijai. Relig. reikalų tarybos įgaliojimas leidžia tik po vieną vaiką egzaminuoti. Nesilaikantys šio nerašyto įstatymo yra griežtai baudžiami. Antai už vaikų katekizaciją vietiniai valdžios organai yra nubaudę kunigą J. Fabijanską pinigine bauda, kun. M. Gylį, kun. J. Zdebskį priverčiamojo darbo stovykla. Anykščiuose rengusi vaikus I-os išpažinties O. Paškevičiūtė, pervargusi priverčiamųjų darbų stovykloje, susirgo ir mirė. Patys tėvai paruošti vaikus turi teisę, bet neturi galimybių: tam atitinkamai nepasirengę, neturi laiko ir religinių knygų. Panašiai caro laikais darbininkai ir valstiečiai negalėjo pasinaudoti teise leisti vaikus į aukštąsias mokyklas.

Lanką bažnyčią vaikai patiria daug nemalonumų. Jie pašiepiami, apie juos rašo sienlaikraščiai. Mokyklose vaikams kalama, kad tikintys tėvai yra tamsūs, nieko neišmano ir negali jiems nieko nurodyti. Taip pakertamas tėvų autoritetas. Kai vaikai ima negerbti tėvų, tai su tokiais sunku ir mokyklose, ir už mokyklos sienų. Be to, tikintiesiems vaikams neleidžiama aktyviai dalyvauti pamaldų apeigose, giedoti chore, dalyvauti procesijoje, patarnauti šv. Mišioms. Taip skaudžiai pažeidžiamos tikinčiųjų vaikų ir tėvų teisės. Jie grubiai diskriminuojami, prievartaujami, verčiami šantažuoti kitus. Pvz. 1967 m. gruodžio 26 d. Švenčionėlių vid. mokyklos direktorius Barauskas ir keli mokytojai išlaikė apie pustrėčios valandos II-VI klasių mokinius, kol juos privertė rašyti pareiškimus prieš vietos kleboną kun. Laurinavičių. Vienam iš tų vaikų J. Garlai dėl tokių bauginimų reikėjo iškviesti net greitąją medicinos pagalbą. II-os klasės mokinys K. Jermalis iš išgąščio net kelis mėnesius sirgo. Kleboną, leidusį vaikams patarnauti šv. Mišioms, dalyvauti procesijose

pašalino iš Švenčionėlių. Tų vaikų tėvai, skaudžiai ižeisti, kreipėsi net į Maskvą. Kiek sugaišta laiko, padaryta išlaidų, suardyta sveikatos! Paskutiniu laiku pinigine bauda — 50 rublių nubaustas kun. A. Deltuva už tai, kad leido vaikams patarnauti šv. Mišioms.

Pagal įstatymą, turi būti vienodai gerbiami tiek tikinčiojo, tiek netikintčiojo įsitikinimai, bet praktika eina savo keliu. Daugelyje ligoninių, pvz. Vilniaus, Utenos, Pasvalio, Anykščių, nors ligoniai ir pageidauja, kartais neleidžiama juos aprūpinti šv. sakramentais. 1965 m. iš susituokusių bažnyčioje šoferio K. Semėno ir E. Sudeikytės atimtas anksčiau Ignalinos mieste duotas namui statyti žemės sklypas. Nežiūrint to, kad jau buvo suvežtos visos statybinės medžiagos, buvo pasakyta: 'Tegu kunigas tau duoda žemės'.

Kolūkiai dažnai neduoda net sunkvežimio savo kolūkiečiams nuvykti į bažnyčią susituokti. Jeigu laidojama su religinėmis apeigomis, neduodama priemonė karstui parsivežti.

Pasvalyje, Anykščiuose ir kitur anksčiau net taksi šoferiams buvo draudžiama vežti kūmus ar jaunavedžius į bažnyčią. Kiek vargsta inteligentai, slapta pakrikštiję savo vaikus, susituokę ar net išklause šv. Mišių bažnyčioje. Jie svarstomi darbovietėse, dažnai prikaišiojami ar net atleidžiami iš darbo. Pvz. 1965 m. Daugėliškyje direktorius atleido iš darbo mokyklos darbininkę P. Cicėnaitę, kad toji nesutiko atsisakyti bažnyčios. Mokyklos vadovybei įsakius, ji pati, norėdama, kad darbo knygutė liktų 'švari', parašė pareiškimą savo noru išeinanti iš darbo. Dažnai dėl religinių įsitikinimų tikintieji atleidžiami iš darbo ar nubaudžiami, prisidengus kitais motyvais.

1956 m. pensijų įstatymas bažnyčios tarnautojus aplenkė. Vargonininkai ir zakristijonai gali tik sapnuoti apie pensijas. Pvz. Daugėliščio gyventojas P. Pagalskas, įsikū-

rus tarybų valdžiai Lietuvoje, išstojo į kolūkį. Kaip ir visi valstiečiai, jis atidavė arklių ir žemės ūkio padargus. Pats dirbo kolūkio kontoroje sąskaitininku, sekmadieniais pagrodavo bažnyčioje. Kai šį žmogų ištiko nelaimė — susirgo, liko invalidu, kontoroje jis dirbti negalėjo, todėl naktimis saugojo kolūkio fermų gyvulius. Sulaukęs žilos senatvės (g. 1889), kreipėsi į Ignalinos rajono socialinio aprūpinimo skyrių. Iš ten gautas atsakymas, kad vargonininkams pensija nemokama.

Daugelyje bažnyčių neleidžiama skambinti varpais, visiškai negalima naudotis garsiakalbiais ir kitomis technikos priemonėmis. Bažnyčių remontams neduodama medžiagų paskyrų. Miestai auga, bet nuo 1945 metų Lietuvoje pastatytos tik dvi bažnyčios (vienoje iš jų — Klaipėdoje įsikūrė liaudies filharmonija), o kiek senų bažnyčių paversta sandėliais, muziejais ir t.t.

Šie ir kiti skaudūs faktai, kurių čia nesuminėjome, rodo, kad kunigai ir tikintieji yra diskriminuojami, kad jiems neleidžiama pilnai naudotis tomis teisėmis, kurias garantuoja TSRS konstitucija.

Todėl drįstame kreiptis į Jus, Ministrų Pirmininke, tikėdamiesi, kad ištaisysite tokią nenormalią Katalikų Bažnyčios padėtį Lietuvos TSR ir padarysite visa, kad mes, Lietuvos kunigai ir tikintieji, kaip ir kiti piliečiai, galėtumėme naudotis nustatytomis konstitucijos teisėmis.

1969 m. rugpiūčio mėn."

PIRMOSIOS SANKCIJOS

Ar šis drąsus ir atviras Lietuvos kunigų laiškas padės Lietuvoje besidarbuojantiems kunigams ir tikintiesiems, parodys ateitis. Bet faktas, kad kai kuriems šio rašto rašyto-

jams sankcijos greit buvo pritaikytos. Pirmiausia buvo nubausti kunigai: Tamkevičius, Zdebskis ir Kunevičius.

Ketvirtoji auka buvo Vilkaviškio dekanas kun. Konstantinas Ambrasas. MVD jį ėmė tardyti tuoj po anų trijų kunigų nubaudo ir kaltinti, kodėl apie savo dekanato kunigų žygį nepranešęs Rugieniui. Po eilės tardymų jį pasiekė žinios, kad būsiąs iškeltas iš Vilkaviškio. Nuvyko į Kauną pasitikrinti, ar tai tiesa. Tuometinis kancleris R. Krikščiūnas pasakė nieko nežinąs. Dekanas Ambrasas nuvyko pas Rugienių, ir šis pakartojo tą patį — nieko nežinąs. Kovo mėnesį (1970 m. — Aut.) dekanas gavo oficialų pranešimą, kad atleidžiamas iš dekanato pareigų ir iškeliamas į Leipalingį. Apie tai sužinojo parapiečiai, surinko 1100 parašų, vyko į Kauno kuriją ir pas Rugienių ginti savo kleboną. Kai žmonės nenurimo, iš Kauno buvo atvykę Vilkaviškin R. Krikščiūnas ir vysk. Labukas, net du kartu, tačiau iš jų laikysenos buvo aišku, kad dalykai neis į gera. Klebonas ir dekanas Ambrasas buvo priverstas atsisveikinti su parapija Sekminėse, paskutinę gegužės dieną. Visa bažnyčia verkė.

Ambrasas buvo vienas uoliausių klebonų, dar gana jaunas (iššventintas 1945 m.), visų mėgiamas ir gerbiamas, išbuvęs Vilkaviškyje daugiau kaip 10 metų, atnaujinęs pagrindinai bažnytėlę (buvusią rusų cerkvę, nes karo metu sugriauta Vilkaviškio katedra neatstatyta), įvedęs centrinį šildymą, išliejęs takus šventoriuje, pastatęs liaudies kryžių, prisodinęs rožių, įrėngęs šventoriuje kleboniją, pats daug dirbęs savo rankomis, net reumatą gavęs. Sibiro išvengęs ir lig šiol niekur neužkliuvęs sovietams, staiga buvo pažemintas ir nubaustas už kitus kunigus. Jo vieton atkeltas Kauno vyskupijos kunigas Juozas Preikšas (iššventintas 1951 m.), dėstęs kunigų seminarijoje ir dirbęs Kauno kurijoje.⁷³

Vienas iš labiausiai persekiotų ir gal daugiausia kentėjusių už apaštalavimą Lietuvoje ir plačiosios Rusijos plotuose bene bus jaunesnės kartos jėzuitas kun. Antanas Šeškevičius. Jo apaštalavimo ir teismų epizodai jau buvo plačiau atskleisti ankstyvesniuose puslapiuose. 1970 m. vasarą jis vėl buvo teistas okupuotos Lietuvos teisme. Jam paskirta vienerių metų kalėjimo bausmė. Jis apkaltintas Molėtų prokuratūros už vaikų mokymą katekizmo Dubingių bažnyčioje pagal baudžiamojo kodekso 143 paragrafą. Faktiškai tas kunigas bažnyčion atvestus vaikus tiktai egzaminavo, ar jie tėvų pakankamai paruošti pirmajai Komunijai. Tai pastebėjo kompartijos nariai ir apskundė viršininkams. Atėjo bažnyčion pažiūrėti Molėtų rajono vykdomojo komiteto pirmininkas, sekretorius ir Dubingių apylinkės pirm. Leišys. Jie rado 17 vaikų ir padarė išvadą, kad kun. A. Šeškevičius viešai moko vaikus religijos, t.y. atlieka "nusikalstamą" darbą. Byla buvo nagrinėjama teismo, kuris kun. A. Šeškevičių nubaudė vienerių metų kalėjimu.

KANKINIO IR BUDELIO SUSITIKIMAS

Kadangi nuteistojo kunigo gynimosi žodis yra pasiekęs laisvuosius Vakarus ir paskelbtas lietuvių katalikų spaudoje, išeinančioje laisvajame pasaulyje, taip pat išverstas į anglų ir kitas kalbas, jį čia ištisai ir pakartoju, kaip dokumentą žiaurios kasdienybės, kurioj tenka per ketvirtį šimtmečio metų darbuotis už laisvės ribų likusiems kuni-gams:

"Molėtų rajono prokuratūra man įteiktoje kaltinamoje išvadoje 1 (1970 m. liepos mėn. 27 d.) mane kaltina taip:

Šeškevičius 1970 m. birželio mėn. pabaigoje ir liepos mėn. pradžioje surinkdavo Dubingių parapijos maža-

mečius vaikus į bažnyčią ir juos mokydavo katekizmo. Tai yra padarę nusikaltimą, pagal nusikaltimo žymes, numatytas LTSR BK 143 str. 1 dalimi.

Ar aš nusikaltau konstitucijai?

Į tai atsakau

1. Aš, kaip kunigas, esu Kristaus-Dievo įsakymu įpareigotas : 'Eikite tad ir mokykite visas tautas, mokydami juos laikyti visa, ką tik esu jums įsakęs' (Mt. 28,19-20).

2. Bažnyčia mane taip pat įpareigoja 1329 kanonu:

'Esminė ir rimčiausia kunigo pareiga — mokyti vaikus katekizmo.'

Taigi, man yra aiški sąžinės pareiga visus mokyti visų Kristaus paskelbtų tikėjimo tiesų, taip pat mokyti vaikus katekizmo.

3. LTSR Konstitucija, pagrindinis įsakymas, 96 str. garantuoja:

'Religinių kultų atlikimo laisvės pripažinimą visiems piliečiams.'

O Katalikų Bažnyčios religinių kultų esmę sudaro Kristaus mokslo skelbimas, šv. Mišių laikymas ir sakramentų administravimas. Vadinasi, šiems trims dalykams Konstitucija pripažįsta laisvę. Taigi, kunigas pagal savo sąžinės pareigą turi pilną teisę skelbti Kristaus mokslą suaugusiems ir vaikams, taip pat suaugusieji ir vaikai turi pilną teisę tais dalykais naudotis — mokytis religijos ir priimti sakramentus, nes to reikalauja jų kultų atlikimas. Pavyzdžiui, kaip kunigas galėtų vaiką prileisti prie sakramentų, kuriuos jis nori priimti, bet nieko nežino? Todėl kunigo pareiga yra jį išmokyti. Taigi, pagal Konstituciją kunigas turi teisę vaikus prirengti prie sakramentų, nes tik jis, o ne tėvai ar kiti asmenys, yra už sakramentus atsakingas ir specialiai parengtas tikėjimo tiesų mokytojas. Žinoma, tėvai ir kiti gali ir turi jam toje srityje padėti, bet galutinį žodį taria jis.

Taigi, aš, kaip kunigas, pagal Konstituciją turėjau teisę atlikti savo sąžinės pareigą — tikrinti vaikų tikėjimo tiesų žinojimą ir paaiškinti tai, ko jie iš kitur neišmoko ir negalėjo išmokti. Juk tam tikintieji kunigą savo lėšomis išlaiko, kad jis jiems patarnautų visuose religiniuose dalykuose, taigi ir vaikų apmokyme.

4. Nors Konstitucija ir garantuoja kultų atlikimo laisvę, vis dėlto aš šiandien už tai esu teisiamas; pasinaudojimas ta kultų laisve man yra laikomas nusikaltimu, vertu kalėjimo pagal 143 BK str. 1 d., kur sakoma, kad Bažnyčia atskirta nuo valstybės ir mokykla nuo Bažnyčios.

Ar aš nusikaltau įstatymui?

Kadangi tas įstatymas nėra aiškus, tai, man atrodo, taikomas LTSR Aukšč. Tarybos Prezidiumo išaiškinimas, taikant šį straipsnį: 'Išaiškinti, kad įstatymą apie Bažnyčios atskyrimą nuo valstybės ir mokyklos — nuo Bažnyčios pažeidimų, užtraukiančių baudžiamąją atsakomybę pagal LTSR BK 143 str. suprantame: 'Nepilnamečių religinio mokymo užsiėmimų organizavimas ir sistemingas vykdymas, pažeidžiant nustatytas taisykles'. Tiesa, tas paaiškinimas kaltinamoje išvadoje visai neminimas.

Ir prieš šį įstatymą nesu nusikaltęs, nes:

1. Religinio mokymo užsiėmimų neorganizavau: nevaikščiojau pas vaikus, jų nesurašinėjau, nenustačiau mokymo tvarkos ir nuolatinio mokymo laiko. Jei per pamokslus tėvams, kurie ruošėsi vaikus vesti prie Šv. Sakramentų, paminėjau — ir turėjau, kaip kunigas, tai pasakyti, kad einančius prie Komunijos tikrinsiu tam tikrą dieną prieš vakarines pamaldas, — tai dar nereiškia organizavimo, o tik buvo suteikta galimybė žiniom patikrinti, kad vaikai galėtų prieiti prie sakramentų. Jei paminėjau valandą, tai reiškė, kad nuo tos valandos tikrinu, o nenurodžiau, kad visi kartu turi ateiti ar išeiti. Taip ir bu-

vo, kad dažniausiai vieni ateidavo ir išeidavo anksčiau, kiti vėliau, o kiti ateidavo visai kitu laiku.

Kaltinamoje išvadoje mane kaltina: 'Šeškevičius surinkdavo Dubingių parapijos mažamečius vaikus į bažnyčią'.

Reiškia, aš kaltinamas vaikų organizavimu. Bet byloje jokio įrodymo, kad aš vaikus rinkau. Priešingai, pačioje kaltinamoje išdavoje daugeliu atvejų liudytojai parodo, kad į bažnyčią atėjo patys tėvai ir vaikai, atėjo, kas norėjo; atėjo ir Molėtų rajono vykđ. komiteto pirmininkas ir sekretorius, ir Dubingių apylinkės pirmininkas Leišys ir rado kunigą bažnyčioje, bet niekas neliudija, kad jį rado mokykloje, miestelyje ar kaime vaikus bemokantį. Kas ateina į bažnyčią, kunigas, pagal Bažnyčios įstatymus, turi aptarnauti, jei atėjusis to pageidauja. Nieko negali išvyti, jei tuo tikslu atėjo.

Kaltinamoje išvadoje pabrėžiama, kad bažnyčioje rado 17 vaikų. Sekmadieniais bažnyčioje jų rastų dar daugiau ir kunigą išgirstų skelbiantį tuos pačius dalykus, kurie yra katekizme, bet ar ir tada galima sakyti, kad jis surenka vaikus, ir už tai jam reikia kelti bylą?

2. Įstatymas pabrėžia 'sisteminę religinio mokymo užsiėmimų vykdymą'.

Aš jokio sisteminio mokymo nepravedžiau. Sisteminei moko mokykloje; kiekvieną dieną pagal sąrašą tikrinamas reguliarus lankymas ar žinojimas, rašomi pažymiai, pagal vadovėlius aiškinamos ir užduodamos pamokos.

O aš viso to nedariau, čia viskas buvo atsitiktinai, nebuvo jokių sąrašų ir lankymosi tikrinimo, nebuvo sisteminio dėstymo ar pamokų uždavimo, nebuvo jokių vadovėlių, vaikai nė katekizmo neturėjo. Todėl sisteminei mokyti nė neįmanoma. Esu kaltinamas, kad vaikus mokiau penkis kartus. Ir tai kartais buvo ne kasdien, bet atsitiktinėmis dienomis. Egzaminuojama būdavo daugiau-

sia po pusę valandos. Per tiek laiko net patikrinti gerai neįmanoma, o ką bekalbėti apie sistemingą mokymą.

Aš egzaminavau pagal kurijos duotas instrukcijas, kuriose nurodoma: 'Jeigu vaikai ko nors tinkamai nesupranta, kunigas tam, kuris nesupranta, gali paaiškinti' (Kau-no arkivyskupijos, Kaišiadorių ir Vilkaviškio vyskupijų kurijos raštas Nr. 1874 iš 1954 m. spalio mėn. 11 d.). Taip ir darydavau. Jeigu kunigas nepapildytų to, ko tėvai ir vaikai nesupranta, tai juk vaikai negalėtų priimti sakramentų dėl esminių žinių trūkumo. Kad kartais ateidavo iš karto keletas ar daugiau vaikų, buvo tik atsitiktinis dalykas: juk galėjo ir niekas neateiti, ateidavo tai vieni, tai kiti. Jeigu daugiau ateidavo, tai aš jų negalėjau išvaryti, o kiekvieną įsivesti kur nors atskirai taip pat buvo neįmanoma, nes mūsų bažnyčia yra gyvenamajame name ir viskas visur girdėti. Jei būčiau išsivedęs kur nors kitur tikrinti, vėl būčiau kaltinamas, kad slapta mokau kambaryje. O aš viską dariau bažnyčioje, kad viską greičiau atlikčiau, nesulaikyčiau tėvų nuo darbo.

Taigi, dėl penkių kartų patikrinimo joku būdu negalima manęs kaltinti sistemingu mokymu. Iš viso vaikų ruošimas prie pirmos Komunijos per keletą savaitių atsitiktinėmis dienomis negali būti vadinamas sistemingu mokymu, nors ir tam kunigas turi teisę pagal Tarybinę Konstituciją. Jeigu mano tikrinimą galima vadinti sistemingu, tai koks gali būti nesisteminas? Pasakai keletą žodžių, štai ir sisteminas mokymas, ir mokykla, ir reikia teisti pagal str. 143.

Ar nusikaltau taisyklėms?

3. Bet dar yra viena sąlyga, kad tas įstatymas būtų pažeistas: tai mokymas pažeidžiant įstatymo taisykles. Reikia, nepilnamečių religinio mokymo organizavimas ir sisteminas vykdymas yra užgintas tik tas, kuris pažeidžia įstatymų nustatytas taisykles. Jei nepažeidžia, tai ne-

uždraustas. Juo labiau yra leistas nesistemingas mokymas. O koks yra pilnas vaikų rengimas prie pirmos Komunijos?

Aš tų taisyklių nepažeidžiau, nes jų nėra. Aš 20 metų nebuvau Lietuvoje ir vaikų nerengiau prie pirmos Komunijos. Pirmą kartą ir per trumpą laiką pradėjęs tikrinti jų žinojimą, galėjau padaryti klaidų ir būčiau buvęs dėkingas tiems, kurie būtų mane apie tai pamokę, išpėję. Ne tik niekas neišpėjo, bet ir vėliau klausinėjau konfratus apie tas taisykles, ir niekas jų nežinojo ir negalėjo man paaiškinti. Kaip galima pažeisti taisykles, kurių niekas nežino, kurios nepaskelbtos? Bent dabar mane teisiant, norėčiau iš Tamstų, oficialių valdžios atstovų, sužinoti ir išgirsti, kada ir kur jos buvo paskelbtos, kad piliečiai galėtų jų laikytis.

Logiškai pagal paaiškinimą galvojant, turi būti kelių įstatymų nustatytos, nes sakoma 'įstatymų', o ne 'įstatymo', turi būti kelios taisyklės, o ne viena, nes sakoma 'taisyklės'. Turi būti taisyklės (pravila), o ne instrukcija.

Sudarant bylą man rusų kalba paskaitytoji instrukcija apie įstatymų taikymą kultams iš 1961 metų kovo mėn. 16 d. neturi įstatyminės galios Lietuvos respublikoje, nes ji Aukščiausios Tarybos nepaskelbta. Kaip gali piliečiai jos laikytis, jei ji nežinoma? Kiekviena respublika turi savo konstituciją su skirtinga straipsnių redakcija, savąjį baudžiamąjį kodeksą, todėl ir visi įstatymai, kurie turi galioti, turi būti Lietuvos respublikoje Aukš. Tarybos Prezidiumo paskelbti, nes konstitucijos 23 str. sako: 'Lietuvos Aukščiausioji Taryba yra vienintelis Lietuvos TSR įstatymų leidimo organas!'

Jei aš būčiau žinojęs tas taisykles, būčiau į jas atsižvelgęs. Bet jų nėra. O kišenėje arba stalčiuje laikomos instrukcijos ar taisyklės neturi įstatyminės galios, tai kiekvienam aišku.

Taigi, aš religinio mokymo užsiėmimų neorganizavau ir vaikų sistemingai nemokiau, taip pat nepažeidžiau jokių įstatymu numatytų taisyklių. Todėl aš prieš 143 str. 1 d. nenusikaltau. Tai matyti iš liudininkų parodymų.

Ar nusikaltau Lenino mokslui?

5. 1/143 str., kuriuo esu kaltinamas, reikia ne bet kaip išaiškinti, bet pagal Lenino principą. O jis jau 1902-3 m. tvirtino: 'Socialdemokratai reikalauja, kad kiekvienas turėtų pilną teisę išpažinti kokią pageidauja tikėjimą visiškai laisvai. Kiekvienas turi turėti pilną teisę ne tik laikytis kokio nors tikėjimo, bet ir bet kurią tikėjimą platinti...'

Juo labiau kunigas gali atlikti savo pareigas.

2. Bažnyčios nuo valstybės ir mokyklos nuo Bažnyčios atskyrimo dekretu, paskelbtame 1918 m. sausio 23 d. 9 paragr. parašyta:

'Mokykla atskiriama nuo Bažnyčios. Dėstyti religinių tikėjimų mokslą visose valstybinėse ir visuomeninėse, o taip pat ir privatinėse mokslo įstaigose, kur dėstomi bendro lavinimo dalykai, nebeleidžiama.

Piliečiai gali mokyti ir mokytis religijos privačiu būdu' (X t. 6 p. XI t. 156-7 psl.).

Pagal šį dekretą, kuris nėra atšauktas, draudžiama tikyba mokyti tik valstybinėse, visuomeninėse ir privatinėse mokslo įstaigose, kur dėstomi bendro lavinimo dalykai. Taigi, pagal tą dekretą parengimas prie pirmos Komunijos yra pilnai leistas.

Tai patvirtina ir kitos broliškos socialistinės šalys, kurios laikosi leninizmo. Pavyzdžiui, Lenkijoje, Demokratinėje Vokietijoje, Vengrijoje, Čekoslovakijoje... visur yra mokoma tikybos sistemingai bažnyčiose arba bažnytiniuose namuose. Dėl vaikų rengimo prie pirmos Komunijos niekas jokių priekaištų nedaro, kunigams yra pilnai leista dėstyti katekizmą. Jie tikrai įgyvendina Lenino principą, ir niekas jų neteisio. O mūsų krašte, kur skelbiama pilniausia

sąžinės ir religijos laisvė, kur Lenino mokslas sudaro pagrindą, kunigai teisiami už savo pareigų atlikimą, žinoma, ne už pilną, tik už pamėginimą.

Ar aš nusikaltau Sovietų S-gos priimtai Suv. Nacijų deklaracijai?

6. Suvienuytų Nacijų Organizacijoje 1948 m. gruodžio mėn. 10 d. buvo priimta 'Visuotinė žmogaus teisių deklaracija', kurią priėmė ir pasirašė Tarybų Sąjunga. Tos deklaracijos 18 str. sako: 'Kiekvienas žmogus turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę: ši teisė leidžia... laisvai išpažinti savo religiją kaip pavieniai, taip ir bendrai. Laisvai mokytis religijos mokslų, pravedinėti pamaldas ir atlikti religines apeigas.'

Deklaracija mūsų valstybės priimta, priimta ir tai, kad 'leista mokytis religijos mokslų', bet kodėl nevykdoma? Pagal tą priimtą deklaraciją galime ne tik katekizmą, bet ir tikybą dėstyti, nes visi turi teisę jos mokytis. O aš esu teisiamas už tai, kad keliolika vaikų patikrinau ir keletą žodžių nežinantiems paaiškinau.

Pagal tą įsipareigojimą ne tik neturi būti man keliama byla, bet turi būti visiems leista mokytis tikybos už mokyklos ribų...

Taigi, pagal Tarybinę Konstituciją ir pagal Lenino principus bei tarptautinius įsipareigojimus religijos privatus dėstymas yra leidžiamas. Tuo pačiu pagal bendrus teisės dėsnius negali būti jokio potvarkio prieš Konstituciją. Jei tai būtų leista, tada, ką Konstitucija viena ranka duoda, priešingas potvarkis kita ranka tai atima, ir Konstituciją paverčia tik gražia iškalba.

Iš viso, kas čia pasakyta, darau išvadą:

1. Aš kaip kunigas, turiu griežtą sąžinės pareigą mokytį religijos dalykų visus tikinčiuosius, tiek suaugusius, tiek mažus.

2. Šitas pareigas laisvai atlikti užtikrina Tarybinė Konstitucija, tarybiniai įstatymai ir tarptautiniai įsipareigojimai.

3. Taigi, nesu niekuo nusikaltęs tarybiniams įstatymams; nenusikalsčiau net tada, kada pilnai dėstyčiau tikybą. O vis dėlto aš esu teisiamas ne už kokią prasikaltimą, o už savo kaip kunigo pareigos dar nepilną atlikimą.

Liudininkų parodymai patvirtina, kad aš religinio mokymo užsiėmimų neorganizavau ir sistemingai nemokiau.

1. Nė vienas liudininkas nieko neminėjo, kad aš surinkdavau vaikus į Dubingių bažnyčią, kaip mane kaltina kaltinamoje išvadoje. Visi sako, kad patys ateidavo.

2. Kad sistemingai nemokiau, matyti ir iš šių liudininkų parodymų. (Toliau suminėta eilė liudininkų pavardžių):

Iš visų liudininkų parodymų aišku, kad tikrai nebuvo sisteminio mokymo, o tik žinių patikrinimas, trumpai paaiškinant atskiriems vaikams tai, ko jie nesuprasdavo, nors tai ir kiti girdėjo. Juk Kurijos instrukcija tai aiškiai leidžia: 'Jeigu vaikas ko tinkamai nesupranta, kunigas tam, kuris nesupranta, gali paaiškinti'. Nepasakyta, kad aiškintų į ausį tyliai... Tai juk būtų karikatūra. Protinam žmogui aišku, kad tas aiškinimas vyksta balsu, kalbant...

Būti čia nuteistam garbė.

Dar kartą prašau parodyti tas taisykles, kurias nurodo 143 strp. Aukšč. Prezidiumo nuostatais taikant šį įstatymą. Prašau tam, kad žinočiau, kokias taisykles pažeidžiau, kad galėčiau ateityje jų laikytis, kad kiti kunigai jų nepažeistų, nes dabar niekas jų nežino.

Istorija liudija, kad tiesa nugali, neteisybė pralaimi.

Pilotas, neteisingai nuteisęs Kristų, padarė gėdą romėnų teisingumui. Nors jis plovėsi rankas, sąžinės nenusiplovė.

Hitleris sunaikino nekaltus žydus, 4000 kunigų nuteisė ir nužudė už tai, kad jie atlikinėjo savo pareigas.

Šiandien pasmerktieji paaukštinti... Žudikai amžinai pasmerkti, sunaikinti. Anksčiau jie buvo dideli... Žudė savo tautiečius... Dabar pasibaisėjimas pasauliui. Tiesa laimėjo.

Gerb. Teisėjai. Jūsų sprendimą įvertins taip pat istorija. Tiesa laimės, nes ji yra amžina; laimės tas, kuris eina su tiesa. Prašau atsargiai ir objektyviai spręsti, nes ir jums reiks duoti apyskaitą Amžinajai Tiesai.

Negali būti teisinga kunigą teisti už jo pareigų atlikimą. Čia ne tiek svarbu, ar kalėjimas, ar piniginė bauda, bet svarbu pats teisingumas.

Būti nuteistam už kunigo pareigų ėjimą man ne tik ne gėda, bet garbė. Aš atsistoju šalia Amžinosios Tiesos, kuri sako: 'Palaiminti, kurie persekiojami dėl teisybės, nes jų dangaus karalystė. Palaiminti, kai jie persekioja jus ir meluodami sako visa pikta dėl manęs. Džiaukitės ir linksminkitės, nes jūsų užmokestis gausus danguje' (Mat. 5. 10-12).

Šv. Petras: kentėti už vagystę nėra garbė, kentėti už tiesą — nesigėdinkime.

Dievo reikia labiau klausyti, negu žmonių." ⁷⁴

Kai laisvuosius Vakarus pasiekė aukščiau išspausdintas kun. A. Šeškevičiaus gynimosi žodis, pasakytas sovietiniame teisme 1970 m. vasarą, "Tėviškės Žiburiai" vedamajam pastebėjo, kad "šis teismas buvo kankinio ir budelio susitikimas. Jų vieta istorijoj seniai nustatyta."

Beje, tokių teismų per dvidešimt penkerius su viršum okupacijos metų Lietuvoje buvo šimtai. Jų bus ir ateityje, nes sovietinis okupantas, kaip iš kun. A. Šeškevičiaus gynimosi žodžio matome, nesiskaito nei su Lenino principais, nei su Tarybine Konstitucija, nei su išipareigojimu Jungtinėms Tautoms. Jo tikslas galutinai sunaikinti šv. Petro uolą Lietuvoje — Katalikų Bažnyčią.

ANTROJI BYLA

1971 m. lapkričio mėn. pabaigoje JAV, Kanados ir viso laisvojo pasaulio spaudoje, taip pat radijo ir televizijos bangomis vėl nuskambėjo Lietuvos vardas ryšium su dviejų kunigų — Juozo Zdebskio ir Prospero Bubnio nu baudimu už vaikų mokymą religijos savo parapijų bažnyčiose. Didieji laikraščiai paskelbė žinią, gautą iš Maskvos, didelėm antraštėm, pabrėžiančiom tų kunigų "nusi kaltimą". Laisvoji spauda stebėjosi, kad civilizuotame pasaulyje dar yra barbarų, draudžiančių kunigams mokyti vaikus religijos. Tai tokia esminė teisė, kurios negali uždrausti jokia valdžia. Sovietiniai pareigūnai aiškina, esą tokie jų įstatymai, kuriems reikia paklusti.

Pasak spaudos agentūrų pranešimų iš Maskvos, kur užsienio korespondentai gauna pogrindžio spaudą, kun. J. Zdebskis, Prienų klebonas, buvo teisiamas 1971 m. lapkričio 11 d. Kaune, kad išvengtų demonstracijų. Jo parapičiai, apie 600, vistiek atvyko į Kauną, susirinko prie teismo rūmų ir įvyko spontaniška demonstracija. Ją išsklaidė milicija ir 20 asmenų suėmė.

Kun. J. Zdebskio bylon buvo įtraukti ir vaikai — 10 jų turėjo liudyti prieš kunigą teisme. Vieni jų tylėjo, kiti verkė.

Kun. P. Bubnys, Girkalnio klebonas, buvo teisiamas lapkričio 12 d. Raseiniuose. Jis buvo suimtas partijos pareigūnų įsakymu taip pat už vaikų mokymą bažnyčioje. Faktiškai tai nebuvo pamoka, o tiktai patikrinimas vaikų, kuriuos buvo paruošę tėvai pirmajai Komunijai ir Su tvirtinimui. Sovietinės taisyklės, kaip matėm iš J. Ruginiaus įstatų, tai leidžia, bet partija to nepaiso. Apie 30

vaikų buvo nuvaryti į gaisrininkų būstinę ir verčiami pasirašyti pareiškimus, kaltinančius kun. Bubnį. Pastarasis, žinoma, buvo nubaustas vienerių metų kalėjimu, kaip ir kun. A. Šeškevičius.

Baigiant rinkti šią knygą spaustuvėje, laisvajį pasaulį pasiekė kunigo Juozo Zdebskio teisme pasakytoji gynimosi kalba. Ją čia ir spausdiname iš "Darbininko" 1972 m. vasario 4 d., nr. 7:

"1971 rugpiūčio 16 buvau areštuotas ir iškelta baudžiamoji byla už tai, kad š.m. vasarą Prienų bažnyčioje mokiau vaikus tikėjimo tiesų. Viena iš bylos aktų užrašyta: rasta bažnyčioje apie 70 vaikų ir apie 50 tėvų. Kaltinamas pažeidimu LTSR BK paragrafo 143 I d., kuris kalba apie Bažnyčios atskyrimą nuo valstybės. Kaltinimas paskelbtas suimant.

Tenka pakartoti tą patį motyvą, kuris buvo pasakytas bažnyčioj, kai ateistų grupė atėjusi į bažnyčią, paklausė, ar žinaš, kad vaikus mokyti draudžiama. Atsakyti lieka tais pačiais žodžiais, kuriais pirmieji Jėzaus pasiuntiniai paaiškino aukščiausiam žydų teismui: "Dievo reikia klausyti labiau kaip žmonių."

1) Taigi — todėl mokiau vaikus tikėjimo tiesų, kad tokis yra Kristaus reikalavimas: "Eikite ir mokykite... laikyti visa, ką esu jums kalbėjęs". Įsakymas apima visus žmones, neišskiriant suaugęs ar vaikas. Mokyti ne savo išminties, ne kokio nors filosofo gyvenimo būdo, bet to, kurio reikalauja Kristus, pabrėžiant didžiausią jo reikalavimą: nė vieno žmogaus nelaikyti savo priešu. Visi tie, kurie pasisiūlė būti gyvenimo meno mokytojais, nė vienas šito reikalauti nedrįso. Net nė komunistų partija.

2) Šį Kristaus reikalavimą pakartoja Romos katalikų Bažnyčia, kaip juridinis asmuo savo juridiniame kodekse 3-mis paragrafais (CIC 129, 130, 131).

3) Reikalavimą mokyti vaikus tikėjimo tiesų, Kristaus nurodyto gyvenimo būdo, pratęsia vaikų tėvai, kurie į savo vaikus turi natūralią teisę. Kai tėvai nori, kad jų vaikai mokėtų muzikos — kviečia muzikos mokytoją, matematikos — matematikos mokytoją ir pan. Taigi mes, kunigai, atsiduriame tarp dviejų įstatymų.

Atrodytų, kokią tikslą turėtų valstybė leisdama įstatymus, jei ne piliečių gerovę, kuri negali būti suprantama be sąžinės laisvės, be tėvų teisės į savo vaikus. TSRS konstitucija pripažįsta sąžinės laisvę ir tėvų teisę į savo vaikus. Žmogaus Teisių Deklaracija — pasirašyta ir ratifikuota. Apie tai gana išsamiai buvo išdėstyta prieš metus tokioj pat kun. Šeškevičiaus byloj. Kadangi ir ši dabartinė byla nėra paskiro individo — teisiamojo — reikalas, bet katalikų Bažnyčios, kaip juridinio asmens, reikalas tam tikroje geografinėje plotmėje, tai visa tai kartoti, tur būt, nereikia. Verta prisiminti paskutinius oficialius šio klausimo aiškinimus, TSRS KP CK gener. sekretoriaus Brežnevo ataskaitiniame pranešime XXIV suvažiavime pabrėžtus (Pravda, ved. 1971.VIII.29).

įgaliotinis prie LTSR Ministrų Tarybos kulto reikalams Rugienius oficialiame interviu užsienio lietuvių laikraščio redaktoriui Jokubkai pabrėžė, kad Lietuvoje yra pilna religijos-sąžinės laisvė. Niekas net neturįs teisės teirautis apie religinius piliečio įsitikinimus. Jokubka taip nupiešė religijos būklę ir savo knygoje "Tėvų Žemė", išėjusioje š.m. Chicagoje. Taip pat kalba ir neseniai pasirodęs Lietuvoj veikaliukas italų ir anglų kalbom "Religija Lietuvoje". Ne vien praėjusių, bet ir paskutinių metų oficialus šio reikalo aiškinimas kalba vienodai, — kad Lietuvoj pilna religijos laisvė.

Laisvė Katalikų Bažnyčiai, kaip juridiniam asmeniui turi reikštis leidimu funkcionuoti. Jei leidžiama gyventi, tai tuo pačiu leidžiama ir valgyti ir kvėpuoti ir pan.

Jei oficialiai leidžiama egzistuoti kunigams, tai savaime leidžiama reikštis ir pagrindinėm savo funkcijom, t.y. aukoti, atleisti nuodėmes Dievo vardu (teisti) ir mokyti. Išeina, kad esu teisiamas už savo tiesioginių pareigų atlikimą. Pažvelgus į bylos dokumentus, ateistų charakteristikas iš įvairių buv. darboviečių, kaltina tuo pačiu motyvu — už savo pareigų atlikimą. Gaila, kad ten neradau charakteristikos iš vyskupo kanceliarijos. Ar ir ji būtų kaltinusi už pareigų atlikimą?

Teismo akivaizdoje reikia parodyti ir psichologines aplinkybes, neabejotinai turinčias įtakos ir mano elgesiui, už kurį esu teisiamas. Tas aplinkybes sudaro gyvenimo faktai, kuriuose patys ateistai arba paskiros instancijos nesilaiko to paties įsakymo, kalbančio apie sąžinės laisvę, pagal kurį šiandien esu teisiamas.

Žodis "ateistas" čia pavartotas, kaip labiausiai tinkantis mūsų reikalui, kadangi ateistas, ar jis bus saugumo darbuotojas, ar administracinio aparato, ar švietimo, šiuo atveju reiškiasi vienodai, kaip kovotojas prieš Dievą. Sąžinės laisvės problemą TSRS įstatymai sprendžia atskirdami Bažnyčią nuo valstybės. Deja, kai kurių ateistų dėka Bažnyčia jaučiasi ne atskirta nuo valstybės, o priešingai — palenkta ateistų interesams. Ir tai gana dažnai apgaulės, klastos keliu. Dėl tų pačių priežasčių tikintieji jaučiasi "už borto". Jaučia nelygybę prieš įstatymus. Faktų, kuriuos plačiai žino visuomenė, negali nežinoti ir prokuratūros. Kodėl jos tyli?

Pavyzdžio dėlei galime vieną kitą faktą prisiminti, ypač, kurie artimai siejasi su mūsų bylos objektu.

Pirmiausia tikintieji jaučia nelygybę prieš įstatymą, kurią ypač išryškina faktas, kad ateistai turi savo spaudą, mokyklas, o tikintiesiems tai neleidžiama. Jei kunigai baudžiami už vaikų ruošimą Pirmai Išpažinčiai, tai noris klausti: ar yra iškelta nors viena byla ateistams už ti-

kinčiųjų interesų pažeidimus, ypač pagal 1966 m. paskelbtą BK paragrafo 143 papildymą? Tokių faktų juk yra.

a) Pvz. prieš metus buvo atleista iš Vilkaviškio vidurinės mokyklos mokytoja kaip tikinti, dėl to neturinti teisės dirbti ne tik pedagoginį darbą, bet ir niekur kitur. Ar tai ne pažeidimas sąžinės laisvės? Ir tai ne vienintelis faktas mūsų aplinkoj.

b) Taip pat ateistų paslauga, kad visuomenė, ypač jaunimas, moksleiviai, tarnautojai nedalyvautų mišiose. Tikriausiai jie instinktyviai jaučia, kad Dievą pažinti lengviausia iš veido tikrai maldoj paskendusio. Jie instinktyviai jaučia, kad visa, ką mes vadiname malonės veikimu, tuo pačiu ir tikėjimo tvirtumas yra būtinai surištas su šv. Mišiom. Reiškia: egzistuoja sąžinės laisvė, bet visuomenės, ypač jaunimo vidinė kultūra neprivalo būti maitinama. Yra eilė faktų, kai mokytoja neleidžia į bažnyčią laidotuvių dalyvaujančių mokinių, arba iš bažnyčios juos išveda. Ar tai ne nusikaltimas prieš sąžinės laisvę?

Tokių ir pan. faktų, kuriuos plačiai žino visuomenė, negali nežinoti prokuratūros. Kodėl jos tyli? Ar reikia stebėtis, kad tikintieji nejaučia lygybės prieš įstatymus. Ypač tikintiesiems nesuprantama, kodėl vyriausybė neatsiliepė nė į vieną tikinčiųjų pareiškimą vyriausybei dėl esančių nenormalumų tikinčiųjų atžvilgiu. Juk spaudoje buvo paskelbta, kad mėnesio laikotarpyje atitinkanti instancija privalo reaguoti į pareiškimus. Pavyzdžiui gali būti ir šią bylą liečiantis tikinčiųjų reagavimas. Šią vasarą, kai grupė ateistų atėjo į bažnyčią, mokant vaikus tikėjimo tiesų, ir pradėjo iš pasalų fotografuoti, klausinėti vaikų pavardžių, motinos stojo ginti savo vaikus. Bažnyčioje kilo triukšmas. Iš tikrųjų, kaip nedaug reikia visuomenės psichologijai, kad pasikartotų kažkas panašaus, kaip Kražių įvykiai caro priespaudos laikais. Po šio įvykio 69 vaikų tėvai parašė skundą Liaudies Kontrolės Komisijai prie

LTSR KP CK. Į kreipimąsi nebuvo jokio oficialaus atsakymo, nors siuntėjų adresas buvo.

Tokių ir pan. faktų akivaizdoje savaime formuojasi klausimas: argi tikinčioji visuomenė ne už įstatymų ribų? Ar visa tai ugdo pagarbą konstitucijai? Ar reiktų stebėtis, jei visuomenėje kiltų minčių, kad sąžinės laisvė konstitucijoje ir Žmogaus Teisių Deklaracijos ratifikavimas ir k. — tai tik propagandai. Taip pat propagandai ir 1966 m. paragrafo 143 papildymas (bausmės už tikinčiųjų laisvės pažeidimus) ir Rugieniaus interviu Jokubkai, veikalai "Tėvų Žemė", "Religija Lietuvoje" ir pan. bei kalbos apie sąžinės laisvę. Kodėl prokuratūros tai matydamos tyli? Nejaugi galėtų būti kažkokių slaptų įstatymų, priešingų oficialiems, nežinomų visuomenei?

Pažvelkime toliau.

Eilė faktų iš ateistų elgsenos dvelkia aiškia apgaule, klasta prieš sąžinės laisvę.

Ir kodėl visa tai nebūna baudžiama? Ne kartą ateistų elgsena prieš tikinčiųjų visuomenę būna panaši į Šekspyro raštuose nupieštą hercogo Glosterio elgseną iš XV amžiaus, kuris, siekdamas Anglijos karaliaus sosto, visus konkurentus slapta žudydavo, o prieš visuomenę sugebėjo pasirodyti net su maldaknyge rankose.

1) Ar nepažeidžia klastingai sąžinės laisvės ateistų pastanga, kad studijuoti Romoj ir į vyskupų postus patektų ateistų parinkti asmenys. Koks kitas tikslas gali čia glūdėti, jei ne klatinga mintis šalyje, kurios konstitucija garantuoja sąžinės laisvę, griauti Bažnyčią iš vidaus, kad būtų matyti, jog vyskupai yra savo postuose, potvarkiai išeina iš vyskupo kanceliarijos, o tuo tarpu kunigų skirstymas į darbovietes ir visi kiti potvarkiai būtų ateistų diktuojami. Kad ir Lietuvoje katalikų Bažnyčios padėtis būtų panaši į pravoslavų Bažnyčios būklę.

2) Ar nedvelkia klasta pastanga kai kuriuos kunigus ir net vyskopus kompromituoti tikinčiųjų ir net Vatikano akyse? Pav., ar tik tikinčiųjų pastanga, kad energingas ir sveikas Jo Ekscel. vysk. Sladkevičius Vatikano pasauliniam vyskupų sąrašė būtų tituluojamas "sedi datus"?

3) Ar ne klasta dvelkia faktai, kad kunigų seminarija egzistuoja, bet į ją leidžiama priimti, o tuo pačiu ir išleisti tik po 4-5, kai tuo tarpu Lietuvoje kasmet miršta po 20-30 kunigų?

Taip pat pastanga, kad į seminariją nepatektų ypatingai gabūs, aukštos vidinės kultūros studentai ir profesoriai?

4) Panašiai ir su vaikų mokymu. Ar ne klasta, kad prie Pirmos Komunijos leidžiama eiti, bet ką reiškia reikalavimas klausinėti po vieną? (nors juridškai apiforminto tokio įstatymo nėra). Kaip paruošti po vieną tose parapijose, kur per vasarą vaikučių būna keli šimtai? Leisti vaikelius Pirmosios Komunijos neparuoštus? Tai, ko žmogus nepažįsta, negali pamilti. Ar čia neslypi pastanga tyliai atimti iš tėvų vaikus? Tada ateistai galės sakyti: "Pas mus sąžinės laisvė. Žmonės patys tikėjimo atsisako". Tada tikėjimo laisvė tampa panaši į leidimą gyventi, bet draudimą gimti...

Gerbiami teisėjai, norisi galvoti, kad ir Jūs, kaip ir daugelis jaunosios kartos žmonių, šiandieną Dievą pažįstate iš "Biblijos linksmybių" ir pan. knygų, o ne tą, kuris dėl mūsų ant kryžiaus mirė ir, kažin dabar, turėdami aukštojo mokslo diplomus savo specialybėje, ar išlaikytumėte iš tikėjimo dalykų bent tokį egzaminą, kaip laiko vaikai prieš Pirmą Išpažintį? Jau vien šitai prisimenant, kadangi, Rachmanovos žodžiais tariant, jūs esate žmonės "Naujo žmonių fabriko" pagaminti, mes privalome jums atleisti už šį teismą ir melsti Dievo jums atleidimo. Tą dieną, kai bažnyčioje, kaip minėjau, buvo sukeltas triukš-

mas, paskui vaikelius paklausiau "Vaikučiai, ar reikia šitų žmonių neapkęsti?", jie atsakė — "Ne"! "O koks svarbiausias Jėzaus reikalavimas?" — "Nė vieno žmogaus nelaikyti savo priešu", atsakė jie.

Tokių ir pan. faktų kurių, vieną kitą pavyzdžio dėlei paminėjom, kuriuos plačiai žino visuomenė, negali nežinoti ir prokuratūros. Kodėl visa tai toleruojama? Jei aš esu teisiamas, kaltinamas sąžinės laisvės pažeidimu? Kaip gali būti pilietis baudžiamas pagal reikalavimus, kurių, kaip matėme, daugelyje atvejų nesilaiko net paskiros valstybės institucijos. Ir pats faktas, kad keliama kunigui šitokia byla, ar nėra nusikaltimas prieš sąžinės laisvę, kaip ir pastanga atimti iš tėvų vaikus? Tur būt, galima būtų kaltinti sąžinės laisvės pažeidimu, jei tai būtų daroma tėvams nežinant. Nejaugi pati valstybė pamiršta savo konsitucijos reikalavimus, visa tai toleruodama?

Išsižiūrėjus į gyvenimo faktus, pats paragrafas, pagal kurį esu teisiamas, atrodo lyg be aiškių kontūrų. Pav., prisiminus kad ir tokią pačią bylą iš 1964 m., kurioj taip pat už vaikelių mokymą buvau nuteistas metams kalėti. Paskui, praėjus keliems mėnesiams, atėjo vyriausybės įsakymas paleisti ir teistumą nuimti. Išsteisinamajame akte buvo motyvas: "Ištirta, kad prievartos vaikams nebuvo". Bet šitai teismas žinojo ir nuteisdamas kalėti, apie prievartą vaikam teisme nebuvo net užsiminta. O BK paragrafas 143 byloje buvo aiškinamas taip: "Draudžiama organizuoti ir dėstyti religijos tiesas mokykloj" (ne bažnyčioj!). Nežiūrint to, kad šituo nebuvo kaltinamas, teismas vis tiek nuteisė. Kaip tai suprasti? Ir, jei paskui išteisino, kodėl dabar vėl esu tuo pačiu paragrafu teisiamas? Kad vaikai buvo mokomi ne mokykloje, o bažnyčioje ir mokomi pagal tėvų valią, tai liudija ir tėvų kreipimasis dėl šio reikalo į TSRS vyriausybę.

Išstatymas juk negali būti suprantamas tose pačiose aplinkybėse vieną kartą vienaip, kitą — kitaip.

Taip pat nepavyko išsiaiškinti, kur yra paskelbta "įstatymais numatytos taisyklės"; nei tardytojas, nei Vilniaus juridinė konsultacija į šį klausimą neatsakė.

Kokia iš viso to išvada? Nors žmoniškai, trumparegiškai žvelgiant, visada panašiais atvejais norėtusi pakartoti Jėzaus žodžius: "Tėve, jei galima, tepraeina ši tau-rė", tačiau iš tikrųjų mes, kunigai, turėtume dėkoti jums už šį ir panašius teismus. Šis faktas priverčia mūsų sąžines prakalbėti, neleidžia užmigti, priverčia apsispręsti. Jūs pastatote mus prieš dvi galimybes.

Viena jų:

būti kunigu pagal Kristaus mintį, ryžtantis eiti pareigas, kurių reikalauja Kristus, Bažnyčios teisė, — tuo pačiu priimti visa, ką Apvaizda leis išgyventi.

Kita išeitis:

rinktis vadinamą "taikaus bendradarbiavimo su ateistais kelią", bandyti laviruoti. Bandyti tarnauti dviems valdovams. Pataikauti ateistų pastangoms. Būti kunigu savo pareigose, bet ateizmui būti nepavojingu. Pačiam išvaikyti iš bažnyčios jaunimą, kad jis nedalyvautų Mišiose. Net nereikalausti, kad jis dalyvautų Mišiose, kadangi tai esą negalima... Vaikelius ruošiant Pirmajai Komunijai, pasitenkinti tik poterių mokėjimu, nieko nesuprantant apie šv. Mišių paslaptį — viso krikščioniškojo gyvenimo centrą, negalvojant, kokia padėtis krašte bus po 10-20 metų. Reiškia: neišpildyti savo tiesioginių kunigo pareigų, eiti į konfliktą su sąžine, rūpintis, kokio sąstato bus šiandien pietūs, pasistengti užmiršti, kad vaikeliams vis tiek bus kalbama apie Dievą, bet apie toki, kokio iš tikrųjų nėra. Aš ir pats netikiu tokiu dievu, koki piešia mūsų aplinkoj spauda ir radijas.

Jūs man parodėte 1000-čius jaunimo už grotų. Jų nė vienas nepažįsta Dievo tokio, kokį mylėti reikia, Kuris myli mus. Jiems niekas nekalbėjo apie tokį Dievą. Jų niekas nemokė savo laimę rasti kiekvieno žmogaus, net prieš akys, jam gera darant. Gerai žinau, jei mes, kunigai, jiems apie tai nekalbėsime — akmenys šaukti pradės. Dievas iš mūsų pareikalaus jų likimo!

Štai ką reiškia mūsų aplinkoj "taikus bendradarbiavimas su ateizmu", ko niekad negali suprasti užsienyje gyveną tikintieji.

Ar dėl to nėra kalti ateistai?

Arba, kaip šiuo atveju matom, rinktis langus su grotom, kaip tardytojas pasakė: "Nenorėjai valgyti keptos anties, tai dabar kalėjimo duoną valgysi".

Ir jei mūsų, kunigų, neteis teismas šiandien, mus teis tauta! Pagaliau ateis Aukščiausiojo teisingumo valanda. Šito bijoti mums, kunigams, tepadedą Dievas labiau, kaip jūsų teismo!

Man vėl prisimena 1000-čiai jaunimo už grotų. Jie nepajėgė vaikystėje klausyti tėvų... Man brangi šalis prie Nemuno krantų. Gerai žinau, kad jos ten nebus, jei jos vaikai nepajėgs klausyti tėvų...

Apie tai aš jiems kalbėjau. Pasakiau jiems, kad tai Dievo reikalavimas. Jeigu tai pagal jūsų sąžinę nusikaltimas, pripažinkite mane fanatiku ir teiskite mane, bet tuo pačiu ir save!

Prašau teismą: atsižvelgiant į suminėtas psichologines aplinkybes, nepamiršti, kad teismo sprendimas neversėtų tikinčiųjų visuomenę galvoti, jog kai kurie konstitucijos paragrafai yra tik propaganda. Ar gali likti pagarba reikalavimui, verčiančiam eiti į konfliktą su sąžine? Ar gali likti pagarbos įstatymui, jei jis baudžia už savo pareigos atlikimą.

Dievo reikia labiau klausyti, nei žmonių."

Tai paskutiniai gyvieji faktai iš okup. Lietuvos. Ti-
86—Dabarties kanikiniai

kiu, kad šio veikalo eiga ir iškelti įvykiai skaitytojus įti-
kino, kad 1971 m. Lietuvoje Katalikų Bažnyčia dar ne-
buvo sunaikinta, kad ją išlaiko retai sutinkami fizinės ir
dvasinės aukos pavyzdžiai.

Knygos gale sudėti sąrašai visų 1940 m. nepriklausomoje Lietuvoje dirbusių kunigų, daugeliui pažymint ir jų likimą 1971 m. Iš to sąrašo skaitytojas tegul pamato, kiek daug kunigų pačiam kūrybingiausiam amžiuje neteko Lietuva vien dėl to, kad jų sveikatą sugriovė ir gyvybę pakirto nuolatiniai tardymai, kančios sovietų kalėjimuose ir Sibiro tremtyje, o taip pat nuolatinis dvasinis bauginimas bei terorizavimas. Sąrašas atskleidžia ir kitą faktą: visai eilei kunigų, dar palyginti darbingo ir kūrybingo amžiaus, valdžia neleisdžia eiti pareigų ir jie yra prisiglaudę įvairiose parapijose kaip altaristai, nors kunigų Lietuvai begaliniai trūksta. Tai esą dėl to, kad jie tariamai vienu ar kitu būdu yra "prasižengę" okupacinei valdžiai.

Knygos pradžioje, o ypač "Gegutėlės" skyriuje rašyta, kad daugeliui kunigų teko kalėti ar vergauti Sibire už tai, kad jie Lietuvos partizanams, pokario dešimtmetyje vedusiems sunkią laisvės kovą prieš rusus, teikė sakramentus, buvo jų ryšininkai, pagelbėjo jiems apsirūpinti maistu, pastoge. Bet šiandien ana epocha jau praeityje ir Lietuvos okupantams nebepavojinga. Todėl dalis nekalantai kalintų ar Sibire laikytų kunigų už ryšius su partizanais šiandien yra laisvi ir vėl darbuojasi daugiausia mažose ir užkampių parapijose.

Šiandien Lietuvos okupantams, pakeitusiems taktiką kovoje su Katalikų Bažnyčia baisiausi ir pavojingiausi yra tie kunigai, kurie stengiasi prieiti prie jaunimo, pamoky-

ti juos katekizmo ar paruošti pirmajai Komunijai. Naujieji kunigai-kaliniai ar altaristai atsiranda šiandien kaip tik dėl tos kovos. Šių dienų kunigai kankinių keliais eina visai nenusižengę Lenino mokslui ir Tarybinei Konstitucijai. Kokia ironija! O pasauliui veidmainiškai skelbiama, kad Lietuvoje tikintieji naudojami pilna sąžinės laisvė.

Jei dabartiniai Lietuvos valdovai, kaip anksčiau minėjau, pasauliui drįstų skelbti, kad Sovietuose religija yra persekiojama kaip "praeities atgyvena", kaip "opiumas liaudžiai", nebūtų buvę tikslo ir ši veikala rašyti. O jis parašytas tam, jog būtų įrodyta visiems, kad Lietuvoj religija be perstogės persekiojama, bet visa tai slepiama nuo pasaulio. Veikalas parašytas tiesai liudyti.

UŽBAIGAI

Daugel žūva, daugel pūva,
Kas apverks jų dalį?
Už Uralo žemės galo:
Ne po savo šalį.

Maironis

Sibiras — tolimas, paslaptingas, gausių turtų žemės kraštas, lietuviams yra sinonimas tremties, bado, šalčio, kančios ir mirties. Tai nuolatinio genocido vieta, kur šimtai tūkstančių lietuvių, vien tik dėl to, kad mylėjo savo kraštą, kad kovojo dėl jo laisvės, kad tvirtai laikėsi savo tikėjimo — savo kaulais nuklojo neapbrėpiamus plotus.

O toji sibirinė lietuvių tautos golgota prasidėjo labai seniai.

Maskvos karo su Lietuva metu (1654) Lietuvos kariai, rusų paimtieji į nelaisvę, buvo išsiųsti į Sibirą.

Po Baro konfederacijos sukilimo carienė Kotryna II 1768.V.29 įsaku į Sibirą išsiuntė visus į rusų rankas pa-

tekusius konfederatus. Jų tarpe buvo ir du vyskupai.

Po 1795 m. Kosciuškos sukilimo Kotrynos II įsakymu buvo į Sibirą išvežta apie 20,000 sukilėlių patriotų, patekusių į rusų rankas. Jų tarpe du lietuviai kunigai — kan. Kulikauskas ir kleb. Salomonavičius.

1797 m. susekta slapta "Patriotinė Sąjunga" ir dėl to, šalia daugelio civilių, buvo ištremti į Sibirą Vilniaus trinitorius Dambrauskas, domininkonas Ciecierskis ir benediktinas Žiulkovskis.

Po 1831 m. sukilimo į Sibirą išgabenta apie 60,000 žmonių. Jų tarpe 12 Lietuvos kunigų. 1831 m. gruodžio mėn. iš Prūsų grįžę pabėgusieji kariai-sukilėliai visi atsidūrė Sibire.

1846 m., susekus sąmokslą rengti sukilimui, tarp 31 sąmokslų vadų, vieno nuteistų mirties bausme, kitų ištremtų į Sibirą, buvo ir 5 kunigai, o jų tarpe marijampolietis marijonas Kristupas Švirmickas.

Daugiausia aukų Sibirui davė 1863 m. sukilimas. Iš Lietuvos tada buvo ištremta apie 30,000 gyventojų, o jų tarpe 363 kunigai.

O kas suskaičiuos vėlesniais laikais į Sibirą išgabentus knygnešius, 1905 m. revoliucininkus, patriotus, kurie negalėjo pakelti caro jungo ir priespaudos?

Su rusų okupacija nuo 1940.VI.15 vėl dideliais būriais lietuviai katalikai iškeliavo Rytų link savo pirmatų kankinių keliais. Jų skaičius siekia kelis šimtus tūkstančių. O jų kaltė — jie lietuviai ir katalikai, taip pat evangelikai ir kiti. Jie ten žuvo ir žūsta kaip nekaltos seniau caro, o dabar imperialistinio komunizmo aukos. Tai tikri kankiniai už Dievą ir Tėvynę.

Lietuviai visuomet gerbė ir nesiliauja gerbė savo tautos ir Bažnyčios kankinių. Juk nedaug yra šeimų, kurios savo protėvių, senelių ar tėvų bei brolių tarpe neturėtų Sibiro tremtinio-kankinio. Todėl nenuostabu, kad Romo-

Lietuvos Vyčių grupė su vysk. V. Brizgiu Lietuvių koplyčioje Romoje 1970 m. liepos mėn. 8 d.

je Šv. Petro bazilikoje įrengiant Aušros Vartų Dievo Motinos vardo koplyčią, laisvėje esantys lietuviai, prisidėdami prie jos įrengimo savo aukomis, norėjo, kad toji koplyčia būtų amžinas atminimas Lietuvos kankinių, žuvusių už tikėjimą ir savo krašto meilę. Toji koplyčia, esanti šalia pirmojo Kristaus vietininko žemėje — kankinio apaštalo Petro, liudys ateinančioms kartoms apie lietuvių tautos ištikimybę ir meilę Bažnyčios Uolai — meilę iki mirties ir gyvybės aukos.

1970 m. liepos 7 d. koplyčią pašventinęs ir uždegęs jo paties paaukotą žvakę, po to atnašaudamas už lietuvių tautą šv. Mišias, Paulius VI pasakė lietuviams atmintinus žodžius:

'Mes labai džiaugiamės, galėdami palaiminti koplyčią, kurią jūs, lietuviai, sukūrėte čia Šv. Petro bazilikos grotose, šalia kapo bei relikvijų apaštalo šv. Petro, kurį mūsų Viešpats Jėzus Kristus, aukščiausias ir vienintelis Bažnyčios įkūrėjas, paskyrė būti Bažnyčios pagrindu, centru bei gaivintoju. Tai yra labai svarbus ir reikšmingas religinis įvykis...

Taip ir jūs, brangūs Lietuviai tikintieji, ir jūs pasirinkote šią vietą savo broliškam dvasiniam susitikimui, trokšdami įamžinti savo istorinių bei religinių tradicijų atminimą, išreikšdami savo tikėjimą į Kristų, sustiprinti savo prisirišimą prie Bažnyčios ir šio Apaštališkojo Sosto, pasisemti tikėjimo bei vilties jėgų ir maldauti šv. Petrą, kad globotų Jus, Jūsų Tėvynę ir tūkstančius jūsų brolių, pasklidusių visame pasaulyje.

Tai tikrai giliai religinis ir kupinas išminties aktas. Mes stebimės tuo rūpestingumu, su kuriuo jūs įrengėte ir išpuošėte šią koplyčią. Mes nuoširdžiai sveikiname tuos, kurie koku nors būdu prisidėjo prie šios gilios dvasinės prasmės bei meninės vertės darbo atlikimo. Linkime, kad šioji koplyčia jums visuomet būtų tarpusavio vieny-

bės, meilės ir taikos ryšys. Dėl to suteikiame jums visiems ir tiems, kurie savo dvasioje yra vieningi su jumis, nuoširdų, ypatingą apaštališkąjį palaiminimą."

Tą pačią dieną, pašventinus Lietuvos kankinių koplyčią, per Vatikano radiją į Lietuvą ir visą platųjį pasaulį buvo pranešta žinia: "Pro šią Lietuvių koplyčią, pro Gailestingąją Aušros Vartų Dievo Motiną ir pro lietuvišką Rūpintojėlį kasdieną praeis ne šimtai, o tūkstančiai viso pasaulio tautų turistų bei maldininkų, taip kaip tūkstančiai praeina pro Michelangelo Pietą ar kitus nemirtingus meno genijų kūrinius, kurie yra saugojami šioje bazilikoje. Ateidami pasimelsti prie pirmojo popiežiaus kankinio apaštalo šv. Petro kapo, viso pasaulio maldininkai prisimins ir *tolimos Nemuno šalies kankinius*, kuriuos čia, Lietuvių koplyčioje pavaizduoja Sibiro lietuvaičių maldaknygė ir Kražių istorija..."

Taip prie šv. Petro kapo jo vardo bazilikoje Romoje, prie to paties šv. Petro, kuriam Kristus pranašavo, kad jo uolos nei pragaro vartai nenugalės, susitinka ne tik amžių nemariųjų, bet ir šių dienų Lietuva, išblaškyta po visą platųjį pasaulį. Susitinka nusilenkti ne tik amžinajam Kristui, ne tik Aušros Vartų Dievo Motinai Marijai, bet ir visiems tiems tautos sūnams bei dukroms, kurie už tikėjimą ir Lietuvos laisvę kentėjo, kentė ir kentės; susitinka nusilenkti tiems, iš kurių kraujo ir kančių visiems tėvynėje gyvenantiems ir po pasaulį išblaškytiems lietuviams srovėna gyvoji jėga, pranašaujanti šviesesnę tautos ir Bažnyčios rytojų.

1971 m. gruodis

I Š N A Š O S

1. Dr. J. Savasis, Kova prieš Dievą Lietuvoje, 1963 m. psl.
2. Žudikai Bažnyčios Prieangyje, Vilnius, 1960 m. psl. 129
3. "Tėviškės Žiburiai", Toronto, 1971 m. nr. 26
4. Į Laisvę, Brooklyn, 1955 m. nr. 5, psl. 42
5. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t IV, psl. 22
6. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t III, psl. 183
7. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t II, psl. 96
8. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t II, psl. 124
9. Draugas, Chicago, 1962 m. nr. 166
10. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t II, psl. 162
11. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t IV, psl. 217-218
12. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t II, psl. 162
23. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t I, psl. 568
14. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t III, psl. 172
15. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t IV
16. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t III, psl. 44
17. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva t IV, psl. 413
18. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t II, psl. 44
19. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t III, psl. 168
20. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t III, psl. 44
21. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t II, psl. 185
22. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t III, psl. 350
23. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva t I, psl. 568
24. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t III, psl. 303
25. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t IV, psl. 469
26. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t IV, psl. 111
27. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t III, psl. 111
28. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t I, psl. 157
29. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t II, psl. 364-65
30. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, t II, psl. 364-65
31. Dirva, Cleveland, 1970 m. nr. 81
32. Darbininkas, Brooklyn, 1959 m., nr. 22, 23
33. Į Laisvę, 1955 m. nr. 5 (42)
34. Pranciškonai Lietuvoje, Vilnius, 1962 m., psl. 93
35. Ten pat.
36. Kraują sugėrė Dzūkijos smėlis, Vilnius, 1960 m., psl. 60-63
37. Ten pat.
38. Pranciškonai Lietuvoje, Vilnius, 1962 m. psl. 92
39. Aidai, Brooklyn, 1962 m. nr. 5
40. Žudikai Bažnyčios Prieangyje, Vilnius, 1960 psl. 98-99
41. Ten pat, psl. 82-85
42. Ten pat.

43. XX Amžiaus Inkvizitoriai, Vilnius, 1961 m., psl. 58-62
44. Kritusieji už Laisvę, t I, Chicago, 1967 m., psl. 109-110
45. Žudikai Bažnyčios Prieangyje, Vilnius, 1960 psl. 125
46. Nematomasis Frontas, Vilnius, 1967 m., psl. 68-71
47. Žudikai Bažnyčios Prieangyje, Vilnius, 1960, psl. 28
48. Ten pat, psl." 31-32
49. Ten pat, psl. 127-128
50. Ten pat, psl. 41-42
51. Ten pat, psl. 46
52. Ten pat, psl. 52
53. Lietuvių Enciklopedija, Bostonas, t 36, psl. 340
54. J. Daumantas, Partizanai, 1963 m., psl. 445-48
55. Šv. Pranciškaus Varpelis, Brooklyn, 1956 m., nr. 2
56. Žr. Jonas Grinius, I Laisvę, 1963 m., nr. 31, psl. 9-11
57. Kritusieji už Laisvę, Chicago, 1969, t II, psl. 129
58. Dr. J. Savasis, Kova prieš Dievą Lietuvoje, 1963 m., psl. 84
59. Aidai, Brooklyn, 1962 m, nr. 8, psl. 355-357
60. Lux Christi, 1960 m., nr. 1-34, psl. 16-21
61. Darbininkas, Brooklyn, 1965 m., nr. 19
62. Lietuvių Enciklopedija, Boston, t XIV, psl. 265-66
63. Lietuvių Enciklopedija, Boston, t 36, psl.377
64. Lietuvių Enciklopedija, Boston, t 21, psl. 100-01
65. Br. Krištanavičius, Viena Sibiro auka, Draugas, 1969,VII.12
66. Pasinaudota Lux Christi žurnalo 1962-63 m. komplektu
67. Žr. J Laisvę, 1962 m., nr. 30 (67)
68. Žr. Lux Christi, 1964 m., nr. 2 (50)
69. Straipsnis paruoštas dr. J.S.
70. I Laisvę, 1965 m., nr. 37-38, psl. 82-83
71. Šv. Pranciškaus Varpelis, Brooklyn, 1954 m., nr. 6
72. Chicago Sun-Times, 1953. XII. 11
73. Draugas, Chicago, 1970 m., nr. 86
74. Darbininkas, Brooklyn, 1971 m., nr. 11

SAŖAŠAI, STATISTIKOS, LENTELĖS

DVASININKU IR BAŽNYČIŲ SKAIČIUS LIETUVOJE
1940 M.¹

Vyskupija	Kunigų	Klierikų	Tikinč.	Bažnyčių	Koplyčių
Vilniaus ²	184	128	400.510	118	50
Kauno	298 ³	152	434.517	156	90
Panevėžio	236	–	419.057	125	82
Telšių	238	83	385.872	142	50
Vilkaviškio	216 ⁴	62	313.064	100	12
Kaišiadorių	101	–	224.700	68	36
Viso:	1273	425	2.177.720	717	320

Kunigų vienuol. 168

1441

Klaipėd. Prel. 9

1450

- 1) Statistika sudaryta pagal "Elenchus omnium Ecclesiarum et universi Cleri Provinciae Ecclesiasticae Lituanæ pro an. Domini 1940".
- 2) Lietuvai 1939 m. tekusioje teritorijoje, pagal "Catalogus Ecclesiarum et Cleri Archidioecesis Vilmensis pro an. Domini 1939".
- 3) Kauno arkivysk. kunigų už jos ribų buvo 19; be pareigų (ne-kunigaują, suspenduoti, metę kunigystę: Kauno arkivyskupijos 17, kitų vyskupijų 15.
- 4) Vilkaviškio vyskupijos kunigų užsienyje (Romoje, Anglijoje, Amerikoje, Brazilijoje) buvo 14. Jie į šią statistiką neįskaityti, kaip 1940 nebuvo Lietuvoje.

UŽDARYTOS, SUGRIAUTOS, SUDEGINTOS LIETUVOS BAŽNYČIOS

Vilniaus arkivyskupijoje:

Pačiame Vilniuje: Katedra, Šv. Jono, Visų Šventųjų, Bernardinų, ŠŠ. Pilypo ir Jokūbo, Augustijonų, Šv. Ignoto, Šv. Jurgio, Šv. Juozapo, Švč. Trejybės, Trinitorių, Trina-polio, Šv. Kazimiero, Misininkų, Dievo Apvaizdos, Pranciškonų, Redemptoristų, Šv. Kryžiaus, Šv. Stepono, Benediktinių, Vizitiečių, Bernardinų, Šv. Baltramiejaus (Be to, dar Vilniuje uždarytos viešos koplyčios: Panerių, Gerojo Ganytojo, Šv. Juozapo, Betanijos, kuriose vykdavo viešos pamaldos).

Provencijoje: Karkaziškio, Sieniškių, Skarbutėnų, Vokės.

Iš viso Vilniaus arkivyskupijoje uždaryta 31 bažnyčia ir 46 koplyčios.

Kauno arkivyskupijoje:

Pačiame Kaune: Švč. Trejybės, Seminarijos, Dominikonų, Marijonų (Šaričių), Benediktinių, Iglulos, Jėzuitų.

Provencijoje: Dotnuvos — Šv. Povilo, Pažaislio, Kėdainių — Šv. Juozapo, Šančių, — Šv. Kryžiaus, Gardų, Kiaunorių, Maniškių, Saudininkų, Šlapaberžės, Senosios Žagarės, Ukmergės marijonų, Vaitkuškio arba Pašilės.

Iš viso Kauno arkivyskupijoje uždaryta (neveikia) 20 bažnyčių ir 89 koplyčios.

Telšių vyskupijoje:

Girėnų, Jokūbavo, Kolainių, Mažeikių (senoji), Micaičių, Pajūrio, Pakievės, Puokės-Baršių, Ukrinų, Varnių (senoji), Vegerių, Žlibinų. Be to 1970 m. sedeginta Batakių ir Gaurės bažnyčios.

Iš viso Telšių vyskupija neteko 14 bažnyčių ir 31 koplyčios.

Panevėžio vyskupijoje:....

Degučių, Dilių, Panevėžio marijonų, Smėlynės, Stelmužės.

Iš viso Panevėžio vyskupijoje uždaryta 5 bažnyčios ir 82 koplyčios.

Vilkaviškio vyskupijoje:

Kalvarijos — Brangiausio Kraujo, Marijampolės — Šv. Vincento, Alytaus — Šv. Kazimiero, Vilkaviškio — katedra (karo metu sugriauta ir neatstatyta), Gudlaukio, Kretkampio, Naujosios Utos, Pavesininkų, Viktorino, Žaliosios, Žvirgždaičių, Patašinės, Akmenynų.

Viso Vilkaviškio vyskupija neteko 13 bažnyčių ir 12 koplyčių.

Kaišiadorių vyskupijoje:

Strėvininkų, Varėnos I, Ryliškių (sudegė), Aukštadvario dominikonų.

Iš viso Kaišiadorių vyskupija neteko 4 bažnyčių ir 36 koplyčių.*

LIETUVOS VYSKUPIJŲ VALDYTOJŲ LIKIMAS

Vilniaus arkivyskupija:

1. Arkiv. Romualdas Jalbrzykowski 1945 m. repatriavo į Lenkiją.
2. Arkiv. Mečislovas Reinys 1946 m. suimtas ir nuteistas 10 metų kalėjimo.
3. Kun. Edmundas Basys, kapitulos vikaras 1946-49, nušalintas.
4. Kun. Juozapas Vaičiūnas, kapitulos vikaras 1949, nušalintas.
5. Vysk. Kazimieras Paltarokas, kapitulos vikaras 1949-58, mirė.
6. Vysk. Julijonas Steponavičius, apašt. administratorius 1958-61, nušalintas.
7. Kan. Česlovas Krivaitis, kapitulos vikaras nuo 1961, valdo iki šiol.

Telšių vyskupija:

1. Vysk. Vincentas Borisevičius 1946 m. suimtas ir nuteistas mirti.

*) Kam panaudotos Vilniaus ir Kauno bažnyčios galima rasti J. Savojo knygoje "The War against God".

1. Vysk. Pranciškus Ramanauskas 1946 m. gale suimtas ir išvežtas į Sibirą.
3. Kan. Justinas Juodaitis, kapitulos vikaras 1949 m., išvežtas į Sibirą.

Panevėžio vyskupija:

1. Vysk. Julijonas Steponavičius, apašt. administratorius, 1961 nušalintas.
2. Kan. Paulius Šidlauskas, apašt. administratorius, net nepradėjęs valdyti, nušalintas ir ištremtas iš Panevėžio vyskupijos.
3. Kan. Vladislovas Kupstas, kapitulos vikaras, valdžios nevirtintas, nepradėjo pareigų.
4. Kan. Paulius Bakšys iš Kaišiadorių vyskupijos, Panevėžio kapitulos vikaras, iki šiol valdo vyskupiją.

Vilkaviškio vyskupija:

1. Vysk. Antanas Karosas 1947.VII.6 mirė.
2. Kan. Vincentas Vizgirda, kapitulos vikaras, 1949 m. išvežtas į Sibirą.
3. Kan. Juozapas Stankevičius, Kauno arkivyskupijos kunigas, kapitulos vikaras (teisingiau valdžios paskirtas, nes kapitulos jau nebuvo) 1949-1965, valdžios atšauktas.
3. Vysk. Juozapas Matulaitis-Labukas, apaštalinis administratorius iki šiol valdo vyskupiją.

Kaišiadorių vyskupija:

1. Vysk. Teofilius Matulionis 1946 išvežtas į Sibirą.
2. 1946-56 vyskupiją valdė valdžios paskirtas kan. J. Stankevičius.
3. Vysk. Teofilius Matulionis 1958 m. ištremtas iš vyskupijos.
4. Vysk. Vincentas Sladkevičius, apašt. administratorius, 1958 ištremtas iš vyskupijos.
5. Kan. Juozapas Meidus, kapitulos vikaras, valdžios nušalintas.
6. Kan. Paulius Bakšys, kapitulos vikaras, iki šiol valdo vyskupiją.

Kauno arkivyskupija:

1. Prelatas Stanislovas Jokubauskis, kapitulos vikaras, mirė 1947 m.
2. Kan. Juozapas Stankevičius, nuo 1947.II.3 kapitulos vikaras, valdžios atstatytas.

3. Vysk. Juozapas Matulaitis-Labukas nuo 1965.V.8 kapitulos vikaras, nuo 1965. XII. 5 apaštalinis administratorius iki šiandien.

KAUNO KUNIGU SEMINARIJOS REKTORIAI

- Kun. Pranas Petraitis, SDB — karo metu.
 Kun. Stanislovas Gruodis, SJ pokariniais metais; ištremtas į Balninkus.
 Kun. Augustinas Vaitiekaitis, išvežtas į Sibirą.
 Kan. Pranciškus Venckus, 1951.VIII.21 prigėrė Tytuvėnų ežere.
 Kun. Kazimieras Sirūnas, valdžios nušalintas.
 Kan. Kazimieras Žitkus, valdžios nušalintas.
 Kun. Alfonsas Lapė rektorius nuo 1960, nušalintas.
 Kun. Viktoras Butkus iki šiol valdo seminariją.

Kandidatai į seminariją

Kandidatai į seminariją

1969 m. rudenį kandidatų buvo 36, valdžia leido priimti tik 8
 1970 m. kandidatų buvo apie 30, valdžia leido priimti tik 10
 Žinančiųjų pasakymu, jei leistų laisvai stoti į seminariją,
 kasmet būtų apie 100-150 kandidatų. Vien iš Vilniaus vyskupijos
 būtų apie 50. Bet parapijų kunigams griežtai uždrausta kalbėti
 apie seminariją ir raginti jaunuolius į ją stoti.

KUNIGŲ JUDĖJIMAS LIETUVOJE 1940-1960 m.

1940 metais Lietuvoje kunigų (diecezinių ir vienuolių) buvo	1450
1944 metais pasitraukė į Vakarų	257
1946 metais persikėlė į Lenkiją (jų tarpe žuvę, vok. sunaik.)	176
1945-47 metais išvežta į Sibirą apie	357
1945-60 naujai iššventinta Lietuvoje	231
1956 metais grįžo iš Sibiro apie	130
1945-60 metais mirė Lietuvoje ir žuvo Sibire apie	346
1960 metais Lietuvoje buvo iš viso kunigų	929

KUNIGŲ MAŽĖJIMAS LIETUVOJE

1940 metais buvo	1450
1960 metais buvo	929
1962 metais buvo	909
1964 metais buvo	869
1967 metais buvo	852
1970 metais buvo	820
1971 metais buvo	808

MIRĘ IR NAUJAI IŠŠVENTINTI KUNIGAI 1960- 1971 METAIS

Vyskupijos:	Vilniaus		Kauno		Telšių		Panevėžio		Vilkaviškio		Kaišiadorių	
Metai	mirę	nauji	mirę	nauji	mirę	nauji	mirę	nauji	mirę	nauji	mirę	nauji
1960	–	6	2	–	3	1	3	4	4	3	1	–
1961	–	1	4	2	11	1	4	1	2	1	1	–
1962	5	1	3	1	3	3	2	1	–	1	3	–
1963	6	5	1	7	2	1	–	4	2	2	2	–
1964	2	–	2	–	3	2	3	–	6	2	2	2
1965	2	–	2	1	7	2	4	3	3	2	1	2
1966	1	1	1	2	3	2	6	–	7	–	–	–
1967	5	1	4	–	6	2	5	1	3	2	2	1
1968	2	3	5	1	3	–	4	1	4	–	1	2
1969	2	–	4	–	3	–	4	1	2	1	–	1
1970	4	2	3	3	4	–	3	–	4	1	2	2
Viso:	29	20	31	17	48	14	38	16	37	15	15	10

Taigi: 1960-70 metų laikotarpyje Lietuvoje mirė 198 kunigai, o per tą laiką naujų iššventinta 92 kunigai.

1940 M. LIETUVOJE DIRBUSIŲ KUNIGŲ IR JŲ LIKIMAS

IKI 1972 M. PRADŽIOS*

Čia paduodamos žinios apie kiekvieną kunigą šia tvarka: vardas ir pavardė, gimimo ir šventimų metai, gyvenamoji vieta 1940 metais, kada ir kur miręs, o jei dar gyvas — gyvenamoji vieta ir einamosios pareigos. Jei ko tiksliai nežinoma, dedamas klausukas. Kur pažymėjimo nereikia (pvz., vietoj, kur nurodoma mirties laikas ir vieta, jei kunigas dar gyvas, arba kur nenurodoma 1971 m. gyvenamoji vieta ir einamosios pareigos, jei kunigas jau miręs), dedamas brūkšnys "—". Iš dar tebegyvenančių kunigų 61 yra ilgiau ar trumpiau buvę Sibire. Šitas faktas sąraše nepažymėtas. Pažymėta tik apie tuos, kurie mirė, būdami Sibire ar iš ten grįžę.

Abraitis Vincas, 1895-1917, karo kapel., 1966 Kazlų Rūdoje — Adomaitis Pranas, 1886-1910, Lazdijai — Mansijon. Druskin.

Adomaitis Juozas, 1901-1929, Vilkaviškis — Plokščių kleb.

Adomaitis Pranas, MIC, 1911-1934, Marijampolė, — Seirijų altaristas.

Adomaitis Stasys, 1878-1901, Plateliai, 1956, ? —

Adomavičius August., 1889-1913, Radviliškis, — Ukmergės altaristas.

Akelis Vincas, 1895-1917, Krokialaukis, — Alytaus altaristas.

Akstinas Tadas, 1890-1912, Alovė, — Vilūnų klebonas.

Albavičius Jonas, 1911-1940, — — Taujėnų vikaras.

Aleksa Jonas, 1896-1925, Kaunas, — Tabariškių klebonas.

Aleksa Juozas, 1887-1910, Meteliai, 1959 Plutiškėse, —

Aleksa Pijus, 1894-1917, Vilkaviškis, 1958 JAV, —

Aleksandravičius Vinc., 1865-1891, Gudeliai, 1952 Gudeliuose, —

Aleksiejus-Aleksiūnas Jonas, 1901-1930, Vėžaičiai, — Meškučių kleb.

Aleksėjūnas Bernardas, 1911-1936, Tryškiai, 1970 Plungėje, —

* Iš viso šiame sąraše yra 1278 kunigai, jame nėra Vilniaus arkivyskupijos kunigų ir tų diecez. kunigų ir vienuolių, kurie 1940 m. buvo užsienyje.

Alekšonas Vladas, 1909-1934, Bartininkai, — JAV
 Alminas Adomas, 1903-1928, Teneniai, — Akmenės altarisas
 Alseika Albinas, 1859-1884, Girdžiai, ? —
 Alsys Jonas, 1904-1933, Girėnai, — Vidsodžio klebonas.
 Ambraziejus Vincas, 1880-1903, Šunsakai, po karo, — r
 Ambrazaitis Kazys, 1859-1888, Palendriai, po karo, —
 Andraitis Pijus, OFM, 1886-1937, Kretinga, ? Sibire, —
 Andrikonis Juozas, 1909-1935, Kaišiadorys, — Molėtų klebon.
 Andriejauskas Jonas, 1891-1917, Raguva, 1968 Anykščiuose, —
 Andriukaitis Kazys, 1886-1913, Girdiškė, 1959 Girdiškėje, —
 Andriulaitis Pranas, 1897-1931, Šlapaberžė, — Kauno Vytauto
 bažnyčios altarisas
 Andrulevičius Vincas, 1912-1938, Žiežmariai, 1970 Aukštadvar. —
 Andruška Benediktas, SJ, 1884-1903, Kaunas, 1951 Sibire, —
 Andriuška Kazys, 1903-1931, Grūšlaukė, — Viešnių altarisas
 Andziulis Pijus, MIC, 1870-1900, Kaunas, 1950 Marijamp. —
 Apanavičius Juozas, 1910-1936, Anykščiai, — Smilgių klebon.
 Aperavičius Juozas, 1889-1914, Mosėdis, ? ? —
 Araminas Antanas, 1908-1936, Labanoras, — Pūsnės klebonas
 Arlauskas Klemensas, 1910-1938, Viekšniai, — Ylakių altarisas.
 Arlauskas Vincas, 1911-1938, Rokiškis, — Dusetų klebonas
 Armalis Jonas, 1875-1900, Tryškiai, ? ? —
 Armonas Juozas, 1901-1933, Joniškis, — Kelmės altarisas
 Asminavičius Jonas, 1886-1909, Utena, 1966 Salakė, —
 Astrauskas Antanas, 1875-1899, Rudamina, po karo, —
 Astrauskas Povilas, 1905-1935, Aleksandravėlė, — Pakalnių kleb.
 Audzevičius Domininkas, 1898-1933, Karklėnai, 1969 Teneniuose,—
 Augulis Mykolas, 1886-1910, Šiluva, ? Sibire, —
 Augustaitis Konstant., 1890-1913, Gelgaudiškis, 1954 Gelgaudišky, —
 Augustis Antanas, 1909-1934, Adakavas, — Varnių klebonas
 Aust Wilhelmas, SJ, 1905-1926, Kaunas, — Berlyne
 Aušūra Pranas, 1904-1927, Patilčiai, 1967 Seirijuose, —
 Aužbikavičius Stasys, 1885-1910, Kaltinėnai, ? ? —
 Ažubalis Alfonsas 1915-1940, — — — Žiežmarių-Kruon. kl.
 Aviža Jonas, 1913-1938, Kaunas, — — Vokietijoje
 Avižienis Leonardas, 1885-1910, Skuodas, po 1957 Mažeikiuose, —

Babilius Jonas, 1911-1935, Lukšiai, 1969 Šventėžeryje, —
 Babrauskas Kajetonas, 1868-1892, Vaitkuškis, 1955 Vaitkuškyje, —
 Bacevičius Jonas, 1910-1936, Lazdijai, — — JAV
 Bačinskas Petras, 1912-1935, Molėtai, — — Australijoje
 Bačkys Antanas, 1874-1897, Vajesiškis, po karo ? —
 Bagdanavičius Vytautas, -4908-1930, Kaunas, — — JAV
 Bagdonas Benediktas, OFM, 1907-1930, Kaunas, — — Kanada

Bagdonas Jonas, 1907-1935, Pabiržė-Rastausk. — — Troškūnų klebonas
 Bagdonas Petras, 1900-1928, Alksninė, — — Rudaminos altaristas
 Bagdonas Pranas, 1910-1935, Andrejavas, — — Kražių kleb.
 Baikauskas Jonas, 1904-1930, Dotnuva, — — Klaipėdos klebonas
 Bajerčius Pranas, 1895-1920, Pagėgiai, 1967 JAV, —
 Bakys Antanas, 1908-1933, Aleksotas, — — Kazlų-Rūdos kleb.
 Bakšys Povilas, 1901-1930, Daugai, — — Kaišiadorių ir Panevėžio vyskup. valdyt.
 Balandis Vilius, 1891-1914, Šiauliai, — — Skuodo altaristas
 Balasevičius Petras, 1889-1919, Kazlų Rūda, 1954 Kazlų -Rūdoje, —
 Balčiūnas Antanas, 1904-1934, Salantai, — — Kartenos alt.
 Balčiūnas Juozas, 1880-1903, Akmuo, 1941 Akmenyje, —
 Balčiūnas Juozas, 1867-1890, Gadunavas, 1958 Gadunave, —
 Balčiūnas Vladas, 1887-1910, Akmenė, po karo — —
 Balčiūnas Vytautas, 1910-1933, Kaunas, — — JAV
 Balčius Valentinas, 1907-1935, Pusnė, 1941 nužudytas, —
 Baliukonis Bernardas, 1913-1937, Aleksotas, — — Vilkaviškio vysk. kancleris
 Baliutavičius Vaclovas, 1892-1918, Janapolė, ? ? —
 Balnionis Vladas, 1907-1933, Petrašiūnai, ? —
 Balsys Vaclovas, 1905-1928, Lankeliškiai, 1941 nužudytas, —
 Baltiejus Vladas, 1907-1931, Mažeikiai, ? Lietuvoje, —
 Baltinis Andrius, 1909-1936, Rietavas, — — JAV
 Baltramonaitis Juozas, 1907-1932, Balbieriškis, 1967 auto nelaim. —
 Baltrimas Stasys, 1889-1912, Kupiškis, 1941 nužudytas, — —
 Baltrukėnas Antanas, 1908-1931, Biržai, — Troškūnuose ligonis
 Baltrumas Pranas, 1906-1932, Stulgiai, — — JAV
 Baltrušaitis Antanas, 1874-1898, Alvitai, po karo ? —
 Baltrušaitis Donatas, 1867-1890, Daukšiai, po karo ? —
 Baltrušaitis Jonas, 1905-1933, Siesikai, ? ? —
 Baltrušaitis Pranas, 1879-1903, Alytus, karo metu Pakuonyje, —
 Baltrušaitis Vincas, 1870-1893, Daukšiai, Daukšiuose 1941, —
 Baltuška Feliksas - Silvestras, OFM, 1865-1896 Nemunaitis, po karo
 Banaitis Mykolas, 1902-1928, Kriklėnai, — Panevėžio altaristas
 Banionis Kazys, 1907-1932, Margininkai, 1970 Eitmeniškėse, —
 Barakauskas Anicetas, 1877-1903, Kovarskas, ? 1962, —
 Barauskas Kazys, 1904-1929, Biržai, — — JAV
 Barauskis Bronius, 1908-1932, Telšiai, — — Telšių vyskup. kancleris
 Bardauskas Anupras, 1881-1905, Darbėnai, 1964 JAV, —

Bardišauskas Juozas, 1898-1925, Papilys, ? ?
 Barčaitis Simanas, 1895-1920, Sudargas, — — Kolumbijoje
 Barkauskas Petras, 1886-1912, Varputėnai, 1953 Sibire nušautas sar-
 gybinio, —
 Baronas Boleslovas, 1862-1885, Krekenava, po karo ? —
 Bartkevičius Martynas, 1891-1918, Pašilė, 11 —
 Bartkus Feliksas, 1894-1917, Vilkaviškis, — — JAV
 Bastakys Pranas, 1911-1937, Papilė, 1957 JAV, —
 Baškus Antanas, 1897-1928, Klykuoliai, 1956 Tūbiniuose, —
 Bastys Pranas, 1915-1939, Šiauliai, — — Seredžiaus kleb.
 Bartuška Vincas, 1881-1904, — 1956 Liudvinave, —
 Bausys Adolfas, 1903-1929, Smilgiai, 1950 Lietuvoje, —
 Baužys Danielius, 1900-1928, Leipalingis, — — Dieveniškių
 administratorius
 Baužys Zenonas, 1907-1933, Kernavė, Sibire, ? — —
 Beinaraivičius Bolesl. 1883-1917, Vadaktai, po karo ? —
 Beinoris Jonas, 1908-1933, Mažeikiai, — — Palangos klebon.
 Beinoris Vincas, 1890-1915, Subačius, 1969 Tauragėje, —
 Benediktavičius Teod. 1880-1904, Salantai, ? ? —
 Benesavičius Antanas, 1900-1929, Suostas, — — Vaškų altar.
 Bertašius Antanas, 1911-1937, Šiauliai, — — JAV
 Bertulis Petras, 1866-1891, Nemaniūnai, po karo ? —
 Bičiūnas Jonas, 1908-1938, Kupiškis, — — Italijoje
 Bieliūnas Antanas, SJ, 1904-? Kaunas, Kalintas bolšev. kalė-
 Bielskus Adolfas 1870-1901, Suginčiai, ? po karo, —
 jimuose, mirė po 1944 m. —
 Bielskus Albinas, 1907-1933, Šunskai, — — JAV
 Bielskus Juozas, 1910-1940, — — Blindžiakupsčio kopl. rekt.
 Bielskus Pijus, 1880-1903, Kaunas, 1958 Kaune,
 Bikinas Juozas, 1875-1898, Jurbarkas, 1956 Jurbarkė, —
 Bikinas Pranas, 1898-1924, Raudondvaris, — — Dot-
 nuvos altaristas
 Bilius Vladas, 1905-1933, Veiveriai, — — Virbalio altaristas
 Birbilas Jurgis, 1890-1920, Kaunas, — — Krakių altaristas
 Birbilas Vincas, SDB, 1897-1922, Santaika, 1970 Griškabūdyje, —
 Biskis Petras, 1909-1935, Seredžius, — — Petrašiūnų vikar.
 Bittis Vincas, 1863-1886, Baisiogala, po karo — —
 Bivainis Domininkas, 1909-1934, Bapai, — — Varlaukio kleb.
 Byla Juozas, 1871-1894, Kaunas, po karo — —
 Byla Vincas, 1901-1927, Lygumai, — — Jurbarko altaristas
 Blažys Romualdas, SJ, 1901-1925, Pagryžuvys, — — Tilžės
 (Zarasų) altaristas
 Blutis Juozas, 1900-1929, Krakės, 1957 Krakėse, —
 Bobrauskas Leonard., 1870-1895, Dapšionys, 1965 Dapšionyse, —

Boegner Paulius, SJ, 1893-?, Pagryžuvys, ? Vokietijoje, —
 Borevičius Jonas, SJ, 1906-1937, Šiauliai, — — JAV
 Borisavičius Vinc. vysk. 1887-1910, Telšiai, 1947 nužudytas, —
 Bortkevičius Martyn., 1891-1918, Pašilė, 1961 ? —
 Braknė Antanas, 1883-1908, Žvingiai, — — Kėdainių altar.
 Brazaitis Antanas, 1890-1915, Kalnųjai, 1969 Raseiniuose, —
 Brazauskas Pijus, 1905-1930, Bartininkai, — — JAV
 Brizgys Vincent. vysk. 1903-1927, Vilkaviškis, — — vyskupas
 lietuvių reikalams už Europos
 Bružas Petras, 1864-1891, Šiluva, po karo ? —
 Bružikas Jonas, S.J. 1897- ? Pagryžuvys, 1940-41 kalėjime, Brazilij.
 Bubas Jonas, 1901-1930, Juodupė, grįžęs iš Sibiro, 1969 Pandė-
 lyje, —
 Būblys Feliksas, 1872-1895, Pavandenė, po karo ? —
 Būblys Juozas, 1876-1898, Kartena, po karo — —
 Bučinskas Jonas, 1913-1937, Veisiejai, — — Lekečių kleb.
 Bučys Juozas, 1874-1906, Semeliškės, 1941 Semeliškėse, — —
 Bučnys Pranas, OFM, 1868-1891, Pajūris, po karo ?
 Būdavas Stasys, 1908-1933, Bapčiai, 1966 JAV —
 Budraitis Tadas, 1897-1923, Skuodas, Išbuvęs Sibire 9 m. 1962
 Gardame, —
 Budrauskas Petras, 1908-1936, Gelvonai, — — Kuktiškių
 klebonas
 Budreckas Vladas, 1905-1928, Kaunas, — — Vokietijoje
 Budrys Jeronimas, 1879-1903, Eigirdžiai, 1965 ? —
 Būdvytis Baltramiej, 1910-1939, Mosėdis, — — JAV
 Būdvytis Kazys, 1910-1935, Beibelis, 1961 ? —
 Būdvytis Stasys, 1896-1920, Leckava, Po 10 metų Sibiro, 1961
 Vėžaičiuose, —
 Budzeika Domininkas 1869-1893, Višakio Rūda, po karo ? —
 Būga Jonas, 1916-1940, — — — Barzdų administratorius
 Bugenis Mykolas, 1888-1913, Kaunas, — — Dusetų altaris
 Buikus Jonas, 1904-1934, Alytus, — — Italijoje
 Bukontas Grigalius, 1863-1888, Vainutas, po karo ? —
 Bukontas Kazys, 1872-1894, Židikai, po karo — —
 Buliauskas Jonas, 1911-1934, Dusetos, — — Krinčine ligonis
 Bulvičius Petras, 1874-1898, Andriejovas, po karo ? —
 Bumbulis Kazys, 1870-1893, Kražiai, 1955 Kražiuose —
 Bumšas Bronius, 1888-1913, Pumpėnai, 1944 Gružiuose, —
 Buožius Mykolas, 1911-1937, Ukmergė, — — Jurbarko kleb.
 Burba Kazys, 1916-1940, — — — Šlavantų klebonas
 Burdulis Antanas, 1893-1915, Kapčiamiestis, 1966 Kapčiamiesty,—
 Burkus Jonas, 1913-1940, — — — JAV

Burkus Julius, 1909-1940, — — — — Truskavos klebonas
 Burneika Jonas, 1901-1933, Kaunas, 1956 Sibire —
 Burokas Teofilius, 1900-1927, Seirijai, 1963 Buivydziuose, —
 Buteikis Severikas, 1911-1939, Jurbarkas, 1941 nužudytas, —
 Butkevičius Aleksand. 1881-1913, Kruopiai, 1962 Kuršėnuose, —
 Butkevičius Antanas, OFM 1866-1889, Pajūris, po karo ?, —
 Butkus Kazys, 1907-1932, Palėvenėlė, ? ? —
 Butkus Juozas, 1903-1929, Gadunavas, — — Papilės altaristas
 Butkus Petras, 1914-1938, Tauragė, — — Australijoje-Sydney
 Butrimas Stasys, 1887-1911, Pagiriai, po karo ? —
 Butvila Vladas, 1891-1915, Panevėžys, grįžęs iš Sibiro, 1961 Panevėžyje, —

 Celiešius Petras, 1906-1933, Aukštadvaris, — — Vokietijoje
 Cijūnaitis Motiejus, 1886-1909, Žasliai, grįžęs iš Sibiro, 1955 Lietuvoje, —
 Cibulskis Pranas, 1892-1920, Kalviai, ? ? —
 Chomskis Balys, 1907-1932, Viduklė, — — JAV
 Cukuras Voldemaras, 1915-1938, Šėta, — — JAV

 Čapas Antans, 1863-1887, Šiluva, po karo ? —
 Čaplikas Juozas, 1876-1899, Kazokiškės, 1962 Vievėje, —
 Čaplinskas Vincas, 1881-1907, Telšių vysk.-joj, ? ?
 Časas Jonas-Kazim., OP, 1905-1929, Raseiniai, 1967 Anglijoje, —
 Čegis Antanas, 1866-1891, Tverai, po karo ? —
 Čegis Vladas, 1888-1912, Meškuičiai, 1931-33 m. Rusijos kalėjime, 1953 JAV, —
 Čekavičius Juozas, 1909-1940, — — — 1940-41 m. bolševikų kalėjime, JAV
 Čelkus Stasys, 1893-1921, Skudutiškis, 1970 Zibaluose, —
 Čepėnas Juozas, 1880-1905, Anykščiai, 1941 m. bolševikų kalėjime, — — Pasvalio altar.
 Čeponis Juozas, 1912-1940 — — — JAV
 Čepulis Bernardas, 1891-1914, Šakiai, 1953 Lazdijuose, —
 Čepulis Pranas-Kazim., OFM, 1884-1907, Kretinga, po karo nužudytas mirtimi, 1962 Panevėžyje, —
 Čepulis Stasys, 1879-1900, Kybartai, ? ? —
 Česaitis Ignas, 1893-1915, Kaunas, 1961 Lapėse, —
 Čėsna Nikodemas, 1905-1931, Radviliškis — Kauno Prisikėlimo bažnyčios klebonas
 Čėsna Stanislovas, 1864-1887, Sasnava, 1954 Sasnavoje, —
 Česnys Blažiejus, 1884-1906, Kaunas, 1944 Lietuvoje, —
 Čiapas Konstantinas, 1871-1894, Pasvalys, 1943 Pasvalyje, —
 Čibas Kazys, 1871-1909, Aukštadvaris, 1951 Aukštadvaryje —
 Čiplys Kazys, 1897-1925, Sudeikiai, ? ? —

Čitavičius Vincas, 1870-1893, Marijampolė, po karo ? —
 Čiuberkis Jonas, 1874-1897, Skaistgirys, po karo ? —
 Čiuckis Paulius, 1915-1940, — — — Panevėžio kleb. dek.
 Čižauskas Pijus, 1908-1931, Vilkaviškis, — — — Jonavos kleb.

Dabašinskas-Dabušis Viktoras, 1910-1935, Kaunas, — — JAV
 Dabrila Justinas, 1905-1928, Vilkaviškis, 1941 nužudytas, —
 Dagilis Bronius, 1908-1932, Kėdainiai, 1968 JAV auto nelaim. —
 Dagilis Juozas, 1889-1918, Vilijampolė, buvęs Sibire, 1965 Ukmer-
 gėje, —
 Dailidonis Stasys, 1880-1906, Paystrys, 1958 Paystryje, —
 Dailidė Antanas, 1888-1911, Vilkaviškis, 1957 Lietuvoje,
 Dakinevičius Juozas, 1894-1918, Laukžemė, 1969 JAV, —
 Dambrauskas Juozas, 1908-1935, Akmenė, grįžęs iš Sibiro, 1971
 Tveruose, —
 Dambrauskas Mečys, 1882-1909, Šiauliai, po karo ? —
 Dambrauskas Pijus, 1892-1915, Marijampolė, — — JAV
 Dambrauskas Vaclovas, 1879-1910, Kuržėnai, nužudytas 1941, —
 Damijonaitis Jonas, 1901-1929, Bagotoji, 1951 Bagotojoje, —
 Danielius Juozas, 1885-1909, Igliauka, 1940-41 bolševikų kalintas,
 1968 Kanadoje, —
 Dannelautzki Albert., 1897-1927, Klaipėda, — — Vokietijoje
 Daniusevičius Jurgis, 1870-1892, Luokė, po karo ? —
 Danyla Jonas, SJ, 1905-1926, Kaunas, — — Bijutiškio kleb.
 Danys Jurgis, 1898-1927, Linkuva, — — Linkuvos klebonas
 Dapkus Antanas, 1900-1927, Šimkaičiai, — — JAV
 Dargis Vincas, 1870-1893, Pažaislis, po karo ? —
 Dargis Vincas, 1870-1894, Marijampolė, 1945 Marijampolėje, —
 Dargužas Juozas, 1867-1890, Linkuva, po karo ? —
 Daugėla Jonas, 1909-1937, Stirniai, nužudytas 1941, —
 Daukantas Kostas, 1896-1925, Šiauliai, 1941 Auschwitzė, —
 Daugnora Pranas, OFM, 1903-1939, Kretinga, — Žarėnų-Lat-
 velių klebonas
 Degutis Vaclovas, 1914-1937, Gražiškiai, — — Bagotosios
 klebonas
 Deksnys Antanas, 1867-1893, Pivašiūnai, ? ? —
 Deltuva Albinas, 1917-1940, — — — Veisiejų klebonas
 Demikis Vytautas, 1906-1934, Rudamina, 1963 JAV, —
 Dėdelė Feliksas, 1883-1909, Vadokliai, ? ? —
 Dičpinigaitis Juozas, 1871-1897, Rumbonys, po karo ? —
 Didžiokas Vladas, 1912-1938, Panevėžys, ? bolševikų kalėjime, —
 Didžiulis Jonas, 1878-1902, Vaškai, 1957 Vaškuose, —
 Dieninis Lionginas, 1910-1938, Merkinė, — — JAV
 Dirgėla Petras, 1865-1888, Pabaiskas, po karo ? —

Dirvelė Antanas-Augustinas, OFM, 1901-1928, Pajūris, ? Sibire, —
 Dikavičius Vytautas, 1889-1912 Tauragė, 1961 Skuodė, —
 Dobrovolskis Kazys, 1911-1936, Kud. Naumiestis, — Italijoje
 Dogelis Paulius, 1877-1899, Kaunas, po karo ? —
 Dominauskas Kazys, 1906-1936, Virbalis, 1960 Kolumbijoje, —
 Dovydaitis Matas, 1867-1891, Pilviškiai, 1952 Keturvalakiuose, —
 Dragunevičius Vincas, 1868-1893, Marijampolė, po karo ? —
 Draugelis Vladas, MIC, 1880-1903, Žem. Kalvarija, 1940 Žem.
 Kalvarijoj, —
 Drazdys Albinas, 1903-1928, Barzdai, grįžęs iš Sibiro, 1970 Rumbo-
 nyse, —
 Drumžlys Paulius, 1904-1939, Linkuva, 1969 Truskavoje, —
 Dubnikas Juozas, 1910-1933, Kiburiai, — — Pumpėnų
 altaristas
 Dulksnys Kazys, 1910-1935, Pasvalys, — — Krekenavos kle-
 bonas
 Dumčius Jonas, 1870-1894, Kazimieravas, po karo ? —
 Dumčius Vincas, 1886-1909, Pakuonis, — — Veiverių altar.
 Dundulis Domininkas, 1885-1911, Vainutas, ? ? —
 Duoblys Ignas, 1864-1891, Kartena, po karo ? —
 Durasevičius Paulius, 1897-1922, Raseiniai, 1968 Tytuvėnuose,
 Durskis Stasys, 1859-1885, Kuliai, po karo ? —
 Dvaranauskas Petras, 1863-1889, Barzdai, 1958 Barzduose,
 Dvaranauskas Vincas, MIC, 1871-1899, Marijampolė, 1966 Mari-
 jampolėje, —
 Dzekunskas Jonas, 1903-1931, Kuktiškės, — — Žiežmariuo-
 se ligonis
 Dziegoraitis Petras, 1909-1939, Šiauliai, — — JAV

 Eibakas Albertas, 1907-1932, Raudondvaris, ? ? —
 Eičas Jonas, 1902-1929, Kalnelis, — — Varnių altaristas
 Eidrigevičius Stasys, 1867-1890, Lieplaukė, po karo ?
 Eīnoris Edvardas, 1902-1930, Latveliai-Zarėnai, — — Papilės
 klebonas
 Endriukševičius Vinc. SDB, 1909-1936, Vytėnai, 1964 JAV
 Ereminas Feliksas, 1890-1915, Vadaktėliai, 1960 Daujėnuose, —

 Fabijanskas Jonas, 1909-1935, Kaunas, — — Vilkijos klebon.
 Fenger Antanas, 1892-?, Kaunas, — — Prancūzijoje
 Frainas Juozas, 1911-1939, Vytėnai, — — Lygumų klebonas
 Freericks Kornelijus-Jonas, OFM Cap., 1896-1927, Plungė,
 — Olandijoje
 Fritzen Alfredas, SJ, 1905-?, Pagryžuvys, miręs Vokietijoje,
 Fulstas, Karolis, SJ, 1903 — ? Kaunas, — Vokietijoje

Gabriellaitis Kazys, 1890-1914, Žaiginys, 1958 Žaiginyje, —
 Gabrys Klemensas, 1883-1909, Vandžiogala, ? ? —
 Gaida(mavičius) Pran., 1914-1937, Širvintai, — — Kanadoj
 Gaidamavičius Pranas, 1893-1924, ? ? ?
 Gaidys Baltramiejus, 1887-1911, Smilgiai, po 1965 Smilgiuose, —
 Gaidelionis Jonas, 1898-1923, Tverai, 1968 Luokėje, —
 Gaižauskas Pranas, 1913-1938, Pašvitinys, — — Eržvilko kleb.
 Gaižutis Bronius, 1905-1928, Lyduvėnai, — — Šiaulių šv. Jur-
 gio bažn. vikaras
 Galdikas Jurgis, 1883-1907, Palanga, 1963 Šilalėje, —
 Galinauskas Juozas, 1882-1907, Žemaitkiemis, 1965 Lietuvoje, —
 Galkys Petras, 1893-1916, Vilkija, 1965 Lietuvoje,
 Garasimavičius Adomas, 1873-1899, Kretinga, po karo ? —
 Garbukas Tarcizijus, OFM, 1906-1938, Kretinga, — Kanadoje
 Garla Juozas, 1897-1923, Šakyna, 1945 Vokietijoje, —
 Garmus Kazys, 1907-1934, Višakio Rūda, — — Kud. Nau-
 miesčio altaristas
 Garmus Simanas, 1870-1894, Bagotoji, po karo ? —
 Garška Juozas, 1907-1934, Gelažiai, — — Vajesiškio klebonas
 Gasčiūnas Kazys, 1877-1905, Laukuva, ? ? —
 Gasiūnas Jonas, 1887-1914, Ylakiai, — — Telšių altaristas
 Gasiūnas Jonas, 1904-1928, Panevėžys, — — JAV
 Gasiūnas Juozas, 1901-1936, Tverai, — Lauksodos klebonas
 Gaubas Jonas, 1903-1931, Kūrai, 1965 Kretingoje, —
 Gečius Antanas, 1869-1893, Girkalnis, po karo ? —
 Gedmintas Antanas, 1892-1921, Medingėnai, 1970 Mykoliškėse, —
 Gedvila Kazys, 1888-1911, Žagarė, grįžęs iš Sibiro, 1957 Žagarėje, —
 Gelgota Vincas, 1905-1936, Kaimelis, — — Skardupių kleb.
 Gelžinis Mikalojus, 1843-1877, Pakruojis, po karo, —
 Gendrėnas Juozas, 1886-1909, Surdegis, po 1965 Naujamiest. —
 Genis Kazys, 1886-1891, Skuodas, po karo ? —
 Gerasimavičius Vaclov. 1906-1929, Telšiai, Po 7 metų Sibiro, 1960
 Raudėnuose, —
 Gerats Vilhelmas-Haimo, OFM Cap., 1903-1927, Plungė, — —
 Vakuose
 Gergelis Vincas, 1882-1905, Ukmergė, 1959 Marijampolėje, —
 Gerulis Jonas, 1887-1913, Lioliai, 1960 JAV, —
 Gėgžna Jonas, 1890-1914, Žeimiai, po karo Žeimiuose, —
 Gylys Jonas, MIC, 1906-1934, Panevėžys, 1958 Smalvose, —
 Gylys Kazys, 1907-1934, Šakyna, — — Rūkų (Šilutės) kleb.
 Gylys Mykolas, 1895-1918, Siesikai, 1967 Lygumuose, —
 Gilvydis Juozas, 1885-1912, Bazilionai, ? ? —
 Giniatas Juozas, 1869-1892, Gargždai, po karo ? —
 Giraitis Juozas, 1898-1930, Garliava, ? Keturvalakiuose, —

Girdzevičius Jonas, 1914-1939, Vepriai, — — Vilijampolės klebonas
 Gižinskas Leonardas, 1893-1917, Rokiškis, — — JAV
 Gleveckas Alfonsas, 1905-1930, Jurbarkas, — — JAV
 Gobis Antanas, 1906-1937, Panevėžys, — — Kamajų kleb.
 Gobis Mykolas, 1905-1932, Girkalnis, — — Babtų klebonas
 Golovnia Jonas, 1876-1900, Jėznas, po karo — —
 Gorlauskas Antanas, 1880-1906, Labūnavas, po karo ? —
 Gorodeckis Stasys, 1909-1939, Kuršėnai, — — Nemaškėčių klebonas
 Grabauskas Juozas, 1911-1936, Micaičiai, — Salantų altaristas
 Grablikas Povilas, 1908-1930, Lukšiai, ? Vorkutoje, —
 Grauslys Alfonsas, 1902-1925, Kaunas, — JAV
 Grauslys Vaclovas, 1913-1940, ? — — Šiluvos klebonas
 Gražys Juozas, 1871-1898, Panevėžys, vok. okup. metu ? —
 Gribulis Jonas, 1902-1935, Lygumai, — Zapyškio altaristas
 Grigaitis Aleksandras, 1877-1904, Aukšt. Panemunė, 1955 Aukšt. Panemunėje, —
 Grigaitis Antanas, 1901-1931, Vertimai, — JAV
 Grigaitis Jonas, 1904-1927, Gižai, — ~~— Alytaus II~~ klebonas
 Grigaitis Juozas, 1903-1931, Marijampolė, — Jonavos Altarist.
 Grigaitis Justinas, 1902-1925, Vilkaviškis, 1957 JAV, —
 Grigaliūnas Antanas, 1893-1918, Biržai, grįžęs iš Sibiro, 1960 Panevėžyje, —
 Grigaliūnas Mykolas, 1907-1931, Salos, — — Aluntos klebon.
 Grigaliūnas Stasys, 1902-1927, Zigaičiai, — — Urugvajuje
 Grinevičius Viktoras, 1894-1917, Apytalaukė, — — Vilkišios altaristas
 Grinius Jurgis, 1888-1914, Slavikai, po karo ? —
 Grinkevičius Kazys, 1867-1890, Rozalimas, po karo, — —
 Grybinas Antanas, 1883-1906, Plokščiai, 1954 Plokščiuose, —
 Gronis Vladas, 1896-1920, Kėdainiai, 1963 Vokietijoje, —
 Gronskis Julijonas, 1877-1903, Pašušvys, po karo — —
 Grubys Mykolas, 1894-1919, Šiauliai, — Kurtuvėnų altaristas
 Gruodis Stasys, SJ, 1896-1925, Kaunas, — — Balninkų altar.
 Grušas Vincas, 1908-1932, Veliuona, nušautas 1950 Tryškiuose, —
 Gudavičius Gustavas, 1911-1937, Nauj. Žagarė, — Vadžgirio klebonas
 Gudas Jonas, 1897-1923, Kaunas, — — Raseinių altaristas
 Gudmanas Bronius, 1907-1935, Kražiai, 1958 Šiaudinėje, —
 Gudonis Jonas, 1887-1917, Leliūnai, ? ? —
 Gumauskas Juozas, 1904-1932, Gižai, — — Rumbonių admin.
 Guobys Petras, 1915-1940, — — — Širvintų kleb., dekan.
 Gurauskas Jonas, 1891-1915, šviedriškė, po 1965 Šviedriškėje,

Gureckas Feliksas, 1912-1935, Kaunas, — — JAV
 Gurevičius Vytautas, 1890-1914, Išlaužas, — — Pilviškių alt.
 Gurinskas Jurgis, 1903-1929, Kybartai, — — JAV
 Gustaitis Andrius, 1910-1935, Suv. Kalvarija, — — Metelių
 klebonas
 Gustaitis Pranas, 1910-1936, Tauragė, 1947 nužudytas, —
 Gustas Juozas, SDB, 1906-1933, Saldutiškis, grįžęs iš Sibiro, vėl
 ten savo noru išvyko ir mirė 1958, —
 Gutauskas Jonas, 1906-1932, Kupiškis, Kanadoje
 Guturavičius Jonas, 1896-1920, Marijampolė, 1967 Marijampolėj, —

 Ignatavičius Zenonas, 1887-1912, Upytė, 1967 Pušalote, —
 Ignatavičius Stasys, 1887-1910, Švėkšna, 1957 Šiaudinėje, —
 Ignatavičius Zenonas, 1908-1934, Kaunas, — — Brazilijoje
 Ilgūnas Mykolas, 1871-1894, Plutiškės, 1951 Plutiškėse, —
 Ilskis Jonas, 1907-1934, Švėkšna, — — Vieکشنیų altarisas
 Imbras Antanas, 1912-1936, Viduklė, — — Milašaičių kleb.
 Imbras Juozas, 1862-1887, Pernarava, po karo — —
 Inkratas Juozas, 1894-1917, šeštakai, — — Kauno šv. Antano
 bažnyčios altarisas
 Intveen Manfredas, OFM Cap., 1906-1931, Plungė, — Vokiet.
 Irtmanas Stasys, 1882-1906, Veliuona, 1968 Šiluvoje, —
 Ivanauskas Jonas, 1882-1904, Stalgėnai, — Mosėdžio altarisas
 Ivaška Antanas, 1883-1907, Vidiškis, po karo — —

 Yla Stasys, 1908-1932, Kaunas, — — Nacių kalintas Stuttho-
 fe, JAV
 Ylius Antanas, MIC, 1909-1933, Marijampolė, — — Palonų
 klebonas

 Jadviršis Konstant., 1876-1887, Alsėdžiai, po karo — —
 Jadviršis Konstant. 1909-1934, Vėviržėnai, — — Varnių kleb.
 Jakaitis Antanas, 1907-1935, Kaltinėnai, — — Alsėdžių kleb.
 Jakas Antanas, 1901-1929, Pociūnėliai, — — Šaukoto klebonas
 Jakas Paulius, 1908-1936, Kaunas, 1968 žuvo po traukiniu, —
 Jakimavičius Juozas, 1909-1934, Pakuonis, — — nekunigauja
 Jakštys Juozas, 1886-1914, Alytus, po karo ? —
 Jakubauskas Leonas, 1900-1937, Stakliškės, — — ligonis
 Kaune
 Jakulevičius Povilas, 1904-1928, Alksninė, — JAV
 Jakulevičius Petras, 1910-1937, Daugai, — — 1958 antru
 kartu išvežtas į Sibirą, ten išprotėjęs, Kaune
 Janauskas Jonas, 1884-1907, Varsėdžiai, žuvo Sibire, —

Jančiauskas Antanas, 1910-1938, Suv. Kalvarija, — — A. Pa-
nemunės altaristas

Jančiauskas Antanas, 1860-1883, Tytuvėnai, po karo — —

Jančiauskas Povilas, 1904-1929, Lekečiai, — — Daukšių kleb.

Janeliūnas Juozas, 1889-1915, Ginteliškė, ? ? —

Jankauskas-Jankus Lionginas, 1912-1939, Švėkšna, 1968 JAV, —

Jankevičius Jurgis, 1894-1922, ? ? ? —

Jankevičius Mykolas, 1881-1906, Kaltinėnai, po karo —

Jankevičius Povilas, 1908-1934, Utena, — — Subačiaus kleb.

Janulaitis Juozas, 1868-1891, Nemakščiai, po karo ? —

Janulaitis Pranas, 1874-1898, Betygala, po karo — —

Janušaitis Aloyzas, 1901-1929, Kretinga, — — Pociūnėlių
klebonas

Janušėvičius Paulius, 1866-1890, Kaunas, po karo — —

Janušaitis Jonas, 1880-1916, Riečiai, grįžęs iš Sibiro, 1970 Riečiuose,

Jarašiūnas Alfonsas, 1911-1935, Pakruojis, 1955, Pakruojuje, —

Jarašiūnas Juozas, 1874-1899, Varniai, po karo ? —

Jareckas Bronius, 1908-1936, Panevėžys, — — Joniškėlio kleb.

Jarušėvičius Juozas, 1906-1933, Beizionys, 1971 Onuškyje, —

Jasas Petras, 1910-1933, Plungė, — — Kruopių klebonas

Jasenauskas Adomas, MIC, 1884-1909, Panevėžys, 1944 Kaune, —

Jasienskis Povilas, 1894-1917, Kiaunoriai, 1964 Meškuičiuose, —

Jasinskis Juozas, 1873-1896, Kupreliškis, po karo ? —

Jasukaitis Juozas, 1900-1928, Čekiškės, — — Čekiškės kleb.

Jasukaitis Jurgis, 1906-1933, Stačiūnai, ? ? —

Jašmantas Antanas, MIC, 1906-1937, Žem. Kalvarija, — —

Valkininkų altaristas

Jatulis Jonas, 1908-1935, Skriaudžiai, — — Antalieptės kleb.

Jaudegis Albinas, 1906-1932, Kaunas, — — Miroslavo kleb.

Jaunius Aloyzas, 1895-1921, Kėdainiai, — — JAV

Jazdauskis Konstant., 1875-1899, N. Žagarė, po karo ? —

Jezukevičius Vladas, 1886-1909, Stakliškės, 1959 Stakliškėse, —

Jocas Stasys, 1899-1925, Raseiniai, 1967 Platelioose, —

Jocius Antanas, 1893-1916, Kaunas, ? ? —

Jodelis Antanas, 1913-1938, Kaunas, — — Rudiškių kleb.

Jodelis Mykolas, 1907-1933, Lukštai, grįžęs iš Sibiro, 1968 Kaune, —

Jogminas Jonas, 1874-1898, Ukrainai, po karo ? —

Jokūbaitis Pranas, 1910-1935, Radviliškis, — — JAV

Jokubauskas Eugen. 1907-1939, Vilijampolė, — — Žemųjų kleb.

Jokubauskis Feliksas, 1912-1939, Ramygala, — — Brazilija

Jokubauskis Stanislov. 1880-1905, Kaunas, 1947 Kaune, —

Jokubauskis Teodoras, 1911-1936, Kaunas, po 8 metų Sibiro, 1961
Mosėdyje, —

Jokūbonis Jonas, 1910-1938, Šančiai, — — Krakių kleb.

Jonaitis Martynas, 1890-1914, Alytus, ? ? —
Jonkaitis Vincas, 1895-1929, Kučiūnai, grįžęs iš Sibiro, 1960 Kret-
kampyje, —
Josiukas Juozas, 1893-1917, Būdvietis, 1965 Kaune, —
Jucis Jonas, 1885-1908, Panevėžys, 1948 Panevėžyje, —
Jukna Augustinas, 1873-1896, Onuškis, po karo ? —
Juknevičius Andrius, 1882-1907, Merkinė, 1941 nužudytas, —
Juknevičius Juozas, 1906-1934, Klaipėda, — — Rietavo altar.
Juknevičius Povilas, 1904-1930, Kaunas, — — JAV
Juknys Rapolas, 1875-1899, Kietaviškės, 1959 Kietaviškėse, —
Juodagalvis Juozas, 1907-1939, Onuškis, — — Viln. šv. Dvasios
važn. vikaras
Juodaitis Justinas, 1889-1923, Telšiai, išbuvęs Sibire 12 metų, 1969
Kražiuose, —
Juodeika Jonas, 1902-1927, Rumšiškės, 1969 JAV, —
Juodokas Mykolas, 1891-1914, Silatė, 1959 Laukuvoje, —
Juodviršis Jonas, 1874-1911, Kaimelis, po karo ? —
Juozaitis Juozas, 1895-?, be pareigų, 1955 Gražiškuose, —
Juozapavičius Antanas, 1872-1895, Nauj. Varniai, po karo ? —
Juozapavičius Pranas, 1912-1939, Kaunas, — — Kauno ba-
zilikos administratorius
Juozevičius Juozas, 1909-1936, Troškūnai, — — JAV
Juraitis Juozas, 1890-1914, Širvintai, 1962 Žiežmariuose, —
Jurgelevičius Simas, 1881-1908, Viduklė, 1966 Gargžduose, —
Jurkus Klemensas, 1893-1921, karo kepelionas, ? ? —
Jurkus Leonas, 1905-1931, Vaičiaičiai, nušautas Nerimdaičiuose
1954, —
Juršėnas Kazys, 1886-1912, Antalieptė, — — 1926-33 Sovietų
kalėjimuose, JAV
Jusaitis Antanas 1871-1895, Barzdai, po karo Barzduose, —
Juška Antanas, 1906-1929, Panevėžys, — — švendriškių kleb.
Juška Antanas, 1913-1940, — — — JAV
Juškevičius Juozas, SJ, 1900-1937, Pagryžuvys, — — Liduo-
kių klebonas
Juškevičius Kazys, 1906-1933, A. Panemunė, — — Plu-
tiškių klebonas
Juškys Izidorius, 1905-1934, Šaukėnai, — — Vainuto kleb.

Kačergius Klemensas, MIC, 1907-1931, Marijampolė, 1966 Alvite, —
Kadžius Alfonsas, 1910-1934, Naujamiestis, — — Vadaktėlių kl.
Kairys Povilas, 1891-1914, Jūžintai, ? ? —
Kamarauskas Jonas, 1907-1933, šešuolėliai, 1953 šešuolėliuose, —
Kalvaitis Jonas, 1884-1908, Upynas, žuvo Sibire, —
Kanoverskis Juozas, 1912-1940, — 1964 Darsūniškyje, —

Kapočius Feliksas, 1895-1918, Kaunas, 1971 JAV, —
 Karalevičius Vaclovas, 1911-1937, Šakiai, — — JAV
 Karalius Pijus, 1887-1914, Vilkaviškis, 1955 JAV, —
 Karaška Juozas, 1905-1933, Pagiriai, — — nekunigauja
 Kardauskas Antanas, 1912-1937, Liudvinavas, — — JAV
 Kardauskas Jonas, 1904-1928, Alksnėnai, — — JAV
 Karevičius Prancišk., MIC, 1861-1886, Marijampolė, 1945 Marijampolėje, —
 Kariačka Zenonas, 1890-1914, Klovainiai, po karo Krinčine, —
 Karosas Antanas vysk. 1856-1883, Vilkaviškis, 1947 Marijampolėje, —
 Karosas Mykolas, 1878-1901, Šeduva, 1955 Šeduvoje, —
 Kartošius Vaclovas, 1912-1936, Joniškėlis, 1955 Joniškėlyje, —
 Karvelis Antanas, 1867-1893, Šilalė, po karo — —
 Karvelis Pranas, 1906-1934, Josvainiai, — — Panoterių kleb.
 Kasčiukas Petras, 1884-1912, Josvainiai, 1967 Šiluvoje, —
 Kasperiūnas Nikodemus, 1872-1896, Skapiškis, 1955 ? —
 Katela Paulius, 1886-1909, Šiluva, 1948 Šiluvoje, —
 Katilius Juozas, 1871-1894, Liubavas, 1954 Daukšiuose, —
 Katilius Kazys, 1909-1932, Alytus, — — neina kun. pareig.
 Katilius Mykolas, 1876-1901, Didvyžiai, nušautas karo metu, —
 Katinas Juozas, 1900-1929, Kurkliai, — Kulvos klebonas
 Katinas Mykolas, 1901-1927, Kurtuvėnai, 1958 netoli Kėdainių, —
 Kaubė Antanas, 1899-1931, Skirsnemunė, — — Tirkšlių altar.
 Kaušyla Jonas, 1911-1936, Pivašiūnai, — — Bagaslaviškio klebonas
 Kaunas Salemonas, 1895-1922, Veisiejai, 1964 Vokietioje, —
 Kavaliauskas Kazys, 1911-1936, Balninkai, — — JAV
 Kazakaitis Mykolas, 1876-1899, Ugioniai, po karo, —
 Kazakas Julijonas, 1886-1910, Marijampolė, 1960 Marijampolėj, —
 Kazakauskas Bronius, 1879-1905, Raguvėlė, — — ligonis Pakruojuje
 Kazakevičius Jurgis, 1880-1915, Spirakiai, po karo, —
 Kazakevičius Kazys, 1907-1934, Zapyškis, 1968 Išlauže, —
 Kazėnas Jonas, 1906-1932, Strėvininkai, ? ? —
 Kazlauskas Antanas, MIC, 1907-1933, Marijampolė, — — Australijoje
 Kazlauskas Antanas, 1909-1934, Šiluva, — — Pernaravos klebonas
 Kazlauskas Jonas, 1906-1933, Viliūnai, — — Stakliškių kleb.
 Kazlauskas Julius, 1906-1932, Skirsnemunė, — — Maironių klebonas
 Kazlauskas Jurgis, 1906-1932, Zibalai, 1942 Zibaluose, —
 Kazlauskas Kazys, 1865-1892, Lapės, po karo — —

Kazlauskas Pranas, 1861-1891, Šatės, po karo — —
 Keblaitis Antanas, 1900-1923, karo kapelionas, 1965 Balbieriškyje —
 Kemėšis Aleksandras, 1871-1897, Lieplaukė, po karo — —
 Kemėšis Fabijonas, 1880-1902, Dotnuva, 1954 Sibire, Marijanske, —
 Kemzūra Stasys, 1899-1923, Labūnava, — — Paliepių kleb.
 Kenstavičius Domininkaas, 1910-1936, Darbėnai, — — Vokiet.
 Keraitis Antanas, 1879-1903, Krinčinas, po karo — —
 Keršulis Kazimieras, 1885-1917, Gargždai, ? ? —
 Keršulis Lionginas, 1914-1939, Vyžuonos, — — Spirakių kleb.
 Kessler Leonas-Maternus, OFM Cap., 1902-1930, Šiauliai, 1969
 Vokietijoje, —
 Keturakis Alfonsas, 1904-1932, Čekiškė, — — Paštuvos kleb.
 Kiela Antanas, 1889-1923, Tirkšliai, — — Paežerės klebonas
 Kiemėšis Vincas, 1865-1888, Kupiškis, po karo ? —
 Kietis Antanas, 1907-1934, Skapiškis, — — Ančiškių kleb.
 Kinderis Aleksandras, 1898-1933, Truikiniai, 1961 Klaipėdoje, —
 Kippas Jonas, SJ., 1884-1914, Kaunas, ? Vokietijoje, —
 Kireilis Fabijonas, 1912-1939, Panevėžys, — — JAV
 Kirkilas Mykolas, 1911-1936, Šeduva, — — JAV
 Kirlys Matas, 1872-1897 Vabalninkas, 1958 Vabalninke, —
 Kirna Jonas, 1889-1912, Naujamiestis, 1955 Naujamiestyje, —
 Kiršinas Kazimieras, 1865-1888, Daugailiai, po karo ? —
 Kirvelaitis Pijus, 1896-1919, Kaunas, 1953 JAV,
 Kisielis Klemas, 1880-1904, Pušalotas, ? ? —
 Kiškis Stasys, 1900-1934, Kaišiadorys, — — Jiezno altaristas
 Kizlaitis Vincas, 1895-1920, Tabariškės, — — Alksnėnų kleb.
 Kleiba Adolfas, 1884-1909, Kužiai, ? ? —
 Kliausis Ignas, 1893-1921, Jurbarkas, 1964 Šiauliuose, —
 Klimas Aloyzas, 1907-1932, Saudininkai, 1971 JAV, —
 Klimas Bronius, 1912-1940, — — Musninkų klebonas
 Klimas Leonas, 1902-1933, Kampiškės, — — JAV
 Klimavičius Alfonsas, 1913-1937, Tauragė, — — Karklėnų kl.
 Klimavičius Jonas, 1902-1933, Kurkliai, — — Bukonių kleb.
 Klionauskas Pranas, 1876-1905, Sartininkai, po karo ? —
 Klovas Henrikas, 1910-1937, Jonava, — — nekunigauja
 Klovas Kazys, 1910-1936, Skuodas, 1971 Palangoje, —
 Klumbys Justinas, 1912-1939, Kaunas, — — JAV
 Klumbys Romanas, 1914-1937, Šiauliai, — — JAV
 Knipavičius Valer. 1890-1914, Judrėnai, ? ? —
 Kocėnas Aleksandr. 1914-1938, Giedraičiai, ? —
 Korsakas Julius, 1895-1921, Kairiai, 1957 JAV, —
 Korzonas Paulius, 1878-1900, Joniškis, po karo, —
 Kostrickas Juozas, 1909-1937, Kelmė, ? žuvo Sibire, —
 Kozakevičius Kostas, 1885-1911, Bukonys, po karo ? —

Krasauskas Rapolas, 1913-1937, Šiaulėnai, — — Italijoje
 Kraujalis Juozas, 1881-1904, Gelvonai, 1941 Gelvonuose, —
 Krenčius Antanas, 1907-1935, Vegeriai, ? grįžęs iš Sibiro, —
 Krišaitis Antanas, 1889-1914, Saločiai, 1961 Panevėžyje, —
 Kriščiūnas Jonas, 1896-1919, Kamajai, grįžęs iš Sibiro, 1968 Vy-
 žuonose, —
 Kriščiūnas Juozas, 1911-1935, Plokščiai, — — Kučiūnų kleb.
 Kriščiūnas Kazys, 1882-1906, Pasvalys, niekintas kom. spaudoje,
 1965 Pasvalyje, —
 Kriščiukaitis Jonas, 1866-1891, Marijampolė, 1946 Italijoje, —
 Krištanaitis Stasys, 1912-1939, Biržai, — — Vabalninko altar.
 Krištolaitis Jonas, 1879-1902, Keturvalakiai, po karo ? —
 Krivickas Jonas, 1914-1938, Traupis, — — JAV
 Kryžanauskas Antanas, 1862-1885, Šateikiai, po karo ? —
 Kryžanauskas Povilas, 1885-1911, Šančiai, 1967 Ukmergėje, —
 Krupavičius Mykolas, 1885-1914, S. Kalvarija, 1970 JAV,
 Kruša Antanas, 1900-1925, Telšiai, ? Sibire, —
 Krušnauskas Kazys, 1904-1929, Sasnava, — — Skriaudžių alt.
 Krūvelis Albinas, 1907-1930, Pavesninkai, ? Sibire, —
 Krūvelis Martynas, 1886-1910, Žvirgždaičiai, 1954 Veisiejuose, —
 Krūvelis Pranas, 1866-1891, Ūdrija, 1953 Ūdrijoje, —
 Kružikas Jonas, 1905-1932, Šlavantai, 1954 Alvite, —
 Kubilius Jonas, 1906-1931, Šilavotas, — — Santaikos kleb.
 Kučinskas Jonas, 1908-1937, Telšiai, — — JAV
 Kučinskas Povilas 1913-1936, ligonis, — — Vilniaus ŠŠ.
 Petro ir Povilo bažn. mansijonar.
 Kudirka Jonas, 1852-1880, Kaunas, po karo ? —
 Kudirka Juozas, OFM, 1866-1889, Dambrava, po karo —
 Kudirka Jurgis, 1902-1934, Šiauliai, — — Baisiogalos altar.
 Kudirka Kazys, 1906-1931, Prienai, — — Paežerėlių klebon.
 Kudirka Vincas, 1880-1904, Skriaudžiai, 1951 Višakio Rūdoje, —
 Kudirka Vincas, 1884-1907, Paežerėliai, 1950 Nemiruose, —
 Kukta Juozapas vysk. 1873-1898, Kaišiadorys, 1942 Kaišiadoryse, —
 Kulvelis Vladas, 1913-1939, Ylakiai, — — JAV nekunigauja
 Kungis Antanas, 1872-1897, Truskava, po karo ? —
 Kuodis Rapolas, 1893-1919, Telšiai, — — Žem. Naumies-
 čio altaristas
 Kuprevičius Julius, 1883-1907, Daunoriai, ? —
 Kuprys Kostas, 1884-1910, Akmenė, ? ? —
 Kupstaitis Juozas, 1907-1933, Panevėžys, — — Gižų klebon.
 Kupstas Valdas, 1904-1927, Antašava, 1970 Panevėžyje, —
 Kuraitis Pranas, 1883-1907, Kaunas, grįžęs iš Sibiro, 1964 Kaune, —
 Kurliandskis Stasys, 1867-1893, Žeimelis, po karo ? —
 Kuzmickas Jonas, 1913-1936, Kaunas, — — Anglijoje

Kuzmickas Petras, 1910-1932, Utena, — — Salamiesčio kleb.
 Kuzminskas Jonas, 1873-1900, Šiauliai, po karo ? —
 Kuzminskas Kazys, 1906-1933, Krinčinas, — — JAV

Labanauskas Aleksandr., 1904-1937, Griškabūdis, — — Min-
 daugų klebonas

Labanauskas Ignas, 1885-1908, Ramygala, vok. okup. metu, —
 Ladyga Jonas, 1869-1894, Gulbinai, 1930-33 m. Sovietų kalėjime,
 po karo, —

Lagys Povilas, 1889-1915, Kuliai, 1961 užmuštas Kretingoje, —
 Lajauskas Matas, 1872-1897, Molėtai, 1941 nužudytas ? —

Laniauskas Juozas, 1892-1915, Biržai, — — Biržų altaristas
 Lapė Alfonsas, 1908-1933, Kaunas, — — Šančių klebonas

Lapelis Petras, 1889-1914, Švėkšna, 1950 JAV, —

Lapinskas Jonas, 1904-1930, Kazliškis, — — Klovainių kleb.

Lapinskas Kazys, 1904-1930, Kaunas, — — Panevėžiuo kleb.

Lapis Justinas, 1884-1907, Šiauliai, 1967 Šiauliuose, —

Laskauskas Petras, 1903-1930, Butrimonys, — — Merkinės kl.

Lašas Balys, 1891-1918, Žarėnai, — — Medingėnų kleb.

Latvėnas Jurgis, 1894-1920, Kaunas, 1959 Šiauliuose, —

Latvis Jonas, 1888-1911, Kvėdarna, 1961 Nerimdaičiuose, —

Laukaitis Juozas, 1873-1897, Seirijai, ? Sibire, —

Laukšas Benediktas, 1870-1896, Dotnuva, po karo ? —

Laurenčikas Juozas, 1885-1909, Dusetos, grįžęs iš Sibiro, po 1965
 Užpaliuose, —

Lažinskas Petras, 1912-1936, Kaunas, — — Joniškio kleb.

Lechavičius Juozas, 1906-1932, Viešvilė, — — JAV

Lengvinas Domininkas, 1914-1940, — — — Kanadoje

Leonas Pranas, 1892-1915, Garliava, — — Garliavos altar.

Leparskis Jonas, 1866-1889, Lygumai, po karo ? —

Leščinskas Vincas, 1904-1935, Mitkaičiai, — — Argentinoj

Lėvanas Aleksandras, 1905-1935, Kaunas, — — nekunigauja

Lialis Felicijonas, 1870-1892, Pumpėnai, po karo ? —

Liasauskis Juozas, 1861-1885, Kaunas, 1958 Kaune, —

Liaugaudas Pranas, 1861-1885, Alsėdžiai, po karo —

Liaus Bronius, 1872-1895, Kaunas, 1941 m. —

Liepa Petras, 1907-1933, Geidžiūnai, ? Sibire trauk, suvažin., —

Liepa Petras, 1886-1912, Viešintos, ? žuvo Sibire, —

Liepinis Augustinas, 1896-1921, Panevėžys, — — Panemu-
 nio klebonas

Liesevičius Kazys, 1883-1909, Giedraičiai, po 6 metų Sibiro, 1963
 Zibaluose, —

Liesius Antanas, MIC., 1912-1939, Marijampolė, — — Za-
 rasų altaristas

Liesius Antanas, MIC, 1906-1933, Marijampolė, — — grįžęs iš Sibiro psichinis ligonis
 Ligeika Balys, 1908-1936, Krosna, grįžo iš Sibiro 1965 m., 1971 Rudaminoje, —
 Linartas Donatas, 1879-1897, Nedzingė, ? Sibire, —
 Lingys Pranas, 1904-1936, Liškiava, — — Pakuonio klebon.
 Lipniūnas Alfonsas 1905-1930, Panevėžys, Kalintas nacių kacet., 1945 Lenkijoje, —
 Litvinavičius Pranas, 1905-1934, Vainutas, — — Vėžaičių kb.
 Liubšys Juozas, 1871-1896, Joniškėlis, po karo ? —
 Liukas Rapolas, 1913-1938, Kaunas, — — Petrašiūnų kleb.
 Liūlys Tadas, 1890-1917, Nevarėnai, 1957 Stalgėnuose, —
 Liutkevičius Juozas, 1906-1930, Žem. Panemunė, — — Nerimdaičių klebonas
 Liuikus Petras, 1904-1933, Žiliniai, ? Sibire, —
 Lygnugaris Petras, 1909-1935, Plungė, — — Telšių altar.
 Lygutas Stasys, 1899-1935, Nemakščiai, — — Kaune be pareigų
 Lomanas Juozas, 1899-1923, Antalieptė, grįžęs iš Sibiro, 1959 Linkuvoje, —
 Loeslein Paulius-Archangelas, OFM Cap. 1903-1930, Plungė, — — Vokietijoje
 Luckus Juozas, 1883-1908, be pareigų, po karo ? —
 Luckus Juozas, 1885-1909, Prienai, 1965 Prienuose, —
 Lukošius Leonas, 1905-1929, Utena, — — JAV
 Lukošius Boleslovas, SDB, 1902-1936, Kaunas-Vilijamp., 1971 Gruzduose, —
 Lukošius Jonas, 1912-1935, Žukančiai, — — Rubikų kleb.
 Lumbė Mamertas, 1884-1908, Šančiai, 1943 Šančiuose, —

 Macaitis Alfonsas, 1901-1934, Kaunas, po 1965 Baptuose, —
 Macelis Kazys-Rokas, OFM Cap., 1902-1927 Petrašiūnai, — — Sartininkų klebonas
 Maciejauskas Polikarp. 1891-1914, Kolainiai, 1965 Vidsodyje, —
 Maculevičius Antanas, 1882-1905, Saldutiškis, 1968 Saldutiškyje, —
 Mačiulaitis Juozas, 1903-1927, Alvitai, 1967 JAV, —
 Mačys Pranas, 1891-1918, Ukmergė, — — Vieksnių mansij.
 Maknavičius-Maknys Jonas, 1908-1931, Klaipėda, — — JAV
 Malakauskis Petras, 1889-1913, Kaunas, po karo ? —
 Mališauskas Juozas, 1891-1915, be pareigų, grįžęs iš Sibiro, 1961 Panevėžiukyje, —
 Manelis Pranas, 1907-1931, Vilkaviškis, — — JAV
 Mankeliūnas Vytautas, 1912-1936, Kaišiadorys, — — Kolumbijoje

Mantvydas Juozas, 1904-1929, Lenkimai, — — Lieplaukės klebonas
 Marcinkevičius-Martinkus Petras, 1899-1923, Kaunas, — — Vandžioagalės altaristas
 Marcinkus Jonas, 1905-1928, Šiauliai, 1971 Joniškyje, —
 Marčiukonis Juozas, 1914-1937, Seirijai, ? ? —
 Marčiulionis Juozas, 1909-1934, Rumbony, — — 1940 m. bolševikų kalėjime, JAV
 Margevičius Petras, 1880-1914, Ėriškiai, ? ? —
 Markelis Jonas, 1881-1904, be pareigų, po karo ? —
 Markevičius Petras, 1912-1936, Vabalnininkas, — — Biliakiemio klebonas
 Markuckis Leonas, 1889-1912, Musninkai, 1963 Musninkuose, —
 Marma Kazimieras, 1878-1902, Krakės, po karo Kelmėje, —
 Martinaitis Jurgis, 1863-1897, Šimonys, po karo ? —
 Martinkus Vaclovas, 1909-1935, Mažeikiai, — — JAV
 Martišius Feliksas, 1879-1903, Prienai, 1956 Prienuose, —
 Martusevičius Juozas, 1892-1916, Kuliai, — — Didkiemio klb.
 Martušis Stasys-Lucijus, OFM, 1915-1939, Kaunas, ? ? —
 Masaitis Aleksandras, 1906-1935, Kaunas, — — Ukmergės altaristas
 Masilionis Pranas, SJ., 1902-1927, Pagryžuvys, — — Kriklėnų klebonas
 Masiokas Bronius, 1901-1928, Dabužiai, — — Miežiškyje ligonis
 Masiulis Domas, 1907-1933, Tūbinės, 1944 žuvo auto nelaim. —
 Maslauskas Vladas, 1888-1914, Krosna, 1964 Alvite, —
 Masys Aleksandras, 1911-1940, — — — Sudeikių kleb.
 Mateiionis Juozas, 1893-1922, Panemunėlis, grįžęs iš Sibiro, 1964 Utenoje, —
 Matiukas Lionginas, 1913-1940, ? ? 1966 Pažėruose, —
 Matulaitis- Labukas, Juozas, 1894-1918, Kaišiadorys, — — vyskupas Kaune
 Matulaitis Kazys, 1856-1891, Marijampolė, 1944 Marijampolėje, —
 Matulaitis Juozas, 1912-1935, Šakiai, — — Liudvinavo kleb.
 Matulevičius Juozas, Matulis, 1900-1925, Rozalimas, — — teistas už pavardės sutrumpinimą, Lapių klebonas
 Matulevičius Juozas, 1914-1940, — — — Simno klebonas
 Matuliauskas Jonas, 1899-1928, Kirdeikiai, 1968 Krekenavoje, —
 Matulionis Antanas, 1899-1925, Notėnai, ? ? —
 Matulionis Teofilis, vysk. 1873-1900, Kaunas, du kartus kalintas rusų kalėjimuose ir Sibire, 1962 Šeduvoje, —
 Matulis Jeronimas, 1909-1939, Subačius, — — nekunigaūja

Matulis Jonas, 1904-1931, Duokiškis, Išbuvęs Sibire 7 m., 1967 Gulbinėnuose, —

Matusas Jonas, 1899-1924, Kaunas, 1962 JAV,

Matusevičius Bronius, 1905-1935, Dotnuva, — — Ugionių kl.

Mazūra Juozas, 1883-1908, Zarasai, ? ?

Mažeika Antanas, 1901-1928, Joniškis (Kaiš.), Po 10 metų Sibiro 1962 ? —

Mažeika Antanas, 1908-1931, Pamūšis, 1966 Kupiškėje, —

Mažeika Stasys, 1893-1924, Naumiestis, 1961 Švėkšnoje, —

Mažeika Stasys, MIC, 1905-1932, Panevėžys, — — Maskvoj kl.

Maželis Petras, vysk. 1894-1923, Telšiai, 1966 Telšiuose, —

Mažonas Vladas, MIC, 1881-1906, Marijampolė, 1945 Sibire, —

Meidus Juozas, 1907-1934, Kaišiadorys, — — Altaristas Viešniuose

Mėlys Juozas, 1881-1909, Pandėlys, 1969 Traupyje, —

Memgaudas Pranas, 1908-1935, Naumiestis, ? ? —

Merkevičius Vincas, 1870-1896, Lukšiai, 1961 Lukšiuose, —

Merkys Juozas, 1916-1940, — — — — Skiemonių kleb.

Meškauskas Anicetas, 1885-1912, Skiemonyš, — — Raguvos altaristas

Meškauskas Juozas, 1889-1914, Kaunas, 1951 JAV, —

Meškauskas Pranas, MIC, 1869-1892, Žem. Kalvarija, po karo ? —

Meškėnas Kazys, 1896-1920, Birštonas, 1954 ? —

Mickevičius Juozas, 1906-1929, Panevėžys, — — Lėno kleb.

Mieldažys Antanas, 1907-1931, Plutiškės, — — Krokialaukio klebonas

Mieleška Vincas, 1893-1915, Kaunas, buvęs Sibire 10 m., 1963 Kaune, —

Mieliauskas Vincas, 1905-1929, Liubavas, 1960 Sasnavoje, —

Mikalčius Juozas, 1911-1934, Radviliškis, — — Argentinoje nekunigauja

Mikalojūnas Povilas, 1907-1934, Subačius, ? ? —

Mikelinskas Jurgis, 1889-1914, Debeikiai, 1940-41 bolševikų kalinčas, 1957 Debeikiuose, —

Mikeliūnas Mykolas, 1903-1939, Rokiškis, — — ligonis Užpaliuose

Mikelkevičius Stasys, 1889-1912, Miroslavas, — — Kazlų Rūdos altaristas

Miknevičius Kazys, 1890-1915, Videniškės, — — Molėtų alt.

Mikonis Antanas, 1906-1933, Šilai, 1969 Šiluose, —

Mikšys Domininkas, 1872-1898, Kulautuva, 1953 Kulautuvoje, —

Mikučionis Jonas, 1898-1928, Šešuoliai, 1953 ? —

Mikutis Petras, 1912-1939, Vandžiogala, — — Paupio kleb.

Mileika Aleksandras, 1881-1904, Vyžuonos, nužudytas ? —

Miliauskas Kazys, 1913-1937, A. Panemunė, 1940-41 kalintas, 1968
 Brazilijoje, —
 Milius Antanas, 1907-1933, Vilkaviškis, — — Brazilijoje
 Milvydas Vladas, 1886-1907, be pareigų, 1964 Šeduvoje, —
 Minevičius Juozas, 1888-1913, Vievis, 1957 ? —
 Mineikis Juozas, 1895-1920, Palėvenė, ? ? —
 Mintaučkis Jonas, 1914-1940, — — Kaišiadorių kleb.
 Mironas Vladas, 1880-1904, Daugai, 1953 Vladimiro kalėjime, —
 Mirskis Pranas, 1878-1908, Šaukotas, po karo, —
 Misevičius Antanas, 1902-1927, Ramygala, — — Papilio kleb.
 Mylimas Aleksandras, 1886-1911, Kvėdarna, ? ? —
 Mockus Jonas, 1903-1928, Lazdijai, 1960 JAV, —
 Mockus Kazys, 1899-1932, Barstyčiai, — — Tauragės altar.
 Mockus Vincas, 1869-1892, Vosiliškės, po karo ? —
 Morkelis Morkus, 1892-1916, Kaunas, 1957 Kelmėje, —
 Morkys Paulius, 1868-1891, Pikeliai, o karo ? —
 Morkūnas Simanas, 1902-1933, Kaunas, — — JAV
 Morkvėnas Jonas, 1907-1935, Spitrenai, — — Pandėlio kleb.
 Motekaitis Vytautas, 1914-1936, Gaurė, — — Gargždų altar.
 Mozūras Kazys, 1989-1925, Daugailiai, — — Pasvalyje ligon.
 Musteikis Kazys, 1874-1899, Jurdaičiai, po karo ? —
 Musteikis Leonardas, 1911-1938, Dusetos, — — JAV

 Nagulevičius Jonas, 1900-1923, Panemunė, — — Nauja-
 miesčio altaristas
 Naikauskas Vladas, 1876-1901, Sėda, po karo ? —
 Nakas Matas, 1886-1912, Tauragnai, ? ? —
 Narbutas Titas, 1913-1937, Panevėžys, — — JAV
 Narjauskas Jurgis, 1876-1899, Telšiai, 1942 Telšiuose, —
 Narkevičius Aleksandras, 1891-1917, Skaudvilė, — — Kvė-
 darnos altaristas
 Narkus Antanas, 1910-1934, Budriai, 1965 JAV —
 Našlėnas Jonas, 1909-1935, Gargždai, — — Tenenių kleb.
 Naujokas Jonas, 1872-1895, Marijampolė, 1948 Ilguvoje, —
 Navickas Antanas, 1892-1928, Antazavė, — — Krekenavos al.
 Navickas Juozas, 1906-1932, Alytus, — — V. Vokietijoje
 Neciūnskas Zigmas 1912-1939, Nedzingė, — — Kalvių kleb.
 Neverauskas Augustin. 1887-1910, Marijampolė, 1964 JAV, —
 Niurka Juozas, 1913-1937, Užpaliai, — — Utenos klebonas
 Norbutas Juozas, 1886-1909, Kaunas, 1968 Šiluvoje, —
 Norkus Vincas, 1873-1904, Paberžė-Rastausk., 1958 Paberžėje-Ras-
 tausk. —
 Normantas Jonas, 1895-1920, Šančiai, po karo 5 m. kalėjime,
 1960 Kelmėje, —

Norvaiša Kazys, 1876-1899, Šėta, 1961 Šitoje, —
 Novelskis Bronius, 1905-1931, Bagaslaviškis, — — Alytaus
 I klebonas
 Novickis Jonas, 1864-?, Vieکشniai, 1941 nužudytas, —
 Novickas Justinas, MIC, 1885-1909, Marijampolė, — — Vil-
 niaus Kalvarijų bašn. altaristas
 Novodzielskis Albert. 1892-1917, Šatės, — — Plungės altar.

 Olšauskas Juozas, 1910-1937, Plungė, — — Kalnalio kleb.
 Olšauskas Kazys, 1911-1934, Telšiai, 1954 Sibire, —
 Oželis Jonas, 1894-1919, Deltuva, — — Deltuvos altaristas

 Paberžis Ignas, 1912-1938, Smilgiai, — — Viln. šv. Rapolo
 klebonas
 Pacevičius Balys, 1909-1936, Vieکشniai, — — Kanadoje
 Packevičius Juozas, MIC, 1907-1936, Kaunas, 1941 Kaune, —
 Padolskis Vinc., vysk. 1904-1927, Kaunas, 1960 Romoje, —
 Padolskis Vincas, 1908-1932, Dauکشiai, — — Marijamplės kleb.
 Pakalniškis Jonas, 1915-1939, Kaunas, — — JAV
 Paltarokas Kaz. vysk. 1875-1902, Panevėžys, 1958 Vilniuje, —
 Pakeltis Karolis, 1874-1905, Juozapavas, po karo ? —
 Paliukas Julijonas, 1872-1895, Karsakiškis, po karo —
 Palubinskas Antanas, 1882-1905, Marijampolė, 1941 Marijampolė, —
 Palukaitis Jonas, 1904-1927, Vilkaviškis, — — Alksninės kleb.
 Pangonis Antanas, 1912-1936, Pažėrai, — — veiverių klebon.
 Pankevičius Vaclovas, 1909-1937, Viktorinas, žuvęs Sibire, —
 Paransevičius Jurgis, 1904-1929, Vištutis, nacių kalintas Dachau,
 1962 JAV, —
 Paškavičius Mykolas, 1884-1908, Juodaičiai, po karo ? —
 Paškevičius Paulius, 1892-1918, Ziobiškis, — — Viešintų
 altaristas
 Paštukas Ambraziejus, 1871-1898, Panevėžiukas, po karo ? —
 Patašius Jonas, 1913-1937, Balbieriškis, — — JAV
 Patlaba Petras, 1904-1934, Telšiai, — — JAV
 Pauکشys Adolfas, 1904-1931, be pareigų, 1966 JAV, —
 Pauکشys Jonas, SJ, 1899- ?, Šiauliai, grįžęs iš Sibiro, 1965
 Ratnyčioje, —
 Pauکشys Bronius, SDB, 1897-1935, Vytėnai, 1966 Kaune, buvo Si-
 bire 10 m., —
 Pauکشys Juozas, 1908-1933, Pašaltuonis, ? ? —
 Paulauskas Juozas, 1891-1917, Varlaukė, — — Alsėdžių alt.
 Paulauskas Vaclovas 1910-1938, Salantai, — — JAV
 Paulavičius Konst. 1882-1906, Alytus, 1941 nužudytas vokiečių, —
 Pauliukas Bonavent., OP, 1885-1920, Raseiniai, 1956 JAV, —

Pauliukas Paulius, 1870-1893, Lyduokiai, 1962 Krekenavoje, —
 Paurys Antanas, 1885-1909, Užpaliai, 1968 Skapiškyje, —
 Pečiulis Augustinas, 1916-1940, — ?? —
 Peleckis Julius, 1885-1908, Taujėnai, 1 Taujėnuose, —
 Pelešynas Stepas, 1905-1933, Krekenava, — — Pabiržės kleb.
 Penkauskas Pranas, 1889-1913, Kaunas, 1950 Austrijoje, —
 Petraitis Alfonsas, 1905-1933, Semeliškės, — — JAV
 Petraitis Antanas, 1896-1924, Eržvilkas, išliko gyvas Červenėje,
 1955 JAV, —
 Petraitis Jonas, 1912-1937, Kaunas, — — Vokietijoje
 Petraitis Pranas, SDB, 1907-1932, Kaunas, išliko gyvas Červenėje,
 1948 Vokietijoje, —
 Petrauskas Antanas, MIC, 1881-1904, Žem. Kalvarija, 1944 Ukmer-
 gėje, —
 Petrauskas Domininkas, 1911-1936, Veviržėnai, — — Vokietij.
 Petrauskas Kazys, 1911-1934, Pajūralis, — — JAV
 Petrauskas Motiejus, 1889-1912, Marijampolė, 1964 Marijampolėje, —
 Petreleivičius Edvard. 1907-1939, Ukmergė, — — JAV nekun.
 Petrėnas Jonas, 1911-1935, Linkuva, 1940-41 kalintas bolševikų,
 1957 JAV, —
 Petrika Jonas, 1885-1908, Marijampolė, 1941 bolšev. nužudytas —
 Petrikas Konstant. 1911-1937, Sen. Varniai, — — Barstyčių kl.
 Petronaitis Antanas, 1905-1932, Žeimiai, — — Kretingos alt.
 Petrošius Jonas, 1888-1913, Kaunas, 1941 Kaune, —
 Pėstininkas Vladas, 1889-1913, Pilviškiai, grįžęs iš Sibiro, 1968
 Pilviškiuose, —
 Pieškus Domininkas, 1897-1921, Kiaukliai, 1961 Kiaukliuose, —
 Pikturna Vytautas, 1915-1939, Kaunas, — — nacių kalin-
 tas Dachau, JAV.
 Pilipaitis Juozas, 1903-1930, Sutkai, — — Aleksoto admin.
 Pilipavičius Juozas, 1905-1931, Telšiai, 11 —
 Piotrowski Jonas, 1862-1888, Puokė-Barščiai, po karo ? —
 Pivariūnas Kazys, 1910-1936, Alytus, — — Kazokiškių kleb.
 Plankis Jonas, 1911-1935, Betygala, — — JAV
 Pletkus Juozas, 1895-1921, Papilė, — — Telšių vyskupas
 Polonskis Vladas, 1881-1907, Marijampolė, grįžęs iš Sibiro, 1960
 Šiluvoje, —
 Pošys Petras, 1908-1934, Vajesiškis, 11 —
 Povilaitis Simonas, 1869-1892, Vilkaviškis, po karo ? —
 Povilaitis Andrius, 1876-1904, Alvitai, 1953 Vokietijoje,
 Povilaitis Jonas, 1902-1928, Kriukai, — — Radviliškio kleb.
 Povilaitis Jonas, 1906-1929, Juodeikiai, 1961 Kurtuvėnuose, —
 Povilaniš Vladas, 1881-1911, Vadokliai, po karo ? —
 Povilanskis Benedikt. 1903-1927, Žalpai, — — Karmėlavos
 klebonas

Povilonis Liudas, MIC, 1910-1934, Marijampolė, — — Telšių
 vysk. pagalbininkas
 Požėla Vladas 1913-1937, Šiauliai, — — Skirsnemunės kleb.
 Pragulbickas Juozas, 1903-1931, Batakliai, — — JAV
 Pranevičius Jonas, 1911-1936, Salakas, . — — Obelių kleb.
 Pranys Jonas, 1900-1925, Skaisgirys, — — Lenkijoje
 Prancūnas Povilas 1906-1933, Ariogala, — — Veliuonos kleb.
 Pratkėlis Leopoldas 1912-1938, Klovainiai, — — Debeikių kl.
 Prialgauskas Kazys, 1904-1925, Telšiai, — — Kuršėnų altar.
 Prijaugauskas Henrikas, 1902-1927, Imbrada, — — Velykių
 klebonas
 Pronckietis August. 1886-1910, Šaltiniai, — — Ligonis Šedu-
 voje
 Pronckietis Kazys, 1869-1894, Kėdainiai, 1926-33 Sovietų kalėj.,
 po karo, —
 Prunskis Juozas, 1907-1932, Kaunas, — — JAV
 Pudzimskas Motiejus, 1915-1940, — — — Vilkaviškio alt.
 Puišys Jonas, SDB, 1904-1932, Kaunas, 1945 Vokietijoje, —
 Pūkelis Juozas, 1893-1917, Šipyliai, 1970 Kėdainiuose, —
 Pukėnas Kazys, 1906-1932, karo kapel. — — Nemenčinės klb.
 Pukenis Kazys, 1898-1927, Salamiestis, ? ? —
 Pukys Povilas 1883-1913, Plungė, išbuvęs Sibire 10 m., 1964
 Žem. Kalvarijoje, —
 Pukys Rapolas, 1909-1936, Kaunas, 1969 Vilniuje, —
 Puleikis Juozas, 1874-1897, Šeduva, ? Šeduvoje, —
 Puleikis Kazys, 1906-1933, Kaunas, 1941 vokiečių suaudytas, —
 Puodžiūnas Antanas, 1896-1940, — — — Raudėnų kleb.
 Pupaleigis Stasys, 1887-1910, Kretinga, 1967 Papilėje, —
 Purauskas Petras, 1873-1898, Pakalniai, 1962 Rokiškyje, —
 Puriuškis Izidorius, 1910-1937, Pušalotas, — — Panevėžio
 altaristas
 Pusdešris Klemens. 1897-1923, Sintautai, 1953 Žem. Panemunėje, —
 Putris Stasys, 1878-1902, Akmenė, po karo ? — —
 Puzonas Liudas, 1911-1936, Vievis, — — Labanoro klebonas
 Pužiekis Juozas, 1874-1912, Kuktiškės, 1966 Pavoverėje, —

 Racevičius Aleksas, 1871-1894, Pūnia, 1955 Vilniuose, —
 Racevičius Antanas, 1874-1898, Rietavas, po karo ? —
 Racevičius Povilas, 1908-1933, Joniškis, 1941 nužudytas, —
 Račaitis Antanas, 1908-1936, Keturvalakiai, 1965 JAV, —
 Račas Petras, 1884-1909, Gruzdziai, ? ? —
 Račys Ipolitas, 1901-1927, Pajūris, 1964 JAV, —
 Račiūnas Antanas, 1907-1934, Kėdainiai, 1971 Gudžiūnuose, —
 Račiūnas Pranas, 1879-1902, Garliava, 1951 Garliavoje, —
 Račkauskas Anfanas, 1907-1934, Kuršėnai, — — JAV

Račkauskas Stasys, 1908-1934, Suv. Kalvarija, — — Liškia-
 vos klebonas
 Radavičius Balys, 1907-1935, Joniškis, — — Stačiūnų kleb.
 Radvilas Henrikas, 1913-1938, Tirkšliai, nušautas vokiečių 1944m.—
 Radušis Antanas, 1867-1890, Žem. Panemunė, po karo ? —
 Radvinauskas Vincas, 1911-1936, Ūdrija, — — JAV
 Radzvilas Adolfas, 1905-1930, Paliepiei, — — Šiaulių kleb.
 Radžiūnas Pranas, 1880-1903, Pajevonys, 1950 Vokietijoje, —
 Radžius Tadas, 1893-1917, Žeimelis, 1958 ? —
 Ragauskas Ignas, 1891-1914, Vyžuonos, 11 —
 Ragauskas Jonas, 1907-1935, Kupiškis, ekskunigis, 1967 Vilniuje, —
 Ragažinskas Paulius, 1912-1938, Debeikiai, — — JAV
 Raila Stasys, 1907-1933, Kaunas, — — JAV
 Rakauskas Jonas, 1912-1939, Kaunas, — — Ilguvos klebonas
 Rakickas Juozas, MIC, 1908-1934, Marijampolė, 1946 užmuštas ve-
 žant į Sibirą, —
 Ramanauskas Aleks. 1909-1936, Tytuvėnai, — — Kulautu-
 vos klebonas
 Ramanauskas Julius-Benvenutas, OFM, 1911-1938, Kaunas, —
 — JAV
 Ramanauskas Pranas, vysk., 1893-1917, Telšiai, buvęs Sibire, 1959
 Telšiuose, —
 Ramanauskas Stepas, 1905-1933, Suvainiškis, 1958 Smilgiuose, —
 Ramonas Pranas, 1894-1918, Mykoliškiai, 11 —
 Raščius Pranas, 1902-1929, Kriaunai, — — Krinčino kleb.
 Raštutis Nikodemus, 1881-1903, Kaunas, iki 1933 Sovietų kalėjime,
 1949 Vokietijoje, —
 Rauba Stasys, 1883-1906, Bartininkai, 1947 Vokietijoje, —
 Rauda Petras, 1894-1917, Zarasai, — — Svėdasų altaristas
 Rauduvė Petras, 1901-1925, Degučiai, — — Rokiškio altarist.
 Raugale Aloyzas, 1911-1936, Pandėlys, 11 —
 Razmantas Juozas, 1906-1937, Kovarskas, — — Žalpių kleb.
 Razminas Klemensas 1912-1936, Šiauliai, — — Italijoje
 Razminas Juozas, 1904-1932, Rumšiškės, Raudonės kleb.
 Razmus Adomas, 1869-1897, Vieviržėnai, po karo ? —
 Razumas Stasys, 1883-1907, Milašaičiai, 11 —
 Razutis Jurgis, 1911-1934, Kaunas, — — JAV
 Ražaitis Mykolas, 1893-1916, Vilkaviškis, 1959 JAV —
 Reičiūnas Vincas, 1908-1933, ? — — JAV ?
 Reiny Mečislovas, arkiv. 1884-1907, Vilkaviškis, 1953 Vladimiro
 kalėjime, —
 Reitelaitis Jonas, 1884-1913, Krikštonys, 1966 Krikštonyse, —
 Rekašius Liudvikas, 1876-1899, Ančiškis, 1965 Dapšionyse, —
 Remeikis Juozas, 1867-1890, Varlaukė, po karo ? —

Repčys Paulius, 1909-1937, Židikai, — — Užvenčio kleb.
 Riauba Antanas, 1902-1929, Burbiškis, po karo ? —
 Riauba Jurgis, 1910-1934, Prienai, ? Krasnojarske, —
 Ribikauskas Kazys, 1875-1901, Gegužinė, po karo ? —
 Ribokas Justinas, 1883-1908, Smilgiai, po karo ? —
 Rickevičius Kazys, 1890-1914, Vadžgirys, 1961 Kanadoje, —
 Ričkus Antanas, 1905-1932, Pakražantė, — — Platių kleb.
 Riethmeister Juozas, SJ, 1902-?, Kaunas, — — rytų
 Vokietijoje.
 Rimas Andrius, 1909-1933, Marijampolė, — — Baziūkų klb.
 Rimkevičius Stasys, SJ, 1904- ? Kaunas, grįžęs iš Sibiro, 1955
 Kaune, —
 Rimkus Stasys, 1912-1936, Kražiai, 1957 kalėjime, —
 Rimša Jonas, 1905-1930, ? ? — — Ramygalos alt.
 Rinkevičius Antanas, 1899-1925, Kaunas, — — Raudon-
 dvario altaris
 Riškus Alfonsas, 1908-1936, Švėkšna, — — Vokietijoje
 Rogovskis Jonas, 1908-1934, Rietavas, ? ? —
 Rožanskas Juozas, 1910-1935, Svėdasai, — — Pakruojo kleb.
 Rudaitis Juozas, 1871-1895, Balbieriškis, 1959 Balbieriškyje, —
 Rudzinskis Vincas, 1901-1925, Aliejai, — — Kanadoje
 Rudžionis Steponas, 1890-1915, Beižionys, ? Sibire, —
 Rugys Jonas, 1901-1927, Pažėrai, — — Šilalės altaris
 Ruibys Kazys, 1911-1935, Kaunas, — — JAV
 Ruibys-Radavičius Juozas, 1890-1916, Nemakščiai, 1961 Skaudvilėj,—
 Ruokis Jonas, 1897-1928, Butkiškė, — — JAV
 Ruseckas Klemensas, 1900-1928, Ilguva, 1953 Ilguvoje, —
 Ruseckas Mykolas, 1889-1914, Palonai, ? Palonuose, —
 Ruseckas Pijus, 1907-1931, Kybartai, 1946, Plutiškėse, —
 Rusinas Jonas, 1910-1937, Seirijai, — — Ketravalakio klebonas
 Ruša Stasys, 1913-1940, — — — Radviliškio altaris
 Ruškys Juozas, 1888-1912, Panevėžys, 1945 Panevėžyje, —
 Rutalė Juozas, 1912-1940, — — — Žem. Kalvarijos altar.
 Rutenis Bronius, 1884-1907, Krikštėnai, 1943 ? —
 Rutkauskas Albertas, OP, 1911-1939, Raseiniai, — — JAV
 Rutkauskas Jurgis, 1890-1918, Kartena, 1965 Akmenėje, —
 Ružė Pranas, 1912-1940, — — — Girdiškės klebonas

Sabaliauskas Adolfas, 1873-1896, Kaunas, 1950 Kaune, —
 Sabaliauskas Antanas, 1905-1932, Kaunas, — — JAV
 Sabaliauskas Eugen. SDB, 1912-1937, Vytėnai, — — Pagi-
 rių klebonas
 Sabaliauskas Napoleonas, 1873-1896, Čiobiškis, po karo ? —
 Sabas Antanas, SDB, 1907-1936, Kaunas, — — Kanadoje
 Sadauskas Antanas, 1910-1936, Šančiai, — — Leščių kleb.

Sadūnas Jonas, 1891-1915, Užuguostis, ? ? —
 Sakalauskas Bronius, 1899-1933, Kaunas, — — Šiaulių alt.
 Sakavičius Benedikt. 1911-1936, Šventežeris, buvęs Sibire, žuvo
 1964 auto nelaimėje —
 Sakevičius Jonas, MIC, 1907-1932, Marijampolė, — — Anglijos
 Sakutis Stasys, 1903-1929, Renavas, — — Skaudvilės altar.
 Samas-Samavičius Ant. 1885-1908, Užlieknė, 1965 Rietave, —
 Samuolis Salemonas, 1915-1940, — — — Šakių altarisas
 Sandanavičius Mečys, 1900-1925, Kaunas, 1964 JAV —
 Sarapas Stasys, 1872-1895, Šiauliai, po karo ? — —
 Saveikis Petras, 1891-1915, Dusetos, po karo ? — —
 Savukaitis Juozas, 1887-1909, Alizava, po karo ? —
 Sebastonis Atanazas, 1871-1896, Kud. Naumiestis, po karo ? —
 Sederavičius Kazys, 1870-1894, Liškiava, 1952 Liškiavoje, —
 Semenavičius Vincas, 1883-1908, Skirsnemunė, po karo ? — —
 Selickas Mykolas, 1909-1936, Truskava, 1970 Sidabrave, —
 Seniūnas Leonas, 1881-1924, Skriaudžiai, ? ? —
 Senkus Andrius, 1901-1924, Žalioji, — — JAV
 Senkus Jonas, MIC, 1869-1894, Kaunas, 1946 Marijampolėje, —
 Senkus Vincas, 1912-1938, Vieکشniai, — — Šačių klebonas
 Senulis Petras, 1909.-1937, Saločiai, — — Leliūnų kleb.
 Sidaravičius Antanas, 1902-1925, Vilkaviškis, 1951 JAV, —
 Siekliuckas Antanas, 1891-1915, Kulva, — — Žemimū altaris.
 Simaitis Antanas, 1897-1911, Telšiai, 1959 Salantuose, —
 Simanavičius Kazys 1911-1938, Vosyliškis, — — JAV
 Simonavičius Antanas, 1881-1909, Ariogala, po karo f —
 Simaška Edvardas, 1909-1936, Kaunas, — — Skarulių kleb.
 Simaška Vladas, 1896-1927, Šiaulėnai, — — Šiluvos altar.
 Simonaitis Antanas, 1910-1936, Penemunėlis, — -- Vosiūnų
 adm.
 Sirtautas Henrikas, 1908-1938, Tūbausiai, — — Tryškių kleb.
 Sirtautas Juozas, 1893-1918, Babtai, po karo ? — —
 Sirūnas Kazys, 1906-1930, Šiauliai, — — Kužių klebonas
 Sitavičius Jonas, 1896-1909," — 1951 ? —
 Sitka Petras, 1914-1940, — — — Sudargo administrat.
 Syrus Antanas, 1898-1923, Raudonė, 1970 Telšiuose, —
 Syrus Zigmąs, 1893-1915, Viksodis, ? ? —
 Skabeika Leonas, 1876-1899, Šiluva, po karo Lyduvėnuose, —
 Skardinskas Leonard. 1916-1939, Pumpėnai, — — Gėdžiūnų
 klebonas
 Skeltys Antanas, SDB, 1889-1914, Vytėnai, slapstėsi iki 1953, 1960
 Leipalingyje, —
 Skinderis Antanas, 1869-1892, Paežerė, po karo " ? —
 Skinkis Juozas, 1870-1894, Žem. Panemunė, 1942 Žem. Panem. —

Skirkevičius Juozas, 1903-1928, Vilnius, — — JAV
 Skirmontas Jonas, 1908-1933, Plateliai, — — Ylakių kleb.
 Skurkis Norbertas, 1904-1933, Panevėžys, — — Kaltanėnų
 klebonas
 Skvireckas Juozp. arkivysk. 1873-1899, Kaunas, 1959 Austrijoje, —
 Slabšinskas Mykolas, 1878-1909, Kriaunas ? ? —
 Slavynas Vincas, 1877-1900, ? 1957 JAV —
 Sležauskas Antanas, 1904-1934, Čiobiškis, — — Žilinių kleb.
 Smilgevičius Jurgis, 1902- ? Kaunas, — — Lyduvėnų kleb.
 Smilgius Jonas, 1869-1892, Šunskai, po karo ? —
 Sprainaitis Jonas, 1912-1940, — — — Alvito klebonas
 Spūdas Gasperas, 1891-1914, Krekenava, 1960 Gruzijoje, —
 Spūdas Ignas, 1877-1900, Pajūris, po karo ? —
 Spurgis Albinas, MIC 1907-1932, Šimonys, — — Australijoje
 Sragys Feliksas, 1860-1884, Plungė, po karo ? —
 Sruoginis Feliksas, 1897-1923, Braziūkai, 1969 Marijampolėje, —
 Sruoginis Juozas, 1867-1890, Sintautai, 1942 Sintautuose, —
 Staišys Antanas, 1871-1897, Meškuičiai, po karo, ? — —
 Stajušaitis Jonas, 1896-1919, Kamajai, partizanai nušovė Ramygalo-
 je, —
 Stakauskas Juozas, 1901-1926, Vilnius, — — Žasliuose ligon.
 Stakauskas Juozas, MIC, 1871-1895, Ukmergė, 1944 Kaune, —
 Stanaitis Juozas, 1892-1915, Leipalingis, po karo ? — —
 Stanevičius Anatol. 1902-1933, Jurbarkas. — — JAV
 Stanionis Antanas, 1889-1917, Salakas, ? ? —
 Stanislavačius Bron. 1913-1939, Kėdainiai, ? ? —
 Stankaitis Liudvik., 1877-1902, Tryškiai, po karo ? — —
 Stankevičius Juozas, 1903-1930, Kaunas, — — Kaune altaris.
 Stankevičius Motiej., 1892-1918, Aleksotas, 1956 Aleksote, —
 Stankūnas Juozas, 1908-1933, Kaunas, po 10 metų Sibiro, 1968
 Baptuose, —
 Stankūnas Vaclovas, 1903-1937, Šventoji, — — Kanadoje
 Stanulis Jonas, 1907-1932, Prienai, 1941 po kančių kalėjime, —
 Starkus Ignas, 1888-1911, Virbalis, 1956 JAV, —
 Stasiulis Juozas, 1895-1924, Vaiguva, — — Mažeikių altaris
 Stasiūnas Juozas, 1885-1910, Ryliškiai, — — Dauguose ligonis
 Stasutis Boleslov., 1909-1938, Deltuva, — — Pašvitinio kleb.
 Staševičius Adolfas, 1889-1938, Kietaviškės, po 1950 Sibire, —
 Staševičius Jonas, 1871-1893, Šaukėnai, po karo ? —
 Stašys Adolfas, 1905-1928, Panevėžys, — — JAV
 Staškevičius Jonas, 1910-1935, Šilutė, ? Sibire, —
 Staškūnas Pranas, 1909-1935, Ukmergė, — — Raseinių kleb.
 Statkevičius Juozas, 1911-1934, Vilkaviškis, 1958 Ūdrijoje, —
 Statkevičius Kazys, 1909-1933, Kelmė, — — Kauno Karmelit.
 klebonas

Staugaitis Justinas, vysk. 1866-1890, Telšiai, 1943 Telšiuose, —
 Steikūnas Jonas, 1878-1901, Kėdainiai, po karo 1 —
 Steponaitis Antanas, 1883-1908, Kaunas, 1964 JAV, —
 Steponaitis Justin. 1912-1937, Vilkaviškis, — — JAV
 Steponaitis Stasys, 1869-1892, Degučiai, miręs po karo ? —
 Steponavičius Kazys, 1904-1929, Telšiai, 1964 JAV, —
 Stirbys Vaclovas, 1912-1937, Šatės, — — Leckavos klebon.
 Stonys Anupras, 1887-1911, Rubikai, po karo ? —
 Stonys Mykolas, 1912-1939, Raguva, — — Salų klebonas
 Strakšas Pranas, 1875-1901, Panevėžys, 1967 Panevėžyje, —
 Strazdas Antanas, 1881-1905 Skuodas, po karo ? —
 Strazdas Petras, 1908-1933, Aviliai, 11 —
 Strazdas Vaclovas, 1898-1922, Ukmergė, 1952 Baziūkuose, —
 Strimaitis Vaclovas, 1905-1929, Meteliai, — — Lazdijų kleb.
 Strumyla Bronius, 1888-1914, Velykiai, ? ? —
 Stulginskis Pranas, 1887-1912, Pievėnai, ? ? —
 Stundžia Romas, 1901-1930, Nemaniūnai, — — Kauno semin.
 prokurat.
 Sugintas Benediktas, 1895-1919, Kaunas, — — JAV
 Survila Antanas, 1885-1910, Svėdasai, 1961 Svėdasuose, —
 Susnys Juozas, 1895-1920, Balninkai, 1961 Radviliškyje, —
 Sušinskas Alfonsas, 1909-1934, Panevėžys, 1940-41 kalėjime, 1966
 JAV, —
 Sutkevičius Adomas, 1877-1900, Lenkimai, po karo ? —
 Sužiedėlis Bernard. 1888-1912, Žiežmariai, kalintas nacių, grįžęs
 iš Sibiro 1967 Žiežmariuose, —
 Sventickas Jurgis, 1912-1937, Alytus, — — Seirijų klebonas
 Svilas Paulius, 1867-1893, Lygumai, po karo ? —
 Svirskis Julius, 1879-1910, Perloja, 1959 Perlojoje, —

 Šablevičius Kazys, 1905-1933, Gruzdžiai, 1965 Dotnuvoje, —
 Šakenis Julius, 1884-1907, Grinkiškis, 1962 Radviliškyje, —
 Šalčius Juozas, 1900-1924, Veiveriai, — — Kaune be pareigų
 Šalučka Paulius, 1867-1890, Kvetkai, po karo ? —
 Šamšonas Vytautas, 1913-1936, Deltuva, 1961 Imbrade užmuštas, —
 Šantaras Stasys 1909-1934, Užventis, — — JAV
 Šapnagis Matas, 1891-1917, 1 1 1 —
 Šapoka Leonas, 1909-1933, Pavandenė, — — Darbėnų kleb.
 Šatas Alfonsas, 1909-1935, Varėna, — — Skudutiškio kleb.
 Šateika Bronius, 1910-1937, Anykščiai, 1970 JAV, —
 Šatkus Pranas, 1901-1932, Didkiemė, — — Salantų klebon.
 Šauklys Viktoras, MIC, 1908-1933, Marijampolė, — — Gruz-
 džių-Šiupylų vikaras
 Šaulys Kazimieras, 1872-1898, Kaunas, 1964 Šveicarijoje, —

Šeizys Mykolas, 1874-1898, Pakruojis, po karo ? —
 Šereiva Juozas, 1875-1899, Upninkai, po karo ? —
 Šermukšnis Matas, 1902-1930, Andrioniškis, — — Vaškų kleb.
 Šeškevičius Vincas, 1876-1900, Simnas, ? Sibire, —
 Šeštokas Juozas, 1906-1933, Gudlaukis, — — JAV
 Šiaučiūnas Ignas, 1905-1935, Gulbinėnai, — — Svėdasų kleb.
 Šidlauskas Antanas, 1914-1937, Kaunas, ~~1953 Vokietijoje~~, —
 Šidlauskas Povilas, 1890-1915, Panevėžys, Kulautuvos alt.
 Šikšnius Valentinas, 1914-1939, Luokė, — — Palangos vik.
 Šilingas Antanas, 1900-1923, Vilkaviškis, buvęs vokiečių kalintas ir
 Sibire, 1960 Prienuose, —
 Šiliūnas Romas, 1878-1907, Gudžiūnas, po karo ? —
 Šimašis Kostas, 1888-1913, Aleksandravėlė, ? ? —
 Šimkus Augustinas, 1887-1919, Kaunas, — — Vadžgirio alt.
 Šimonėlis Jurgis, 1898-1928, Rageliai, buvęs Sibire, 1957 Pane-
 vėžyje, —
 Širka Vaclovas, 1913-1939, Kaunas, — — JAV
 Šiugžda Petras, 1906-1933, Paparčiai, — — Sešuolių-Zibalų
 klebonas
 Šikūnas Alfonsas, 1911-1937, Šateikiai — — Pašilės klebonas
 Šliamas Stasys, 1866-1898, Inturkė, po karo ? —
 Šleinius Kostas, 1892-1924, Raudėnai, 1968 Kuršėnuose, —
 Šleinyš Jonas, 1882-1913, Pagramantis, ? ? —
 Šleivys Kazys, 1871-1894, Gaurė, po karo ? —
 Šlevas Vladas, 1910-1935, Kuliai, — — Pagramančio kleb.
 Šlėkta Petras, 1891-1912, Karklėnai, 1957 Kražiuose, —
 Šmulkštys Antanas, 1886-1909, Kaunas, 1951 Kaune, —
 Šniukšta Juozas, 1864-1886, Palanga, po karo ? —
 Šniukšta Pranas, 1908-1935, Kalnaberžis, — — Kauno šv.
 Antano bažn. klebonas
 Šovys Klemensas, 1886-1912, Seredžius, 1956 Kaune, —
 Štelmokas Jonas, 1896-1922, Pabaiskas, 1970 Šiluvoje, —
 Štulas Pranas, 1894-1929, Kruonis, po karo — —
 Šufinskas Antanas, 1873-1903, Girkalnis, po karo ? —
 Šukevičius Antanas, 1908-1935, Miroslavas, — — Zapyškio
 administratorius
 Šukys Juozas, 1908-1933, Luomiai, — — Telšių klebonas
 Šuminas Kazys, 1911-1935, Vilkaviškis, — — JAV
 Švagždys Vincas, 1891-1919, Gružiai, 1957 Gruzėnuose, —
 Švambarys Norbert, OFM., 1895-1929, Pajūris, ? ? —
 Švambarys Tomas, 1911-1936, Alsėdžiai, — — Šaukėnų kleb.
 Švambarys Vincas, 1891-1917, Šventybrastis, po karo ? —
 Švedas Juozas, 1881-1905, Marijampolė, po karo ? —
 Šveikauskas Benedikt., 1884-1912, Rokiškis, 1941 nužudytas, —

Šveikauskas Bronius, 1910-1938, Laukuva, 1968 Pagėgiuose, —
 Šveistrys Antanas, 1882-1906, Beržoras, 1955 Beržore, —
 Švelnys Vincas, 1886-1909, Marijampolė, 1959 Višakio Rūdoje, —
 Švėgžda Stasys, 1870-1897, Zelva, 1940 Zelvoje, — — —
 Švėjys Jonas, 1904-1929, Gegužinė, 1942 Gegužinėje, — —
 Švilpa Simonas, 1864-1887, Pilviškiai, 1947 Pilviškiuose, —
 Švogžlys Nikodemus, 1899-1925, Onuškis, Kernavės kleb.
 Švoinickis Aleksanrd., 1871-1893, Josvainiai, po karo ? —

Tadarauskas Juozas, 1913-1937, Palanga, — — Kanadoje
 Tamošaitis Izidorius, 1889-1914, Kaunas, ? Krasnojarske, —
 Tamošaitis Pranas, 1907-1932, Žarėnai, ? ? —
 Tamošaitis Pranas, 1914-1940, — ? ? —
 Tamoševičius Vaclov. 1912-1938, Vilkija, — — Šiaulėnų klb.
 Tamošiūnas Kazys, 1908-1933, Šiauliai, — — Brazilijoje
 Tamulis Jonas, 1916-1940, — — JAV
 Tarvydis Mykolas, 1904-1931, karo kapelionas, — — Butri-
 monių-Pabarės klebonas
 Tautkevičius Jonas, 1915-1940, — — — Vokietijoje
 Tautkus Juozas, 1901-1924, Švėkšna, — — JAV
 Taškūnas Vladas, 1884-1907, Alsėdžiai, grįžęs iš Sibiro, 1956 Lau-
 kuvoje, —
 Teišerskis Jonas, 1901-1927, Pašvitinys, ? ? —
 Telksnys Kazys, 1891-1918, Paupys, — — Ariogalos altaris
 Telksnys Stepas 1899-1922, Ukmergė, — — Kauno Kurijos
 kancleris
 Tėveinis Jonas, 1867-1892, Padvariai, po karo ? —
 Titas Mykolas, 1873-1899, Laižuva, po karo ? —
 Tyla Antanas, 1908-1935, Laižuva, — — Notėnų klebonas
 Tomaševičius Vladas, 1871-1895, Kražiai, 1955 Kražiuose, —
 Tomašauskas Leonard. 1912-1937, Šeduva, — — Lukštų kleb.
 Totoraitis Jonas, MIC, 1872-1895, Marijampolė, 1941 Griškabūdy, —
 Totoraitis Petras, 1909-1934, Pilviškiai, — — JAV
 Trakinskas Antanas, 1912-1939, Kurtuvėnai, žuvęs Kaune, —
 Traškevičius Antanas, 1913-1940, — — JAV
 Trimonis Kazys, 1898-1929, Aukštadvaris, — — Nedzingės
 klebonas
 Triuška Jeronimas, OFM, 1911-1938, Kretinga, ? ? —
 Tulaba Ladas, 1912-1934, Vilkaviškis, — — Italijoje
 Tuminas Pranas, 1909-1933, Karmėlava, — — Raudondva-
 rio klebonas
 Tumosa Kazys, 1901-1926, Sangrūda, — — Druskininkų
 altaris
 Tuskenis Domas, 1872-1895, Traupis, po karo, ? —

Tutinas Jonas, 1897-1928, Palomenė, 1941 nužudytas, —
 Tvarijanavičius Ant. 1887-1911, Surviliškis, po karo Kurkliuose, —
 Tvarijonas Stasys, 1904-1931, Krakės, — — Kalnujų altaristas

Ugintas Juozas, 1889-1917, Žlibinai, grįžęs iš Sibiro, 1971 Užven-
 tyje, —

Ukinskas Vladas, 1890-1915, Stakiai, 1960 ? —
 Ulickas Jonas, 1867-1893, Pušalotas, 1959 Pušalote, —
 Ulickas Petras 1881-1907, Dambava, 1951 Dambavoje, —
 Umbras Jonas, 1871-1899, Viešvėnai po karo ? —
 Umbrasas-Černiauskas Petras, 1884-1916, Gegrėnai, ? ? —
 Underis Juozas, 1875-1898, Leščiai, po karo ? —
 Uogintas Antanas, 1878-1901, Gražiškiai, 1964 Gražiškiuose, —
 Uogintas Jonas, 1911-1937, Panevėžys, — — Palėvenės kleb.
 Urbanavičius Pranas, 1868-1891, Salantai, po karo ? —
 Urbanavičius Pranas, 1867-1891, Naumiestis, po karo ? —
 Urbelis Stasys, 1883-1908, Nerimdaičiai, 1956 Tryškiuose, —
 Urbonas Ignas, 1910-1935, Akmuo, — — JAV
 Urbonas Tadas, 1877-1905, Ylakiai, po karo ? —
 Urbonavičius Justin. 1890-1914, Lauksodė, žuvęs Sibire, —
 Usoris Stasys, 1896-1919, Kaunas, 1955 Kaune, —

Vabalas Domininkas, 1909-1934, Josvainiai, — — Jurbarko
 Vertimų altaristas

Vaičaitis Juozas, 1881-1905, Griškabūdis, 1961 Griškabūdyje, —
 Vaičiulis Vincas, 1891-1915, Jėznas, grįžęs iš Sibiro, 1960 Jėzne, —
 Vaičiūnas Jonas, 1906-1933, Uliūnai, — — ligonis Pabiržėje
 Vaičiūnas Vaclovas, 1909-1934, Simnas, — — Kolumbijoje
 Vailokaitis Juozas, 1880-1905, Kaunas, 1941 išvežtas į Sibirą, 1953
 Paštuvoje, —

Vainauskas Pranas, 1886-1909, Čedasai, ? ? —
 Vainauskas Stasys, 1902-1928, Rudiškiai, — — Kražių altaristas
 Vaišnora Edvardas, 1906-1930, Baltriškės, — — ligonis Kupišk.
 Vaišnora Jonas, 1894-1919, Karo kapelionas, 1964 Semeliškėse, —
 Vaišnora Juozas, MIC, 1905-1932, Kaunas, — — Italijoje
 Vaišnora Bronius, 1895-1919, Šakiai, 1967 Kybartuose, —
 Vaitelis Juozas, 1910-1938, Kaunas, — — Šiaulėnų altaristas
 Vaitelis Stasys, 1906-1932, Žemalė, — — Kvėdarnos klebonas
 Vaitiekaitis August. 1890-1914, Kaunas, grįžęs iš Sibiro, 1968 Vil-
 niuje, —

Vaitiekūnas Antanas, 1886-1910, Lauksodis, — — Laukso-
 džio altaristas

Vaitiekūnas Juozas, 1881-1907, Darsūniškis, ? ? —
 Vaitiekūnas Petras, 1889-1916, Jonava, po karo ? —

Vaitkevičius Dioniz. 1874-1910, Muniškiai, po karo, ? —
 Vaitkus Mykolas, 1883-1908, Kaunas, — — JAV
 Vaitkus Pranas, 1899-1932, Gardamas, 1964 Kuliuose, —
 Valaitis Feliksas, 1905-1940, — — Šilalės klebonas
 Valaitis Jeronimas, 1887-1909, Marijampolė, 1970 Vilkaviškyje, —
 Valaitis Juozas, 1897-1920, Rietavas, 1970 Tauragėje, —
 Valančiauskas Martyn., 1861-1888, Mosėdis, po karo ? —
 Valančius Klemens. 1903-1929, Polekėlė, — — Vidiškio kleb.
 Valantinas Antanas, 1916-1940, — — — Vadaktų kleb.
 Valatka Petras, 1909-1939, Inturkė, — — — Bežonių kleb.
 Valavičius Vladas, 1893-1918, Kaunas, — — Kelmės altaristas
 Valentinavičius Jon. 1870-1893, Pajeslys, po karo ? —
 Valevičius Vincas, 1907-1934, Aukšt. Panemunė, 1940-41 kalėjime,
 1970 JAV, —
 Valiukevičius Juoz., 1900-1929, Paluobiai, 1959 Šunskuose, —
 Valiušaitis Stasys, 1914-1939, ~~Telšiai~~, 1971 JAV, —
 Valiuška Antanas, 1915-1940, — — JAV
 Vanagas Benediktas, 1905-1933, Ubiškė, 1941 nužudytas, —
 Varias Marcelinas, OFM Cap. 1895-1923, Šiauliai, 1971 Vokietijoje, —
 Varnas Alfonsas, 1884-1909, Kaišiadorys, 1955 Kaišiadoryse, —
 Vaseris Pranas, 1915-1940, — — — Australijoje
 Vasiliauskas Petras, 1909-1934, Vabalninkas, — — Lietuvoje
 nebekunigauja
 Vasiliauskas Pranas, 1871-1893, Josvainiai, po karo ? —
 Vasiukevičius Stasys, 1897-1924, Valakbūdžiai, 1954 JAV, —
 Vaškys Justinas, OFM, 1909-1935, Kretinga, — — JAV
 Vebeliūnas Antanas, 1892-1916, Sintautai, — — Ažuolų Būdos klebonas
 Veblaitis Petras, 1895-1918, Kaunas, — — Kauno Kurijos
 archivaras
 Veblauskas Ignas, 1882-1904, Paberžė, 1944 Paberžėje, —
 Vembrė Mykolas, 1904-1927, Sidabravas, 1971 JAV, —
 Venckavičius Paulius, 1846-1876, Mosėdis, po karo ? —
 Venckus Juozas, S.J. 1897-1927, Kaunas, — — JAV
 Venckus Petras, 1908-1934, Skaudvilė, — — Pakražantės kleb.
 Venckus Povilas, 1892-1917, Miežiškis, 1958 Vaškuose, —
 Venckus Pranas, 1898-1922, Kaunas, 1951 prigėrė Tytuvėnuose, —
 Venclauskas Vladas, 1880-1905, Šiaudinė, 1966 Viešvilėje, —
 Venclovas Martynas, 1872-1897, Lėnas, po karo — —
 Veselis Leonas, 1914-1940, — — — Gargždų klebonas
 Vėgėlė Balys, 1881-1904, Vepriai, 1941 nužudytas, —
 Vėlavičius Vincas, 1914-1938, Telšiai, — — Skaudvilės kleb.
 Vėlūtis Jonas, 1908-1932, Tauragė, — — JAV

Vėlūtis Motiejus, 1873-1898, Sėda, 1967 Tryškiuose, —
 Vilėniškis Juozas, 1873-1901, Adomynė, ? ? —
 Vilčinskis Vincas, 1874-1908, Pakražantė, ? ? —
 Vilkaitis Antanas, 1894-1924, Alvitas, — — JAV
 Vilkickas Kazys, 1874-1899, Kanautavas, po karo ? —
 Vilutis Juozas, 1901-1927, Be pareigų, — — JAV nekunig.
 Vinkšnelis Titas, 1904-1930, Nem. Radviliškis, — — Užpalių kl.
 Virkutis Leonas, 1894-1917, Obeliai, 1965 Vieکشnuose, —
 Viršila Kazys, 1913-1940, — — — Saugų klebonas
 Viskantas Antanas, 1906-1936, Kvėdarna, 1959 Laukuvoje, —
 Vitkauskas Fortun. 1882-1908, Panoteriai, 1968 Šėtoje, —
 Vitkevičius Pranas, 1877-1901, Skaruliai, 1941 nužudytas, —
 Vitkus Ignas, 1859-1883, Smėlynė, po karo ?
 Vizgirda Jonas, 1902-1930, Kovarskas, ? ? —
 Vizgirda Vincas, 1874-1900, Kud. Naumiestis, grįžęs iš Sibiro,
 1966 Marijampolėje, —
 Vyšniauskas Adomas, 1887-1911, Alunta, 1967 Daugailiuose, —
 Vyšniauskas Juoz. 1881-1904, Ilguva, po 1950 Ilguvoje, —
 Vytuvis Antanas, 1873-1898, Kelmė, po karo ? —
 Voveris Jonas, 1911-1939, Jeznas, — — šešuolėlių klebonas
 Voveris Jonas-Paulius, 1913-1939, Pernarava, — — Taujėnų kl.
 Voveris Juozas, 1912-1939, Žasliai, — — Aukštadvario kleb.

 Zabulionis Jonas, 1885-1930, Bijutiškis, ? nušovė partizanai, —
 Zajančauskas Bonav., OFM, 1884-1907, Kretinga, 1956 JAV, —
 Zakarauskas Vaclovas, 1906-1931, Kaunas, — — JAV
 Zakaryza Antanas, 1907-1934, Kazlų Rūda, — — Prienų altar.
 Zaleckis Antanas, 1878-1905, Joniškis, po karo ? —
 Zesas Juozas, 1908-1935, Kantaučiai, — — JAV
 Zdanavičius Antanas, 1895-1918, Veviržėnai, — — Veviržėnų
 altarisas
 Zdanavičius Bronius, 1907-1933, Pajūris, — — JAV nekunig.
 Zdančius Jonas, 1886-1914, Šventežeris, grįžęs iš Sibiro, 1963 Kai-
 melyje, —
 Zdančius Kajetonas, 1867-1891, Kapčiamiestis, po karo ? —
 Zdančius Liudas, 1907-1935, Pajevonys, ? Sibire, —
 Zenkavičius Aleks. 1909-1935, Zarasai, — — Burbiškio kleb.
 Znotinas Jonas, 1913-1940, — — — JAV
 Zubkus Vladas, 1911-1938, Šilalė, 1970 Kaltinėnuose, —

 Žadeikis Stasys, 1888-1911, be pareigų, ? ? —
 Žakevičius Antanas, 1878-1901, Skrebotiškis, 1950 Sibire, —
 Žalkauskas Antanas, 1914-1938, Saločiai, — — Kauno šv.
 Antano bažn. altarisas

Želnia Vaitiekus, 1896-1920, Nemunaitis, — — Butrimonių kl.
 Želvys Vaitiekus, 1893-1920, Naujoji Uta, 1947 Naujojoje Utoje —
 Želvys Juozas, 1899-1925, Kaunas, — — Kaune ligonis
 Žemaitis Jonas, SDB, 1904-1934, Saldutiškis, — — Rumšišk-
 kių klebonas
 Žemaitis Juozas, 1883-1913, Užpaliai, ————— Obelių altaristas
 Žemaitis Mykolas, 1907-1938, Marijampolė, Strūnaičio kl.
 Žigas Antanas, 1896-1920, Zapyškis, po karo ? —
 Žilinskas Albinas, 1892-1924, Griškabūdis, 1968 Rumbonyse, —
 Žilinskas Antanas, 1902-1928, Karmėlava, 1971 Baptuose, —
 Žilinskas Flavijus, 1883-1910, Gasčiūnai, ? ? —
 Žilinskas Petras, 1901-1927, Pilviškiai, 1943 Pilviškuose, —
 Žitkus Kazys, 1893-1919, Kaunas, — — Vilijampolės altar.
 Žitkevičius Jurgis, 1892-1915, Rokiškis, — — Anykščių altar.
 Žiugžda Pijus, 1909-1934, Baisiogala, — — Aliejų kleb.
 Žukas Anupras, 1911-1938, Sėda, — — Klaipėdos altar.
 Žukas Kazys, 1909-1937, Vaškai, — — Vieکشnelių klebonas
 Žulys Stasys, 1894-1918, Jūžintai, ? ? —
 Žulpa Simonas, 1888-1912, be pareigų, ? ? —
 Žuromskis Juozas, 1862-1892, Radviliškis, po karo ? —
 Žvinys Jonas, 1901-1930, Dubingiai, — — Dusmenų kleb.
 Žvinklys Antanas, 1912-1939, Plateliai, — — JAV
 Žvirblis Jonas, 1911-1938, Kruopiai, — — JAV
 Žvirblis Kazys, OP, 1906-1931, Raseiniai, — — JAV

I SIBIRĄ IŠVEŽTŲJŲ KUNIGŲ LIKIMAS

Vyskupija	mirė Sibire	mirė grįžę	gyvi grįžę	dingę be Iš viso žinios	
Vilniaus		—	4		4
Kauno	5	6	17	32	60
Telšių	7	8	20	49	84
Panevėžio	2	8	14	31	55
Vilkaviškio	8	11	17	27	63
Kaišiadorių	8	3	19	14	44
	30	36	91	153	310

*) Paskutiniu metu gautos dar tokios papildomos žinios:

KUN. PIJUS A. LEKEŠIS

šios knygos mecenatas

KUN. PIJUS A. LEKEŠIS

Gimė Kaulių kaime, Vilkaviškio parap., 1883 m. liepos mėn. 22 d. Mokėsi privačiai gimtajame kaime ir Alksnėnų pradžios mokykloje. Dvejus metus mokėsi dailidės amato pas Noreikus Šunskuose. 1913 metais atvyko Amerikon. Kun. Juozapo Lipkaus paruoštas, 1914 m. įstojo į Šv. Juozapo parengiamąją seminariją Grand Rapids, Mich., kurią baigė 1921 m. Vienerius metus mokėsi Lietuvoje Seinų seminarijoje. Grįžęs Amerikon, 1923 m. įstojo į Niagaros Universitetą, N.Y. Jį baigė ir buvo išventintas kunigu Brooklyn, N. Y., diecezijai 1928 metais Trumpai patalkinęs dviejose airių parapijose, tą pat metų gale buvo paskirtas į lietuvišką Apreiškimo parapiją Brooklyne, N. Y., asistentu. 1932 m. birželio mėn. perkeltas į Maspetho, N.Y., lietuvių parapiją. Čia išbuvo 34 metus asistentu. 1966 m. gegužės mėn. vietos vyskupas, pabrėždamas jo nuopelnus, paskelbė jį emeritu su rezidencija parapijoje, kurios žmonėms ir kunigams taip ilgai su pasišventimu tarnavo. 1971 metais dėl susipnėjusios sveikatos persikėlė gyventi į Matulaičio Namus, Putnam, Conn.

Savąją mecenato auką kun. P. Lekešis įteikė per Lietuvos Katalikų Religinę Šalpą, kuri pirmoji ėmėsi šią knygą ruošti, numatė jai autorių bei pateikė jam nemažą medžiagą ir tik jau baigiamą ruošti pavedė "Krikščioniui Gyvenime" išleisti.

AMŽINAS PRENUMERATORIUS

Žilys Stasys, prel. dr., Roma, Italija

NAUJI PRENUMERATORIAI

Aviža Albertas, M.D., Douoney, III., USA

Balčiūnas Povilas, Chicago, III., USA

Balčiūnas Silvestras, Michigan City, Ind., USA

Gyvas Matas, kun. dr., Albany, N.Y., USA

Čižūnai Mildti ir Kęstutis, Parsippany, N. J., USA

Izbickienė Danutė, West Roxbury, Mass., USA

Martinkus Vaclovas, kun., Providence, R. I., USA

Masaičiai Česlovas ir Elena, Havre de Grace, Md., USA

*Nek. Prad. švč. M. Marijos Seserų Kongregacija, Putnam,
Conn., USA*

Paškus Antanas, kun. dr., Erie, Pa., USA

KRIKŠČIONIS GYVENIME
KNYGŲ SERIJOS LEIDINIAI

1. II Vatikano Susirinkimo dokumentai,
1 dalis. Konstitucijos.
2. II Vatikano Susirinkimo dokumentai,
2 dalis. Dekretai ir pareiškimai.
3. II Vatikano Susirinkimo dokumentai,
3 dalis. Popiežių kalbos ir raštai.
4. *Stasys Yla*, Šiluva Žemaičių Istorijoje,
1 dalis. Reformacija ir restauracija.
6. *Antanas Maceina*, Didieji dabarties
klausimai. Pasaulio sekuliarizacija,
Evangelijų numitinimas, Evoliucija ir
religija.
7. *Stasys Žilys*, Gyvoji Liturgija.
8. *Matas Raišupis*, Dabarties kankiniai.
Lietuvos vyskupų, kunigų ir tikinčių-
jų kryžiaus kelias pirmosios ir antro-
sios Sovietų okupacijos metu.

TURINYS

I skyrius: KAI LAISVĖS SAULĖ NUSILEIDO	9
Pirmieji smūgiai šv. Petro Uolai	.12
Sala ateizmo vandenyne	.19
Šventovės pelenuose	.23
Okupantų uždarytos bažnyčios	.36
Akimirkos iš tikinčiųjų priešinimosi	.41
Vilniaus išpūdziai po 25 metų	.50
Vyskupas Stalino viešpatavimo metais	.52
A. a. vysk. Antanas Karosas	.58
II skyrius: GEGUTĖLE. TU ANKSČIAU PARLĖKI	61
Ištiestos rankos miško broliams	.64
Provinciolas nuteistas mirti	.69
Džukų kunigai Sovietų teismuose	.73
Žemaičių kunigai bolševikų sūkuryje	.76
Vysk. V. Borisevičiaus kelias į mirtį	.83
Bilietas į Sibirą vysk. P. Ramanauskui	.91
Dar apie Telšių vyskopus	.93
Kunigo mirtis partizanų bunkeryje	.99
Šauksmas, pasiekęs Šv. Tėvą	.102
III skyrius: KATAKOMBŲ BAŽNYČIA	.108
Kai kurie kančios epizodai	.111
Šėtono gundymai	.120
Kalėdos Vorkutoje	.123
Mišios kasyklų gilumoje	.127
Amerikietis — Sibiro lietuvių klebonas	.130
Ištikimybė idealams iki mirties	.136
Sibiras už pagalbą žydams	.145
Kunigo Vlodo Mirono mirtis	.148
Ark. M. Reinys — kankinys už Kristų ir Lietuvą	.149
Antrojo arkivyskupo gyvybė paaukota už ganomuosius	.156
Vyskupas, miręs katedros šešėlyje	.166
Vardai Kristaus kankinių kapinyne	.172
Sąrašas Lietuvos vyskupų ir kunigų	.205
Jo gyvenimo knyga dar teberašoma	.222
Apaštalas auto mašinoje	.225
Autentiški balsai iš Sibiro	.229

IV skyrius: AUDRA TEBESIAUČIA	239
Atodrėkio metai	242
Vysk. K. Paltaroko mirtis ir laidotuvės	247
Bažnyčios lankymas — vienintelis protestas	258
Klaipėdos bažnyčios drama.	266
Kruvina auka šventovėje.	271
Nauja persekiojimų era.	273
Ivykiai Skiemonių apylinkėse.	278
Vėlinės — tautos šventė.	281
Ištaiga, paruošusi 337 kunigus	291
Kauno Tarpdiecezinė Seminarija 1945-1971 m.	295
Vargšų draugas vyskupo soste.	296
Paskiros mozaikos kančios vitraže.	299
Komisaro Rugieniaus galia.	314
Dievas partiečių širdyse.	324
Žiburėliai tamsoje.	335
Keli vyresniųjų kankinių portretai.	339
Jaunoji kunigų karta pirmūnų kelyje.	349
Pirmosios sankcijos.	356
Kankinio ir budelio susitikimas.	358
Antroji byla	368
Užbaigai.	379
V skyrius: SĄRAŠAI, STATISTIKOS, LENTEĖS	387
Dvasininkų ir bažnyčių skaičius Lietuvoje 1940 m.	389
Uždarytos, sugriautos, sudegintos Lietuvos bažnyčios	390
Lietuvos vyskupijų valdytojų likimas.	391
Kauno kunigų seminarijos rektoriai.	393
Kunigų judėjimas Lietuvoje 1940-1960 m.	393
Kunigų mažėjimas Lietuvoje.	393
Mirę ir naujai išventinti kunigai 1960-1971 m.	394
1940 m. Lietuvoje dirbusieji kunigai ir jų likimas	
iki 1972 m. pradžios.	395
I Sibirą išvežtųjų kunigų likimas	429